

1: 2676

~~H. 300.115~~

PANGGHELLÄR BHOEDDHI.

KÈTAB BÄTJA'AN SÈ AGHOENA DÄ'

PARA MORED È SAKOLA'AN MADHOERÄ

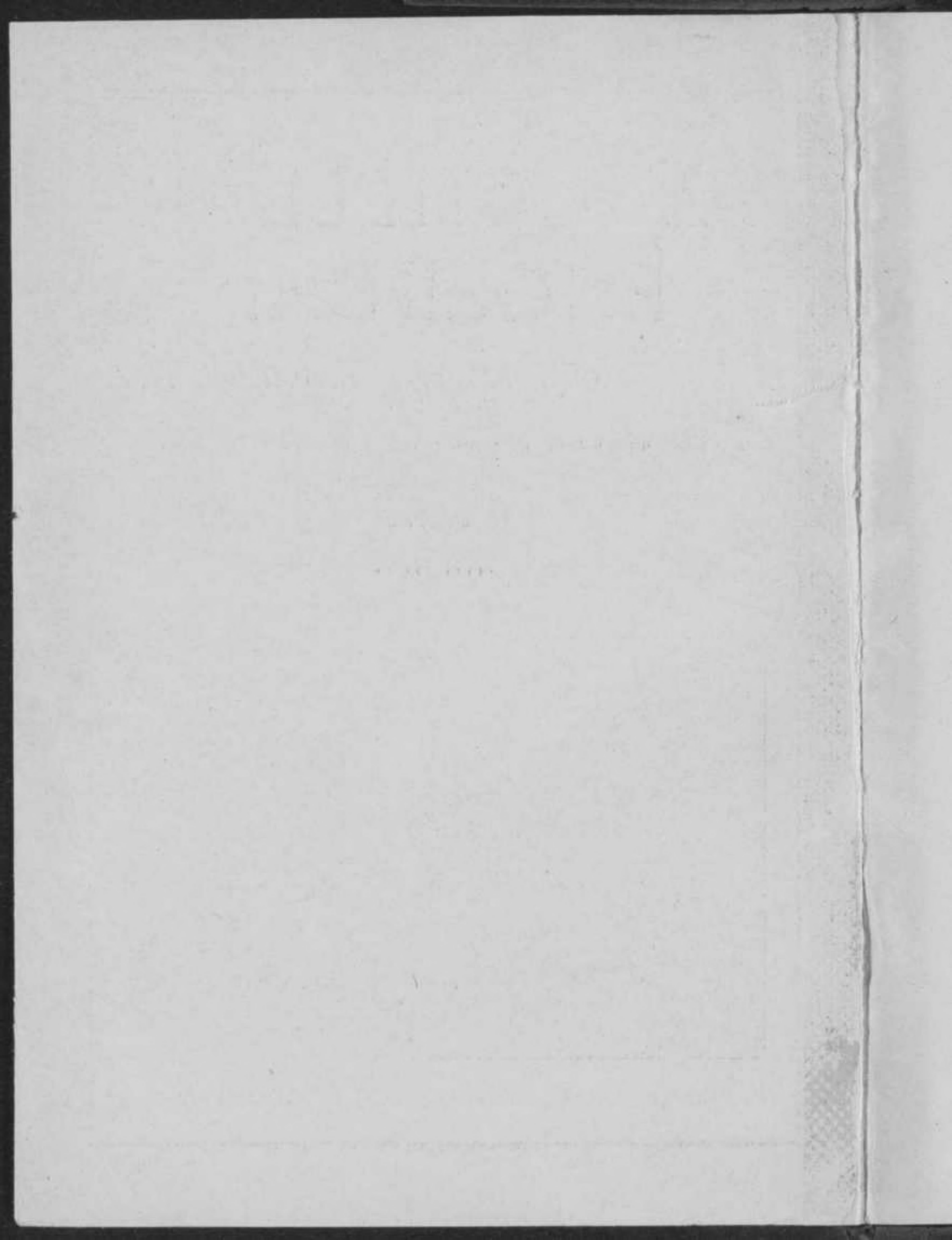
KARANGANNA TOWAN

W. KEIZER.

— DJHILID I —

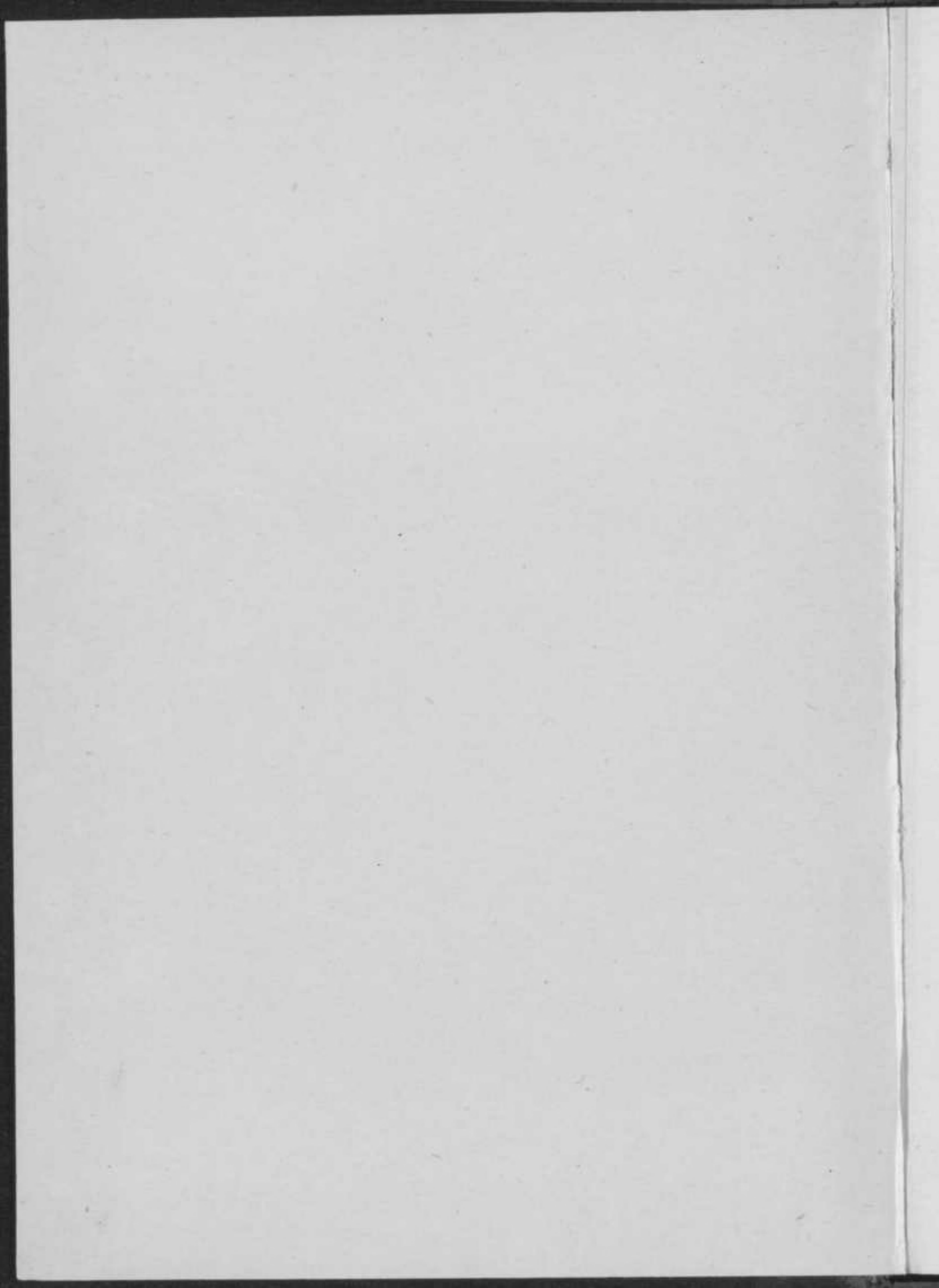

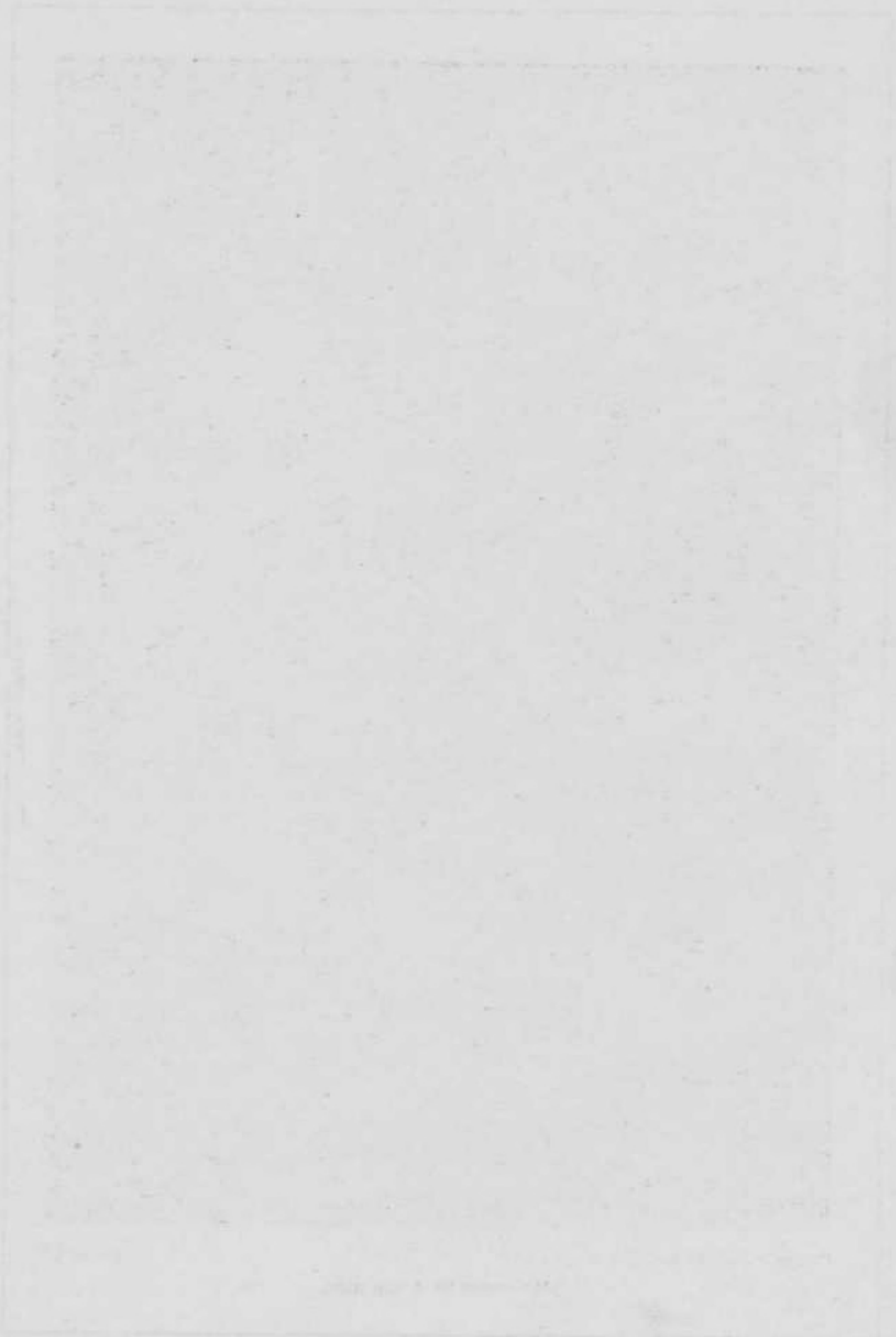
RIJSWIJK (Z.-H.) — BLANKWAARDT & SCHOONHOVEN.

PANGGHELLĀR BHOEDDHI.

I.

Pangghellār Bhoeddhi. I

Mèn-rammèn è lon-alon.

PANGGHELLĀR BHOEDDHI.

Kètāb bātja'an sè aghoena dā'

PARA MORÈD

È SAKOLA'AN MADHOERĀ

KARANGANNA TOWAN

W. KEIZER,

sè ngarang è dālem bhāsa Madhoerā

M. WIRJO-WIJOTO

1° Inlandsche Onderwijzer è Hollandsch-Inlandsche school
Sitoebändä.

DJHILID I.

Èrengghä ghāmbhār bī towan W. K. DE BRUIN.

RIJSWIJK (Z.-H.)
BLANKWAARDT & SCHOONHOVEN

ÈSSÈNA KÈTAB ARÈJA.

Bhăb.	Katja.
1. Ola' bhoeloe bân ghăghăpper	9
2. Na'-kana' boeta.	14
3. Terrosanna bhăb 2	17
4. Totokka bhăb 3	20
5. Dhăghăngan wă'-boewă'an	24
6. Sambhoenganna dhăghăngan wă'-boewă'an. .	27
7. Bă'ă	29
8. Terrosanna bhăb bă'ă.	32
9. Èntar ka ghoenong Bromo	35
10. Totokka bhăb 9	38
11. Raprap	44
12. Boedjă	47
13. Ghoemèghil malaria	52
14. Orèng Tengger	56
15. Totokka bhăb 14	61
16. Lèboenna mano' bhăran dhădjă otabă sarang boeroeng	63
17. Achmad èghibă ka roma boeta	69
18. Entar nèngghoe roma boeta I.	73
19. Entar nèngghoe roma boeta II.	77
20. Pennjo	82

Bhăb.	Katja.
21. Palabbhoeăn Tandjoeng-Prijoe'	87
22. Bengko è attas aèng	92
23. Sambhoenganna bhăb 22	97
24. Pabbrik găs	100
25. Pangobbhărăanna kapor	103
26. Sambhoenganna bhăb 25	108
27. Dhoenor sè èsto	112
28. Dhăloebăng	116
29. Tjarètana ghoeroe	121
30. Tjarètana Radhin Salè	125
31. Èntar ka pasèsèr lao' adjhălăn dhărat	129

PÈATORAN.

Bhădhăn kaoelă sè ngangghit kètăb bătja'an panèka ngangghoej ogher tello perkara:

Sè sapèsan kètăb panèka èangghit sopadjă dhăddhiă kasennengnganna para morèd. Ghă-moghă maksot kaoelă ghăpanèka katorotana.

Sè kapèng doewă' tjarètana dhăddhi panonton dă' para morèd, sopadjă mèkkèra kalabăn senneng ponapa sè èbătja.

Sè kapèng tello' kètăb panèka bhădhi radjă'ă ghoe-nana mongghoe dă' pamokka'na akkal sareng kaotamanna na'-kana'.

Dhăddhi èssèna kètăb panèka kodhoe atèmbhăng sareng maksot sè kasebbhoet bhoeroe.

Dhinèng tjaraèpon ngadjhărrăghi kodhoe ngèmotè sè kasebbhoet è băbă panèka:

Ghoeroe, sè ngèstoaghi bădhibbhă, tantona dhămmang bhisaos arembhăk èssèna kètăb panèka, sè rat-malarat, è băktona pangadjhărăn èlmo bhoemè, èlmo alam otabă ngarang.

Mènangka dhăddhi toladhă kaoelă ngatorè opama 3 bhăb è băbă panèka:

È băktona pangadjhărăn èlmo alam bhăb kèbăn, ghoeroe parlo nerrangngaghi bhăb sanolotanna ola' bhoeloe kantos dhăddhi kakapper mabi nodhoeăghi dă' rèd-morèd boedjhoeddhă ola' bhoeloe, tanoker, bhăloengsongan sareng kakapper.

Sabelloenna ngadjhär matja bhäb pabbrik gäs, è bäktona pangadjhärän èlmo alam otabä tja'-ngotja', sè bhädhì èkaranga, ghoeroe parlo arembhäk bhäb abhädhì gäs däri areng bäto sarana ènjata'aghi dä' para morèd.

È bäktona pangadjhärän ngangghit parlo ngarang ponapa sè ampon marè èrembhäk.

Manabi èdjhälännaghi kadhi sè kasebbhoet bhoeroe, kètab bätja'an panèka ta' malarat mongghoe dä' para morèd, la-mala dhäddhi kasennengngannèpon; bhoenten ta' akadhi èssèna kètab bätja'an sè kabännja'an.

Djhälänna pangadjhärän matja tjara sè kasebbhoet bhoeroe, tanto nambäi berrä'na pangghäbäjännèpon ghoeroe, sabäb kodhoe nambäi paonèngannèpon sopadjä napa'a dä' saddjhäna. Anangèng sè sapanèka ta' andhäddhiäghi kastana, sabäb kamalaratannèpon sè alako radjä asèlla.

Pangarep-arep kaoelä, ghä-moghä pangghäbäjän kaoelä panèka dhäddhiä partolongan dä' kamadjhoeänna rèd-morèd sareng na'-kana' ngoḍä bhängsa Madhoerä.

Sitoebändä 15 November 1915.

SÈ NGANGGHIT.

1. Ola' bhoeloe bān ghāghāpper.

a', kaoelä ma' bhoedhoe," otja'na Ali dä' eppa'na sambi nodhoeäghi blik mari:

"Ghi' mēnggoe sè tapongkor èngghärowa kaoelä mangghi ola' tatello' è bhoengkana djherroek ka'issa; sareng bhādhan kaoelä èkala' ladjhoe èsabä' è blik mari panèka.

Sabbhan arè èberri' pakan oen-däoenan sè bhoeroe ollè mettek; saamponna, bligghä ètotop polè èparapet. Samangkèn ola'na èpangghi èlang sadhädjä; èsarè kantos apèneng, ta' èpangghi djhoeghan; djhä' sakènga kalowar däri bänglobäng djhälänna häwä, mohal sè onènga, - sabäb lobäng ghäpanèka tjè' kènè'na."

"Ghälloe' ra, tjong, tjatjak abässaghi bi' tètè," tja'na eppa'na sambi ta-kanta ta' ngartè è bhäb djärèja. Eppa'na Ali ladjhoe makalowar tè'-rotè' bān oen-däoenan däri blik ghellä' on-laonan; ta' antara abit Ali ètodhoei pa-apa sè nalpè' è bäbana sèttong rantja'.

"Aðoe, ponapa panèka, pa'?" otja'na Ali sambi mengnga'. "Ijä arèja ola'na bä'na sè èlang, tjong," bärijä sambhidhäh eppa'na.

"Sampèjan ma' tjo-ngotjo kaoelä, pa': panèka djhoe ola'."

"Ijä bhender, arèja bännè ola', tapè asalla tanoker arèja däri ola'. Taoa bä'na, ola'na bä'na, sè rè-sarè

è pakanè rowa, paḍä ngakan njaman; bhäreng la tjè'

kennjangnga, pas bhoesen, ta' endä' ngakan polè, tjoma

masennenga a-
bä'na. Sopadjä
taoa senneng bän
taḍä'ä sè rok-ngè-
rok, ladjhoe aghä-
bäj kennengnan,
sè abhoendhoe
abä'na, ènjamaè

bhälöongsongan; è djädijä ola' djärèja tapèsa bän ka-
rammèan dhoennja, kennèng ènjamaè atapa. Tanokerra

bä'na arèja sabä' polè è dällem bligghä, ta' osa èpakanè polè, sabäb èsabätara abiddhä tanoker arèja ta' endä' ngakan; sè èparloaghi tjoma masennenga aba'na.

Ali mandheng eppa'na sambì tjengngeng, amarghä ta' ongghoe ngartè ka otja'na bhoeroe. Ghellä' eppa'na ngotja': „Tanoker djärèja è sabätara arè abiddhä ta' terrokan-ngakana.” „Laèn arèna apa ngakana polè, apa ta' la matè kèrana?” Bärijä pèkkerra Ali.

„Tjong, sabä' tanokerra è dällem bligghä polè; antara saarè doewä arè agghi' madjoe' padä tèngghoe; bhä' apa kadhäddhiänna tanoker djärèja. „Bärijä otja'na eppa'na sambì mèssem, sabäb ngartè dä' semmona ana'na. Ali mètorot parèntana eppa'na. Samarèna djärèja la ta' nga'ngènga'è tanokerra, sabäb sakèng lèboerrä matja kètab, sè ngadjoendjoennaghi tjarètana.

Antara samènggoe abiddhä Ali mokka' bligghä, tapè

tanokerra ghi' pagghoen bhái. Laèn arèna nèngghoe polè, kongsè li-bálian, sakèng terrona taoa apa sè kadhaddhiän è djädiä, tapè tjè' kastana, sabäb ta' nangalè pa-apa sè anè.

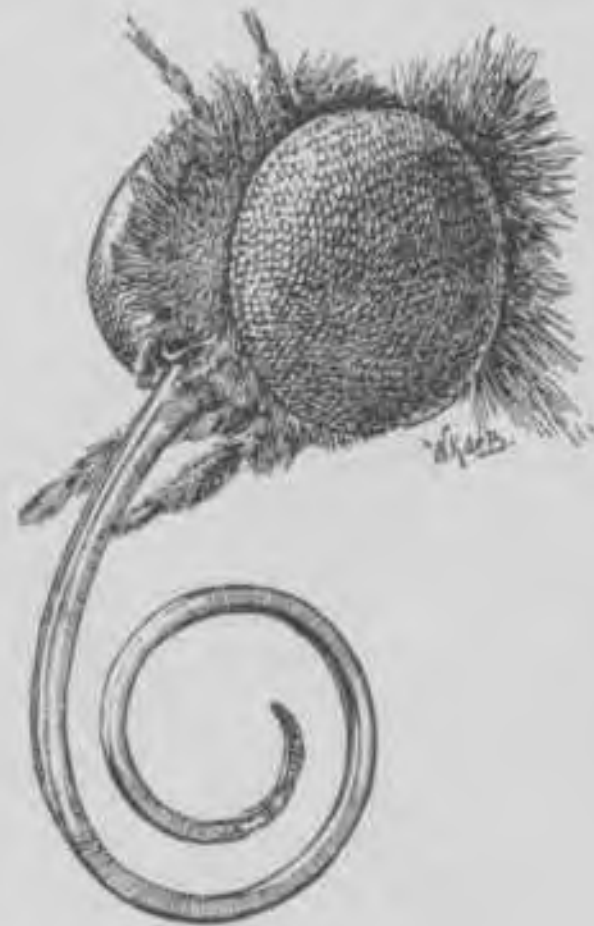
È sèttongnga arè bädjä lagghoe Ali aèra' dä' eppa'na sambi tja'kèntja'an sakèng bhoengana: „Pa', torè olatè, è blik kaoelä bädä ghäghäpperra radjä; tapè ghi' lètja' sareng ghi' ta' onèng ngabbher, tjoma agärädjäng bhisaos.”

Eppa'na pas nèngghoe bän Ali sarta nerrangngaghi, djhä' ghäghäpper djärèja kalowar däri kalokopanna, katara kalokopan djärèja alobäng.

„Ghi' loen-dhälloenna,” tja'na eppa'na: „kalèmbängnga bättja sarta lètja'. Mara blik bän ghäghäpper sè ghi' olo' arèja djhemmor sakeddjhä', tanto bä'na tao, kalèmbängnga lekkas gherrä sarta mandjheng. Ali ladjhoe adjhemmor blik bän ghäghäpper ghellä'. Antara lèma mennèt abiddhä kalèmbängnga ghäghäpper djärèja bä'-kebbä'an pas ngabbher tjèmot.

Eppa'na Ali ladjhoe ngotja': „Bä'na satèja ella ngataoè apa sè ella kadhaddhiän. Sèngko' njarèta'aghiä sèttong doewä' bäb ola' bän ghäghäpper djärèja.

Ghäghäpper pangantan, sè èndhä robäna, sè ngabbher bhoeroe, bi' sèngko' èghämbhär è bäbä arèja. Abässaghi, abä'na bädä bägiänna tatello'. Sè dä'-adä' djärèja tjètakka, kènè'. È djädiä bädä matana dädoewä' radjä sarta boengkol; bä'na ijä nangalè songotta landjhäng sapaasang. Semma' bi' tjolo'na bädä bhäräng akanta bola aghoeloeng, ijä djärèja tonalèna; parlonà èangghoej ngèsep aèngnga bhäng-

kembhangan, sè mènangka pakanna, sabäb ghäghäpper
 rèja ta' tao ngakan. Lakona ghäghäpper ngabbher bhäi däri
 kembhng ngallè ka kembhng laènna; è ðimma sè njabä',
 è djäðijä ngèsep aèngnga kembhng. Saellana djärèja ladjhoe
 njabä' è oen-ðäoenan; robäna sè neng è djäðijä masè-
 tjoma maèlanga lessona bhäi. Tapè kalamon la ngabbher,
 è kennengnganna ghellä' ètemmo bäðä bhäräng nè'-kènè'
 ter-boenter ngarèmpèng, radjäna para' paðä'ä bän bighina
 sawi, ijä djärèja

tellorra, sè pa-
 djhät ètengngèt
 èsabä' è djä-
 ðijä, sabäb oen-
 ðäoenan djä-

rèja bhäkal dhäddhiä pakanna
 boedoe'na. Mon tellor djärèja
 tedðhäs, endjä' ta' kalowar ghä-
 ghäpper, tapè kalowar ola', sè
 pas ngakan ðäoen, sè èken-
 nengngè bhoeroe. Ola' rèja tjè'
 mellakka; molana sakeddjhä'
 bhäi ðäoen djärèja ella alobäng
 lèbär. Abä'na tjè' djhoerbhoena,
 molana kolè'na lekkas njaloçtak,

äghantè kolè' anjar. Saellana bärijä, ola' djärèja pas asano-
 lotan dhäddhi tanoker, saterrossa, akanta sè kasebbhoet
 è aðä'. Èmanna, ola' rèja ma' marogi orèng, marosak oen-
 ðäoenan bän bhäng-kembhangan, kongsè ngorangè leb-
 bhä'na wä'-boewä'än.

2. Na'-kana' boeta.

* Tjentar, tjentar! dhär, dhär! dhoel, dhoel!
Hoéré! Hoéré!

Sowarana lèng-tjèlèngan bän pasorakka na'-kana' sè njolet è nalèka arè tellasan talèbät rammèna. Sakèng bhoengana na'-kana' djärèja bädä sè atangdhäng, bädä sè røk-sèrèkan. Atambä bhänget padjheddhärrä ellong, atambä bhänget bän rammè sè asorak bän atjerrèng, ropana masè ta' anði' sossa sakalè.

Wario negghoe' ellong radjä sèttong. Sombhoena èpaka-lowar, pas èsolet. Sakèng kabhoeroena, ladjhoe èserrop. Apojja bhoer-njembhoer akanta odjhän, sè kalowar däri

ellong; apa polè bhäreng ellongnga èpalèng-lèng akanta rodä, tjè' bhäghoessa. Ellong djärèja pas èontallaghi è kennengnganna na'-kana', sè padä akompol èn-maènan ta' patè djhäoe däri kennengnganna Wario. È djädijä ellong radjä bhoeroe amonjè djheddhoelän pas èsorak bän na'-kana' bännja', sè pas padä asalebbhoedhän, amarghä tako' ka apojja ellong ghellä'. Wario bän tja-kantjana padä tjè' bhoengana.

Djoesoep nèngghoe däri djhäoena. Tja-kantjana djärèja kakabbhi padä negghoe' lèng-tjèlèngan; tjoma abä'na dhibi' sè endjä'.

Eppa'na tjo-mattjo, ana'na ta' èbäghi njolet lèng-tjèlèngan; apara' bhäläkkanna ta' èbäghi.

Arapa ra ma' èlarang?

Eppa'na abälä, djhä' lèng-tjèlèngan rèja njalaka'è. Djoesoep apèkkèr: „Njalaka'è?! Tèngghoe ra, Wario malènglèng polè ellong radjä; adoe tjè' bhäghoessa, apojja dhäddhi boenterran otabä cirkel, bhoer-njembhoer akanta olar. Sèngko' bängal kèja bärijä." Na'-kana' padä ngalènglèngè Wario, tjoma abä'na dhibi' sè ta' ollè ma'semma'. Na'-kana' sè bännja' djärèja tanto ngèra, djhä' abä'na tako' ka lèng-tjèlèngan, mangka saongghoena ta' bärijä. Djoesoep apèkkèr: „Sèngko' ango' molèa bhäi, ka; sabäb mon tja-kantja arowa atanja, arapa sèngko' ma' ta' andi' lèng-tjèlèngan, tanto sèngko' njambhidhi, djhä' eppa' masènga', sèngko' ta' èbäghi njolet lèng-tjèlèngan. Sèngko' ta' soka' abälä bärijä."

Bhäreng na'-kana' bhoeroe nangalè Djoesoep, ladjhoe padä aèra': „Djoesoep, Djoesoep!"

Nangèng Djoesoep ta' ngèdingngaghi, ladjhoe ghän-tjangan molè. „Pa'," otja'na Djoesoep nalèka napa' è bengkona: „aponapa kaoelä ma' ta' èparèngngaghi njolet lèng-tjèlèngan; sadhädjana na'-kana' padä ollè njolet,

tjoma kaoelä sorang sè bhoenten; tanto na'-kana' èngghärowa ngèra, manabi kaoelä tako' dä' lèng-tjèlèngan." Eppa'na njambhit: "Bärijä ko? Dhäddhi na'-kana' ngèra djhä' bä'na tako'? Dhina ra, doe èkarapa tjoma bärijä bhäi; tapè tjong, kènga'è apa tjo-pattjo sèngko'. Addjhä' sakalè-kalè bä'na njolet lèng-tjèlèngan, bä'na djhä' apara'. Djärèja ambhähädjänè. Sènga', Soep!"

"Dhimèn . pandjhennengngan èngghi onèng adhäboe sapanèka, tapè ponapa sabäbbhä ma' ambhähädjänè?"

"Kana', tjong, todjoe' ðinna' semma' bi' sèngko', sèngko' njarèta'aghiä apa sè la ètemmo dhibi'."

Djoesoep ladjhoe todjoe' è seddhi'anna eppa'na, ngèdingngaghiä sè ètjarèta'a. Eppa'na pas atjarèta bärijä.

"La pan-bärämpan taon abiddhä nalèka sèngko' ghi' aomor doebelläs taon, bännja' kantja sèngko', sè èkabhäreng èn-maènan, nangèng tjoma sèttong sè tjè' soghä'na, bängalan, tadä' sè èkatako'è sarta parèkas, njamana Achmad; tadä' na'-kana' sè bängalla alabän. Panaè'na leppè' akanta ebbhoe'. Mon aghä'rir sèkat akanta moṭak. Nompä' djhärän sè nakal ijä tadä' kettèrra. Sèngko' ngèra, djhä' Achmad djärèja dhäddhiä orèng sè pènter.

3. Terrosanna bhāb 2.

aotja'a nalēka arē tellasan, rēng-orēng dhisa paḍā èntar ka kotta, nēngghoeā mēn-rammēn. È lon-alon tjē' rammēna. Na'-kana' noro' orēng towana paḍā ghoe-nēngghoe è lon-alon. Mon lessopas amboe lē-mellē è bāroeng. Lampoena masēghit tēra' tarkataran. Sēngko' bi' Achmad ngērēng eppa' bān embōe' lor-njellor è bānja'na orēng. Kangdjeng Bhoepatē bhoebhār ḍāri masēghit èērēng para pardjādji. Nalēka djārēja kembang api molaē èsolet; lēng-tjèlēngan salang padjheddhār, talēbāt rammēna. Apojja salang ngatjorot, sasat mossa'è lon-alon. Achmad mējak kaḍā', terro nēngghoeā sē pasdhā. Nalēka djārēja bāḍā lēng-tjèlēngan tamboer amonjē sarta abhālessatan è tana; Achmad nangalē ellong sèttong sē ghi' ta' amonjē, ladjhoe èkala'a; nangēng bhāreng la semma', ellong djārēja amonjē, apojja naboej ka mowana.

Achmad laboe tadjhāroengngēp sarta nangēs rat-ṭaratan, kasakē'en. Eppa'na ghāntjangan madjhāghā, tapē Achmad ghi' rēng-tjerrēngan:

„Aḍoe, sang-mata, sang-mata, aḍoe sang-mata tjē' sakē'na!”

Eppa'na tjē' seddhina, amarghā korang tē-ngatēna ana'na sarta ngotja':

„Majoe', ḍā'anna'!”

„Ađoe, boe', ađoe, sang-mata tjè' sakè'na, ađoe!“
 Bãrijã paserrona Achmad sambì nopoè mowana. Rèng-
 orèng padã aghãribbhoeng, tapè tadã' sè taoa nolongè;
 ladjhoe bãdã Bãlãndhã sè njemma'è, tanangnga Achmad

èsongka', nèngghoeã mowana. Ađoe, mowana Achmad;
 ađoe, nèserra ka, mowana Achmad kolot.

„Lekkas ghibã ka đokter!“ otja'na towan bhoeroe.
 Achmad ladjhoe èghibã ka bengkona đokter. Sèngko'
 noro' ngater, tapè ta' ollè noro' maso'. Kalagghoeãna
 sèngko' ngèđing berta, djhã' Achmad èghiba ka roma
 sakè'.

Antara pan-bärämpan arè abiddhä Achmad molè. Tapè sèngko' tjè' takerdjhäddhä nangalè mowana.

Eppa'na negghoe'i lengngenna; ana'na ètonton adjhälän on-laonan. Sèngko' ladjhoe njemma'è; nalèka sèngko' ngabäs mowana, bhoeroe tao djhä' matana meddhem bhäi. Aḍoe, nèserra, Achmad boeta, Soep.

Sèngko' ta' tao sè ngotja'a ḍä' Achmad, molana pas ladjhoe molè. O, kalèr ongghoe! Achmad ta' tao èn-maènan polè bi' tja-kantjana. Saabiddhä tjoma nengenneng è bengkona bhäi, otabä djoe'-todjoe' è bäbäna bhoengkana kadjoeän è aḍä'änna bengkona. Kalamon sèngko' bän tja-kantja rak-orakan, paḍä anga-bhoenga, Achmad ladjhoe aonga', tapè ta' nangalè.

Sèngko' segghoet adhina'aghi sang-reng-bhärengngan, ngèntarè Achmad, pas todjoe' è seddhi'änna. Anangèng tjoma atjatja bhäi, ta' ngennèng èn-maènan, sabäb Achmad ta' nangalè.

O, palang ongghoe odi'na Achmad djärèja.

.

Ngartè bä'na satèja, tjong, marghäna sèngko' ngaranè, djhä' lèng-tjèlèngan rèja njalaka'è!"

4. Totokka bhāb 3.

ā'na tanto ngartè na'-kana', djhā' Djoesoep saabiddhā ta' njoletan lèng-tjèlèngan. Apa polè èkaè-nga'è bhāi katjalaka'anna na'-kana' njolet mertjon amarghā korang pangatè-atèna akanta Achmad, sè saabiddhā ta' tao èn-maènan polè bān tja-kantjana akanta ghi' bilāna; taḍā' bhā-rāng sè ètangalè, sasat aengghoen

è alam petteng. Pèra' panassa arè sè èkarassa, tapè kabhāghoesanna tjadjāna, sè njonarè nong-ghoenong bān bhāng-kembhāngan, bān assrèna pandjhā', sè ngabhiroe bān paḍi, sè ngakonèng è bā-sabā ta' èkanalè. Eppa'na Djoesoep ta' pegghā' masènga' ana'na, èsoro djhār-adjhārān sè bhādjheng, sabāb ahèrra mastè apangghābāj, mastè njarè kakan dhibi'.

Satèja njaman bhāi, napa' è bengko, nemmo nasè'; ta' andi' angghoej, tao bādāna, orèng towa sè ètèmpoaghi. Tapè paghi' mon la radjā, apa polè mon bhoepa' bān bhābhoe'na la napa' ka djhāndjhina, mastè adjägā bhādhāna dhibi'. Djoesoep ngèstoaghi boeroegghā orèng towana; tapè pas andi' pèkkèran bārinna': „Ija sèngko', sè nangalè, tao njarè kasap, adjägā bhādhān dhibi', nangèng bārāmma mongghoe ḍā' na'-kana' sè boeta akanta Achmad rowa? Ḍā' bārāmma sè taoa njarè kasap, kalamon

orèng towana padä matè?" Bhäb sè dä'bärijä ta' pegghä' èpèkkèrè. Di-boedina pas atanja dä' eppa'na, otja'na: "Eppa', ponapa kana' èngghärowa ta' onèng bäräs?" Eppa'na ta' ngartè kana' sapa, sè èkareppaghi ana'na djärèja. Djoesoep pas ngotja' polè: "Pandjhennengngan ghi' bilä'anna èngghärowa djhoe ta' ampon njarèta'aghi na'-kana' sè boeta?"

"O," sambhiddhä eppa'na: "kana' rowa sè èkareppaghi bä'na? Endjä', tjong, Achmad ta' tao bäräs. Boeta terros."

"Ponapa ta' onèng kalowaran sakalè, ponapa saabiddhä neng-enneng è romana bhisaos?"

"Endjä', tarkadhäng ijä adjär-kalèndjär, tapè mastè bädä sè ngater, bhä' eppa'na, bhä' emboe'na otabä orèng laèn. Ta' èbäghi adjhälänan bi'-dhibi'än, sabäb ngabätèrè, amè' tatjabbhoer ka soksok, talèmpèt djikar bän èn-laènna. Kaotja'a bit-abit sèngko' la atambä radjä, la tao long-nolongè eppa' alako è sabä.

Rèng-orèng bännja' sè ngallè ka kotta, padä njarè kasap è dissa. Tapè kana' boeta bhoeroe kapaksa neng-enneng è bengkona.

Nalèka orèng towana la padä matè, kana' djärèja ta' teptep ngennengugè bengkona, sabäb bengko djärèja bengko sèwa'an. Sè andi' orèng Arab, ta' nèser dä' Achmad, tjoma terro narèma'a pèssè sèwana bhäi; mangka Achmad ta' andi' pèssè bän ta' tao njarè pèssè. O, nèspa ongghoeän orèng odi' tjara Achmad djärèja, ta' ijä, Soep?"

"Èngghi, pa'. Kaoelä ma' ngerres mèrengngaghi tjarèta ghäpanèka."

Eppa'na Djoesoep nerrossaghi tjarètana polè:

"Nalèka djärèja Achmad ladjhoe èghibä molè bän tarètan binè'na, sè la noroq patona orèng. Anangèng serrèna èparra Achmad djärèja malarat, ta' mampo ngèngonè bän ngangghoeji èparra, molana ladjhoe èsoro

abhoeroe maèn ka kotta, èbhärengngè sèt'ong kana' dhisa è djädijä. Rèng-orèng sè nèser ijä padä aberri' sandhekka.

Ah, èmanna na'-kana' sè gägä' bärijä ma' èntar ngemmès, nèspa onghoe."

"Èngghi, pa'," sambhiddhä Djoesoep sambi ngondjhoè' njabä, bäs-abäsan ka kangan ka katjèr. È dälem atè'

asokkor dä' Ghoestè Alla, amarghä orèng towana tjokop, andi' bengko dhibi' tor bhäghoes; angghoejjä ghoesbhäghoes. Mon bädä mèn-rammèn eppa'na aodheng pèrètan, asampèran sadjä' lantjoran, asalebbär laken bhiroe, akalambhi potongan seddrika'an, atarompa kosè'. Emböe'na asampèr lèrès, akalambhi kebbaja' santinèt, ngangghoej panètè salaka ènten.

Djoesoep dhibi' asongko' laken ellor alos, oboe'na

epalong, akalambhi palanèl bhiroe, asalebbär pandä', akaos ghäðhoeng, asapatoe tjelleng. Kakabbhi djärèja bäbellinna eppa'na dhibi' kalabän arghä kentjeng, saessèn ta' aotang.

Djoesoep ladjhoe ngotja': „Mandhä'ä sennengnga kalamon sèngko' la tao njarè pèssè dhibi'. Tapè na'-kana' boeta mohal sè taoa njarè pèssè kalabän apangghäbäj.”

„Tao kèja, tjong,” tja'na eppa'na.

Djoesoep mandheng eppa'na semmo ghetton sambì ngotja': „Ponapa abhoeroe maèn panèka anjama apangghäbäj, pa'?”

„O, ta' bärijä, na', mara èdingngaghi. Achmad satèja ta' abhoeroe maèn polè. Achmad satèja apangghäbäj onghoeän kalabän ollè pèssè.

Sèngko' atjarèta'a, bärämna ma' dä'bärijä.

È sèttong arè towan Kontrolír ngomisi sa-dhisa, terro taoa, apa pamengkang-pamengkang padä bhersè, sarta apa ètamenè sè bädä asèlla. Nalèka djärèja Kontrolír ngolatè Achmad, sè pènoddjhoe djoe'-todjoe' è tanèanna.

„Hé, arapa bä'na ma' ngangghoer bhäi?” bärijä dbäboena towan Kontrolír sambì njemma'è Achmad.

„Kaoelä ta' onèng alako, towan; kaoelä boeta.”

Nalèka towan Kontrolír ngolatè, djhä' bhender Achmad boeta, ladjhoe nèmbhäli tarètan bän èparra Achmad. Nalèka orèng kaðoewa djärèja njabis, towan Kontrolír pas adhäboeäghi bhäb roma boeta.

5. Dhāghāngan wā'-boewā'an.

Haddjhi Ismaïl bengkona è Probolinggo, tapè njamana la kalonta satana Djhäbä.

Apa sabäbbhä ma' bäriä?

Mara edingngaghi, sèngko' atjarèta'a sè dhäddhi sabäbbhä.

Antara la bärämpan taon abiddhä haddjhi Ismaïl mellè pakarang-an lebär; è djädjä ètamenè bhoengkana wā'-boewā'an tjè' bännja'na.

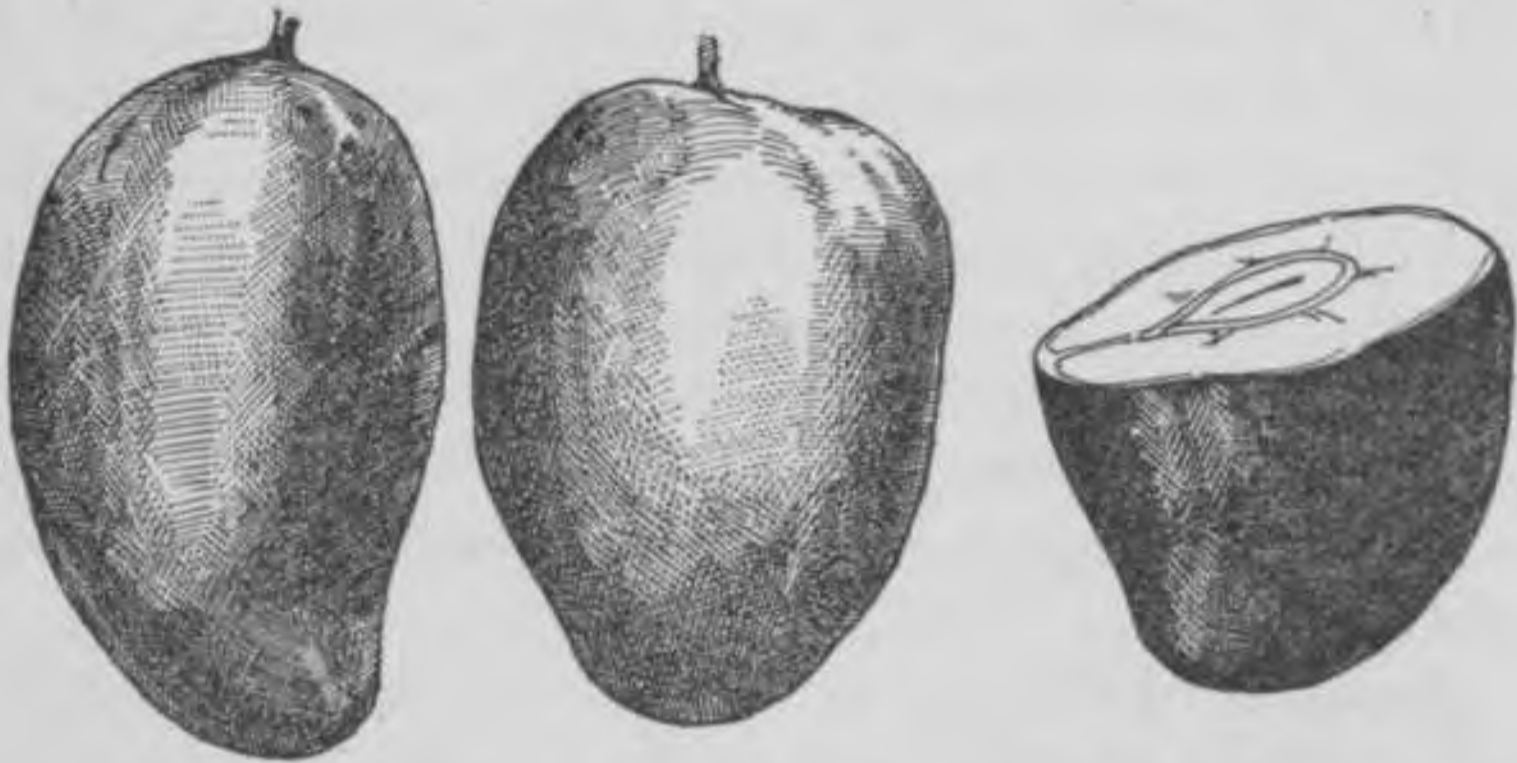
Tatangghäna, mo-sarmoanna bän reng-bhärengnganna, sè padä ngèding däri nor-dhoenorra, djhä' sè ètamen djärèja bhoengkana pao malolo, padä akèpek, sakèng ghettonna.

Pèkkèrra, doe apa

parlona djhä' orèng sorang ma' namen bhoengkana pao sadjhäghät. Èkaghäbäjä apa boewäna? Bän polè sè tjè' kasamboe'na, bhäreng ngèding, djhä' panamenna ka'-bhoengka'an djärèja kalabän èpèjara ngangghoej bäräghät bännja'. Tarèka sè bäriä èangghèp kalèro, sabäb è dälem pèkkèrra, djhä' orèng ka'-bhoengka'an rèja ella padjhät tao tomboe dhibi', ma' kadhik èomessè, èongkosè.

Haddjhi Ismaïl ta' mardoeli dä' rarasanna orèng. Mon

mosèm nèmor nor-dhoenorra sabbhän arè èsoro njèramè tamenanna pao; tong-sèttongnga bhoengka mastè èbhoe-
tok. Mon ka'-bhoengka'an djärèja la radjä, tja'-rantja'na
ètotto. Pandä'na haddjhi Ismaïl djärèja tjè' paratènna bän
tjè' omessa dä' men-tamenanna. Apa kèrana haddjhi

Ismaïl la kasoghien, pèssèna ma' èwäng-boewäng? Mon
Ismaïl ngèding rarasanna orèng sè dä'bärijä, ngotja' è
dälem atèna:

„Ijä, dântè' sataon doe taon agghi'; è dijä bä'na bhoer-
roe tao, djhä' bhoengkana sang-pao lebbhä' boewäna.
Sèngko' pas dhäddhi djhäräghän pao. Bännja' sang-kaon-
tongan. Pèssè, sè èpakalowar satèja, bhäkal abäliä; la-mala
ghi' abännja'an bhätèna. Toraè bhäi!”

Tatangghäna bän mo-sarmoanna ghi' ta' ngartè kèja
dä' saddjhäna haddjhi Ismaïl. Kabbhi padä tès-ngètèssaghi.

Kapprana orèng endä' alalakon rèja, kalamon ollè opa
sanalèka. Rang-rang orèng sè endä' alako ghäbäj kalabän
pangarepan ollèa kaontongan bännja'. Tja'na pèkkèrra,
djärèja abit dhälloe. Antara sabätara taon agghi' mo-
sarmoanna haddjhi Ismaïl padä tjè' lèboerrä ngabässaghi
men-tamenan djärèja bhoè-djhoerbhoè; däoenna ghoem-

bhoes, ngabhiroe. Apa polè bhäreng tao boewäna lebbhä' sarta njen-malonjen para' massa'a, ngongol neng è ðäoenna, sè ghoembhoes, pas paðä tjè' terrona. Kabbhi kentjeng matamoja ðä' haddjhi Ismaíl, sopadjä èangka'ana paona, sè ro'om manès djärèja. Tapè Ismaíl ta' kennèng è tjo-kotjo. Ta' antara abit haddjhi djärèja mellè karandjhäng nè'-kènè' tjè' bännja'na èpapolong è los, sè èpaddhek è keb- bhoen wä'-boewä'anna. Sabbhän arè ta' rang-korang koli lakè'-binè' molongè pao sè watowa, sè pas ladjhoe èangko' ðä' los bhoeroe, ladjhoe èossaj kaðälem karandjhäng; saellana sabännja'na karandjhäng ghellä' aèssè pao, pas èghibä ka tapsioen, èkèrèmmaghiä ka laèn naghärä.

Para' sakabbhiänna naghärä è tana Djhäbä, apa polè è tana Djhäbä Tengnga bän Bärä', paðä kaðätengngan paona haddjhi Ismaíl.

Anangèng pa'-sapa'a, sè ngakan njaman, mastè maka- lowar pèssè. Molana ta' ngaghettonnaghi, mon haddjhi Ismaíl sabbhän arè narèma pan-bärämpan postwissel ðäri oppas pos, arghäna paona. Samarèna ètandhäi, postwissel djärèja èporop è kantor pos, pèssèna èbitong è mèdjä tolèssa. Sambì sem-mèsem, pèssè djärèja pas èsabä' è pejtè bessèna.

6. Sambhoenganna dhāghāngan wā'-boewā'an.

È sèttongnga sakola'an è Probolinggo bādā mòrèd atanja dā' ghoeroena :

„Ghoeroe, èkèrèmmaghi ka'kamma bhisaos paona haddjhi Ismaïl ghāpanèka?“ Sambhiddhā ghoeroena: „Èkèrèmmaghi ka laèn naghārā è tana Djhābā, sè bānnja' ka tana Djhābā Bārā' bān tana Djhābā Tengnga.“

„Kadhi ponapa rèng-orèng è laèn naghārā ka'issa ma' onèng, djhā' haddjhi Ismaïl adhāghāng pao?“

„Bārinna' djhālānna: haddjhi djārèja matabār dhāghānganna kalabān sorat kabhār, ijā arèja maso'aghi advertentie è sorat-sorat kabhār, njebbhoettaighi, djhā' abā'na adhāghāng pao; pa'-sapa'a bhāi ijā ollè apessèn.“

„Aponapa rèng-orèng è Djhābā Bārā' ma' kantos messen ka Probolinggo, ponapa è ka'dissa tadā' tamenan pao?“

„Ijā bādā, tapè tadā' pao sè njaman akanta è dīnna'. Apa polè paona è dīssa bānnja' sè boettjo' èkakan ola'na pao.“

„Ponapa sè ènjamaè ola'na pao panèka?“

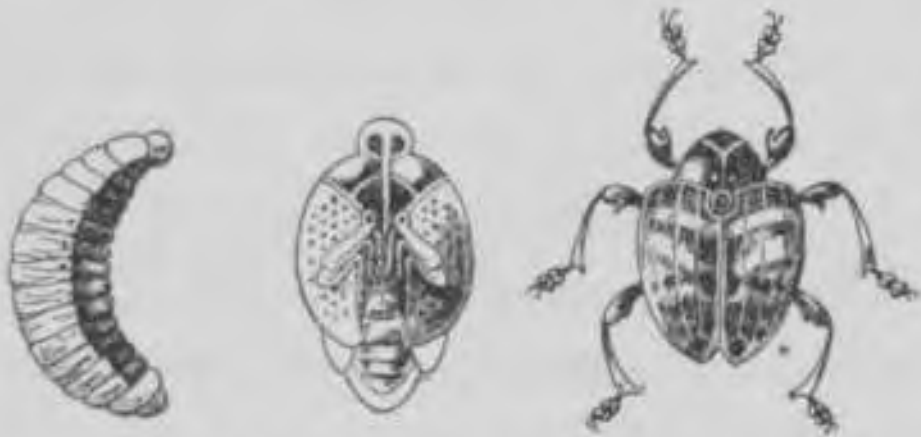
„Djārèja kèbān kènè' sè ampo atellor è kembhāngnga pao. Kalamon kembhāng djārèja la dhāddhi boewa, tellor ghellā' pas aenneng è dī dālemanna, bit-abit ladjhoe teddhas dhāddhi ola'. Ola' djārèja ngakan dhāghingnga pao. Kolè'na paona ijā katon èsak, tadā' tandhāna djhā' è dālem bādā ola'na, tapè mon èkombi', bhoeroe kataoan djhā' boettjo', ta' kennèng èkakan.“

„Ponapa sabābbhā è ka'dinto ma' tadā' ola'na pao ghāpanèka?“

„O, parkara djārèja ta' ghāmpang èterrangngaghi. Mara èdingngaghi. Hāwāna tana Djhābā Bārā' bān hāwāna Djhābā Tèmor. bānnja' bhidhāna.“

E mosèm nèmor hāwāna tana Djhābā Bārā' ta' patè panas akanta è Djhābā Tèmor. E dīssa maskè mosèm

nèmor ghi' bādā bhāi odjhān, molana tadā' motossa pao ngembhāng, dhāddhi ola'na pao sè kasebbhoet ghellā' nemmo bhāi kennengngan. E Djhābā Tèmor endjā ta'

dā' bārijā. Sakèng pa-
nassa è bākto nèmor,
bādā tèmpona bhoeng-
kana pao ta' ngem-
bhāng, dhāddhi ola'na
pao djārèja ta' nemmo
kennengngan, sabāb

ta' oḍi' è laènna ka'-bhoengka'an, molana pas matè. Djārèja kèrana sè dhāddhi marghāna è ḍinna' tadā' ola'na pao. Dhoelat sè dā' bārijā djārèja, ta' ijā? Djhā' sakènga ola'na pao oḍi' è ḍinna', tanto tadā' kèja pao sè èsak akanta satèjanna."

"Ponapa kèrana haddjhi Ismaïl ghāpanèka bānnja' ontongngèpon sè adhāghāng pao?"

"Tantona bārijā; mon ta' bānnja'a ontongnga, tanto ta' èterrossaghi sè adhāghāng."

"Manabi sapanèka'a, aponapa orèng sè laèn ma' ta' adhāghāng pao djhoeghān?"

"Kèra sèngko' amarghā ta' andi' bhāndhā èkaghābāj ngongkosè mèjara bhoengkana pao bānnja' sarta abit kongsè napa'na ka bāktona aboewā; mangka ongkossa mèjara molaè namen kongsè aboewā djārèja ta' sakonè', tor ghi' tadā' asèlla. Bān polè kapprana orèng Madhoerā rēja ta' kentjeng adhāghāng. Sè bārijā djārèja èman ongghoe, sabāb mon orèng endā' adhāghāng pao kalabān ongghoe atè, ijā bānnja' ontongnga."

È kala djārèja na'-kana' morèd pas apèkkèr: "Kalamon dā' bārijā paghi', mon sèngko' la radjā, namena bhoengkana wā'-boewā'an kèja kalabān èbhāndhāi sarta èomessè; terro adhāghānga wā'-boewā'an, sopadjā soghiā akanta haddjhi Ismaïl."

7. Bǎ'a.

Pa'na Gǎni la towa tor boeta; èbǎ sabǎrijǎ ghi' lèboer bhǎi nabbhoe saroeni. Mon Pa'na Gǎni la nabbhoe saroeni bǎn ngèdjhoeng, rèng orèng towa ngodǎ padǎ lèboer ngèdingngaghi, tadǎ' bhoe-senna; somèlè na'-kana' sè padǎ èn-maènan ijǎ pas sèrep, kabbhi padǎ berka', aghǎribbhoeng nèngghoe Pa'na Gǎni sè nabbhoe saroeni bǎn ngèdingngaghi pangèdjhoengnga. Mangka nalèka djǎrèja sowarana la ta' patè njarèng bǎn tennè akantǎ ghi' lambǎ'na. Bǎnnè djǎrèja bhǎi kapènter-anna Pa'na Gǎni, adhoengngèng ijǎ pènter.

Dhoengngèngnga bǎnnja' sè ngadjoendjoennaghi sǎrta bǎnnja' sè lotjo. Mon teppa' ka sè lotjo, orèng sè ngèdingngaghi padǎ aghellǎ'ǎn taker kel-ngekkel; tapè mon teppa' sè mellassaghi, bǎnnja' orèng sè kalowar aèng mata; dhinèng mon teppa' sè angghettonnaghi, sè ngèdingngaghi padǎ tjengngeng mandheng dǎ' sè adhoengngèng. Sè èkalèboeri na'-kana' ijǎ arèja tjarèta lalakonna Pa'na Gǎni dhibi' nalèka ghi' ngodǎna.

E nalèka sèttongnga arè na'-kana' padǎ èntar ka bengkona Pa'na Gǎni mènta dhoengngèngngaghi. Sè èpèntaè ijǎ legghǎ bhǎi, pas atjarèta bhǎb bǎndjir, sè la tao ètjarèta'aghi; maskè bǎrijǎ na'-kana' ghi' lèboer kèja bǎn addrengnga. È bǎbǎ arèja tjarètana:

„Nalèka sèngko' ghi' lantjèng, ra-kèra aomor 16 taon,

noro' alalabäng njaroeni bän Pa'na Djämédin, sè dhäddhi djhäräghänna; sèngko' dhäddhi pandjhägghä. Bännja' pangadjhäränna sang-djhäräghän bhäb kèdjhoeng bän panton dä' sèngko'. Kala djärèja ta' rang-korang orèng

sè nangghä'. Sapa sè èlalabängè ijä pas nangghä', sakèng lèboerrä; marghä djärèja sèngko' ollè pèssè bännja', ka'angka' ijä ta' korang.

È kala sèttong arè ètangghä'ä orèng è sèttongnga persèl, djhäoena däri sang-bengko ra-kèra 40 pal; serrèna tangghä'änna larang, dhäddhi ladjhoe mangkat ngadjhäk bhäreng polè sèttong, dhäddhi lo-telloan. Djhälänna malarat, ta' kennèng èlèbädhi djikar otabä pír, molana adjhälän bhäi. Dä'-adä'na padä salamet sè adjhälän kongsè malem, pas ngènep è bengkona orèng dhisa sè èlèbädhi. Kalagghoeänna ghi' petteng mangkat polè. Saopama è arè djärèja ta' nemmoa alangan è djhälän, kamalemanna kennèng ètantoaghi la napa' è dhisa sè èèntarana. Tapè kèra

bädjä bheddhoek Pa'na Djämédin sakè' kadhädhäk; dä'-a-dä'na ghi' èdjä-kadjä bhäi ädjhälän, tapè bit-abit ta' kellar; mangka djhäoe bärä', djhäoe tëmor, tadä' bengko sètongnga sè katon. Aðoe, sossana. Tja'na sang-pèkkèr: „Bärämna akkal?" sambi nga-'lènga'an. Kabhenderran sèngko' nangalè ko'-rongko' è sabä, mongghing è pèngghirrä lorong. Sang-djhäräghän èrèbing orèng kaðoewä èghibä dä' ko'-rongko' djärèja. È djädijä sè sakè' ollè ngaop, ta' patè kapanasan. Tapè atè ghi' tjè' sossana, sabäb kapaksa ngènep è djädijä sarta tadä' sè èkakana. Senengnga sakonè' panjakè'na Pa' Djämédin pèndhänan, sarta è bäkto bädjä tengnga malem tao njèddhä tëdoeng; tapè kasennengngan djärèja tjoma sakeddjhä', sabäb è ghoenong masè bhäkal odjhäna dherres; onðemma akompol, kèlappa salèng papèjar, ghäloedhoegghä ngadjheddhoelän akanta monjèna marèjem. Ta' antara abit pas odjhän ongghoeän. Ata'na pondhoek djärèja katoro'; sèngko' saktja katello paðä lontès. Odjhän angèn ta' dhoeli tjedhoe, la-mala atambä dherres, ghäloedhoegghä atambä rammè. Aðoe, tako'na ta' ra-sakèra; tapè sèngko' mateggep bhäi. Tjoma mon ènga' ka sè sakè' atè pas ngennes. Sang-djhäräghän todjoe' è paddhoena pondhoek sè tanana la possa' bän aèng. Ah, nèserra! Orèng katello djärèja tadä' sè tja'-ngotja'a, kabbhi paðä ta' akasa' marèngès ngèding padjheddhoellä ghäloedhoeg bän ngaratappa odjhän. Abä' ngotak sakèng tjelleppa.

Tao-tao kala djärèja Pa'na Djämédin djhäghä, ropana masè ngèdinga sowara sè nako'è; kabhärengngan ghäli-räbbhä dhäp-keddhäp sèngko' nangalè mowana. Aðoe, kana', marèngèssa; saabiddhä sèngko' ghi' ènga' bhäi dä' mowana sang-djhäräghän nalèka djärèja. Matana mandhelik ngabäs dä' attas, mowana potè olaj, tjolo'na anganga sarta teng-ketteng. Sèngko' njandher, nolongana madjhäghä.

Tapè pas petteng tjalèmotan, ta' ètangalè kennengnganna. Pa'na Djämédin ladjhoe atarat: „Bändjir!“ Sèngko' ngartè ka kareppa, pas ding-ngèdingngaghi. Pó, ongghoeän. Sowarana aèng èkaèding ngaroso. Sèngko' berka' kalowar, tapè ta' nangalè pa-apa, sabäb pettengnga alèmonan. Tjoma sowarana bändjir sè ngaroso atambä semma', talèbät nako'è Sakeddjhä' agghi' aèng la napa' è pondhoek tjè' santä'na. „Kamma sè boeroeä?“ tja'na pèkkèr. Tapè la ngasèp. Bändjirrä atambä radjä akanta ombä'na tasè' alabhäs pondhoek. Sèngko' katot èghibä bändjir. Arassa lang-taèlang, pas ta' ènga' è apa.

8. Terrosanna bhāb bā'ā.

Bärämpa abiddhä sèngko' sè èlanjo' bā'ā sèngko' ta' tao. Nalèka sèngko' ènga', tao-tao la ètemmo aghentang è attas kasor è dälem kamar bhersè sarta bhāghoes. Sèngko' ta' sarmo bän rèng-orèng sè bädä è djädijä, parsasat orèng amèmpè.

„Neng è dimma sèngko' arèja?“ tja'na è dälem atè. Sèngko' ta' ngennèng ngo-tja'. Sang-soko sè kangan èkarassa tjè' sakè'na. Pas bädä orèng binè' towa njemma'è sèngko'. Bhāreng nangalè sèngko' mella', ladjhoe èenomè sarta èdhoeläng tadjhin. Abä' arassa kobäsa. Sakeddjhä' agghi' bädä towan maso'

ngotja' dǎ' orèng binè' towa djärèja, sèngko' èsoro para-
tènè bi' ongghoe sarta ka sèngko' ngotja' bärinna': "O,
tjong, sèngko' arassa ontong bǎ'na ghi' ođi', èkèra bǎ'na
la matè. Satèja tèdoeng bi' njaman. Sèngko' kakabbhi
è la'dinna' araksa'a bǎ'na bi' ongghoe." Sèngko' terro
abherri'ǎ panarèma dǎ' towan djärèja, tapè ghi' ta' ngen-
nèng ngotja' dhǎddhi pèra' ngabǎs bhǎi.

Kalagghoeǎnna sèngko' la pèndhǎ'ǎn, tjoma karè sang-
soko sè ghi' tjè' sakè'na. Bhǎreng sèngko' nangalè orèng
binè' towa sè aladhinè sèngko', ladjhoe ètanjaè: "Kadhi-
ponapa bǎ', kaoelǎ ma' dhǎddhi napa' è ka'dinto?"
Saotta: "Taoa dhika, bǎ'ǎri' malem bǎdǎ bǎ'ǎ radjǎ,
aghǎbǎj rosak bǎn tjalaka'na sè èlompaj. Pađi è bǎ-sabǎ
sè èlabhǎs tadǎ' karèna. Sa-dhisa bǎnnja' sè èlang; orèng-
nga pađǎ matè; ka'-bhoengka'an pađǎ robbhoe. Marèngès
ongghoe è malem ghǎnèko. Kalagghoeǎnna towan bǎn
dhi-abdhina pađǎ kalowar, terro taoa, amè' bǎdǎ orèng
sè nemmo tjalaka', ètolongana. Kabhenderran pas nangalè
dhika ngadhǎlpang akanta empon matè, ladjhoe èsong
ko'anto. Bhǎreng dokter dǎteng, dhika èparèksa, tja'na
ghi' ođi', kennèng èarep dhoeli bǎrǎs. Towan aparènta
dǎ' boelǎ èdhika'aghi araksa dhika." "Ađoe, soko kaoelǎ
tjè' sakè'na, aponapa panèka?" Orèng binè' djärèja
ngabǎs ka sèngko' semmo soesa, sarta ngotja': "Sokona
dhika ètemmo so towan dokter loka sara; bikan sabǎb-
bhǎ, ngara bhǎi tor-taantor è djoe-kadjoe otabǎ è bǎto;
tapè sanonto pon etambhǎi sarta èbhetbhet bǎn towan
dokter; dǎri sakè'na pon tanto bhǎi ghi' bǎdǎ; la-mala
dokter ngotja'aghi mè'-amè' sokona ghǎnèko potong
tolangnga."

Sèngko' bǎn orèng binè' djärèja pađǎ neng-enneng.
Kala djärèja dokter dǎteng nambhǎi sang-soko; saellana
marè pas èbhetbhet polè. O, èsak ongghoe dokterra

sarta pasana'; otja'na alos, ressep ka atè. Towan sè andi' bengko ijä pas dateng, sèngko' èbherri'i kakanan sè man-njaman sarta makowat abä'; ah, paratèn ongghoe towan djärèja.

È sèttong tèmpo sèngko' atanja, apa Pa'na Djämédín ètolongè kèja bän towan. Robäna towan katon sossa sarta njaot: „Endjä', tjong, sèngko' ta' tao abherri' partolongan orèng laèn kadjhäbhäna bä'na; orèng sè èlang èlanjo' bä'ä ta' ètemmo bärämpa bännja'na, tapè mastè bännja'.” Towan sè ngotja' bärjä sambi akèpek sarta beng-nga-rembeng aèng tèngalla; sèngko' ijä noro' nangès. Kongsè satèja mon ènga' ka towan sè belläsan djärèja sèngko' ghi' arassa kaparotangan. Saellana para' saboelän sèngko' sè ètambhäi sarta èraksa è bengkona towan ghellä', la bäräs ongghoeän. Saapa radjäna sang-panarèma dä' towan, dä' dokter bän dä' orèng binè' sè aladhinè sèngko' ta' kennèng èkotja'aghi. Kongsè satèja mon mosèm nèmbhärä' mangka odjhän dherres, ghälöedhoegghä bän kèlappa salang papèjar sèngko' pas ènga' katjalaka'an è malem djärèja, sè aghibä patèna Pa'na Djämédín.

9. Èntar ka ghoenong Bromo.

S

oedarso, morèd sakola'an
bhäkal pardjädji è Pro-
bolinggo la adjhändhji

dä' tarètanna akèrèma sorat, njarèta'aghiä sè èntar ka ghoenong Bromo. E sèttong bäkto Soedarso pènoddjhoe senneng atèna sarta tadä' lalakon sè parlo pas nolès sorat, nepteppè djhändjhina akanta è bäbä rēja:

Probolinggo, 7 Sèptèmber 1915.

Ka'emmas!

Dhimèn kaoelä ampon mator dä' pandjhennengngan ngatorana pamèjarsa padjhälänan kaoelä sè ka ghoenong Bromo; anangèng bhoeroe samangkèn onèng ngatorè, sakèng ta' kobherrèpon tor ta' mangghi tèmpo, amarghä bäktoèpon tadä' è pangadjhärän bhisaos. Pandjhennengngan tanto ampon ngaghäli djhoeghän, manabi rèd-morèd sakola'an oplèideng mastè kodhoe bhädjheng djhär-adjhärän. Serrèna arè mangkèn kalerressan sakola'an notop, ponapa polè kaoelä ampon ollè djhär-adjhärän sè kaangghoejä lagghoeèpon, dhäddhi onèng nepteppè ator sè dhimèn.

E bǎbǎ panèka kaoelǎ njarèta'aghi padjhälānan kaoelǎ ngèrèng ghoeroe kaoelǎ kadoewǎ dǎ' ghoenong Bromo.

È nalèka arè Satto sè bhoeroe tapongkor ra-kèra pokol 5 ghi' lagghoe kaoelǎ sakantja doe polo, sè apolong kellas, ampon asadijǎ mangkata; rang-sorangnga abhäkta kopè sèttong aèssè biddhäng otabǎ aèng massa' sareng njango tateddhän sabätara. Saamponna towan ghoeroe raboe è sakola'an ladjhoe mangkat. Sanaddjhän padjhälānan abäk djhäoe èngghi panèka dǎri kotta kantos ka dhisa Patalan, tapè sadhädjǎ adjhālän dhärät bhisaos.

È bǎkto ghäpanèka häwāna tjè' njamanna, ponapa polè malemanna rèsè', mèlaèpon lorongnga têngkas, aboeèpon ta' ngarboe. È salandjhängnga lorong tja-kantja padǎ ata-bhänta, bǎdǎ sè ngèdjhoeng, sopadjǎ ta' èkarassa'a lessona. Anangèng ka'emmas, kaoelǎ ta' njarèta'aghiä ponapa sè ta' parlo è dǎlem padjhälānan, manabi landjhäng dhimèn, abhädhi bhoesen.

Kèra pokol sanga' kaoelǎ ampon tandhoek è dhisa Patalan. Patana kennengngannèpon dhisa ghäpanèka kèngèng è sarè è dǎlem ghämbhär. È ghäka'ijǎ ampon bǎdǎ sadijǎ'än djikar kasar. Tja-kantja padǎ arebbhoe' adǎ' sè onghä'ǎ. Saamponna padǎ mapan sè todjoe', ladjhoe nerrossaghi padjhälānan sambi arassa'aghi lessona, amarghä marè adjhālän djhäoe; èbäsapanèka è dǎlem djikar ghi' äghädjǎ'än djhoeghän.

Saamponna ra-kèra ollè sadjhäm sè nompag djikar, ampon èlang lessona, arassa ta' perna, terro adjhälāna soko polè; ponapa polè manabi djhälāna ngongghä'ǎghi, padjhälānnèpon atambǎ lèrè, kaoelǎ arassa ta' latèn. Pa-anapan è ghäka'ijǎ sakalangkong perna; langkong polè manabi nèngalè bǎ-sabǎ sareng kebbhoen tebbhoe è antarana sa-dhisa mongghing è sokona ghoenong. Ko-beng-kona pabbrik ghoelǎ sareng paokosanna katèngal ngapotè

nambäi assrèna panèngal. Atambä tènghi padjhälänan ghäpanèka atambä korang bädäèpon tamenan njèjor sareng gheddhäng. Pokol 12 sèjang kaoelä sadhädjä tandhoek è dhisa Soekopoero, adjhoedjhoek è kabädhänan. Padjhälänan èamboeäghi dhimèn. Towan mōndhoek è kabädhänan. Bädhäna aparènta dä' patènggi (kalèboen) njadijäi pondhoeghän kaoelä sareng tja-kantja è bengkona patènggi. Ta' antara abit è mandhäpana ampon asadijä kasor doe polo mègghi' adjhidjhir.

Saamponna mandi otabä araop kaoelä sakantja pas alän-djhälänan nèngalè kebbhoen kopi, ladjhoe toron ka tjora sè dälem, lebät è dhäk-ondhäk bäto sè dhoerdjhet, tjè' marèngèssa. Ta' antara abit pas napa' è songaj sè è pèng-apèngè tjora ; aèngngèpon djhennèng sareng tjellep. È ghäka'ijä bännja' motakkèpon è'-naè'an sakalangkong leppè'èpon, aghä'rir è tja'-rantja', tadä' tako'èpon ka orèng; sowaraèpon ngarèjok padä aghädjä'.

10. Totokka bhāb 9.

Kalagghoeännèpon ghi' petteng kaoelä ampon paḍä djhāghä, sabāb pokol ennemma mangkata polè ka ghoenong Bromo. Saamponna lastarè sè adhāndhān pas akompol. È adä'anna bengkoèpon patènggi ampon bādä sadijä'an katompa'an djhārān doe polo, bādä sè ngangghoej lapa' pa-kapa,

bādä sè tjoma ngangghoej sabbrāk salèmot. Tja-kantja ladjhoe njandhāk sèttong èbāng. Kaoelä kalerressan ollè djhārān radjä, bhāngonna bhāghoes, boeloeèpon dārāgem. Bādä kantja kasorang ghi' kènè', njamaèpon Ibnoe, ghi' ta' onèng nompa' djhārān sakalè, dhāddhi teko' sè nompa'a, mèlaèpon mambhoe ètolongè sareng patènggi; bitabit èlang djhoeghān tako'èpon. Sareng ampon ranta, ladjhoe adjhālān ḍä' kabādhanan sambi atjatja ngalem kanjamanna häwä bākto ghāpanèka. Towan ghoeroe ampon asadijä, tjoma ngantos kaoelä sareng tja-kantja. Sareng ngolatè kaoelä paḍä ḍäteng, towan ladjhoe nètè'è katètèanna, larès mangkat matotok padjhālānan. Ḍä'adä'na tjoma adjhālān rè-lèrè bhisaos; sareng napa' è lorong sè lèbār sareng rata pas aklang-tjongklangan; sè nompa' magägä' paennengngèpon; ampon sasat pandjhoerit hoesar. È kangan katjèrra lorong bādä tjomarana, ètongngo' angèn

li-ghoeliän, sowarana ngaroso. Kennengngan ghäpanèka ènjamaè Tjemmoro Lawang.

Saamponna Tjemmoro Lawang talèbät ladjhoe maso' è kebbhoen kopi, sè parappa'na ngembhäng sareng aboewä. Kembhängnga ngapotè, boewäna bädä sè ghi' ngodä ngabhiroe, bädä sè ampon towa ngamèra ngarèm-

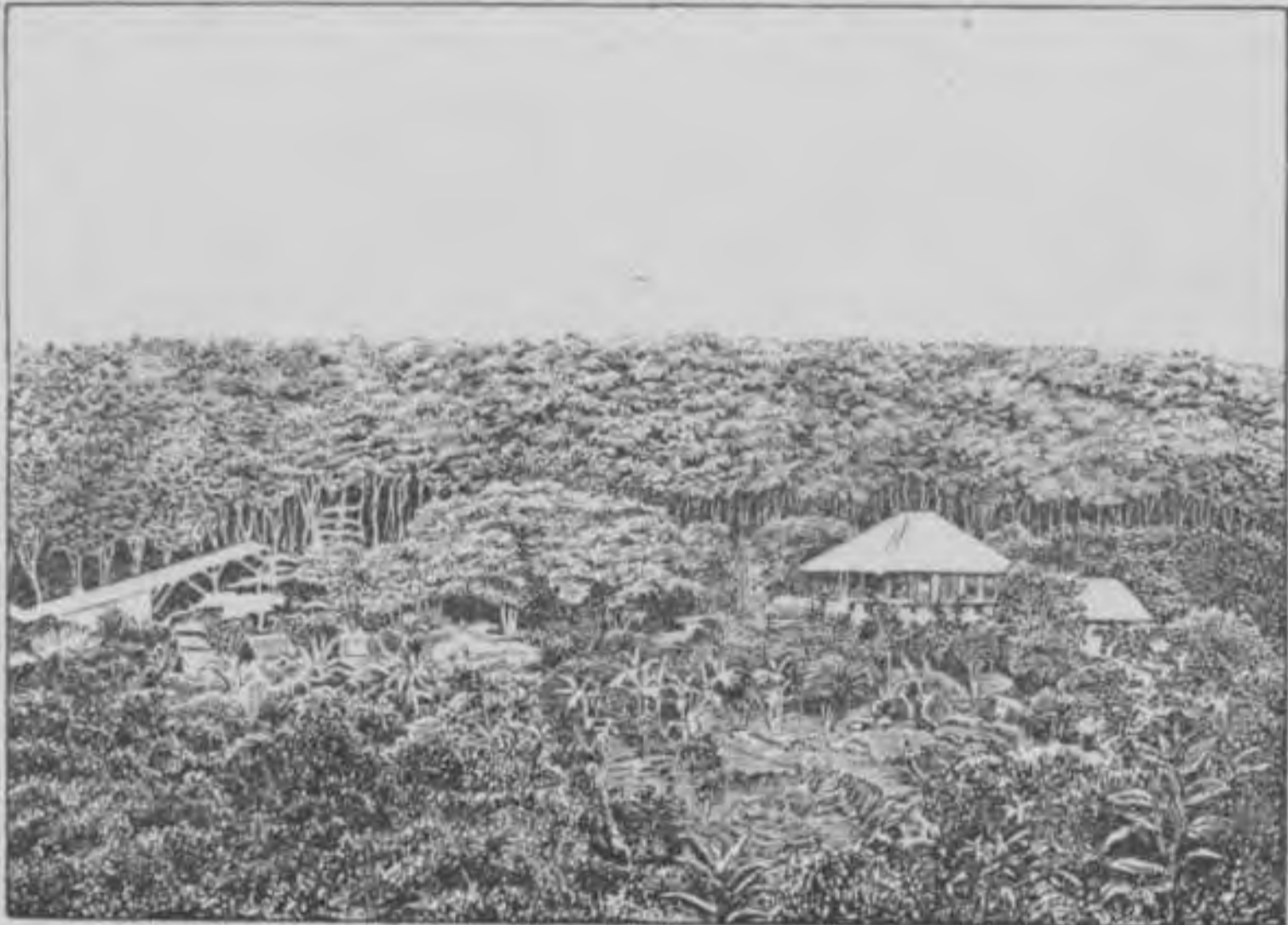

pèng è tja'-rantja'èpon bhoengkana, tjè' leboerrä abäsannèpon. Kaoelä pas ènga' kebbhoen kopi è Keddaton è afdéling Djember, sè ampon onèng èèntarè sareng ka'emmas dhimèn.

Lorongnga terros ngongghä'äghi bhisaos, torkadhäng alèbädhi tjora sè dälem. È kennengngan ghäpanèka ampon tadä' tamenan njèjor, amarghä ta' poron tomboe sakèng tjelleppèpon. Bhoengkana gheddhäng ghi' bädä to'-malto'; sè bännja' bhoengkana mawar ana-bärna sareng èn-laènnèpon bhäng-kembhängan, sè dhimènnèpon kaoelä ghi' ta' onèng. Dhäboena towan bhoengkana bhäng-kembhängan ghäpanèka asallèpon däri naghärä Bäländhä (Nederland).

Ra-kèra pokol 8 kaoelä ampon napa' è dhisa Ngadisari, napa'èpon è ghoenong Bromo tjoma karè sakonè'. Somèlè

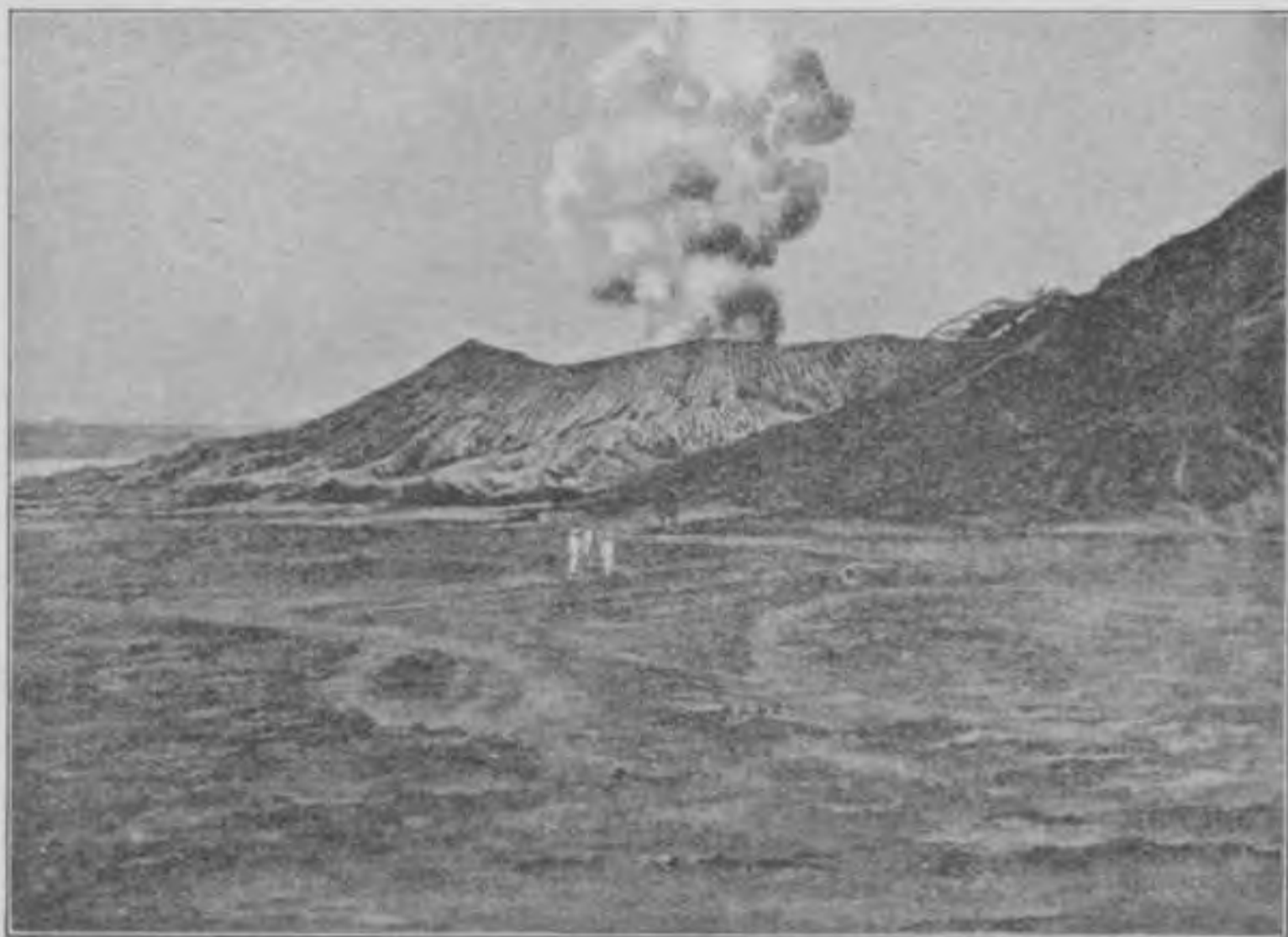
kala ghäpanëka kaoelä terro boe-amboeä dhimèn sareng
 ghoenonghoeä kaanèannèpon bengkona orèng Tengger,
 tapè kapaksa adjhālän terros bhisaos dä' kennengngan sè
 èsaddjhä. Dhäboena towan, papalèmanna bhisaos amboeä
 è ghäka'ijä paabit, dhäddhi ollè bälättra sè ghoenonghoe,
 amarghä ta' kabhoeroe; sarengngan polè mandóorra

pasangghrä'an, sè ampon onèng, djhä' èsepperana, ma'
 ollè asadjä.

Ta' antara abit sè padä adjhālän nèng-onèng è bäbä'an
 kaoelä bädä ra-ara tadä' boe-tomboeänna, ra-kèra dälem-
 mèpon däri kennengngan kaoelä 1000 kakè. Landjhängnga
 sareng lèbärrä bätara 2 pal. Ra-ara ghäpanëka èkalèng-
 lèngè ghoenong sè noddjhek; mongghing è nga'-tengnga'
 anna bädä ghoenongngèpon. Sè sèttong ghoenong apoj,
 kalowar okos bhoel-ngebbhoel dä' attas, èngghi panëka
 ghoenong Bromo, sè èangghep sottjè sareng orèng Tengger,
 mèlaèpon èdjä-moldjä.

Kaoelä sakantja pas toron noro' lorong kènè' kantos napa' è ra-ara ghellä'; bhängonnèpon boenter, tanana beddhi malolo, èngghi ghäpanèka sè ènjamaè „tasè' beddhi." Sè tomboe è ghäka'ijä tjoma bhängsana boe-tomboeän sè ađoeri, tor tjoma to'-malto' bhisaos. Nalèka kaoelä lèbät è ghäka'ijä beddhina ataboejän amarghä

paberka'na djhärän sè ètompa'. Sareng kaoelä napa' è sokona ghoenong Bromo, sè tèngghina ra-kèra 600 M., ladjhoe toron; djärän èpanggher.

Manabi ongghä'ä ka ghoenong Bromo ghäpanèka abäsannèpon masè ghämpanga, sabäb djhällännèpon adhäk-onđhäk, nangèng sanjataèpon njangsara; mèlaèpon, sareng kaoelä ongghä'ä, tja-kantja sè kènè' ta' noro', tako' moghoek è djhällän. Kaoelä sakantja sè ongghä taker ko'-ngoko', njabä ngangsor, soko arassa lèmpo, kantos kapaksa boe-amboeän, maèlang lesso. Bit-abit napa'

djhoeghän è kontjo'. E ghäka'ijä kaoelä ngongngang è pèngghirrä kabä nèngghoe ka dälem. Dälemmèpon kabä ra-kèra 400 kakè; tana è kangan katjèrra noddjhek. Aðoe, kaoelä tjè' marèngèssa.

Okossèpon kabä ghäpanèka bhoel-ngebbhoel ka attas

Kabä däri dälem.

abäoe bäliräng; sowara è dälemmanna kabä agäleggerän, tapè ta' patè kadjä.

Tja-kantja kaoelä bädä sè ngello sèraèpon; kadhiä bhisaos amarghä bäoena bäliräng ghäpanèka, mèlaèpon ta' betta abit neng è ghäka'ijä pas ladjhoe toron sadhädjä.

Satandhoekkèpon è sokona ghoenong pas amboe dhimèn sakèng lèmpona, djhoeghän nèser dä' ka djhärän, sopadjä onènga abit sè amboe, manabi ètompa' polè ka Ngadisari sè ta' kasoä.

Sanapa'èpon è pasanghrä'än Ngadisari djhärän èted-dhäi sareng ètjarboek. Dhinèng kaoelä sakantja ampon sedðheng laparra, mèlaèpon ladjhoe nedðhä atjemeng tjè' nè'matta. Saamponna nedðhä pas ngèrèng towan ghoeroe nèngghoeä bengkoèpon orèng Tengger.

Orèng sè ghäðhoeän bengko èngghi legghä bhisaos. Mongghoe tjarètana kennengngan ghäpanèka kaoelä ngatorana è bingkèngan.

Saamponna bälättra sè ghoe-nèngghoe kaoelä sadhädjä pas mangkat däri pasanghrä'än. È djhälän ampon ta' patè lèboer kadhi ghi' paèntarra. Manabi djhärän njongklang otabä adjikdjik mowana tja-kantja padä deng-mared-deng ngampet sakè'na. Kèra kaoelä pandjhennengngan tanto ngaghäli, kadhi ponapa sè ta' sakè'a, djhä' orèng ngangghoej pa-kapa.

Pokol 6 tjompet arè ampon tandhoek è Soekopoero, pas ngènep polè samalem. Djhärän èpabäli dä' sè ghäðhoeän. Ghi' ri'-bhäri' kaoelä ampon padä njèððhä sakèng däri lessona. Kalagghoeänna palèman ka Probolinggo nompa' djikar akantè' salamet.

Ampon, ka'emmas, kaoelä ampon lessò sè nolès. Mandhär ka'emmas sennengnga pangghäliänna maos sorat panèka. Sembhä songkem kaoelä moghä ka'emmas kaso-kana ngatorraghi dä' rama sareng èbhoe.

Bhäktè radji,

SOEDARSO.

11. Raprap.

sèttong arè bādjä ri'-bhäri' nod-
djhoenè mosèm nèmbhärä' Pa'na
Oemi djoe'-todjoe' è èmpèrra beng-
kona among-omong bän binèna;
ana'na matja boekoena.

Ta' antara abit pas bādä djhäd-
djhäläng per-kalepperan ngalèng-
lèngè dhämar. Soegio, ana'na
Pa'na Oemi sé panengnga, arèk-
lèrèkan, mèghä'ä. Bit-abit atambä

bännja' djhäddhjälängnga. Soegio ta' sabbhär, boekoena
èsabä', pas mèghä'i; tan-tarètanna noro' pato. Amina,
alè'na Soegio, berka' ka boediän ngala' aèng èbäddhäi
bhoekor. Djhäddjhäläng sè kennèng èpèghä' ètjabbhoer è
djädijä, sopadjä ta' ngennènga boeroe; dhinèng sè tatjab-
bhoer ijä pas tjekka'. Na'-kana' sè meghä'i djhäddjhäläng
tjè' èmo'na; mon tjètakka èkaromo' ladjhoe aghellä'an
kak-ngakak amarghä ghälijä'. Sakeddjhä' agghi' è mèdjä,
è tèker, è tana la possa' bän kalèmbängnga djhäddjhäläng
sè tjoṭot, dhinèng djhäddjhälängnga èpapolong, èghoeringa
bi' Boe'na Oemi.

Mon mosèm nèmbhärä' bādjä tjompet arè otabä ri'-
bhäri' padjhät segghoet bādä djhäddjhäläng ngarèjap
kalowar dāri raghoengnga è dālem tana; bādä sè ngab-
bher ka bäng-abäng kongsè mettèk, bādä sè ngaromo'
dhämar. Sè tjè' ghijärrä ijä ngaromo' dhämar; sèpat bādä

tèra'na lampoe pas èntarè; robäna masè padä èntara neng-senneng; tapè kalèr, boeroeng sè sennengnga, nemmo tjalaka', sabäb aèboeän sè èpèghä'i na'-kana', èsabhoet mano', èsarap tjek-tjek, tekko', ètjottjo' adjäm bän èn-laènna; pèra' sakonè' sè tao lopot däri bhäbhädjä patè, amarghä tao boeroe njarè pangètekkan, no'-njono' è bähäna sokona mèdjä, è bähäna tèker, è parebbhä'an, è kèt-lèkkètta labäng, peṭṭè bän èn-laènna.

Djhäddjhäläng.

Djhäddjhäläng sè salamat tao boeroe pas aghäbäj kennengngan anjar. Paghäbäjjä bärinna': dä'-adä'na aghäbäj kennengngan tjoma saseddhengnga abä'na bhäi, ladjhoe atellor è djädijä. Tellorra bännja' sarta lekkas teddhas. Tapè boedoe'na ta' akalèmbäng akanta korbhina, robäna ijä bännèan, ijä arèja akanta ola'; kennengnganna boedoe'na djärèja ènjamaè kalapkapan. Dhinèng ola' djärèa aobä polè otabä asanolotan dhäddhi tanoker akanta tjarana ola' bhoeloe. Antara abit polè tanoker djärèja asanolotan dhäddhi raprap.

Raprap doemè'.

Raprap sè bännja' djärèja maradjä kennengnganna kongsè dhäddhi raghoeng; mon kongsè tèngghi ènjamaè ghoemo'. Dhinèng raprap rèja sè apangghäbäj bhädheng sarta rokon. Djhäddjhäläng ghellä' satèja la dhäddhi rato, ladjhoe atellor polè. Tellorra èraksa bi' raprap sè bännja', djhä' kongsè èkakan kèbän sè laèn; mon la teddhas ijä pas èparatènè ta' kongsèa kakorangan pakan. Raprap djärèja bädä sè dhäddhi pandjhoerit, ijä arèja sè alabän moso, sè nompo ka raghoengnga, ngakana tellor otabä boedoe'na ratona, bädä polè sè dhäddhi raprap doemè', ijä arèja sè aghäbäj ka-

lapkapan, aghäbäj raghoeng bän njarè pakan. Robäna raprap pandjhoerit abännèan bän raprap doemè'; sè pan-

Raprap pandjhoerit.

djhoerit djä-radjä, robäna mèra abäk tjel-
leng, tjèp-katjèpanna kowat, tjètakka radjä,
tapè ta' nangalè, sabäb boeta.

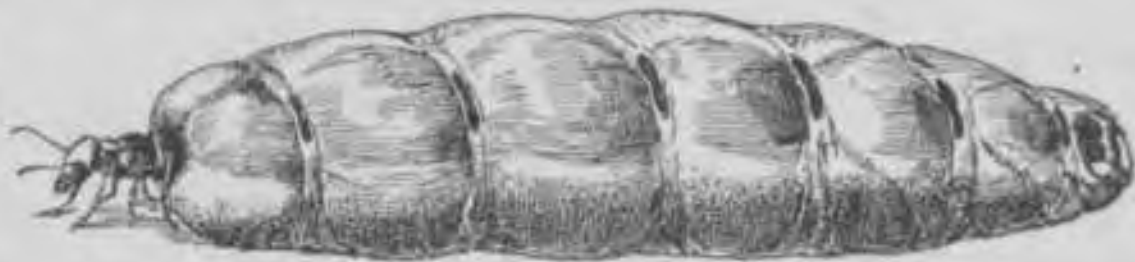
Dhinèng ratona raprap ènjamaè ghemmè,
lakona tjoma atellor bhäi, saarèna tao
atellor kongsè 10000 mègghi'. Abä'na sè boedi atambä
abit atambä radjä kongsè padä bän tondjhoè', robäna potè
sarta ako-boeko; tapè sokona nè'-kènè', kongsè ta' kellar
aghibä adjhälän abä'na, taona tjoma djoe'-kerdjoe'än bhäi.
Opama ghemmè djärèja taoa adjhälän sakalè, ijä ta' ngen-
nèng kalowar, sabäb lobängnga bengkona, sè mènangka
labängnga, talèbät kènè'na, ta' kennèng èlèbädhi. Serrèna
ta' tao kalowaran, dhäddhi tjoma neng-enneng bhäi è beng-
kona, molana rangrang orèng sè nemmonè ghemmè;
kadjhäbhä mon ghoemo'na otabä raghoengnga èbhoengkar,
bhoeroe ètemmo.

Tellorra ghemmè rèja dhäddhi raprap doewä bärna:

1 raprap doemè'.

2 raprap pandjhoerit.

Salaenna djärèja, boedoe'na ghemmè, sè la dhäddhi ta-
noker, bädä sè
pas asanolotan
dhäddhi djhäd-
djhäläng.

Ratona raprap (ghemmè).

Kalèmbäng-
nga djhäddjhä-
läng pa'-empa' tjè' tètèssa sarta naradäng, kennèng èang-
ghoej ngabbher mon ella kalowar dāri raghoengnga è mosèm
nèmbhärrä'. Dhinèng bännja'na djhäddjhäläng sè kalowar
djärèja ta' ètemmo bilänganna; tapè sèpat kalowar pas
ètampañè bän-kèbän nè'-kènè' laènna; sè salamet, ijä pas

aghäbäj kennengngan anjar polè, pas djhoemenneng rato adjhädjhoeloek „ghemmè.”

Raprap rēja segghoet arorosak bhäräng pakakas kadjoe. Bengko sè èkaghäbäj dări kadjoe bhäbhiroen otabä per-rèng kodhoe èdjägä, djhä' kongsè èsemma'è raprap; sabäb mon kongsèa bärijä, raprap ta' tjoma ngakan sè bäbä bhäi, tapè pas lar-nalar ka osok, rèng-errèng bän èn-la-ènna. Torkadhäng tao njono' è kèt-lèkkètta lomarè; mon ta' kataoan tanto arosak angghoej bän èn-laènna sè kennèng èkakan. Molana bä'na mon ako-bengko kodhoe sè ressèk.

12. Boedjä.

akanan, sè ta' èpoboei boedjä, rassana tanto tjèja. Maskè bhängsa sè ghi' bhoedhoe, sè tjoma ngakan sarombänna bhäi, ijä tjè' parlonä ka boedjä, sabäb djärèja sè manjaman kakanan. È kennengngan sè ghi' ta' ram-mè orèng adhähäng, ghi' tadä' orèng adjhoewäl boedjä, orèng ghoenonganna padä èntar ka pasèsèr parlo njarèa boedjä;

tapè è tana Djhäbä ta' dä'bärijä, para' è sanèjap dhisa bädä orèng adjhoewäl boedjä, satèjanna boedjä bärikèt. Dhinèng sè njadijanè boedjä djärèja Kangdjeng Goepmèn, sabäb padjhät dhäddhi dhähänganna. Dări dimma Kangdjeng Goepmèn sè ollè boedjä? Dări polo

Madhoerä; è dissa kennengnganna orèng aghäbäj boedjä; èkaghäbäj däri aèng tasè'.

Kèra sèngko' bä'na bädä sè ta' ngartè, bärämna aèng tasè' ma' tao dhäddhi boedjä. Bhäb djärèja ètjarèta'aghiä mara è bäbä rèja.

Bä'na tanto la padä tao mon aèng tasè' rèja rassana

talèbät attjèn la-kala semmo paè'. Mon bä'na ngala' aèng tasè' èbäddhäi pèrèng tjampar, pas èdjhemmor, bit-abit aèng djärèja asat, dhäddhi oa', amarghä kennèng panassa arè; anangèng è pèrèng djädijä bädä boedjana alos.

È ma'-dimma'a naghärä è dhoennja rèja orèngnga sè aghäbäj boedjä tanto däri aèng tasè' èdjhemmor; bärinjä kèja è polo Madhoerä, tapè endjä' ta' ngangghoej pèrèng akanta opama è attas bhoeroe, anangèng neng è tana.

Tana kennengnganna aghäbäj boedjä rēja kodhoe tana tjellot, sè semma' ka tasè'. Dä'-adä'na orèng aghäbäj kennengngan èkalènglèngè taboen otabä tangghoel akanta sabä. Kalamon aèng tasè' sorong, tana djärèja èghili'i aèng tasè'; bhäreng tasè' songrot, aèng ghellä' tjèttjèr amarghä kaadhdhangan taboen. Aèng djärèja sadjan abit sadjan korang sabäb èkakan panassa arè kongsè asat, karè boedjana sè tjèttjèr. Boedjä, sè èkaghäbäj tjara bärijä, robäna mèra sarta keddhä' amarghä katjamporan tjellot sè eddhet è djädijä.

Sopadjä dhäddhina boedjä bhersèa, ijä arèja ta' katjamporana tjellot, oreng andi' akkal aghäbäj kennengngan, sè

A.	B.	C.	D.
-----------	-----------	-----------	-----------

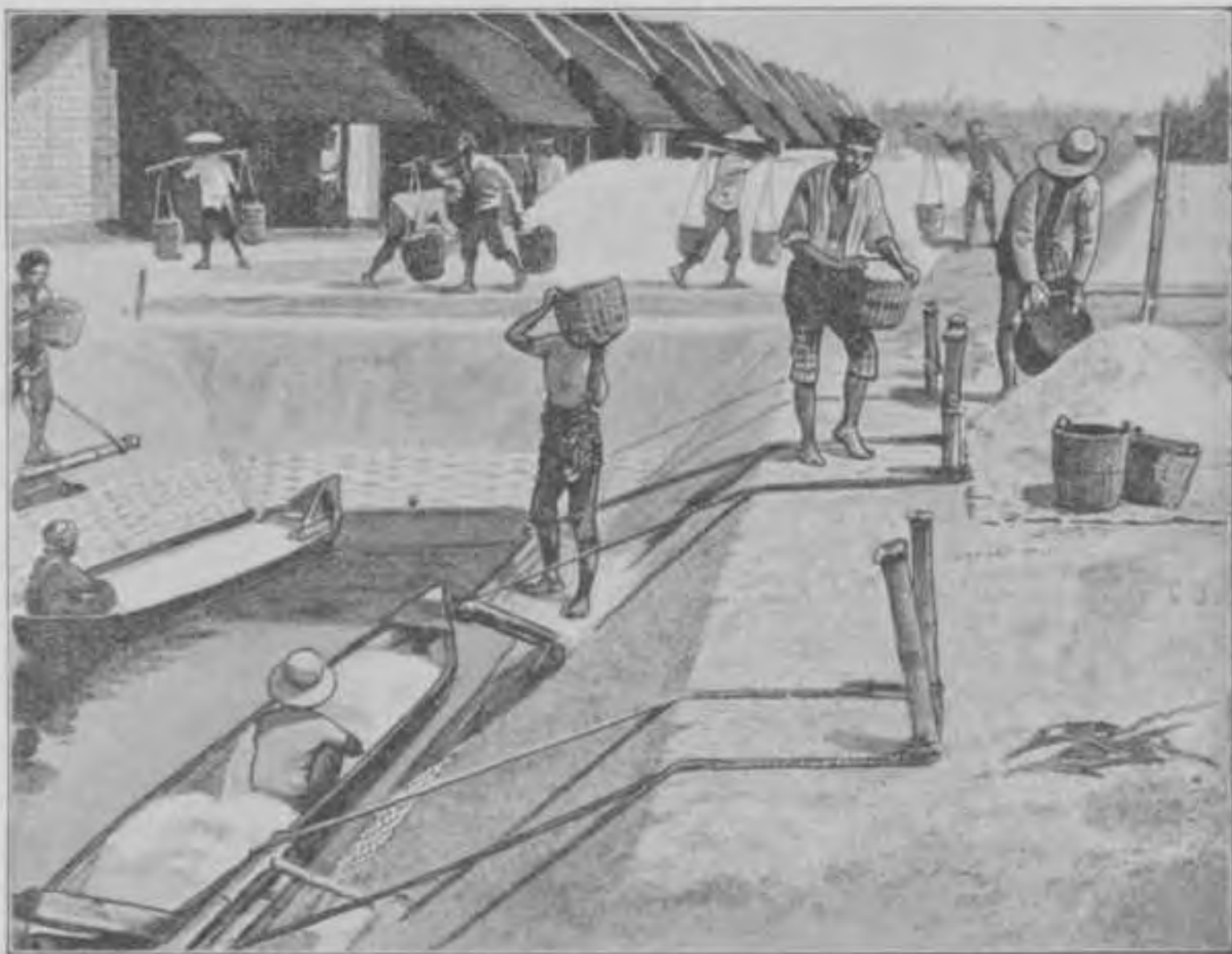
ènjamaè talangan, èator dhäddhi pan-bärämpan lokkè' akanta sabä, nè'-sakonè'na empa' lokkè'. Tong-sèttongnga lokkè' lapangnga 600 kongsè 900 M.; è pèngghirrä talangan bädä songajja kènè', ènjamaè pangalèran, aèssè aèng tasè'.

Talangan empa' lokkè' ghellä' sè salokkè' ènjamaè padjhemmoran, sè tello lokkè' ènjamaè pangangghoej. È mosèm nèmbhärrä' talangan djärèja èoboei djhoeko' akanta tambhä', njamana bhälänan.

Kalamon mosèm nèmor ra-kèra è boelän Mèi otabä Djoeni aèngnga bhälänan èasat, tanana pas èkaor èparata ngangghoej sorkot, kapprana èkaghäbäj däri kadjoe. Mon aèngnga la kessap tana djärèja èsalènder ngangghoej salènder kadjoe, parlona sopadjä met-metta. Taboenna èpateppa' pas èpatèmet ngangghoej pakakas, sè ènjamaè pak-teppak, èkaghäbäj däri kadjoe kèja. Parlona taboen

otabă tangghoel djärèja èpatèmet, sopadjä ta' ghoedjoerä bilä talanganna la aèssè aèng.

Bhäreng tanana talangan la metmet, tana pangangghoej sè sèttong otabă panjèngghoedhän (A) èèssè'è aèng dāri pangalèran ngangghoej pakakas anjama sèngghoet, kongsè para' possa'a. Aèng djärèja èpaenneng è djädijä abiddhä ra-kèra 10 arè; parlonä sopadjä tjellot, sè atjampor bän

aèng djärèja, ollèa eddhet è djädijä, sarta aèngnga ollèa dhäddhi oa' karana èkakan panassa arè Samarèna djärèja tangghoel è antarana tana panjèngghoedhän bän pangangghoej sè nomer doewä' otabă ghenṭongan (B) èbäddhä otabă èsono'è boengboeng sè ènjamaè lèrèngan. Amarghä djärèja aèng dāri tana panjèngghoedhän aghili dā' ghenṭongan, sarta èpaenneng è djädijä kongsè pan-bärämpan arè, molana atambä karè sakonè', ènjamaè aèng towa,

Pangghellar Bhocddhi. I

„Maté otabā odi!”

rassana atambä tjè' attjèna. Däri ghentongan aèngnga èpaghili da' tana panganghoej sè nomer tello', sè anjamaè panandhegghan (C), ladjhoe èpaenneng polè antara lèma arè; dhäddhi aèngnga atambä towa. Däri djädijä aèng djärèja èallè dä' talangan (D) ijä djärèja kennengngan pamaddhäddhiänna boedjä.

Saellana aèng è panjèngghoedhän èpaghili dä' ghen-

tongan, tanana panjèngghoedhän èkaor polè sarta pas èsalènder kongsè metmet, ladjhoe èpasangè aèng polè akanta è adä'. Bärijä kèja tanana panandhegghan bän ghentongan. Dä'bärijä saterrossa kongsè li-bälian; molana dhäddhina boedjä è talangan (D) atambä bännja'. Robäna boedjä sè bhoeroe dhäddhi djärèja potè ngettak, èkokko' èpapolong è pèngghirra talangan. Däri djädijä èangko' ka goedäng.

Boedjä, sè enneng è goedäng djärèja, èangko' ka pabbrik

boedjä Kalianget
ngangghoej loeri.
Pabbrik boedjä è
Kalianget djärèja
radjä, alako sèjang
malem, adjita' boe-
djä tandjhoerän
dhäddhi bärikèt.

Dhinèng sè aghä-
bäj boedjä djärèja
orèng kènè', tapè ta' kennèng èdjhoewäl ka laèn orèng,
mastè èdjhoewäl ka Goepermèn, è dälèm sakodjän arghä
sapolo ropèja.

13. Ghoemèghil malaria.

sèttong arè bädjä lagghoe ghi' mè-
rammèna na'-kana' morèd èn-
maènan è pakaranganna sakola'an,
ghoeroe akopa'. Rèd-morèd ladjhoe
apolong adjhidjhir è teppassa sa-
kola'an. Sakeddjhä' agghi' la padä
todjoe' è bängkoena bäng-sèbäng
kalabän tartèp.

Ghi' ngabäs sakalèrapan bhäi
ghoeroena la tao, djhä' bännja'
morèddhä sè ta' maso'. Bäðä pan-bärämpan bängkoe sè
tjoma èkennengngè na'-kana' kasorang. Ghoeroe djärèja
akèpek sarta ngotja': „Hm, arè tèja bännja' polè na'-kana'
sè ta' maso', tanto padä sakè'.”

Saongghoena sè dǎ'bǎrijǎ djǎrèja ta' aghǎbǎj mengnga'na ghoeroe, sabǎb la sasat sabbhǎn arè bǎnnja' morèddhǎ sè ta' maso'. Dhinèng sabǎbbhǎ laèn tadǎ' tjoma sakè' ghoemèghil (malaria).

È antarana rèd-morèd djǎrèja bǎdǎ sèttong sè ter-pènterran atanja ka ghoeroena, apa marghǎna ma' nja'-bǎnnja' ghǎlloe orèng sè ètjapo' panjakè' ghoemèghil. Ghoeroena njaot: „È dǎlemanna samènggoe rèja sèngko' bhǎkal nerrangngaghiǎ bhǎb djǎrèja dǎ' bǎ'na kalabǎn kanjata'an.”

„Kalabǎn kanjata'an?” otja'na rèd-morèd è dǎlem atèna, arassa hèran, bǎrǎmma sè anjata'aghiǎ, djhǎ' orèng panjakèt, ta' kennèng ètangalè, tadǎ' boedjhoeddhǎ.

Kalagghoeǎna ghoeroe djǎrèja asoroan morèddhǎ ngala' aèng soksok sè djhennèng, tapè sè ta' aghili, satengnga ghellǎs, bǎn aèng songaj sè aghili satengnga ghellǎs padǎ djhennèngnga. Ghellǎs sè dǎdoewǎ' djǎrèja padǎ èkodoengè rambing sè bhersè èparapet, sopadjǎ ta' kamaso'ana aboe otabǎ èn-laènna kotoran. Bhǎreng la marè pas èsabǎ' è dǎlem lomarè. Sabbhǎn lagghoe èpakalowar èto-dhoeǎghi dǎ' para morèd.

È kalagghoeǎna ètèngghoe ghi' tadǎ' pa-apa sè katon è dǎlem ghellǎs, kadjhǎbhǎna aèng. Bǎrijǎ kèja kalagghoeǎna polè. Tapè katello arèna è dǎlem ghellǎs, sè aèssè aèng soksok sè ngemmeng, ètangalè bǎdǎ kèbǎnna tjè' kènè'na, landjhǎngnga ta' lebbi dǎri sèttong otabǎ doewǎ m.M.; bhǎngonna akanta olar, njamana ola' entèng; tèngkana tek-otekan dǎ' attas dǎ' bǎbǎ; mon dǎ' attas, kongsè para' napa'a ka di attasanna aèng. Kalagghoeǎna ghellǎs djǎrèja è pakalowar polè dǎri lomarè; ola'na katon atambǎ bǎnnja'. Na'-kana' morèd padǎ mengnga', ta' ngartè dǎri dimma asalla ola' djǎrèja, ladjhoe bǎdǎ sè atanja ka ghoeroena: „Dǎri ka'dimma padǎtèngngèpon otabǎ asallè-

pon ola' ghăpanèka?" Ghoeroena njaot: „Ghălloe' dăntè' saarè doe arè agghi', bă'na bhăkal taoa dhibi' dări dimma asalla, sêngko' ta' parlo nodhoeăghi otabă nerrangngaghi."

Ola' sè neng è ghellăs bhoeroe atambă arè a tambă radjă, landjhăngnga ra-kèra kongsè 5 m.M. Ghellăsă ladjhoe èsabă' polè băn ghoeroe è dălem lomare', kodoengnga ghi' èparapet bhăi.

Antara doe arè agghi' ghellăs èpakalowar pas bădă rengngè'na pan-bărămpan mэгghi' nalpè' è băbăna kodoeng. Rêd-morêd atambă hêran, ma' bădă rengngè' è djădijă. Kodoengnga ghi' rapet tjara sè asal. Tapè ghoeroena neng-enneng bhăi, ta' abălă dări dimma asalla. Ghellăs èpabăli ka lomare' polè.

Antara pan-bărămpan arè agghi' ghellăs djărèja èsabă' è mèdjă. Ola'na la mosna, sèttong tadă' karèna, tapè bădă bhăloengsonganna. Dhinèng sè bădă è dălem ghellăs rengngè' pan-bărămpan mэгghi' ngabbher è antarana aèng băn kodoengnga ghellăs. Rêd-morêd padă mandheng rengngè' djărèja, katara padă mèkkèr. „Ah, satèja sêngko' ngartè asalla rengngè' djărèja."

Otjă'na sèttong morêd sè ter-pènterran: „Abdhi dhălem onèng, ghoeroe, dări ka'dimma asallèpon rengngè' ghăpanèka."

„Bhăghoes," sambhiddhă ghoeroena, „mara tjarèta'aghi, sopadjă kantjana, sè ghi' ta' ngartè, ma' ollè tao."

„Ola' entèng sè dhimèn èngghărowa onèng asanolotan dhăddhi rengngè', katara è attas aèng ka'dinto bădă bhăloengsonganna, akadhi ola' bhoeloe onèng asanolotan dhăddhi kakapper. Rengngè' panèka tanto onèng atellor è aèng, kadhi kakapper atellor è oen-dăoenan." Ghoeroena ngalem dă' kapènterranna morêd sè tadjhem pèkkèrra djărèja.

Satèja la njata kèja dā' para morèd sabābbhā è kennengngan sè bānnja' rabāna tanto bānnja' rengngè'na; sarta ijā ngartè, djhā' rengngè' rēja atellor è aèngnga patjarrèn otabā è bā-rabā. Telloorra talèbāt kènè'na, ta' ètangalè mon tjoma èabās kalabān mata bhāi. Telloor djārèja teddhās dhāddhi ola' entèng, sè pas asanolotan dhāddhi rengngè'.

Nalèka ghoeroena atjarèta, kalamon orèng èkèkkè' rengngè' rēja bādā sè pas sakè' ghoemèghil, rèd-morèd ijā ngartè marghāna è kennengngan sè bānnja' rabāna bānnja' kèja orèng sè sakè' ghoemèghil.

Arè kalagghoeāna ghoeroe djārèja nolès pangadjhārān matja è papan tolès ollè njalèn dāri sorat kabhār, sè èkèra morèddhā ngartè ka kareppa pangadjhārān djārèja. Monjèna akanta è bābā arèja.

„Bhāb panolakka panjakè' ghoemèghil malaria.”

„È tong-sèttongnga onder-distrik bhābā distrik Panaroekan èpasangè mantrè malaria, bān orèng è djādijā ènjamaè mantrè rengngè'. Kabādjhibhāna marèksa amè' bādā bhāloembhāng, lalarèn, sokok sè sembeng,

djhāmbhārān bān tong bādādhāna aèng sè ta' ngangghoej kodoeng. Sè lebbi èparloaghi kennengngan sè semma' è ko-bengko otabā è dālem pamengkang. Mon ètemmo bādā, orèngnga èparèntaè nopoè otabā maasat aèngnga bhāloembhāng bān salaèna ghellā'; djhāmbhārān bān tong bādādhāna aèng èsoro pasangè kodoeng. Bhāloem-

bhāng bān èn-laènna ghellä' kennèng kèja èsèram bān mènna' lantong, ollè mènna dā' ka bhekkel otabā assis-tèn-bādhanā. Parènta djārèja ètèmpoè, bilā sè marèa.

Kalamon la napa' ka tèmpona, mantrè malaria ghellä' ngomisi, anjata' aghi apa parèntana la èlakonè otabā bel-loen. Pa'-sapa'a sè ta' atoro', pas èreppottaghi ka poelisi, tanto èrol."

Bhärenng rəd-morèd la marè matja, ghoeroena atanja mongghoe parlona parènta djārèja. Sè ètanjaè ijā pas tao adjhāwāb, sabāb la ngartè ka maksotta, la-mala padā kentjeng abhānto nopoè otabā maasat otabā abhersè'è bhāloembhāng bān patjarrèn è pamengkangnga.

Sè ngangghit kètab arèja ngarep kèja dā' sè padā matja tjarèta arèja, sopadjā abhāntoa parèntana naghārā, sè njop-prè kasalamettan akanta sè kasebbhoet bhoeroe.

14. Orèng Tengger.

pa sè ètegghe' djārèja, Li?"
Dā'bārijā patanjana Ach-mad dā' Ali bāktana na'-kana' morèd laot. Nalèka djārèja Ali ta' èn-maènan bān tja-kantjana, tapè to-djoe' njandār è bhoengkana mèmblā è pamengkangnga sakola'an. Ali atolè ka Ach-mad pas njaot: "Tèngghoe ra ghāmbhār arèja, Mad,"

sè ngotja' dā'bārijā sambī adjhoeloeāghi kartoe pos sè aghāmbhār. Achmad nampanè ladjhoe ètèngghoe. È kartoe pos

djäreja bädä ghämbhärä ghoenong; è lambhoegnga bädä dhisana. È bābāna ghämbhär bädä tolèsanna tjara Bäländhä „gezicht op Ngadiwono,” Madhoerāna „ghämbhärä dhisa Ngadiwono.”

Achmad ladjhoe atanja dā' Ali: „È dimma Ngadiwono rēja, Li?”

Saotta Ali: „Sèngko' ta' tao, Mad. Kèra sèngko' è

ma'-semma'na Probolinggo dīssa, sabāb kartoe pos arēja kèrèmanna sang-sapopo, sè asakola è sakola'an bhākal pardjādji è Probolinggo.”

Nalèka djäreja rəd-morəd ngèding karè nèng tandhä maso'. Ali todjoe' è bāngkoe sè dā'-adā' kadhībi'; kartoe pos ghellā' è sabā' è adā'anna, èpamandjheng è kèt-lèk-kètta mèdjāna. Ghoeroena tao pas èkala' èbätja è dālem atè: „Gezicht op Ngadiwono,” ladjhoe atanja dā' sè andi': „Apa bā'na andi' mo-sarmoan orèng Tengger, Li?”

Bhoenten," saotta Ali, ladjhoe ngotja' polè: "Kartoe pos panèka abdhi dhälem ollè kèrèman dāri sapopo dhälem."

"Apa sapopona djärèja ako-bengko è Ngadiwono?"

Bhoenten, sapopo dhälem asakola pardjädji è Probolinggo, nangèng ampon onèng èntar dā' ghoenong Bromo."

"O, bārijā; dhäddhi sè mellè kartoe pos rēja èangghoej perèngettan, ladjhoe èkèrèmmaghi dā' bā'na. Sèngko' ijā la tao Ngadiwono rēja, kennengnganna è bārā' dādjana ghoenong Bromo, mongghing è pèngghirrä lorong dāri ghoenong djärèja dā' Pasoeroean. Orèngnga dhisa djärèja orèng Tengger."

Bhoeroe napa' sabārijā sè atjarèta pas bādā morèd atanja: "Ponapa orèng Tengger panèka èngghi bhāngsa Djhäbā?"

"Ijā, nangèng bānnja' bhidhāna bān orèng Djhäbā otabā Madhoerā è la'dinna', sarta bānnè orèng Islam."

"Ponapa aghāmana?" otja'na Kasmidi; molana bāngal atanja, sabāb ghoeroena lèboer bhāi mon bādā morèddhā anja-tanja.

"Parkara aghāmana ta' pang-ghāmpang bā'na ngartè, tapè sèngko' ngartè'aghiā nè'-sakonè', sopadjā bā'na ollèa atambā pangartèan. Ghi' djhāman kona nalèkana orèng Djhäbā ghi' ta' tao ka aghāma Islam, aghāmana aghāma Hindoe. Nalèka djärèja bādā orèng sè njarè kennengngan è tana paghoenongan; bhāreng nemmo sè mapan, ijā arēja è ghoenong Tengger, ladjhoe ako-bengko è djädijā, sarta pas ènjamaè orèng Tengger.

Nalèka orèng Djhäbā laènna maso' aghāma Islam, orèng Tengger ta' ghellem noro', nepteppè aghāmana sè kona; molana kongsè satèja è dhisana orèng Tengger tadā' masèghiddhā, tadā' langghärrä."

Ali sè ngèdingngaghi tjarètana ghoeroena tjè' ongghoena.

Bhäreng ngabäs ghämbhär è kartoe possa sakeddjhä', pas atanja: „Bengkoèpon ma' landjhäng sapanèka?"

„Ija," otja'na ghoeroena, ladjhoe nerrossaghi tjarètana, „ghi' lambä' bengkona padjhät tjara djärèja; nangèng

satèjanna, saellana bännja' orèng Tengger sè segghoet toron ka kotta, tao tjarana bengkona orèng kotta, ijä pas nèroè aghäbäj bengko sè tjoma èkennengngè saana' binèna. Bengkona sè tjara kona djärèja tjè' landjhängnga, kongsè tjokop èkennengngè orèng tello', empa' soma otabä lebbi. Lèbärrä 4 kongsè 8 M., landjhängnga 15 kongsè 20 M. Tabingnga ghebbhloek, ata'na ata' belli'. Bengkona bä'na

kapprana neng è pakarangaan lèbär bän bännja' bhoeng-
 kana wä'-boewä'an otabä ka'-bhoengka'an laenna sè naongè
 pakarangaan; tapè è pamengkangnga orèng Tengger tèghär
 bhäi, tadä' ka'-bhoengka'anna sakalè. Tjandèlana bengkona
 tjoma sèttong otabä doewä', molana è romana petteng.
 Sè dä'bärijä djärèja la dhäddhi tjarana orèng Tengger,
 sarta kabbhi mastè modjhoer däri dädjä dä' lao', adheb-
 bhä mastè ngadhèppaghi ghoenong Semmèroe. Labängnga
 tjoma sèttong mongghing è tabing tèmor sè o'-lao', dhäd-
 dhi semma' bän tabing sè è pèngghir lao'. Kalamon
 orèng maso' ka roma adjhälän dä' dädjä ladjhoe napa'
 è däpor, kennengnganna ala-ola bän atana'; mon bädjä
 malem bän ghi' lagghoe orèngnga padä ngèndoe è djädjä,
 sakèng tjelleppa, sabäb häwäna tana paghoenongan rèja
 padjhät tjè' tjelleppa. Lèntjakka adjhidjhir, orot tabingnga
 bengkona. Katèdoenganna bän patamojanna ijä è djädjä.
 Mon orèng maso' adjhoedjhoek è tabing bärä', terrosanna
 labäng, pas nangalè ra' kennengngan panjabä'anna bhä-
 räng posakana.

15. Totokka bhāb 14.

K

akanna orèng Tengger rèn-arèn sè mastè ijā arèja djhāghoeng. Dhinèng nasè' èangghèp kakan-an sè moldjä, molana sè ngakan nasè' tjoma mon noddjhoenè bādä parlonā bhāi. Orèng Tengger rēja ta' andi' rondjhāngan; mon noto paḍi otabā laènna neng è kolè'na sapè. Soelèman aghellā'ān, ladjhoe atanja : „Aponapa ma' sapanèka, ghoeroe, ponapa è ka'dissa larang

kadjoe, sè kèngèng èkabhādhi rondjhāngan ?”

„Endjä' ta' polana larang kadjoe bārijā; tapè pangèrana orèng è ḍissa, mon bādä sowara nger-ènger, ghoenong Bromo palèngpèngen pas sedḍhi, sowarana agāleggerrān, leddhoe'ā.”

Marija atanja ka ghoeroena : „Ponapa pandjhennengngan dhālem ampon onèng alongghoe è ka'dissa ?” „Ijā, Marija, tapè la bilān. Padjhālānan ḍā'āssa nalèka djārēja malarat ongghoe, sabāb ghi' tadā' djhālān sè èsak. Sèngko' kapaksa nompa' djhārān. Satēja lorongnga lèbār, maskè nompa'a motor ḍāri Pasoeroean kongsè napa' è dhisa Tosari ijā njaman; tapè djārēja tjoma mongghoe ka orèng soghi, ta' ijā? Akanta otja' sèngko' ghellā', nalèka sèngko' èntar ka Tengger kapaksa nompa' djhārān bān aḍhārāt bhāi;

ta' kaotja'a lessona, tapè sèngko' ijä ta' sakalè-kalè angò'-ngo'an, sabäb kala djärèja kabhenderran bädä mèn-rammèn, ijä arèja salamettan ngatorè dhä'ar Sanghijang Bromo, tja'na orèng Tengger, ènjamaè „kasadhän" dhäddhi sèngko' ollè nèngghoe."

Kadir pas atanja: „Kadhi ponapa tjarana? njo'on ètjarètta'aghi!" Ghoeroena nerrossaghi tjarètana: „Ghoenong Bromo rèja ghoenong apoj, kabäna sasat tadä' amboena sè makalowar okos. Orèng Tengger tjè' tako'na; mon nangalè okos djärèja, èsangghoe ghoenong Bromo seddhi dä' abä'na; sopadjä sabbhärrä, sataon sakalèjan ètor-atorè, ijä arèja èsalamettè; bäktona sè asalamettan è mosèm kapèng doebelläs otabä „sodo", molana salamettanna ènjamaè „kasadhän."

È nalèka djärèja, pokol 6 ghi' lagghoe, rèng-orèng è dissa mangkat ka pèngghirrä tasè' beddhi, ngènep samalem. Kalagghoeänna ghi' lagghoe padä modjhä, kèrana mènta salamet dä' sanghjang Bromo. Bhäreng ra-kèra pokol sanga' ladjhoe nabbhoe tabbhoeän. Orèng lalakè'na padä èntar ka kabäna ghoenong Bromo njabbhoer sasadhin arobä pèssè, adjäm, tjètakka kerbhoej; dhinèng dhäghingnga èangghoej salamettan. Saellana padä momodjhä è djädijä, ladjhoe abäli ka kennengnganna mèn-rammèn. Abiddhä sè aghäbäj mèn-rammèn djärèja kongsè tello arè. Orèng lakè' binè', towa ngođä, na'-kana', kaskas, noro' kasadhän kakabbhi."

„Manabi sapanèka, pasèra sè atoghoe bengkona?" tja'na Ali.

„Tadä sè atoghoe, èsoboengngaghi bhäi."

„Ponapa ta' kobätèr èlebbhoenè malèng?"

„Endjä', sabäb è dissa tadä' malèng; orèng Tengger rèja tadä' sè ghellem mamalèng. La-mala labängnga ta' tao èkantjèng. Mon bädjä malem pèra' èèntep, endjä' ta'

polana tako' ka malèng, nangèng ta' kellar è tjellep mon èboekka' bhäi."

"Ah, ma' terro èntara ka Tengger, nèngghoeä kabädä'-anna è dïssa," otja'na Ali bi'-dhibi'än.

"Ijä, Li, mon anđhina bä'na napa' è dïssa djhä' kaloppaè akèrèm sorat dä' sèngko' bän tja-kantjana ngangghoej kartoe pos, sè bädä ghämbhärä paanapanna è dïssa, jä! Bä'na djhä' kaloppaè nèngghoe aèng pantjoran è dhisa Nongko Djadjar semma' bi' Tosari." Sè ngotja' bärjä sambi mèsem.

Tjarètana ghoeroe djärèja amboe ghän sabärijä, sabäb la pokol sèttong.

16. Lèboenna mano' bhärän dhädjä otabä sarang boeroeng.

Gh

i' ta' antara abit dāri satēja sèngko' matamoj è bengkona sang-mo-sarmoan è Gombong, ngènep sabätara arè abiddhä. Serrèna sèngko' la segghoet matja è tab-kètab bän ngèding bertana bhäb sarang boeroeng, sè bi' bhängsa Tjèna èangghèp kakanan sè amofaatè sarta njaman, kongsè asèlla sarang boeroeng tana Djhäbä tjoma èpakèrèm dä' naghärä Tjèna kakabbhi, molana sèngko' tjè' addhrengnga nèngghoeä kennengnganna, ijä arèja è dālem ghoewä è ghoenong Karangbolong.

Bhäreng sèngko' ngènep ollè samalem è Gombong, sang mo-sarmoan djärèja kalagghoeänna èadjhäk nèngghoe ka Karangbolong. Ghi' petteng la padä mangkat nompa' djbärän. Djhälänna alèbädhi bä-sabä, pas napa' è sokona ghoenong sè èèntarana, ladjhoe èntar ka bengkona Tjèna sè dhäddhi pakterra sarang boeroeng, ijä arèja sè andi' kobäsa molong sarang boeroeng kalabän madjär padjhek dä' Kangdjeng Goepmèn. Bhäreng sèngko' abälä apa sè èkareppaghi, Tjèna djärèja kalabän soka' atè ghellem dhoe-nodhoeäghiä apa sè parlo ètèngghoeä.

Dä'-adä'na sèngko' èadjhäk nèngghoe goedäng semma' bän bengkona, ijä djärèja kennengngan panjèmpennan, padjhemmoran, pamèlèan bän pangeppakanna sarang boeroeng, sè marè èpolong. È dälem goedäng djärèja bädä ra-parana perrèng èbbhä' bän sarang boeroeng adjhir-djihidjhir, radjäna ra-mara talopakan, robäna bädä sè konèng abäk mèra, bädä sè konèng bän bädä sè potè. È dälem goedäng bädä pangkèngnga sèttong, sè ta' kennèng èleb-bhoenè orèng laèn, kadjhäbhäna dhoekonna, orèng Djhäbä. Otja'na Tjèna ghellä', è dälem bädä katèdoenganna èghä-rengghä tjè' bhäghoessa, bän polè mèdjä sèttong bäddhäna sasadjhin arobä: wä'-boewä'än, kakanan bän nom-ènoman sè man-njaman, ijä djärèja pangkèngnga rato djhim, sè ngobäsanè tasè' lao', adjhädjhoelock Njai Gedde Loro Kidoel. Mètorot tjarètana orèng Djhäbä, karatonna rato djhim djärèja bädä è dhäsarra tasè' Lao' tjè' bhäghoessa.

Njai Loro Kidoel djärèja adjägä orèng sè njemma'è kennengnganna, sopadjä salameta, sokkor mènta èdhina ghälloe sarana njabä' sasadjhin. Tapè mon rato binè' djärèja seddhi dä' orèng, sè ma'-semma' è karatonna, opama amarghä korang sasadjhinna otabä ta' kateppa'an djhälänna, ladjhoe èkaghäbäj tjalaka'.

Tja'na orèng Djhäbä, Njai Loro Kidoel djärèja torka-

dhäng èntar alalana, adhina karatonna sè è dhäsarra tasè', pas amboe njepper è pangkèng sè èsadijã'ãghi è dălem goedăng ghellã' pas maso' ka katèdoenganna, sarta ngakan sasadjhin sè èator è mèdjã. Sè njadijã'ãghi sasadjhin

djäreja rêng-orèng sè padã dhăddhi tokang molong sarang boeroeng, sè bännja' bhăbhădjăna djäreja, sopajdã salameta sè apangghăbj.

È di lowaranna goedăng bädã lossa sèttong kennengnganna asalamettan sataon empa' kalè, ijã djäreja parlo ngatorè dhă'är Njai Loro Kidoel.

Pakter sè atjarèta dă'bărijã djäreja sambi padã adjhălän èntara dă' pasèsèr; djhălänna ngongghă'ãghi.

Bhăreng sè adjhălän

ollè satengnga djhăm, bhoeroe napa' è kontjo'na ghoenong Karangbolong. Dări djădijã tasè' Lao' ètangalè abătes langngè', ombă'na djă-radjã, adjhălän rêng-èrèngan ladjhoe nempo karang, sowarana ngadjhăghoer.

Dări kontjo' djäreja sèngko' bän kantaj sè kađoewă terros adjhălän polè, tapè satèja djhălänna noronnaghi, Pangghellar Bhoeddhi I. Mad.

dhäddhi ta' patè ngangsor; tao-tao napa' è pèngghirrä tjora, sè dälem sarta noddjhek ka tasè'; sakèng dälemma sèngko' katello ta' tängal ngabäs dä' bäbä, molana pas matèdoeng napang, bhoeroe bängal. Dälemma tjora ra-kèra 200 M.; ghoelina aèng tasè' è djädjä akanta sè ngalkal; mon ombä'na dateng nempo karang, aèngnga ngontja' dä' attas, ghägghärra polè akanta odjhän, kapo'na nga-

potè, sowarana ngaresseng. Opama bädä orèng laboe è djädjä, tanto ta' njambhät emboe' polè. Sokona karang sè èkennengngè djärèja ta' ètangalè, sabäb marghoewäng, polana èkoro' bän ombä', sè abhentor è djädjä. Sèngko' bängal nāntoaghi, karang djärèja bit-abit tanto ghoedjoer ka tasè', maskè kokoa sakalè, sabäb tadä' amboena sè èpokol ombä'.

È lambhoengnga karang, sè tjo'-ngalatjo', apa polè è ghoewäna, èbbhä' bän mano' bhärän dhädjä padä aghäbäj lèboen. Ta' djhäoe bän kennengngan sèngko' napang

djarèja bädä sèttong pal pamanggherränna andhä talè, sè kontjo'na aghälättong, para' napa'a ka tasè', sè aèngnga akanta sè ngalkal ghellä'.

Däri attas ghoemo', sè semma' è djädijä, sèngko' nèng-ghoe tèngkana tokang molong lèboenna mano' bhärän dhädjä djärèja. Adoe, marèngès onghoe pangghäbäjän djärèja. Kalabän tjè' ngastètèna sèttong orèng toron ka adä' è andhä talè ghellä', pas ètoro' bän kantjana kaen-nem tè-ghantè sarta padä ngèbä sandjhäta tombhä'. Sè toron ghän ghi-saghighi on-laonan, adjägä djhä' kongsè andhäna apalè' otabä djän-ondjänan, sabäb mon kongsèa kalakon bärijä, kennèng kèja dhäddhi tjalaka'na. Antara satengnga djhäm abiddhä orèng sè bä-bäbä alontja' dä' pèngghirrä karang sè ngadjhoel, pas ètoro' bän kantjana. Rèng-orèng djärèja ladjhoe adjälän on-laonan sarta tèngatè èntar ka andhä sè laèn. È djädijä toron polè, tèngkana akanta sè kalakon. Mon la napa' è ghoewä kennengnganna sarang boeroeng ladjhoe padä alontja' maso' è djädijä. Tja'na Tjèna pakter, rèng-orèng ghellä' padä molongè sarang boeroeng. Torkadhäng bädä ombä' sè maso' sakandjä; orèngnga pas njalkettè' è to-bäto; kalamon ta' bärijä, tanto katot èghibä ombä' sè abäli ka tasè'. Rèng-orèng ghellä' sè neng è ghoewä kongsè pan-bärämpan djhäm abiddhä, paongghäna ijä kalabän tè-atè akanta nalèka patoronna sambi ngèbä sarang boeroeng. Torkadhäng bädä sè ta' onghä, mosna ta' ètemmo paèlangnga; tja-kantjana ngèra èghibä bän patoghoena tasè' lao', ijä arèja Njai Gedè Loro Kidoel. Ana' binèna tè-däntè'an pamolèna ta' pabängennan akanta adäntè' ghet-tana bäto. Sarang boeroeng ollèna molong djärèja èpapolong è dälem gembríng, èghibä ka goedäng padjhemmoran; è djädijä èpèlè; lèboen sè potè èlakonè bi' apèk, ta' kongsèa rosak, sabäb djärèja sè larang arghäna.

Sèngko' abherri' panarèma dā' Tjèna djärèja, amarghã la dhoe-nodhoeägghi sarta abherri' katerrangan bhãb sarang boeroeng; saellana djärèja pas molè; napa'na è bengko la tjompet arè.

17. Achmad èghibã ka roma boeta.

(Sambhoenganna bhãb 4)

bãbã arèja tjarètana towan Kontrolir," otja'na eppa'na Djoesoep. „Roma boeta rèja kennengnganna è kotta Bandoeng. Orèng otabã na'-kana' boeta, sè mèskèn, sè soka' maso' dā'assa èpèjara kalabãn bet-tjè', ta' kakorangan kakan bãn angghoej sarta èadjhãri pangghã-bãjãn, sè dhãddhi kasappa, akanta:

ngangghi' karandjhãng, nganam sèk-osèkka soko bãn èn-laènna. Kalamon la tao sè adjhãr, ijã ollè molè ka dhisana, alalakon sè dhãddhi sennengnga; sarta ollè adjhoewãl bhãrãng ghãghãbãjãna djärèja mènangka kasappa." Samarèna towan Kontrolir atjarèta dā'bãrijã pas adhãboe polè: „Kalamon bã'na mamaso'a sapopona djärèja ka roma sakè' boeta, ghãmpang bhãi djhãlãna; bã'na akèrèm sorat dā' towan Dirèktoerra roma boeta, kennèng ngangghoej kartoe pos bhãi, sebbhoettaghi è dãlem soratta, djhã' bã'na mamaso'a sapopona è roma boeta; tantona bã'na pa; ollè bãlessan kartjis seppoér dãdoewã', sè sèttong kaangghoej sapopona, sèttongnga kaangghoej sè ngater dā' ãssa, ta' osa madjãr ongkos. Mara bhãb djärèja kèr-pèkkèr ghãlloe.

Mon sèngko' mofakat kana' arèja èpassra'aghi ka roma boeta tènèmbhäng neng-enneng è bengkona tadä' lakona, tjoma èntar abhoeroe maèn." Samarèna djärèja towan Kontrolír pas ghoebär.

Rèng-orèng è dhisa djädijä bännja' sè tao mon towan Kontrolír kongsè abit sè alongghoe è bengkona èparra Achmad, molana padä terro taoa apa sè dhäddhi parlona. Saponkorra towan Kontrolír rèng-orèng djärèja ngèlèr èntar dä' bengkona èparra Achmad kongsè mossà'è ampèr adä'na, bädä sè atanja bärinna':

"Abälä apa towan Kontrolír bhoeroe?" bädä polè: "Apa parlona towan Kontrolír èntar dä' ännä'?" ladjhoe todjoe' ngèdingngaghiä berta. Èparra Achmad ladjhoe njarèta'-aghi apa sè la èdhäboeäghi bi' towan Kontrolír bhäb roma boeta bhoeroe; mon Achmad soka' èpèjara è dissa, tanto dhäddhi ontongnga, sabäb è dissa èadjhäri alalakon sarta èpasakola; kakan bän angghoejjä ta' korang. Tapè rèng-orèng sè bhoedhoe pas akèpek sambì njè-ngènjè, otja'na: "La, Mad, djhä' èntar, ma' tjèk-lètjèk ghälloe, njama orèng boeta kennèng èadjhäri alalakon, apa polè èpasakola. Djhoe maso' ka akkal tjatja dä'bärijä.

Achmad neng-enneng, ta' tja'-ngotja', tapè kèr-pèkkèran; bit-abit pas ngotja' bi'-dhibi'än: "Saongghoena sèngko' tjè' bhoengana towan Kontrolír la raboe dä' ännä' adhäboeäghi bhäb roma boeta djärèja; robäna ngèmanè sèngko'; èsak ongghoe towan rowa. Sèngko' partjadjä terros ka atè apa sè èdhäboeäghi ghellä', sarta sèngko' amastèaghi, djhä' towan rowa ta' kèra sè lètjèka. Apa polè sèngko' partjadjä, mon bhängsa Bäländhä aghäbäj roma boeta kennengngan pamèjara'anna orèng boeta, sè kèn-mèskèn, ollèa adjhär pangghäbäjän sè ahèrra kennèng èangghoej njarè pangorèpan; amarghä däri djärèja sèngko' tjè' kentjengnga èntara dä' ässa.

Pandä'na sèngko' mastè maso' ka roma boeta. Tapè sapa marèna sè nolèssaghia sorat dä' towan Dirèktoér, atanja, apa sèngko' ollè maso' ka roma boeta?" „Bhender, Mad, kareppa bä'na," otja'na patènggina (kalèboenna), : „dhina sèngko' sè akèrèma sorat dä' towan, djhä' kobätèr." Achmad njaot „Kaso'on lora kalèboen, kaoelä èsto kentjeng maso'a ka roma boeta; kaoelä ta' poron abhoeroe maèna polè."

Rèng-orèng sè bädä è djädiä ngabäs ka Achmad bän ghettonna; kabbhi arassa ta' njaman, arassa kobätèr Achmad èntara ka kotta, aengghoena è bengko radjä apolonga bän rèng-orèng mantja, sè ghi' ta' tao sarmo sakalè, pas bädä sè ngotja': „Endjä' ka, mon sèngko'a angó'an neng-enneng è bengko dhibi' bhäi, along-polong bän la-bhälä bän sang-mo-sarmoan." Tapè Achmad mèssem ngèding otja' dä'bärijä djärèja, sabäb towan Kontrolir la tjokop sè rang-nerrangngaghi, molana tjè' kabhoeroena sè dhoeliä èntar ka roma boeta

Patènggi la marè sè nolès sorat è kartoe pos sarta la èpakèrèm ka Bandoeng. Antara samènggoe agghi' bädä bälessan däri Dirèktoérra roma boeta bän kartjis seppoér doewä'än, sè sèttong èangghoejä Achmad, sèttongnga kaangghoejä èparra sè ngaterraghiä."

Eppa'na Djoesoep ngotja' pölè ka ana'na: „Sèngko' tao pamangkatta Achmad. O, mellassaghi onghhoe, angghoejjä tjè' messomma, aghibä bhoendhoe'än aèssè angghoejjä sè la ladjhoe tor dhä-bheddhä."

Djoesoep atanja dä' eppa'na: „Ponapa pandjhenneng-ngan kantos samangkèn ta' onèng apangghi polè sareng Achmad ghäpanèka?"

„Ijä tao kèja, tjong. Bä'na ijä tao, sabbhän taon sèngko' èntar ka kotta. Sèpat èntar, sèngko' njapot Achmad."

„Ponapa kèngèng pandjhennengngan maso' ka roma boeta?"

„Tanto, sèpat orèng ollè èntar dǎ' ässa."

„Bilǎ pandjhennengngan sè mèjosa polè?"

„Boelǎn dǎteng rèja."

Dǎ'-adǎ'na Djoesoep neng-enneng bhǎi, ta' bǎngal abǎlǎ dǎ' eppa'na, djhǎ' noro'a, tapè di-boedina atanja rè-lèrè:

„Ponapa kèngèng kaoelǎ ngèrènga, pa'? kaoelǎ ma' bhoe-dhoe, kadhi ponapa orèng boeta ollè djhǎr-adjhǎrǎn."

„Ijǎ," saotta eppa'na: „sokkor bǎ'na bhǎdjheng sè djhǎr-adjhǎrǎn sarta ta' nakal, ijǎ ollè noro'. È dǐssa bǎ'na mon terro taoa bhǎrǎng sè nè-anè. Sakola'an ijǎ bǎdǎ."

„Sakola'anna pasèra?"

„Sakola'anna orèng boeta."

„Adjhǎr ponapa'an na'-kana' è sakola'an ghǎpanèka?"

„Kabbhi èadjhǎrǎghi, akanta bǎ'na sè adjhǎr è sakola'anna, la-mala alebbiǎn polè."

„Ampon djhǎ' tjo-ngotjo kaoelǎ pona, pa'," saotta Djoesoep.

„Mon bǎ'na ta' partjadǎ ka sèngko', mara toraè bhǎi. Mon la napa' è dǐssa, bhoeroe bǎ'na tao kakabbhi, apa sè-èadjhǎrǎghi dǎ' orèng boeta."

Djoesoep para' ta' kellara adǎntè', tjè' kabhoeroena sè pas napa'a ka roma boeta; tapè kapaksa njabbhǎrǎghi ghǎlloe.

18. Èntar nèngghoe roma boeta. I.

a' abit napa' ka tempona Djoesoep sè èntara ka roma boeta. È sèttongnga arè Djoesoep èadjhæk eppa'na èntar ka Bandoeng. Samarèna nekka'aghi parlonà, pas terros èntar ka roma boeta.

Kennengganna roma boeta djärèja neng è lowar kotta ta' patè djhäoe patana. È djädijä seppè, tapè perna. Djoesoep ngèra bengkona roma boeta djärèja djä-radjä; tapè kanjata'an ta' dä'bärijä. È

sèttong pakarangan lèbär èpaddhegghi bengko bännja', bädä sè kènè' bädä sè radjä, bhängonna ijä nè-bännèan.

Djoesoep bän eppa'na alèbädhi tana parebbhä'an, sè èator bän èomessè tjè' pernana, pas napa' è bengkona towan Dirèktoér. È djädijä Pa'na Djoesoep mènta èdhi maso'a. Towan Dirèktoérta èsak sarta ella sarmo bän

Pa'na Djoesoep, sabäb la segghoet èntar sakandjä. Pamèntana èèdhinè, la-mala bhoenga, amarghä bädä sè njapota Achmad, otja'na :

„Dhika pas èntar bhäi ka los kennengnganna orèng alalakon, ghi; Achmad bädä è ko'issa.”

Eppa'na Djoesoep ngotja' èngghi sarta kaso'on, ladjhoe adjhälän abhäreng ana'na, lebät è lorong kènè' sè èamparè bälikèr, adjhoedjhoek dä' los bhoeroe.

Kala djärèja arè la tèngghi; è lowar häwäna panas,

tapè è djädiä tjellep sarta njaman. E dälem los bädä na'-kana' bän orèng lakè' binè' padä alalakon è tana, bännja'na ra-kèra 40, boeta kakabbhi; è seddhi'änna bännja' mandjhälinna. Djoesoep tjè' kasamboe'na ngabässaghi rèng-orèng djärèja tjè' tjeppetta ngala' mandjhälin, ngangghi' karandjhäng. Djoesoep pas ngabäs mowana rèng-orèng bhoeroe, otja'na è dälem atèna: „Bhä' boeta'a ongghoe rèng-orèng rèja? Abä, ongghoeän, boeta kakabbhi." Eppa'na Djoesoep adjhälän lèbät è seddhi'änna rèng-orèng sè padä alalakon èntar ka paddhoena los; ana'na noro' boentè'. È dissa bädä orèng sèttong mandjheng, pangangghoejjä abhähoesan bän sè laèn; kalambhina djäs potè, sarongnga ghi' anjar, aodheng pèrètan. Pa'na Djoesoep ngotja' dä' orèng djärèja:

„Padä saè lè' Achmad?”

Dä'-adä'na sè ètanjaè ta' njaot, tapè bit-abit njambhit kèja, sabäb ènga' djhä' sowarana Pa'na Djoesoep:

„O kaka', èngghi ka', saè, ollè pandhoewäna sampèjan.”

„Koelä asareng ana' koelä, Djoesoep, panèka ta' èngghi.”

Achmad aghähgähp Djoesoep sambi ngotja': „Pó, ma' ampon radjä pottrana.” Bhäreng aghähgähp mowana pas ngotja' polè: „Kana' bhähghoes ongghoe” Achmad nondoe' aghähgähp karandjhäng sè ghi' èlakonè bän kantjana, otja'na dä' sè alako: „Èngghi, nèko teppa'.”

Saellana djärèja ngotja' dä' Pa'na Djoesoep: „Ollè pandhoewäna kaka', koelä samangkèn dhäddhi mandóer, ngadjhäri tja-kantja ngangghi' karandjhäng bän karèndjhing.”

Djoesoep ladjhoe atanja: „Ponapa è ka'dinto bännja' sè ta' nangalè?”

„O, èngghi, nak, bädä 150,” saotta Achmad.

„È ka'dimma'an sè laèn, è ka'dinto tjoma bädä 40.”

„Sè laèn neng è los kennengnganna orèng nganam sèk-osèkka soko bän aghäbäj sekka'.”

„Ponapa kèngèng kaoelä nèngalè ka'kassa?“

„Ollè, tjong,“ otja'na eppa'na: „sèngko' segghoet kèja èntar nèngghoe dä' ässa.“

„Däri ponapa sè èkabhädhi sèk-osèkka soko ghäpanèka?“

„Elloe', däggghi' bä'na tao dhibi'; èkaghäbäj däri seppet bän eddhoek. Partjadjä?“

Djoesoep: „Ponapa kantos ollè bännja' sè abhädhi karandjhäng sareng èn-laenna bhäräng ghäpanèka, pa'?“

„Kèrana bä'na bärämpa? mara taksèr!“

„Kadhiä palèng bännja' saèboe.“

„Bä'na la tao dhibi', karandjhängnga atjem-matjem; arèja sè radjä, karandjhängnga areng bätö, èangghoej è tapsioén, pangangko'anna areng sè èossaja ka messin; sataonna aghäbäj 8000. Arèja sè nè'-kènè', èangghoej bäd-dhäna dhäloebäng bän bäd-dhäna kembhäng, sataonna aghäbäj napa' 1500. Djärèja kab-bhi èdjhoewäl, padjoena dhoengkap f 7500, ètarèma bän towan Dirèktoér.“

„Manabi sapanèka lekkas soghi towanna.“

„Ijä mon pèssèna èkala' dhibi'. Bä'na taoa, Soep, orèng sè padä ta' nangalè sabärijä bännja'na djärèja aengghoen è dinna' kakab-bhi, èèngonè bän èangghoeji partjoma, la-mala ghi' ollè persèn; molana ta' sakonè' bäräghäddhä.“

Mara taksèr bärämpa ropèja èngonna malolo è rè-saarèna?"

Achmad njambhoengè otja': „Kaoelä ngèding berta, taon bhoeroe ollèna adjhoewäl sekka' bhisaos ollè f 8000, mangka sè abhäđhi sèk-osèk 1200 mègghi', bhoek-ghoe-bhoegghä kasor 2000 mègghi', tampar sè landjhängnga 20 M. abhäđhi 1000 mègghi'; sadhäđjä panèka èdjhoewäl. Mangka padjoena ghi' ta' njokopè èkaongkos è ka'dinto; dhoelat djhoeghän rèng-orèng sè soghi bännja' sè abherri' partolongan."

Saabiddhä padä atjatja Achmad alènglèng mateppa' rèng-orèng sè padä alalakon. Djoesoep tjè' ghettonna ngabässaghi orèng boeta ma' tao adjhälän kadhibi'än, tadä' sè nonton. Eppa'na ngartè ka semmona ana'na, molana pas ngotja':

„Bä'na djhä' hèran, Soep, djärèja la bijäsa. Madjoe' djhä' nèngghoeä è los laènna.

19. Èntar nèngghoe roma boeta. II.

äreng orèng kađoewä, eppa' bän ana', napa' è los sè èèntarè, nangalè orèng lakè' binè' padä aghäbäj sèk-osèkka soko ðari seppet bän eddhoek. È djäđjä bädä orèng sèttong todjoe', ngadä'i papan, sè ètattjekkè pako njarettjek; orèng djärèja ngala' eddhoek satengkes è tanangnga sè kangan, èghebbhässaghi ka pako, pas èghäghäp bän tanangnga sè katjèr, terro taoa teppa' ta' teppa'na è pako.

Mon la teppa', eddhoegghä ètadjhä', dhäddhina loros akanta sè èsorjè.

Bhäreng Djoesoep ngabässaghi tèng ka sè bärijä pas ngartè, djhä' orèng boeta rèja sè alalakon tjoma kalabän aghäghäp bhäi.

Bäda polè sè aghäbäj sèk-osèkka soko tjè' bhäghoessa

bäda konèngnga bäda tjellengnga. Sè konèng èkaghäbäj däri seppet, sè tjelleng däri eddhoek. Somèlè orèng djärèja ta' nangalè sè kemma eddhoek, sè kemma seppet, tapè tao kèja bhidhäna sarana èghäghäp.

È kennengnganna orèng aghäbäj sekka' Djoesoep nangalè orèng sè ta' boeta aghärgghädjhi papan ngangghoej messin, ladjhoe èlobängè nè'-kènè'. Bhi' orèng boeta bäng-lobäng djärèja èsono'è eddhoek saseddhengnga, sè ladjhoe ètadjhä' däri saladjäna, pas ètalè'è ngangghoej kabä' konèngan.

È kennengngan djädijä bäda sekka'na atjem-matjem, kakabbhi ghäbäjänna orèng boeta.

Djoesoep apèkkèr: „Ah, bäramma orèng boeta ma dhäddhi tao adjhär apangghäbäj, sè malarat bärijä; bän polè ma' pas bäda orèng sè bettjè' bän belläsan endä'

atolong dā' orèng, sè tjalaka' djärèja, ngadjhäri alalakon ana-bärna. Podjhoer ongghoe mongghoe ka orèng boeta è djhäman satèja. Kamora'anna Pangèran ta' pabätes." Marè apèkkèr dā'bärijä pas ngotja' ka eppa'na: "Pa', kaelä ta' ngèra sakalè orèng boeta onèng djhär-adjhärän

tjara panèka. Elló, dāri ka'dimma padätengnga na'-kana' ghäpanèka?"

"Bärijä otja'na Djoesoep bhäreng nangalè na'-kana', ra-kèra bädä sapolo, ka'-berka'an è seddhi'anna; bädä sinnjóna, bädä Djhäbäna bän bädä Tjènana. Eppa'na njaot: "Djärèja kakabbhi na'-kana' boeta tjong, bhoeroe kalowar dāri sakola'anna."

"Nangèng manabi èstoa boeta, ma' onèng ka'-berka'an; ma' ta' tako' laboe."

"Endjä', sabäb la bijäsa dā' län-djhälänna è dinnä';

dhäddhi tao adjhälän kadhibi', ta' mambhoe ètonton. Lă, arowa maso' dhibi' è kamarra. Na'-kana' djärèja padă mondhoek è la'dinna'."

"Ponapa èsto è ka'dinto bädă sakola'anna?"

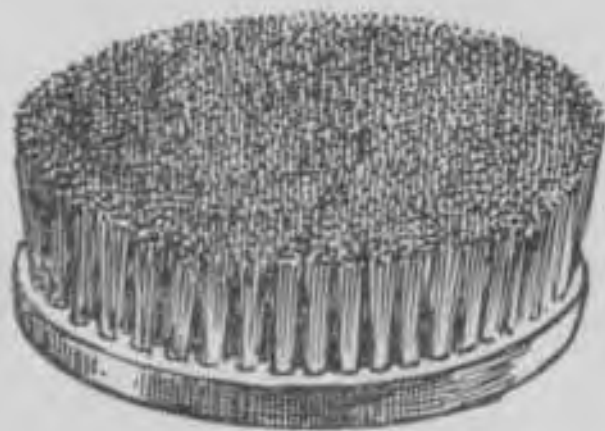
"Ongghoeän, sèngko' ta' la abälă dä' bǎ'na?"

"Ponapa kèngèng orèng nèngghoe è ka'dissa?"

"Sèngko' ghi' matora ghälloe dä' towan, sabăb sèngko' dhibi' ghi' ta' tao èntar dä' ässa."

Nalèka djärèja kabhenderrän towan Dirèktoér djhengmandjheng è sakola'an. Pa'na Djoesoep njemma'è sarta njo'on èdhi nèngghoeä sakola'an. Towan Dirèktoér alèllanè, otja'na:

"Engghi, madbhă maso'. Nèko' boekoena."

Djoesoep lè-tolèan dä' eppa'na, karana ta' nangalè tolèsanna boekoe, sè ètodhoeäghi towan bhoeroe.

Towan Dirèktoér njapo' semmona Djoesoep ladjhoe ngotja' sambì mèsèm:

"Orèng boeta sè matja kodhoe aghähäp ngangghoej ghärighi'na. Aksarana ijă bännèan bän aksara sè kappra. Abässaghi! Mon dhälöebäng rèja èdjhoeddjhoè bän kadjoe larsèp rèja, è saladjäna pas monto ter-boenter kènè' padă bän tjètakka pako djhäroem; ijă djärèja sè èghähäp bän orèng boeta pas èbätja. Mon la ètantoaghi, djhä' monto sètong aksara: a, monto doewă' aksara: è bän èn-laènna, tanto orèng tao aghäbäj aksara ngangghoej to-monto djärèja. Kalamon tao aksarana, tao kèja aghäbäj otja'. Arèja' tèngghoe!" Towan Dirèktoér adjhoe-djhoeddjhoè dhälöebäng, pas ladjhoe ngolok sètong kana' binè':

„È bhing, kannä'!”

Sè èolok njandher.

„Bätja arèja!”

Kana' djärèja aghähghäp tolèsan monto bhoeroe bi' ghä-righi'na sambì èbätja:

r o m a b o e t a .

Djoesoep bän eppa'na ngabässaghi sambì pek-kèpekkän. Towan Dirèktoér pas ngala' ghämbhärnä polo Djhäbä, tapè boedjhoeddhä ijä bännèan bän sè kappra. Pasèserra, songajja bän nong-ghoenongnga monto malandeng. Takotjana èghämbhär bän monto ter-boenter. Towan Dirèktoér atanja da' kana' binè' bhoeroe:

„Kemma kennengnganna kotta Bettawi?”

Sè èsoro ladjhoe aghähghäp, kennengnganna kotta Bettawi pas ètemmo.

„Todhoeäghi kotta Bandoeng!”

Kana' djärèja aghähghäp, pas noddhoe' noro' djhälän seppoér, ladjhoe amboe èseddhi'änna kotta Bandoeng.

Djoesoep pek-kèpekkän aromasa kala kapènterranna èlmo bhoemè.

Bäktö djärèja na'-kana' sè laèn padä maso'. E djädijä bädä na'-kana' binè' kaðoewä ghi' kènè', ngèbä tana lempong èsabä' è adä'änna.

Towan Dirèktoér asoro aghäbäj bi'-embi'än. Kana' kaðoewä djärèja ngala' tana ètja'-lètja' pas èlor-polor, ladjhoe èrèka, bit-abit la abhängon embi', dhäddhi bi'-embi'än.

Pa'na Djoesoep bän ana'na ngotja' kaso'on ka Towan Dirèktoér pas amèt molèja; sè adjhälän alèbädhi kamar kennengnganna na'-kana' nabbhoe pèjano. Pa'na Djoesoep ngotja': „Bärämna Soep, partjadjä satèja, djhä' na'-kana' boeta tao kèja adjhär akanta bän'na?" Djoesoep ta' njambhit, tjoma akèpek sambi ngondjhoe' njabä sakèng ghettonna. Orèng kaðoewä djärèja èntar ka Achmad amèt molèja. Achmad ngotja' dä' Djoesoep: „Mon dhika ko'anto polè, boelä pon ta' loppa ka sowarana dhika, dhäddhi tanto tao, djhä' katamojan dhika."

„Ponapa kèngèng kaoelä ka'kanto polè?" tja'na Djoesoep. „Ma' ta' ollèa? Sasèra'a bhäi ollè li-bäliän ko'anto, tadä' larangan. Towan Dirèktoér renna ghälina mon bädä orèng èntar ko'anto, ma' ollè tao kabädä'änna è dinto, dhäddhi ollè alä-bälä dä' orèng laèn, sabäb ghi' bännja' orèng bhoedhoe, sè ghi' ta' bängal maso' ko'anto. Mon dhika tatemmo bän orèng boeta, sè abhoeroe maèn, bäläi ghi, soro ko'anto, djhä' pèdjher ngemmès bhäi."

20. Pennjo.

sèttong arè bädjä lagghoe noddjhoenè sakola'an notop Tohír atanja ka eppa'na, bhä' ghi' ènga'a dä' djhändjhina, sè adhoengngènga. Eppa'na njaot: „Ijä, ènga', Hír, kèdi' malem sèngko' atjarèta'a, satèja ghi' njarèana boekoe, sè bädä ghämbhärä pennjo."

È malem djärèja kabhenderran tèra' boelän, teppassa

bengkona Tohír kasonaran tèra'na boelän. Eppa'na Tohír bän ana'na todjoe' è djädiä ladjhoe molaè atjarèta:

„È dälem tasè' rèja bännja' pennjona, tapè orèng ta' tao è dimma kennengnganna, sabäb bijäsana padä njëllem, njarè pakan, ijä arèja: kèbän tasè' sè nè'-kènè' bän boe-tomboeän tasè'.”

„Ponapa pennjo panèka èpèghä' orèng djhoeghän, pa'?” otja'na Tohír.

„Ijä, tjong; mon orèng nangalè pennjo ngambäng ijä

pas èpatè'è. È tasè', sè ta' dälem, bännja' tokang njëllem sè abhoeroe pennjo; anangèng sè tjè' ghämpangnga pèghä'anna mon bäktona atellor. Pennjo rèja ta' atellor è dälem tasè', tapè è tèngghangan. Mon napa' ka bäktona sè atellora, pennjo rèja ngambäng, tapè tjoma tjètakka bhäi sè èpakaton, parlona bäs-ngabässaghi, amè' è seddhi'anna bädä bhäbhädjäna. Mon nangalè orèng otabä kèbän, sè ngabätèrè, pas ondhoer njarè kennengngan laèn. Sabhälligghä mon ta' ngabätèrè pas alangngoj mèngghir rèng-èrèngan bän kantjana, ongghä ka dhärä'. È tana beddhi sè èlèbädhi bädä lodjherrä djhidjhir doewä' akanta li-ghiliäna aèng, ijä djärèja lotossa sokona, sè bhängonna mèbis ghibhissa djhoeko'. È antarana lampatta sokona djärèja bädä lodjherrä kolè'na sè bääbä malandeng. Mon

sè adjhälän ra-kèra ollè 40 otabä 50 M. däri tasè' pas akèsek aghäbäj lobäng kongsè abä'na njellet saparo. Opama bäkto djärèja bädä orèng sè ngèntarè, pennjo djärèja matè akkal, ladjhoe passra bhäi, sabäb ta' andi' ghäghäman, sè èangghoejä alabän. Taona tjoma makertjet tjètakka bän sokona è antarana kolè' attas bän bäbä. Torkadhäng pas amonjè „ssssss“, akanta sè njembhoer, masè asosombhär, pangrasana sè ngètek djärèja la tjè' sèngètta, ta' kèra ètemmo bän mosona. Molana andi' pangèra dä'bärijä, sabäb kolè'na djärèja akanta pejtè, bäddhäna abä'na. Kolè'na sè è attas mènangka kodoengnga, bhängonna malengkong mangkorong akanta bhätok sè radjä; dhinèng kolè'na sè bäbä, ijä djärèja kolè'na taboe'na, opama pejtèna. Dhäddhi kolè'na djärèja arampè doewä' akanta kolè'na kopètèng, kèdjhing, odäng otabä kerrang. Kolè'na sè è attas tjekka' ka tolang baroegghoek; bägijänna sè lowar lèja' akanta tandoe'.

Bä'na tanto ngartè, Hír, djhä' kèbän sè ta' tao alabän mosona akanta pennjo djärèja ghämpang bhäi èpèghä' orèng otabä èkakan kèbän ghäläk akanta: matjan otabä laènna." Tohír atanja: „Ponapa parlona pennjo panèka èpèghä' orèng?“

„Sabäb dhäghingnga kennèng èkakan, tellorra ijä njaman. E èn-laèn naghärä bädä orèng sè abhoeroe pennjo èpalar mènja'na. È lo-polo Maloekoe pennjo rèja èpèghä' orèng parlo kolè'na. Bä'na ta' ijä la tao pejtè, soroj bän kodoengnga ghelläs, sè èkaghäbäj däri kolè'na pennjo? Mara èdingngaghi, sèngko' nerrossaghiä tjarètana pennjo. Ghellä' sèngko' la njarèta'aghi, djhä' pennjo rèja, mon atellora, aghäbäj lobäng ghälloe. Mon la seddheng dälemma, ladjhoe ngoro' tana bi' soko boedina, kongsè alobäng, dälemma ra-kèra $\frac{1}{2}$ M. E djädijä sè njabä' tellorra. E dälem tempo $\frac{1}{4}$ djhäm tao atellor 100 mègghi'.

Kolè'na lètja' sarta lèja' akanta kolè' masa', bärnana potè !

Samarèna atellor, lobängnga pas ètopoè bän beddhi kongsè ta' katara, sopadjä ta' ètemmoa bän orèng otabä kèban, pas èdhina'aghi ka tasè', ta' èkaènga'è polè bärämna kadhäddhiänna. Tellor, sè ta' ètemmo bän orèng otabä kèban, tao teddhäs amarghä panassa arè.

Boedoe'na pennjo sè ghi' bhoeroe kalowar däri tellorra ropana potè, radjana ra-mara pèssè binggoélan. Pennjo nè'-kènè' djärèja ngaremmet èntar ka tasè' sakareppa dhibi'; korbhina ta' mardoeli, maskè èkakana kèban, la ta' tao djhäbäna. Boedoe'na pennjo djärèja ghi' ta' tao alangngoj sarta ta' sèkat, molana mon taghibä bän ombä' ka kèsèk, mangka tjèttjèr è djädijä, ghämpang bhäi ètjolphè' bhängo' otabä èkakan kèban laènna. Dhinèng sè ghi' neng è dälem aèng ijä bännja' tjalaka'na, ijä arèja bännja' sè dhäddhi pakanna mondoeng. Dhäddhi njata dä' bänna, djhä' pennjo rèja bännja' mosona, apa polè mon ghi' kènè', bännja' onghhoe patèna; tapè serrèna tellorra talèbat bännja', ghi' bädä bhäi karèna, sè ghi' odi' kongsè radjä. Mongghoe mosona pennjo rèja, salaènna sè kasebbhoet è attas ghellä', ghi' bädä polè, ijä arèja patè' alasan.

Kaotja'a ghi' ta' abit sèngko' matja sorat kabhär, sè ngabhärräghi, bädä pennjo èkarobhoet patè' alasan bän bhädja. Bärinna' tjarètana :

Bädä orèng èntar djhälän kamalemman è djhälän, kapaksa ngènep è pèngghir sèrèng, ladjhoe aghäbäj rangghoen è attas kadjoeän. Nalèka la tjompèt arè è djädijä tjè' seppèna, sè èkaèding tjoma ngarosona ombä'. Orèng ghellä' ladjhoe nangalè pennjo tjè' radjana arangka' onghhä ka dhära'; padjhälänna ngotjer, ta' katèk boe-amboeän sarta ta' alè-tolèan; è boedina ghi' bädä polè bhärèngnga; ta' abit pas bädä sowara ngatjèporan è songaj,

sè ta' patè djhæoe bân rangghoenna. Orèng djärèja terro taoa, kasa'na apa sè ngatjèporan bhoeroe, molana mandheng è patana sowara ghellä', pas nangalè kèbân, abä'na landjhäng malandeng, kalowar däri aèng, adjhälän ghantjangan noro' lolossa pennjo. Orèng djärèja sè mandheng

kongsè maghæk, bit-abit njata djhä' bhädjä, ropana kalaparen terro njarapa pennjo djärèja.

Sanalèka djärèja bädä patè' alasan anjo-ronjo kalowar däri alas romboe, sè ta' patè djhæoe däri djädijä, padä ding-ngènding arebbhoe' adä' ngèntarè pennjo ghellä'. Bhärens napa', ta' talangkè polè, pennjo djärèja èkaro-bhoet, bädä sè ngèkkè' tjètakka, bädä sè nadjhä' sokona, bädä sè nagghennè boento'na. Sakèng bhoengana ta' nangalè bhädjä sè ngorno' däri boedi kalabän sabbhär. Bhärens la semma', bhädjä ladjhoe njarap patè', èken-nèng sèttong, ta' ngennèng aghoeli, tjoma èng-kaèngan

bhāi. Patè' sè laèn, bhāreng tao kantjana èsarap bhādja, ladjhoe padā boeroe asalebbhoedhān, ta' atolè bāngkong, maso' ka alas. Dhinèng bhādja ta' mardoeli ka pennjo, pas abāli ka songaj aghidhing patè', èghibā ka raghoengnga."

21. Palabbhoeān Tandjoeng-Prijoe'.

olaè ghi' djhāman lambā' mola kotṭa Bettawi rèja dhāddhi kotṭana orèng adhāghāng è tana Djhābā Bārā'. Bānja' rāng-bhārāng ḍāri laèn naghārā sè èghibā ḍā' āssa, akantā: pangangghoej, kakanan, bessè, bādjhā, sín-messín bān ghi' bānja' polè lambāna. Ḍāri Bettawi rāng-bhārāng djārèja èghibā polè ka èn-laèn naghārā è tana Djhābā Bārā'. Dhinèng asèlla tana Djhābā Bārā', sapertè: kopi, ghoelā, bhāko, kina, sa'ang bān bānja' laènna polè èangko' bān seppoér ka Bettawi, pas èboewā' parao èdjhoewālā ka laèn naghārā è ḍi lowaranna tana Djhābā, molana è palabbhoeān Bettawi bānja' sakalè parao, sè ḍāteng bān sè mantjal aladjārā.

Ghi' lambā'na parao-parao djārèja padā alabbhoe è palabbhoeān Bettawi; torkadhāng kongsè bādā pan-bārāmpan ratos parao, sè alabbhoe ngalèng è lo-polo nè'-kènè'; aèngnga è djādijā tenneng, maskè è tasè' è ḍi lowaranna palabbhoeān bādā angèn bhārāt bān radjā ombā'na. Tapè bit-abit rèng-orèng adhāghāng bān para sodhāghār padā sossa, karana palabbhoeān Bettawi nèngkè', amarghā bāleddhā songaj Tji Liwoeng eddhet è djādijā, pal-kapal kongsè

ta' ngennèng alabbhoe semma' bän dhärä'; somèlè parao sampan sakalè, sè mastè ngombhāl bhäräng dāri kapal ka dāng-goedāng, sè adhäräp è pèngghirrä songaj bhoeroe, ijā ta' ngennèng lèbāt sakèng nèngkè'na aèng. Bi' naghärä ladjhoe èakalè, èghäbājāghi län-djhälänna parao. Palabbhoeän bän songaj Tji Liwoeng èpadālem ngangghoej kapal kerroe', tapè ta' saapa asèlla. Kangdjeng Goepermèn

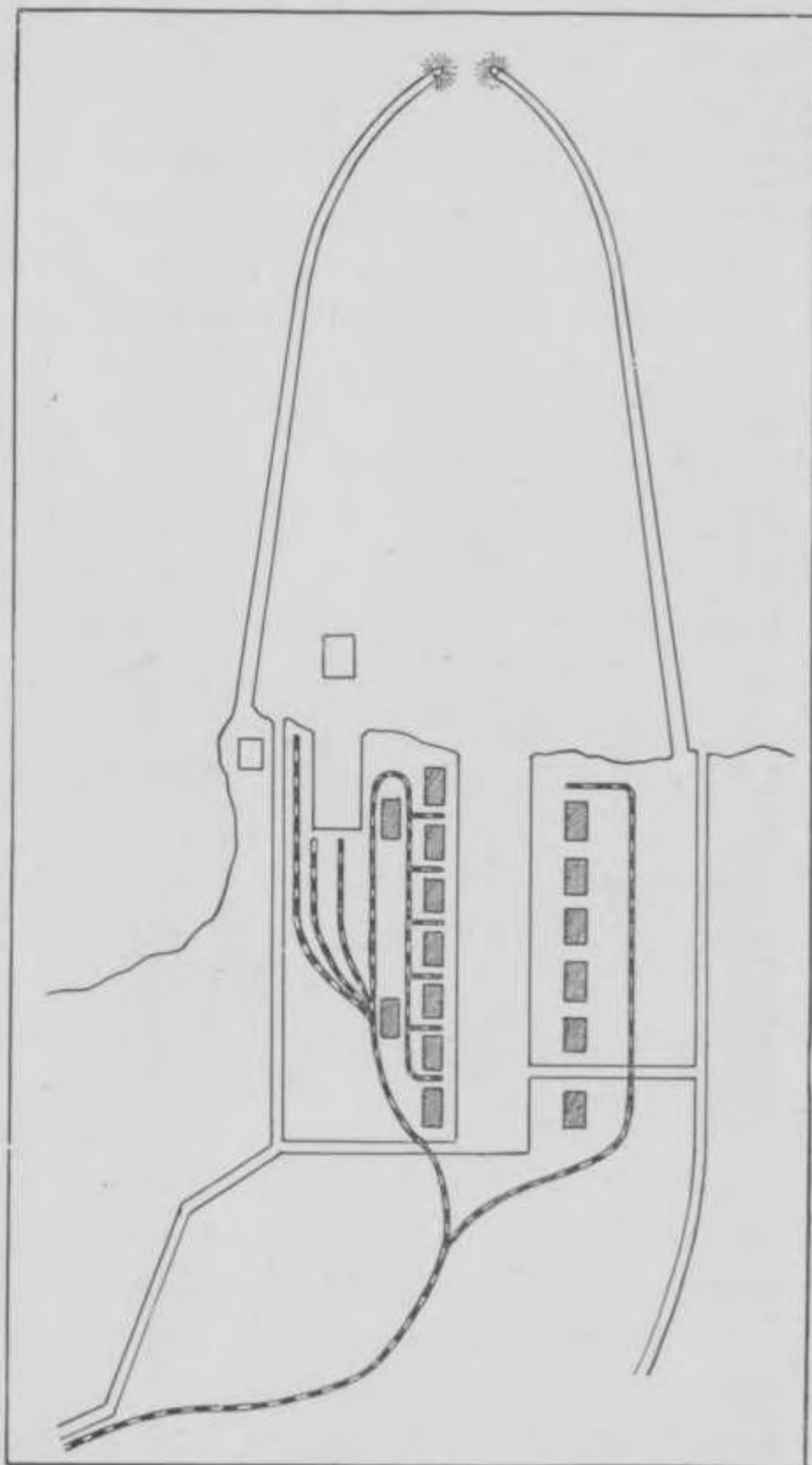

Kapal kerroe'.

pas kasokan mateppa'a palabbhoeän djärèja kalabän samporna, sopadjā dhäddhiä kabhoenga'anna orèng adhähäng.

Nalèka taon 1877 pangghäbājān djärèja èmolaè. E tèmorra songaj Tji Liwoeng èpasangè tèmbo' ngadjhoel ka tasè' adjhädjhär doewä'. Pangghäbājān djärèja radjä ongghoeän. Bätona èangko' dāri polo Merrak è paressidènan Bhänten pan-bärämpan èboe' méter kibík, ladjhoe èpasang è dālem aèng; landjhängnga pasangan 1850 M.; molana abit ongghoe marèna. Ella'na tèmbo' dādoewä' djärèja sè bär-

lèbärän 1100 M. tapè è kontjo'na tjoma 125 M. Tasè' antarana tèmbò' djärèja ènjamaè palabbhoeän lowar, èpadälem ngangghoej kapal kerroe'. E djädijä kennenganna kapal alabbhoe kalabän santosa, sabäb tadä' ombä' radjä. E kontjo'na palabbhoeän bädä manarana (lantèra' tasè'); mon bäkto malem ètonoè; lampoena tèra', ijä djärèja sè dhäddhi pandhoemanna palkapal sè maso'a ka palabbhoeän è bäkto malem.

Palabbhoeän Tandjoeng-Prijoe'.

È ghämbhär arèja bä'na nangalè sèttong palabbhoeän polè, njamana palabbhoeän dälem; lèbärrä 175 M., dälemma $7\frac{1}{2}$ M. Landjhängnga tèmbò' djä-saladjäna 1000 M.,

molana njaman bhāi pan-bārāmpān kapal alabbhoe è djādijā. Palabbhoeän lowar bān dālem djārèja ènjamaè [palabbhoeän Tandjoeng-Prijoe'.

Abiddhā pangghābājān djārèja 10 taon, ghi' belloen ranta kalabān samporna. Njata abhoet onghoe paghābājā palabbhoeän djārèja.

Antara 25 taon agghi' molaè dāri marēna, palabbhoeän djārèja èpateppa' sarta èpadālem, kongsè bhādhāna kapal, sè maso'na ka aèng 7½ M., ngennèng alabbhoe è djādijā.

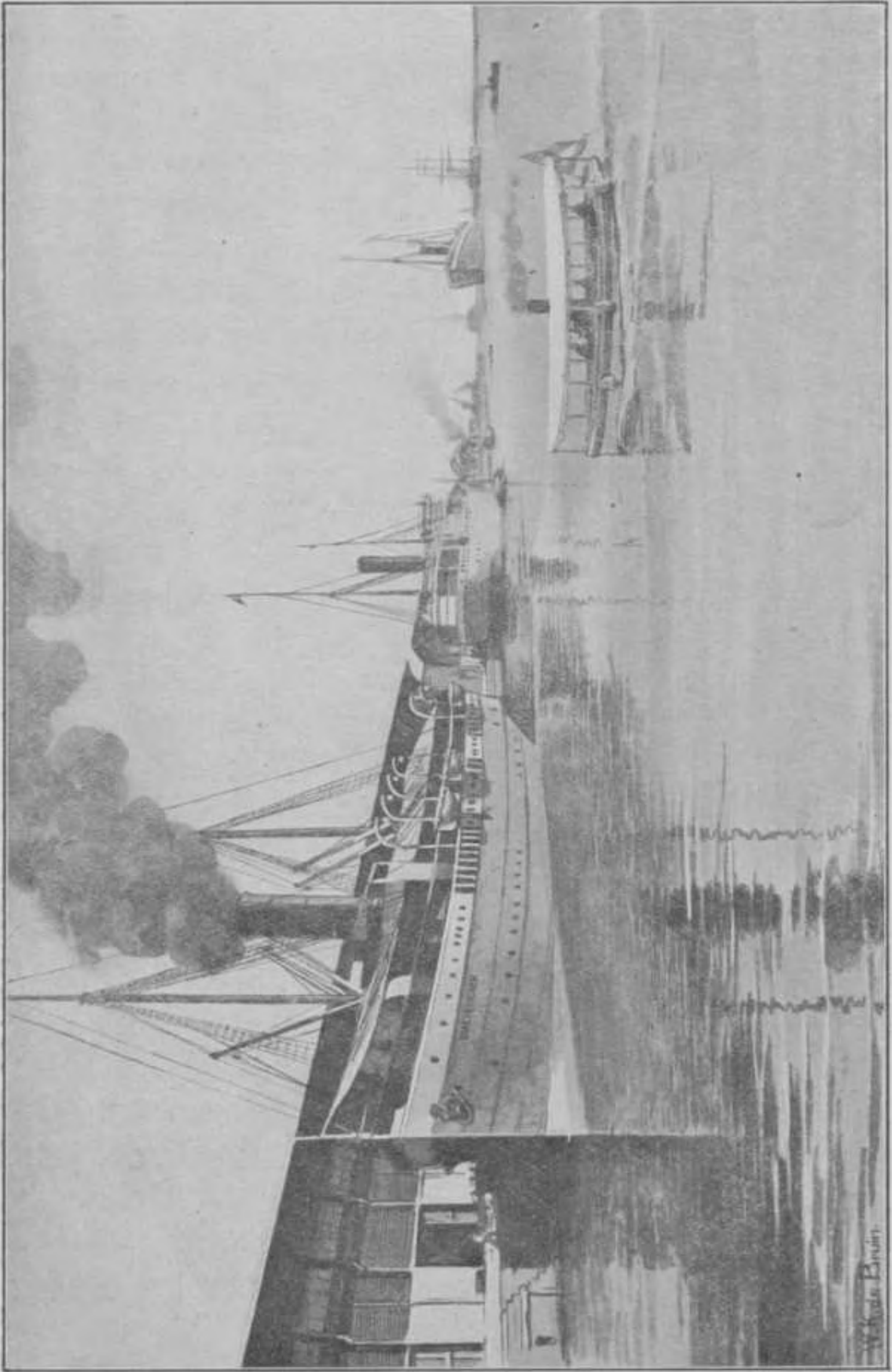
Kalamon bā'na nèngghoe è palabbhoeän dālem, tanto hēran bān ghimeng, ta' tao kemma sè ètèngghoeā ghāllōe, apa nèngghoeā karaton è tasè', ijā arēa kapal sè ghoesbhāghoes, apa nèngghoeā koli, sè ngaremmet sarta ngaghārijōek padā èmo' alako maongghā matoron bhārāng, otabā nèngghoeā lēr-kalērra orèng alolongan, sè onghā toron ka kapal? Sèngko' nantoaghi, bā'na mastè palèngpèngen neng è djādijā, sakèng rammēna orèng, ngarōdoe'na loeri sè ngangko' bhārāng ka goeḍāng, ngarōto'na tangkèrēanna kapal bān èn-laēna sowara.

Kapal sè alabbhoe è djādijā sataonna ta' korang dāri 1600 mēgghi', dhāddhi rata-ratana è dālem saarè 4 otabā 5 mēgghi'.

Padātengnga pal-kapal djārèja dāri naghārā-naghārā è dhoennja rēja sè djhāoe bān semma', akanta dāri Soemattra, Salébes, lo-polo Maloekoe, dāri naghārā Tjēna, Djèppang, Èrropa, Amérika bān dāri Oéstraliya.

Kabbhi djārèja mowa' bhārāng dhāghāngan bān orèng sè padā alolongan.

Semma' bān palabbhoeän Tandjoeng-Prijoe' djārèja bādā tor-kantor bhijāna. Rāng-bhārāng sè èghibā maso' dāri laèn naghārā, mastè bādā bhijāna. Bā'na tantona la tao kaparloanna pèsè bhijā djārèja. Èbā-sabārijā sèngko' nerrangngaghā sakonè' mongghoe kaangghoejjā pèsè

Palabbhoeën Tandjoeng-Prjoe.

bhijä bän èn-laènna, sè èmaso'aghi ka kassa Kangdjeng Goepermèn.

Opama pèssè djärèja èpapolong bhäi bän Kangdjeng Goepermèn, mandhä'ä soghina. Nangèng mon bä'na mèkkèr bännja'na pèssè, sè èangghoej ongkos aghäbäj pan-bärampan ratos sakola'an, aghäbäj djhälän radjä, dhäk-ghälädhäk, palabbhoeän-palabbhoeän, patandhän-patandhän, aghäbäj songaj, ghädjhina para pardjädji sè ngator naghärä, la tanto pas tao parlonä bhäräng sè maso' ètjokè bän orèng doemè' èsoro madjär padjhek.

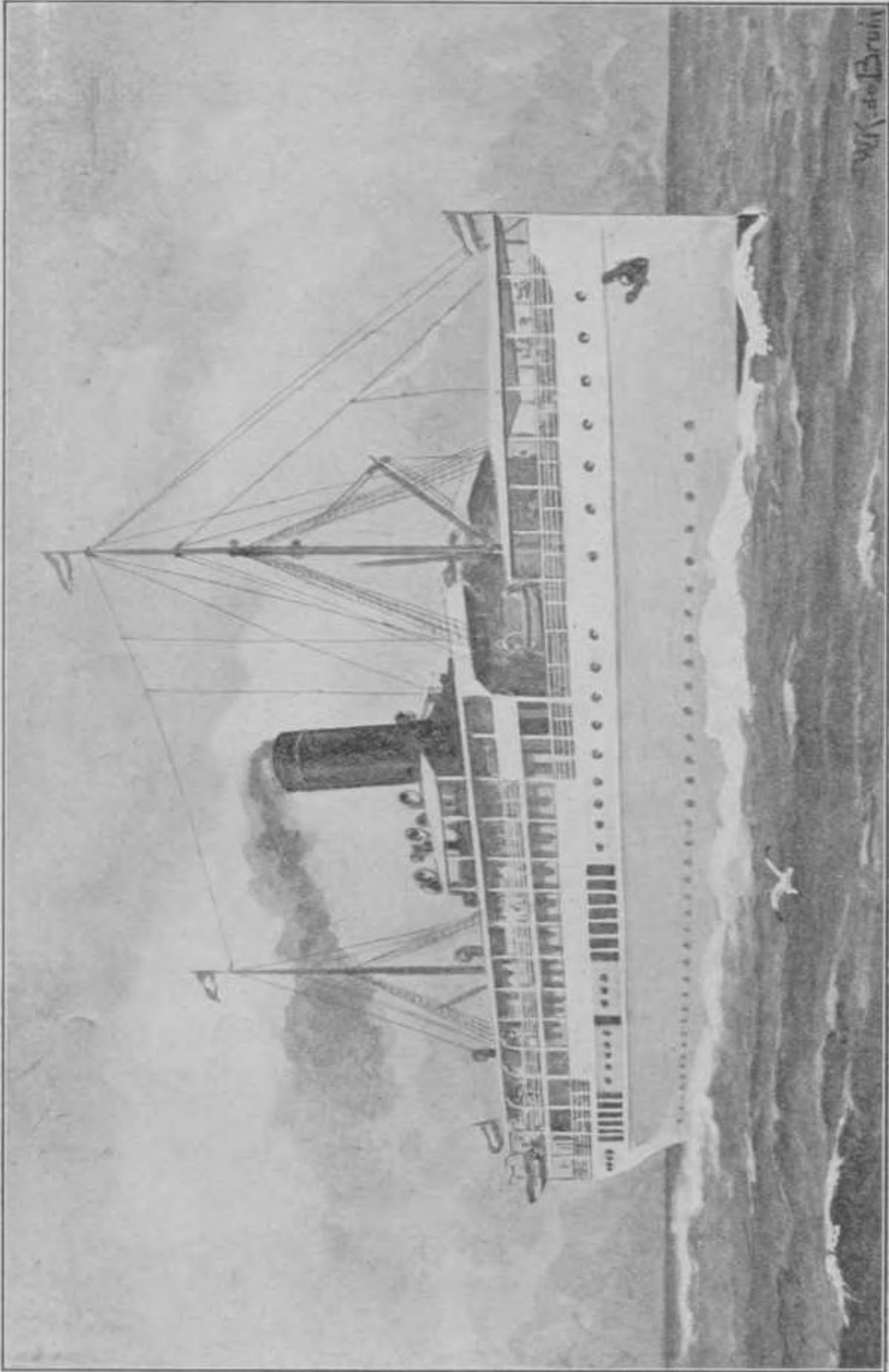
22. Bengko è attas aèng.

sèttongnga arè bädjä lagghoe Pa'na Salè bän ana'na kaðoewä anjama Kadir bän Amina nompa' seppoér dāri Bettawi èntara ka palabbhoeän Tandjoeng-Prijoe', njapota tan-tarètananna dhäddhi djongos è kapal anjama Soekoer, sè bä'ari'anna bhoeroe däteng dāri Soematträ.

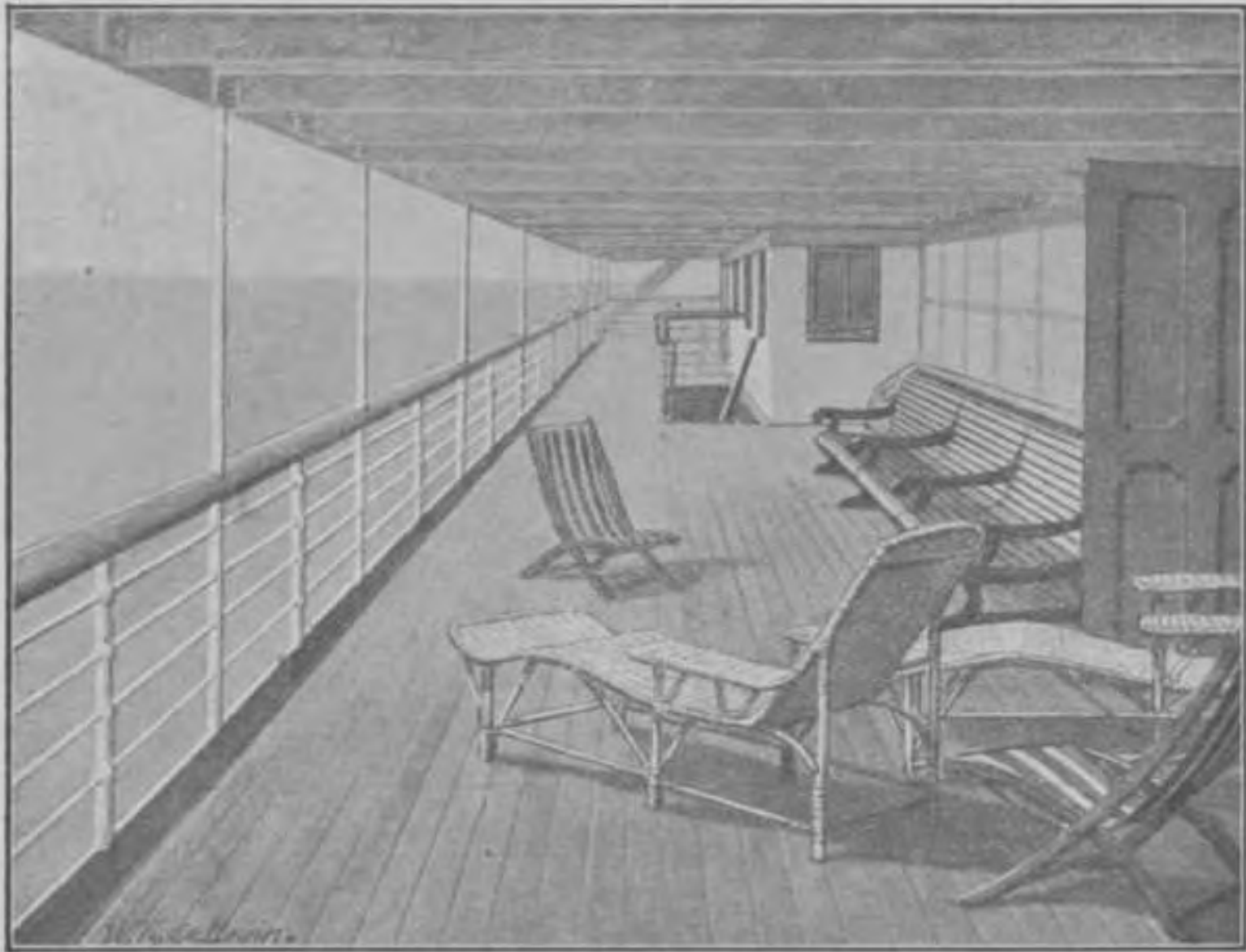
Kana' kaðoewä djärèja padä anga-bhoenga, sabäb bhäkal nèngghoeä kapal apoj, sè la segghoet èkaèding bertana, tapè ghi' ta' tao ka boedjhoeddhä.

Bhäreng seppoér amboe è palabbhoeän Tandjoeng-Prijoe', sè katello padä toron; sakeddjhä' agghi' la napa' è papan län-djhälanna orèng dāri pèngghirrä tèmbo'na palabbhoeän ongghä ka kapal. Soekoer la ngambä' è djädijä; samarèna padä asalaman orèng kaempa' djärèja

Bengko è attas aèng.

rèng-èrèngan maso' ka kapal, Soekoer sè dhäddhi panga-
 da'. Dä'-ada'na sè èdjhoedjhoek dèk boedi. E djädijä
 bännja' korsèna bän bängkoe padä alama' kolè' sanarbhä
 bhäghoes. Tja'na Soekoer, djärèja dèk kellas sèttong. Mon
 bädjä sèjang rèng-orèng sè nompa' è kellas sèttong akèn-
 dang è djädijä; tapè mon bädjä malem otabä mon kapalla

bhänget ghoelina padä neng è bäbä, è dälem kamarra
 bäng-sèbäng. Soekoer ngotja': „Dägghi' ètodhoeäghia ka-
 mar kellas sèttong.“

Tja'na pèkkèrra Kadír: „Bhä' ongghoeä è dälem parao
 bädä kamarra.“

Samarèna ghoenèngghoe è dèk kellas sèttong, pas
 adjhälän polè è dèk pamowa'anna bhäräng. È djädijä
 bädä lobängnga radjä masaghi terros dä' bäbä, ijä djärèja
 län-djhälänna makalowar otabä mowa' räng-bhäräng,

akanta: tèt-pettè, tong-tong bän èn-laènna bhäräng. E seddhi'anna lobäng bhoeroe bädä sèngghoeddhä; è kontjo'na bädä takalla ngangghoej rantaj bessè; è kontjo'na rantaj bädä è'-kaè'na radjä. Räng-bhäräng, sè èpakalowara däri kapal, èkaè' ghälloe, pas ètadjhä' ngangghoej takal ghellä', sè èpadjhälän bi' messín. Sanapa'na è attas bhärängaga èsoṭok kaḍi lowaranna kapal, ladjhoe èpatoron napa' è parao, sè rapet bän kapal. Sowarana orèng sè alako, ngaratappa rantaj bän ngaroto'na tangkèrèan tjè' èngerra. Na'-kana' bhoeroe bhärenng ngabäs dä' bäsä è lobäng djärèja arassa bäng-abängan (ghijäng).

„Hé, ondhoer!“ tja'na mandoér sè adjägä è djädijä sambi negghoe' lengngenna Amina, sè lagghis tabhentora bän pettè radjä, sè èpakalower däri dälem lobäng bhoeroe.

Orèng kaempa' djärèja pas adjhälän terros napa' è dèk adä', kennengnganna sardädoe Djhäbä bän binèna sarta kennengnganna orèng sè madjar tambhängan modä. Kolè'na gheddhäng bän èn-laènna ngalarkar tjè' ressemma, ta' lèboer abäsanna, nandhä'äghi, djhä' sè nompa' è djädijä ta' ressèkan.

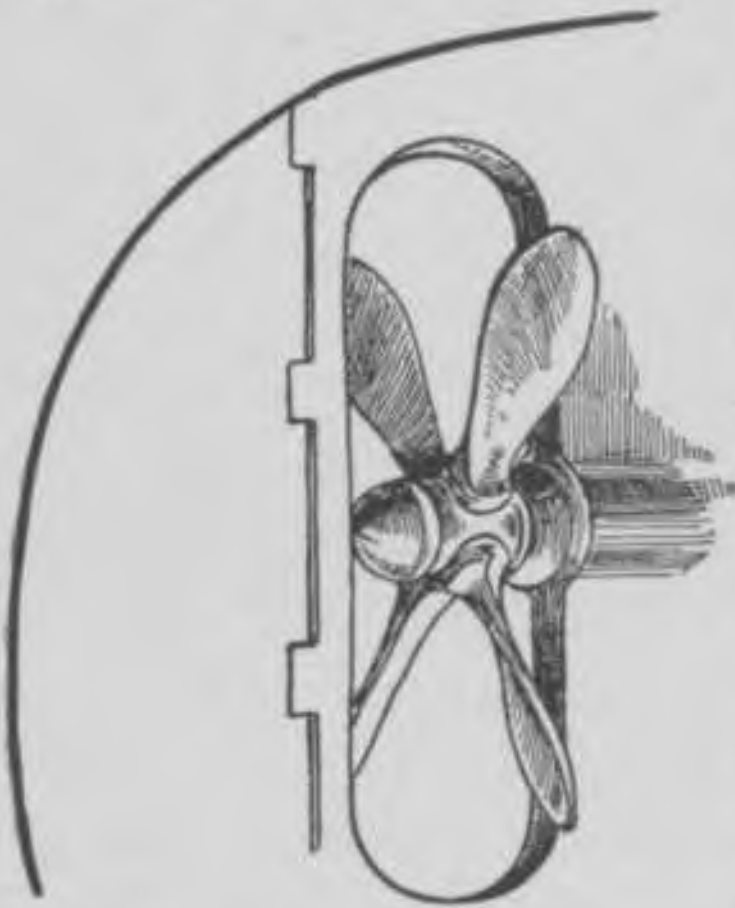
Orèng kaempa' djärèja ladjhoe toron è andhä napa' è kennengngan kellas doewä'. E djädijä bädä mèdjä bän bängkoena däri kadjoe. Soekoer bän tamojja maso' è kamar kènè', landjhäng bän lèbärrä ta' lebbi däri 2 M.; è djädijä bädä randjäng bessèna pa'-empa' ètorson wä'doewä', bän polè korsè dädoewä'. Manot kandhäna Soekoer, mon bänja' orèng sè nompa' è kellas doewä', kamar djärèja èkennengngè orèng kaempa', tapè mon tjoma sakonè', nèng èkennengngè orèng sorang otabä doewä'.

Kadír ngotja' è dälem atèna: „Kamar tjara rèja radjäna tanto korang legghä èkennengngè orèng kaempa', molana katèdoenganna ètorson. Djhä' sèngko'a sè nompa', tanto mèlè katèdoengan sè è-tas-attas; dhäddhi saopama katèdoenganna bhoerto'a, sèngko' laboe teppa' è kantja sè

tèdoeng è bábä." Tapè tadä' kèrana randjäng djärèja sè bhoerto'a, sabäb tjè' kokona. È dälem kamar tjè' sowappa amarghä panassa bessè tabingnga kapal èkennèng panassa arè; ontongnga angènna ngalessèr maso' è dälem kamar lèbät è tjandéla boenter, sè aboekka', aghäbäj tjelleppa è dälem kamar.

Bhäreng sè ghoe-nèngghoe è djädijä la bälättra pas onghä alèbädhi dèk tengnga, kennengnganna orèng nompa' è dèk. Rèng-orèng, sè nompa' è djädijä, ta' èsädijäi randjäng, tapè apolong bhäi, tèdoeng è lama'na bi'-dhibi', tambhänganna kapal ijä modä.

Orèng sè kaempa pas adjhälän terros napa' è kamar messín. O, radjä onghoe mesínna. Soekoer tao njarèta'-aghi nè'-sakonè' djhälänna messín djärèja, sabäb la tao

èbäläi bän sèttongnga masnís, bärinna' kandhäna: È bägiän bä-bäbä è dälem kapal bädä bessèna radjä, landjhäng sarta ghilik. Kontjo'na napa' è di lowaranna kapal sè boedi; è kontjo' djärèja bädä papan bessèna pa'-empa' akanta ènterran, njamana rodä. Bessè sè landjhäng bhoeroe èpapèddhel bän messín; dhäddhi rodäna ijä noro' apèddhel è dälem aèng, kapalla pas adjhälän.

E sakolènglèngnga messín bädä kennengnganna areng bätö. Kalamon kapal mangkata däri sèttongnga palabhoeän, kennengngan djärèja èssè'è areng bätö.

Masnís bän settoker tanto ta' senneng aenneng è kamar djärèja, sabäb tjè' sowappa, amarghä semma' bän apoj, tapè serrèna kapaksa alakonè bädjib, ijä èna'-perna'aghi.

23. Sambhoenganna bhāb 22.

Soekoer aghibā tamojja ka sèttong kamar tjè' bhāghoessa sarta legghā, bādā mēdjā radjana èkolènglèngè korsè ghoes-bhāghoes. Ghebbhloegghā èrengghā bān bhār ghāmbhār sè ngadjoendjoennaghi. Kadīr njatjak ngangka' sèttong korsè, tapè ta' kangka', ladjhoe ngotja': "Pó, korsèna ma' tjèkka', pa'?" Eppa'na njaot: "Mastè bhāi, Dīr, mon ta' dā'barijā, mon bādā ombā' radjā, kapalla bhānget ghoelina, tanto ngaghālimpangan kakabbhi." Soekoer ngotja': "Lā, nèko kamar makan; napè dhika tao, è ko'imma sè ala-ola?" Tamojja sè katello djārèja saongghoena ghi' ta' apèkkèr, mon orèng nompa' kapal mastè ngakan kèja, molana bhā-reng ngèding patanjana Soekoer bhoeroe abāk tatjengnga' sambi ngabās dā' sè atanja. Soekoer ngartè ka kareppa, pas njambhidhi patanjana dhibi': "Abā, tanto dāpor kennengnganna orèng ala-ola, ta' èngghi?"

Na'-kana' sè kadoewā ijā tao djhā' dāpor rēja kennengnganna orèng ala-ola, tapè mon è dālem kapal bādā dāporra, djārèja sè ta' patè èkapartjadjā; èkèra Soekoer tjo-ngotjo, mohal è kapal bādā'ā tomangnga. Tapè saongghoena ijā bādā: la-mala bānnè dāpor bhāi sè bādā, kandhāngnga sapè bān adjām ijā ghenna'. Kalamon kapal aladjārā djhāoe, ra-kèra abit neng è djhālān, ijā ngèbā sapè, adjām bān kèbān sambhelliān laènna. Na'-kana'

kadoewä djärèja atambä abit sè nèngghoe è dälèm kapal atambä lèboer, sabäb atambä bännja' bärnana sarta ghoesbhäghoes, tor anè, sè ghi' ta' tao ètèngghoe. Padjhälänna è dälèm kamar makan èterrossaghi sambì ghoenèngghoe kabhähoesanna, pas napa' è sèttong labängnga kamar sè

taboekka' ngè'-mèngè'; bi' Soekoer labäng djärèja ladjhoe ètattang sakalè, tamojja èadjhäk maso'. E tabingnga kamar djärèja bädä tjandèlana boenter; katèdoenganna bädä dädowä', mèdjä tjoetji moeka' sèttong bän katja sèttong; è ghähägghä bädä lampoe lèstrikka tjekka' ngarèmpèng pan-bärämpan mègghi', tapè bäkto djärèja ta' èsolet.

Bhähoes ongghe kamar djärèja; orèng kaempa' djärèja tè-ghantè ngabäs ka di lowaranna tjandèla; tasè'na neng è bábä'anna ra-kèra tjoma 2 otabä 3 M.; dhinèng mon ngabäs ka djhäoena nangalè tasè' ngabhiroe, bän ombä'na

rèng-èrèngan, kapo'na ngapotè tjè' assrèna. Bhäreng kalowar dāri kamar djārèja pas terros adjhālān alèbādhi kamar makan ghellā', ladjhoe napa' è kamar pamandiān; è djādijā bādā sèttong bādđhāna aèng radjā possa' bān aèng tasè'; kana' kadoewā djārèja arassaè, bhoeroe tao djhā' talèbāt assènna taker semmo paè'. Orèng kaempa' djārèja èntar ka dèk polè alèbādhi kamar kènè' sèttong, è attasanna labāngnga bādā tolèsanna amonjè „kaarten kamer,” Madhoerāna: kamar panjèmpennanna bhār-ghāmbhār. È djādijā kennengnganna bhār-ghāmbhārrā tasè'; ladjhoe alèbādhi kamarra kaptèn. Tapè kaptènna kapal rēja ta' perna neng è kamarra, sèjang malem kodhoe neng è padjägā'anna, neng è lotèng attas. Soekoer ngotja' ka tamojja: „Dägghi' torè ètodhoeāna lotèng padjägā'anna kaptèn. Kaptènna kapal panèka kodhoe abās sareng ngastètè, sopadjā teppa'a padjhālānna kapal, ta' kantosa kalèro; manabi ta' ngastètè, kèngèng djhoeghān kapalla taghādhoek è kapal sè kellem otabā è karang; manabi sapanèka'a, tanto kalèr.

Pa'na Salè bān ana'na noro' boentè' Soekoer ka attas dèk; è djādijā bādā andhā djhālānna ongghā ka lotèng padjägā'anna kaptèn. Soekoer bān tamojja ijā ongghā sakandjā. Apa bādāna è attas kapal bān tasè' tjè' palasdhāna ètangalè dāri djādijā. Samarèna ghoe-nèngghoe bādāna è kennengngan djārèja, sè kaempa pas toron. Abiddhā sè padā ghoe-nèngghoe è dālem kapal tjoma sadjhām, tapè la bālāttra. Pa'na Salè bān na'-ana'na bhāngèt panarèmana dā' tan-tarètānanna, pas asalaman amèt molèa, ladjhoe kalowar dāri kapal.

Nalèka orèng katello bhoeroe neng è dālem seppoér, eppa'na ngotja': „Alolongan è djhāman satèjanna tjè' ghāmpangnga, sabāb ta' rang-korang katompā'an, sè èpadjhālān bān messin; kennengngan sè djhāoe sasat dhādđhi

semma'. Akanta bā'na bhoeroe èntara ka kapal nompa' seppoér, èpadjhälän bän messín, sakeddjhä' la napa'. Kapal tao adjhälän ijä ngangghoej messín. Maongghä bän matoron bhäräng è kapal ijä ngangghoej messín. Mon èkèr-pèkkèr ghäboek ongghoe, ma' pas bädä orèng sè nemmo akkal aghäbäj messín." Amina njambhoengè: "Kadhi sampèjan, pa', èngghi ampon ngolatè, kapal panèka èkabhädhi däri bessè malolo, tapè ponapa sabäbbhä ma' ta' kellem è tasè'? Ponapa polè ghi' èwa'-boewa'i räng-bhäräng saka-langkong bännja'èpon."

Saotta eppa'na: "Ijä, mangka mon èbhändhing bän sabännja'na räng-bhäräng sè èboewä' è gäroebägghä seppoér ghi' ta' njapo' sè èboewä' è kapal."

Sakèng bhoeketta sè padä atjatja orèng katello djärèja ta' tao djhä' seppoérra la napa' è tapsioén Weltevreden. Tao-tao seppoérra la amboe. Sè katello pas padä toron, molèa.

24. Pabbrik gäs.

aotja'a è sèttongnga sakola'an, sabelloenna lobär pokol sèttong, ghoeroena ngotja' dä' para morèd: "Na'-kana', sèngko' lagghoena njambiä ontjwé tana; dhinèng bā'na, Amat, ngèbä tana lempong bädä'ä sabäloekkor."

Amat atanja: "Ebhädhia ponapa, ghoeroe?"

"Bā'na ghi' bilä'anna arowa mènta ètjarètaè bhäb pa-

ghäbäjjä lampoe gäs, ta' ijä? Lagghoena kabhenderrän
 bädä tokang saḍoer mateppa'a talangnga sakola'an; tan-
 tona ollè ngam-
 pong ngang-
 ghoej anglona
 bän pagher-
 bhoesanna."

Kalagghoeänna è mèdjäna ghoeroe la bädä tana lem-
 pong sabäloekkor. Ghoeroe pas makalower ontjwé bän
 areng bäto ḍäri lomare. Rèd-morèd aghäribbhoeng tjè'
 kabhoeroena taoa apa sè èlakonana ghoeroena.

Areng bäto bhoeroe èsoro tètè è bäto paleddjhär bhoè'-
 lembhoe'. Bi' ghoeroena areng bäto djärèjä èssèaghi ka

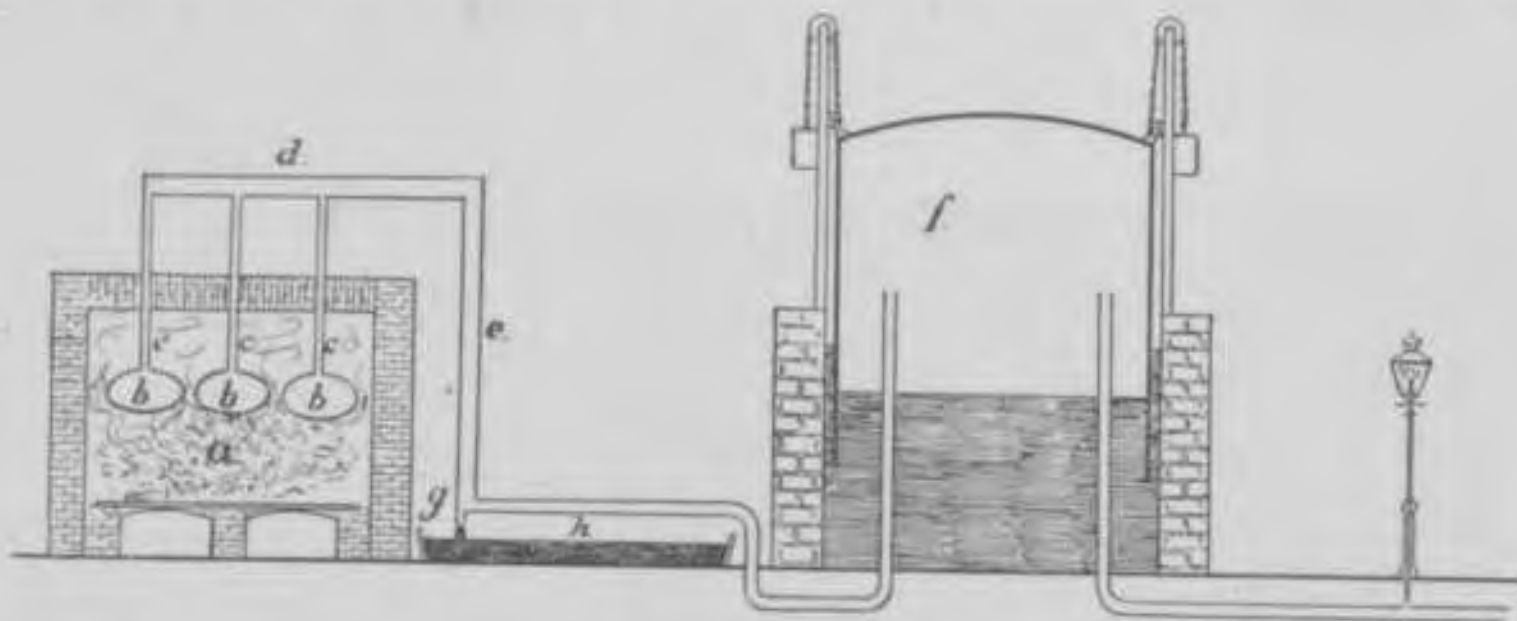
ḍälem ontjwé pas
 ètotop bän tana lem-
 pong kongsè rapet.
 Ghoeroena pas ngo-
 tja': „La, tètènè, jä!
 Sadikín, kassa' bän na
 ngèndjhäm pagher-
 bhoesan ḍä' tokang
 saḍoer, padhädhi
 apojja!” Sadikín ber-
 ka' ngèndjhäm pa-
 gherbhoesan, saked-
 djhä' bhäi mardäna
 la marong, aboena
 ataboejän, amarghä
 apojja ègherbhoes
 bän Sadikín.

Ghoeroena ngotja': „Bän na paghi' pènter dhädhi pan-
 dhi, Kín; la, amboei ghälloe!”

Ontjwé ghellä' pas ètompangngaghi è mardä; Sadikín

sè njerrop apojja. Ta' antara abit è di lowaranna ontjwé djärèja la tjelleng. Alím ghängghoe', kontjo'na ontjwé sè tomompang è bibirrä anglo ètegghe'. Tapè tjè' taker-djaddhä, tanangnga èpes-kèpessaghi sambi roet-siroedhän, amarghä kapanasen. Ta' antara abit polè è kontjo'na ontjwé kalowar okos. Ghoeroe ladjhoe ngorè'; okos djärèja èsolet, mangka pas rebbhäng. Maskè korè'na la matè, rebbhängnga ghi' pagghoen bhäi.

„Na'-kana', satèja bä'na andi' lampoe ija arèja lampoe gas. Okos, sè kalowar dari ontjwé rèja, ènjamaè gas. Dhinèng gas rèja andi' sèpat tao rebbhäng bilä èsolet. Areng

bäto sè èpoboè è dälèm ontjwé arèja panas sabäb kennèng panassa apoj. Dhäddhi njata sakalè asalla gas rèja dari areng bäto. Laèn dari djärèja, marä abässaghi, è lobängnga dhänanganna ontjwé arèja kalowar bhäräng akanta tèr; saongghoena padjhät tèr. Mon tana koðoengnga ontjwé rèja èboekka', bä'na tanto nangalè, djhä' areng bäto ghellä' la aobä sèpatta dhäddhi tèr. Mara abässaghi, sèngko' satèja aghämbhära pabbrik gas è papan tolès, ija arèja pabbrik gas sè èangghoej è Bettawi, Djoekdjä, Semmarang bän Soräbhädjä, sopadjä bä'na ngartèa djhä-länna aghäbäj lampoe gas.

È tomang *a* bädä apojja sè tjè' dhäddhina bän radjana. E djädijä bädä bäroengboengan bessè djä-radjä (*b*) aèssè

areng bato. Gäs sè dhäddhi è dälem bāroengboengan *b* djärèja kalowar noro' pipa *c* apolong è pipa *d* sè aradjä'an, terros adjhälän noro' pipa *e*, pas maso' è sèttong bäddhä *f*. Dhinèng tèrra kalowar noro' bāroengboengan *g*, aghili ghagghär è bäddhä *h*. Bäddhä *f* ghellä' è bābā aèssè aèng, è attas ngangghoej totop, sè tao onghhä toron. So'è bännja' gäs sè maso' è bäddhä *f*, totoppa so'è onghhä, amarghä èsoṭok bän gäs däri bābā. Däri djädijä gāssa kalowar noro' pipa bessè napa' è lantèra' otabā lampoe, sè ngangghoej olèran kennèng èboekka' bän ètotop. Mon lantèra' otabā lampoena ètonoana, olèranna èboekka'; gāssa kalowar pas èsolet, tanto rebbhäng.

25. Pangobbhäränna kapör.

nalèka è eddhi'änna sakola'an bādä orèng aghäbäj bengko ghedḏhoeng, rèd-morèd segghoet nèngghoe orèng sè paḏä alako. Paghäbäjjä bärinna'. Momolanna tana sè èpaddhegghäna bengko èokor, ladjhoe èkalè, pas molaè masang pandemmèn. Bhärengh pandemmènna la ranta, bhoeroe masang tèmbo'.

Sabelloenna sakola'an molaè, na'kana' morèd torkadhäng nèngghoe orèng aghäbäj lolo, sè èkaghäbäj bedḏhi songaj ètjampor bän kapör bhoebhoek bän semmèn mèra, èsaløj pabalättra; tjamporan tello bärna djärèja ènjamaè raboe'an; paghäbäjjä ènjamaè araboe'. Raboe'an djärèja èghäløj bän aèng ghän sakonè'

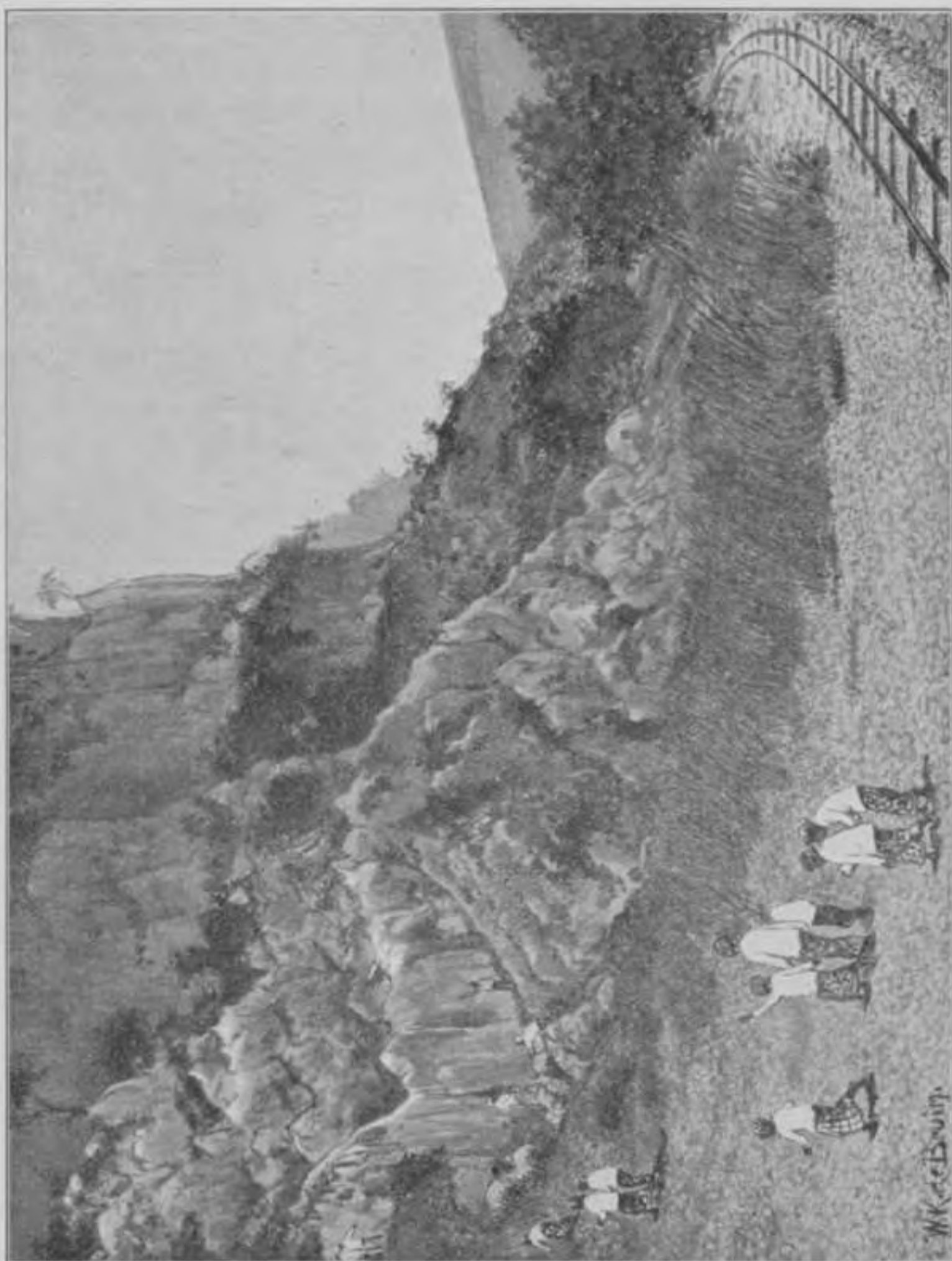
kongsè massa', ènjamaè lolo. Dhinèng lolo djärèja èbädðhäi kas èghibä dä' kennengnganna tokang bätö, masanga tëmbo'.

Bit-abit rəd-morəd kellas tëngghi tjè' sarmona bän man-
doer sè adjägä è djädijä. Maskè bännja' na'-kana' sè padä
nèngghoe, tapè ta' rok-ngèrok orèng alako. È sèttong
tèmpo, parappa'na rəd-morəd nèngghoe polè, Somarha
atanja dä' mandöer: „Ka', däri ka'imma asalla kapor
bhoebhoek panèka?“ Saotta sè ètanjaè: „Bikan ghi; towan
sè narèma bhoebhoek ghänèko è seppoeran. Däri ko'imma
dätengnga, boelä ta' tao. Tjatja' mator bhäi ka ghoeroena,
tantona tao è ko'imma asalla.“

Bhäreng rəd-morəd la maso' sarta padä todjoe' è bäng-
koena bäng-sèbäng, Somarha atanja ka ghoeroena asalla
kapor bhoebhoek ghellä'. Maskè ghoeroena ta' nerrang-
ngaghi sakala djärèja, tapè rəd-morəd padä bhoenga,
sabäb ghoeroena adjhändjhi, rəd-morəd è arè Ahad däteng
èadjhäghä èntar ka pangobbhäränna kapor, sarta padä
èsoro njango pèssè satjokoppa kabellina kartjissa seppoér
èntar molè, ta' parlo nja'-bännja'; djädijä ollè djhärna'
sè adjhäwäb patanjana Somarha.

Orèng towana rəd morəd ijä bhoenga ana'na èpangè-
rènga ghoeroena èntar län-djhälänan sè aghoena ka
pangadjhäränna, molana èèdhinë sarta èsangoè pèssè
kabellina kartjis.

Bhäreng napa' ka arè sè ètantoaghi na'-kana' ghellä'
apolong è tapsioén; sabännè bädä sè èaterraghi orèng
towana ghän tapsioén. Nalèka seppoér mangkat na'-kana'
padä abä'-kobä'an dä' orèng towana, sè malessè abä'-ko-
bä'an kèja, padä tjè' bhoengana. Rèng-orèng karassa è
dälem atèna noro' bhoenga. Neng è seppoér na'-kana'
padä atjatja, bädä sè aghädjä, kongsè ta' èkarassa djhä'
seppoérra la semma' dä' kennengngan sè èsaddjhä. Saked-

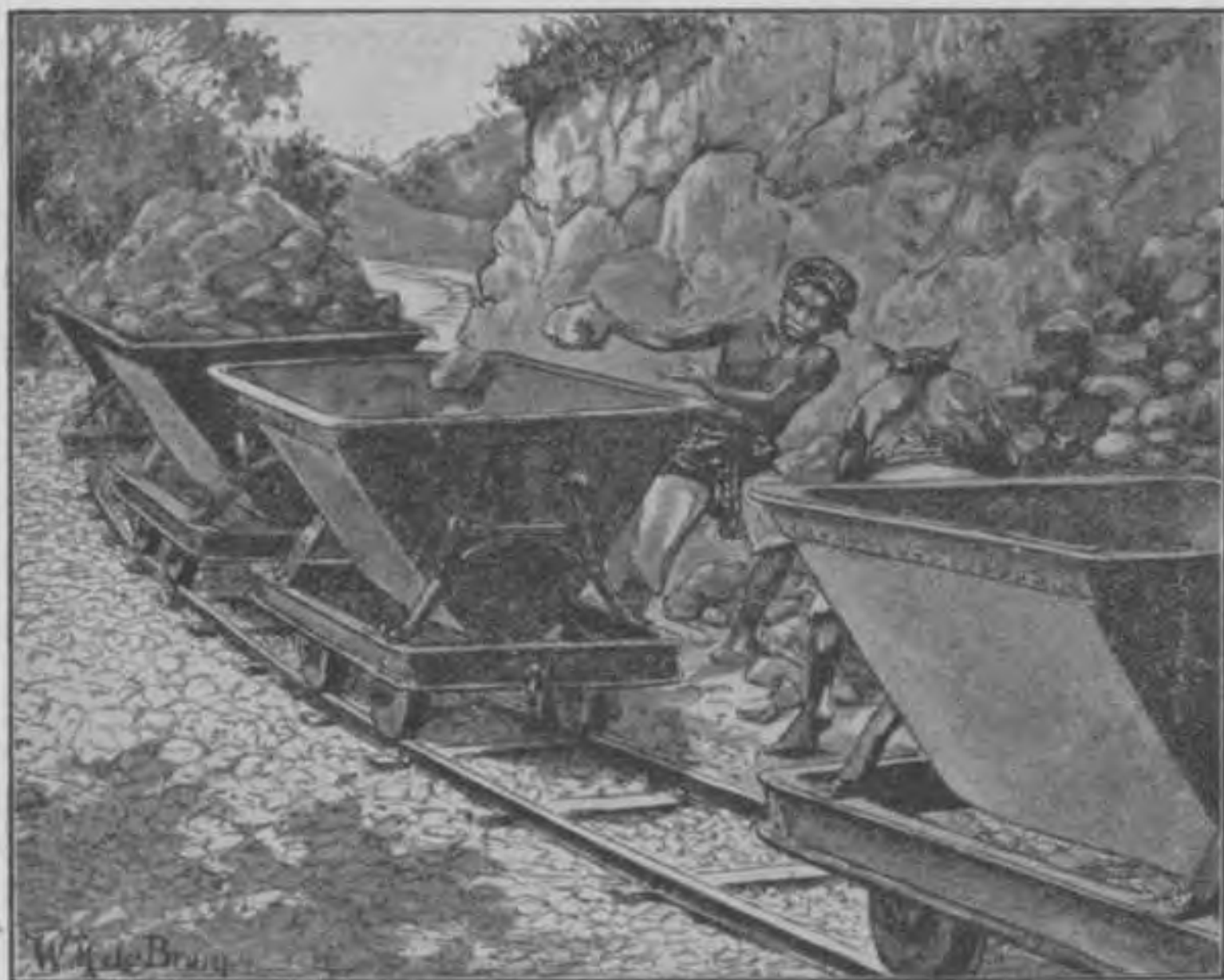

Ghoenong ghämpén.

djhä' agghi' la napa' è halte; na'-kana' pada alontja' toron. Nalèka seppoér mangkat polè, rèd-morèd la adjhä-län bi' ghoeroena noro' lorong radjä sè djhoedjhoek dä'

sèttong manara robāna potè, katon dāri djhacōan. Ghoeroena adhoeddhing ka patana manara djārèja sambī ngotja': „Dāgghi' bā'na nēngghocōa è dīssa; madjoe' abhiloek noro' lorong kènè' sè ngongghā'āghi djārèja.”

Djhālanna abāk njangsara; bhāreng sè adjhālān ollè bātara saparapat djhām abiddhā la paḍā arassa lessō,

pas paḍā amboe. Na'-kana' takerdjhāt ngèḍing sowara djheddhoelān akanta monjēna marèjem. Djālil, sè èdjhoeloeghi Pentèt bān tja-kantjana, arassa tako' pas boeroeā, tapè ghoeroena tao manjalēmōr atēna otja'na: „Madjoe' adjhālān terros bhāi; è attas dīssa bā'na dāgghi' taoa, apa kasa'na bhoeroe.” Ladjhoe paḍā adjhālān polè. Ta' antara abit padjhālanna napa' è sokona ghoenong ghāmpèn. È djādijā pangrasana na'-kana' abānnēan; mon ènmaēnan neng è pamengkangnga sakola'an bān na'-kana'

kellas sèttong apangrasa la radjä; tapè è djädijä romasa tjè' kènè'na. È lambhoengnga ghoenong bännja' koli alako ngala' bato ngangghoej tjo'dängdäng bän radjhäng; bädä polè sè ngebboér aghäbäj lobäng è ghoenong; lobäng djärèja èpasangè dennamit. Mon sombhoena la èsolet, orèngnga pas boeroe madjhäoe, tako' bätona aperrèan. Monjèna dennamit djheddhoelän akanta marèjem; ijä djärèja sè èkaèding bän na'-kana' däri djhäoena ghellä'. Amarghä sakèng bhängetta paleddhoè'na dennamit, bätona ghoenong bhoedjër djä-radjä, ladjhoe èantjanè bän ghanding, èpanè-kènè'.

E djädijä bädä seppoèrra kènè' otabä loeri, karètana nè'-kènè' kèja bädä sè la possa' aèssè bato, bädä sè ghi' èèssè'è. Nalèka djärèja rèd-morèd loppa ka lessona, sakèng lèboerrä padä èn-maènan, bädä sè njatjak maksa ongghä'ä ka ghoenong djärèja, tapè ta' kellar, amarghä ghoenongnga dhoerdjhet ghälloe.

Samarèna ghoenèngghoe sarta èn-maènan, pas adjhälän polè. Nalèka alèbädhi loeri sè aèssè bato, Pentèt atanja ka ghoeroena: „Ponapa bato ghäpanèka èangko' ka pangobbhärän sadhädjä?“

„Endjä', bädä kèja sè èangko' bän seppoér èghibä ka kotta sè rammè, akanta: ka Soräbhädjä, ka Semmarang bän ka Djoekdjä, parlo èkaghäbäjä tangghoellä songaj otabä pandemmèna bengko gheddhoeng; tapè sè bännja' èangko' ka pangobbhäränna kapor. Lä, rowa, satèja la para' napa'a ka kennengnganna pangobbhärän.“ Sakèng sennengnga sè padä ngatjèpèk salandjhängnga djhälän, ta' èkarassa sè adjhälän, tao-tao la toron è lorong kènè' njemma'è kennengnganna orèng ngobbhär kapor. Tapè pangobbhäränna ta' ètangalè.

26. Sambhoenganna bhāb 25.

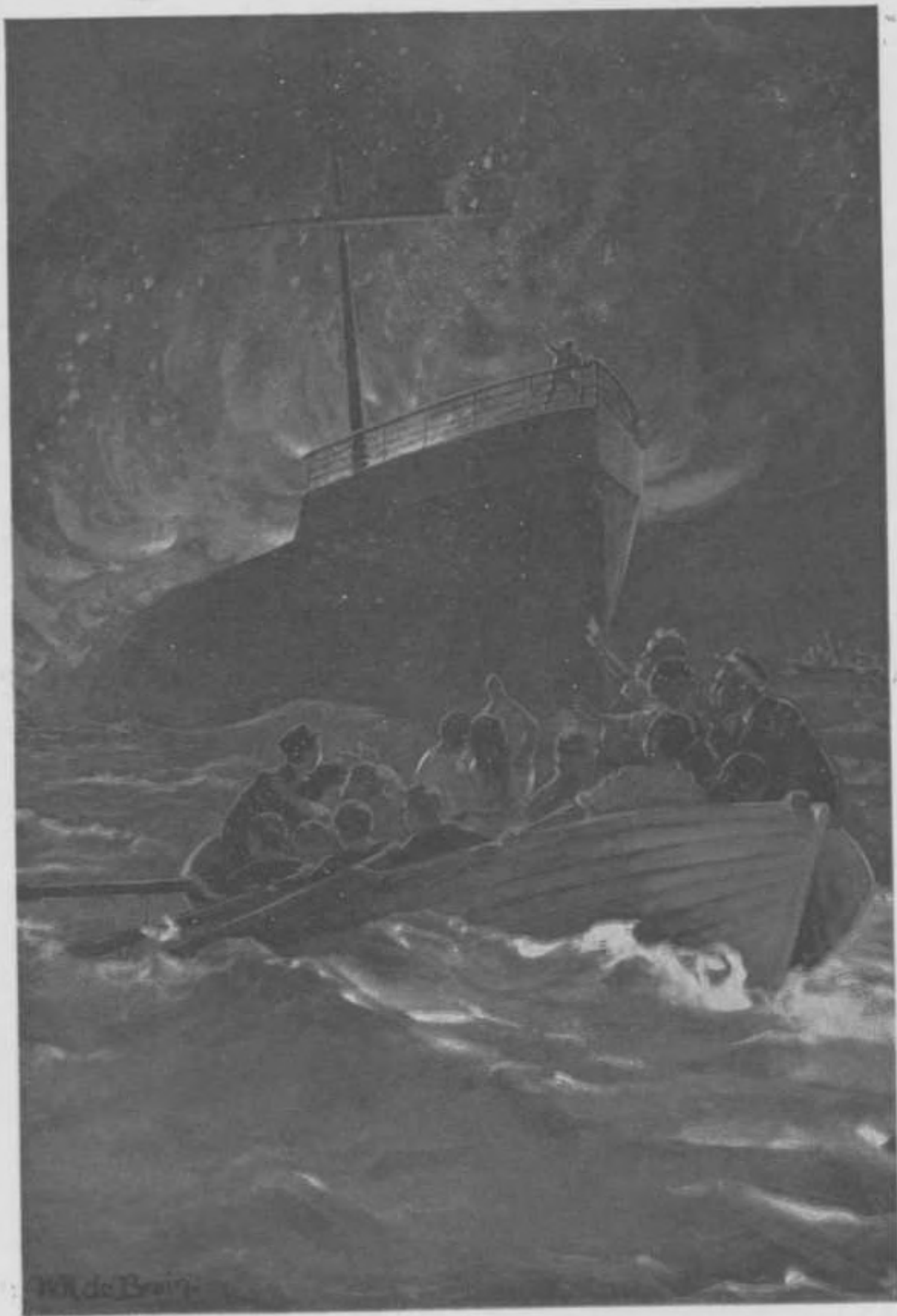
olana na'-kana' taḍā' sè nangalè pangobbhārāna kapōr ḍāri djhā-oeān saabiddhā adjhālān, sabābbhā bārinna': Kennengnganna pangobbhārān otabā panomangan djārēja è lambhoengnga ghoenong, sè èkalè, dhāddhi ngalèng, molana tjoma kontjo'na bhāi sè katon. Ḍāri lorong kènè' è lambhoengnga ghoenong djārēja bāḍā ghālāḍhāk bessēna ḍā'

lobāngnga pangobbhārān sè tas-attas, ijā djārēja labāng pamaso'anna bāto sè èobbhārā.

Rèd-morèd bān ghoeroena toron è lorong kènè', sè adhāk-onḍhāk napa' è sokona panomangan bhoeroe, tapè amboe ghālloe è panongko'an kadjoe è sakolènglèngnga panomangan, tèngghina ḍāri sokona ra-kèra $\frac{1}{3}$ na tèngghina pangobbhārān. È djāḍijā hāwāna tjè' panassa amarghā sowappa apoj, sè kalowar ḍāri bāng-lobāngnga panomangan. Ḍāri bāng-lobāng djārēja apojja ètangalè ḍāri lowar tjè' dhāddhina. Nalèka labāng bessè panjoronganna apoj èboekka' bān sèttong koli, apojja katon tjè' radjana sarta bār-gālābārān nako'è. Sakala djārēja na'-kana' paḍā meddhem sakèng panassa apoj, sè kalowar ḍāri labāng ghellā'.

È sakobhengnga pangobbhārān è ḍi attasanna panongko'an djārēja possā' bān tompo'anna kadjoe pakanna apoj.

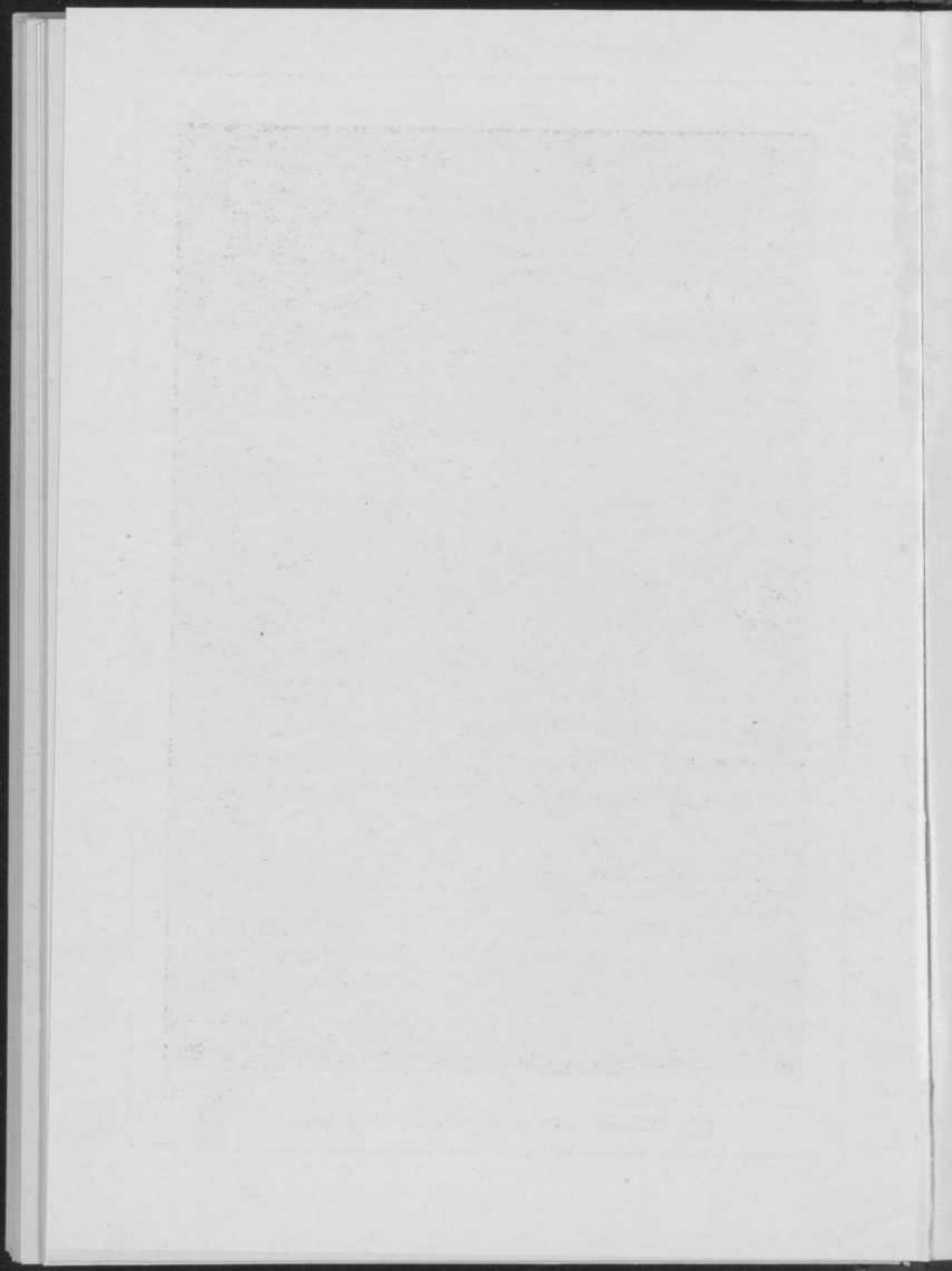
Rèd-morèd ta' betta bit-abit neng è djāḍijā, molana pas

Pangghellār Bhoeddhi. I

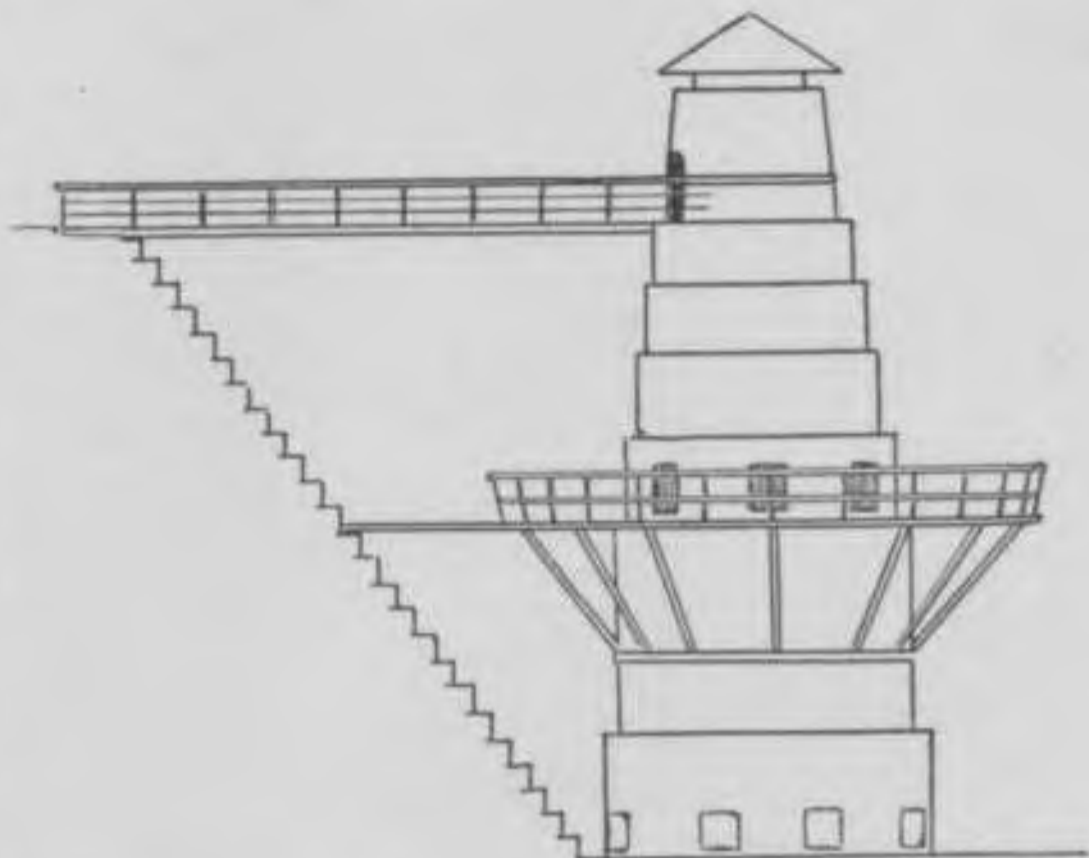
Ḍari djhāoeān apojja kapal ghi' ètangalè lap-ngolap.

Katja 116

dhoeli toron èntar ka sokona panomangan; è djädiä ta' patè panas, molana padä bängal apara'. E sokona panomangan ijä bädä

bäng-lobäng-
nga, tapè bännè
lobängnga apoj,
ijä djärèja län-
djhälänna
orèng makalo-
war ghämpèn,
radjäna padä
bän bato sè
èpamaso' lèbät
è labäng pama-
so'an è attas

ghellä'. Kariman njemma'è, pas ngala' bato sè ghi' bhoeroe èpakalowar, tapè pas èotjol polè sarta aserro: „Aðoe, ma' ghi' tjè' panassa!” sambi pes-kèpessan tanangnga sarta roet-siroedhän amarghä kapanasan.

Ghämpèn, sè èpakalowar däri panomangan djärèja, èpapolong neng è sèttong los, ladjhoe èsèramè; tèmbä panjèramanna djä-radjä. Aèng, sè èsèrammaghi, pas ngalkal, okossa ngebbhoel kongsè petteng.

„La, na'-kana', madjoe' djhä' abäliä ka tapsioén,” tja'na ghoeroena; ladjhoe adjhälän sambi ngotja' polè: „Dägghi' däri djhäoeän tanto bä'na nangalè sèttong pangobbhäränna kapor, sè la ta' èangghoej, semma' bi' tapsioén. È dissa bä'na ollè ghoe-nèngghoe polè kalabän senneng, sarta mon bädä sè ghi' ta' terrang ollèa bä'na anja-tanja polè.

Ta' antara abit sè adjhälän la napa' è panomangan sè ètjarèta'aghi bhoeroe; na'-kana' pas padä mandjheng alènglèngè sokona. Loen-dhälloenna padä nèngghoe bägiänna sè bäbä. Na'-kana' ladjhoe adjhidjhir adeppeaè sokona pano-

mangan; sè mandjheng è adä'anna labäng tao nangalè kantjana sè dhep-adhebbhän bi' abä'na.

Soetandar bän Djènal kana' parèkas sarta bängalan, ladjhoe maso' ka dalem panomangan lèbät è labängnga. Kandhellä tèmbo'na ra-kèra 1 M.; ngabäs ka attas nangalè ata'na, sè èkaghäbäj däri bessè, katon ngatjelleng amarghä kennèng okos; bärjä kèja gheddhoengnga sè è dalem; nangèng è bää ta' bärjä, tjoma èbbhä' bän kapor bhoebhoek. Bhäreng la marè sè ghoe-nèngghoe è djädijä, kana' kadoewä djärèja pas kalowar. „Lä, aroa' bädä ghämpèn dädöewä'," otja'na ghoeroena.

Sèttong morèd ngotja': „Madjoe' djhä' èsèrama!"

Ghoeroe bän rèd-morèddhä pas ongghä ka panongko'an, padä maspadhä'aghi bäng-labäng panjoronganna apoj, sè kabhenderran padä aboekka'; tapè kala djärèja ta' katon bär-gäläbäran nako'è akança sè ghellä'. Tèmbo'na è djädijä ijä tjè' kandhellä. Salèhoen na'-kana' ahli tèn-nètènè sarta ahli mèkkèr atanja ka ghoeroena: „Ghoeroe, ponapa sabäbbèpon bato kapor, sè èobbhär è panomangan panèka ma' pas onèng aobhä dhäddhi ghämpèn?" Saotta ghoeroena: „Bhäb djärèja sèngko' ta' tao nerrangngaghi sè djhärna' dä' bän, sabäb malarat sè ngartèa mongghoe ka bän. Tapè katerrangan pang-ghämpangan bhäi bän tanto ngartè kèja, bärinna': häwä panas è panomangan rèja naè' ka attas, tanto manasè bato kapor sè atompo' è djädijä; amarghä däri djärèja bädä bägianna bato kapor sè tapèsa noro' naè' ka attas atjampor bän häwä panas djärèja; dhinèng bato sè la kaèlangan bägianna ghellä' aobhä dhäddhi ghämpèn."

„Ponapa sadhädjäna bato sè kèngèng èkabhäddhi ghämpèn panèka?" tja'na sèttong morèd polè. „Endjä'," soatta ghoeroena sarta ngotja' polè: „akança bato songaj, maskè èpanasana taker ngabi' kadjoe sadjhähät, ta' aobhä kèja

dhäddhi ghämpèn. Tjoma bätö ghämpèn otabä bätö kapor
bhäi sè kennèng èkaghäbäj ghämpèn, molana sè bädä

pangobbhäranna kapor otabä ghämpèn tjoma è ghoenong
kapor bhäi."

Aridín atanja : "Manabi panomangan panèka èangghoejä

polè, ponapa sè èlakonè dhimèn, ponapa abhādhi apoj, ponapa panomanganna èèssè'è bāto dhimèn?"

„Tanto bātona ghālloe èossaj ka panomangan lèbāt è labāng è attas arowa kongsè possa', bhoeroe ngodi'i apoj. Hāwā panas, sè naè' ka attas, madhādhi bāto djārèja dhādhi ghāmpèn; nangèng $\frac{1}{3}$ bāgiān sè bā-bābā ghi' ta' dhādhi ghāmpèn, molana ahèrra kodhoe èobbhār polè, èsabā' è tas-attas.

Bāto, sè la dhādhi ghāmpèn, èpakalowar dāri panomangan lèbāt è labāng bābā ghellā'; djārèja la terrang ka bā'na. Ghāmpèn rēja bādā sè èdjhoewāl ghi' mattana, bādā sè èkaghābāj bhoebhoek ghālloe."

Satèja rəd-morəd la padā tao sarta ngartè apa sè parlo èkataoè dāri bhāb ghāmpèn bān kapor bhoebhoek, molana ladjhoe abāli ka tapsioén. Antara sadjhām agghi' la napa' è bengkona bāng-sèbāng, ladjhoe ngandhā'āghi lè-ollèanna, sè èntar ka pangobbhārānna kapor, dā' orèng towana.

27. Dhoenor sè èsto.

palabbhoeān Tandjoeng-Prijoe' bādā sèttong kapal apoj radjā sarta bhāghoes alabbhoe. È dālem kapal bān è pèngghirrä palabbhoeān rammè sowarana orèng sè padā èmo' alako maranta'a apa sè parlo sabelloenna kapal mantjal. Rèng-orèng sè nompa'a la padā aenneng

è dālem kapal kakabbhi. Para mattroés tjar-kantjèr alakonè parèntana kaptèn dāri lotèng padjägā'ānna. Dāri djādijā

kaptèn tao nangalè apa sè enneng è bābā. È pèngghirrà palabbhoeän tjoma karè peṭṭè sèttong, sè mastè è boewä' ka kapal. Mattroés ghāntjangan nalè'è peṭṭè djärèja pas èkaè' ètadjhä' ḍā' attas bi' takal, katon tong-ghälättongan, pas èpatoron èpamaso' ka pamowa'anna bhäräng è ḍālem kapal.

E attas ḍèk bāḍā sèttong towan bi' ana'na kaḍoewä,

ropana paḍā katon sossa, sabāb eppa' bān ana' bhākal apèsa'a; sinnjó kaḍoewä djärèja aladjärā bān kapal djärèja, anangèng eppa'na ta' noro', tjèttjèr è tana Djhäbā.

Apa kana' kaḍoewä djärèja aladjärā kadhibi'an bhāi, apa taḍā' sè abhārengngè? Bāḍā kèja, ijā arèja bhārengnga towan ghellā', anjama Sidin, orèng Djhäbā, sè la abit pangaboelāna. Sidin bhāngèt tarèsnana ḍā' sinnjóna, la sarat ana'na dhibi'.

Bhäreng tadä' bhäräng sè èboewä'ä polè, serboengnga kapal amonjè, abherri' tandhä, djhä' kapal mantjala. Towan bhoeroe njèomè ana'na sarta abherri' salamet, ladjhoe atabi'an bän Sidin sambi ngotja' : „Sidin, sèngko' passra sinnjóna, já! Djägä bi' bettjè'." „Ampon djhä' kobätèr, towan," saotta Sidin : „Partjadjä ka kaoelä; kaoelä adjägä'ä sinnjó kadhi adjägä ana' kaoelä dhibi'." Samarèna djärèja towan pas toron dāri kapal. Lè talè bän rantajja kapal èdhoettjolè kakabbhi; sowarana rantajja djhängkar, sè ètadjhä' bän messin, ngarodoe'; kapalla pas molaè adjhälän on-laonan, sadjän abit sadjän ghäntjang.

Towan ghellä' bä'-kobä'an abherri' salamet aladjär dā' ana'na, dhinèng ana'na bär-ngebbärräghi saptanangnga abherri' salamet tinggal. Kapalla atambä djhäoe atambä kènè' pas èlang dāri pangabāsan. Towan bhoeroe pas molè. Dhinèng sinnjó sè kadoewä tjè' sossana apèsa bän orèng towana, aèng matana beng-ngarembeng, nangèsa; nangèng Sidin tao malèpor sinnjóna; ta' abit èlang sossana.

Mon noddjhoenè njaman häwāna, langngè'na bhersè, tasè'na tjeddhoe, tadä' ombä' radjä, bän angèn ta' tandes; sinnjó sè kadoewä è adjhäk bän Sidin èn-maènan otabä ngalèlèng è dālem kapal sambi ètjarètaè bhäb kapal. Molana Sidin tao atjarèta, sabäb la tao aladjär bän kapal kèja.

È sèttongnga arè sè katello djär-kalèndjär è dālem kapal pas napa' è kennengnganna sakotji partolongan. Sidin njarèta'aghi ghoenana sakotji djärèja èangghoej nolongè rèng-orèng è dālem kapal, kalamon kapalla demmo bhälai. Bäktona bādä katjalaka'an bārijä, sakotji djärèja èpatoron ka tasè' ngangghoej takal; rèng-orèng padä ngallè kadjä-dijä, pas adhina'aghi kapalla. Sinnjó sè kadoewä ladjhoe ghoe-nèngghoe kabādä'anna sakotji ghellä'.

Kalana bādä angèn tandes, ombä'na radjä, sinnjóna èadjhäk èn-maènan è bābä sarta ètjarètaè sè èkèra dhäddhi

kabhoenga'anna. Panompang laènna paḍā lèboer ngabässaghi.

Kaotja'a kapal sè ètompā' sinnjó djärèja sè aladjär la ollè doe arè doe malem. Paladjärrä napa' è tengnga saghärrä, tadä' polo otabä dhärädhän sè ètangalè, sè katon tjoma langngè' bän aèng. È sèttongnga arè bädjä malem kana' kaḍoewä bhoeroe la njèḍḍha; dhinèng Sidin tèḍoeng è aḍä'anna labängnga kamar. Nalèka djärèja è ḍälem kapal bäḍä sowara rèng-tjerrèngan: „Katonon! Katonon!“ Sidin takerdjähät, pas djhäghä; rèng-orèng laènna ijä bärijä kèja. Sowara è ḍälem kapal tjè' rammèna. Sidin ghäntjangan maso' ka kamar; sinnjóna èsapo'è pas èkeppè' è lengngenna saladjä èbäng, èghibä berka' ongghä ka ðèk. È djäḍijä Sidin nangalè apoj è ḍälem kapal tjè' dhäddhina, ladjhoe berka' ka kennengnganna sakotji partolongan. Sanapa'na è djäḍijä sakotji la paḍä èpatoron, la-mala bäḍä sèttong sè la tjèmot; sè laèn ghi' rapet bän kapal, tapè la possa' orèngnga, tjoma karè sèttong sè ghi' ngennèng mowa' orèng sèttong agghi'. Sidin ta' apèkkèr polè, sinnjóna èdjhoengdjhoeng ghän sèttong è ontallaghi ka sakotji sambì ngotja': „Panèka', tarètan, tolongè; kennengnganna orèng sorang tanto kennèng èkennengngè na'-kana' kaḍoewä.“

Nalèka sinnjó djärèja la salamet napa' è sakotji, aèng la para' njètjèpa ka bibirrä sakotji, sakèng saratta. Sidin ngartè, opama abä'na noro'a alontja' è djäḍijä, tanto sakotjina kellem, dhäddhi nèkat njètjèr è kapal, sè èamok bän apoj, sambì ngotja': „Selamat djalan, njó.“

Sakotji ladjhoe adjhälän ghäntjangan tako' èkennèng djhilät bän apojja kapal. Bärämna Sidin? O, nèser, ongghoe. Sinnjóna lok-olokan, Sidin èsoro noro'; tapè ta' paghoena. Ḍäri djhäoeän apojja kapal ghi' ètangalè lapngolap talèbät nako'è; tapè sadjän abit sadjän kènè',

sabäb kapalla molaè kellem, ladjhoe mosna è dälem tasè'. Sinnjó kaðoewä bhoeroe salamet kongsè tao napa' è dhä-rädhän, tapè kamma Sidín? O, Sidín; Sidín tanto matè tasèllem otabä matè èkello' apoj.

Sakèng èstona dä' djhändjhina ka lorana, kongsè bängal narogghi omorra. Bärijä èstona Sidín, orèng Djhäbä djärèja.

Tjarèta è attas arèja la abit sè kadhäddhiän; sinnjó kaðoewä sè kasebbhoet ghellä' satèja la dhäddhi towan, tapè ghi' ènga' bhäi ka pangandjhoena, sè èsto ghellä'. Kaèstoanna djärèja segghoet èkandhä'äghi dä' tja-kantjana, kongsè andhäddhiäghi mengga'na sè ètjarètaè, sarta padä ngalem dä' Sidín.

28. Dhäloebäng.

alèka Armini bi' eppa'na njapot embhäna, sè ako-bengko è sèttong dhisa semma' bi' kotta Djoekdjä, nangalè ra-kara bädä tolèsanna. Armini mènta,' èbherri' salambär, èghibä molè.

Kalagghoeänna ra-kara djärèja èghibä ka sakola'an èatorraghi ka ghoeroena.

Ghoeroena pas atjarèta dä' rèd-morèddhä akanta è bäbä rèja :

Ghi' djhäman kona, sabelloenna orèng tao aghäbäj dhäloebäng, orèng nolès è kolè'na kadjoe otabä è ra-kara; sè èpanolès pèjol; tolèsan djärèja pas èkosot bän areng, sopadjä moddhä'ä kennèng èbätja. Mongghoe ka orèng

Bhāli, tolèsan è ra-kara, sè la boetek, tjoma èkosot bi' aèng bhāi, ijā pas modḍhā.

È djhāman satèja ra-kara rèja para' ta' kaanghoej polè, sabāb la bādā dhāloebāng. È ma'-dimma'a kennengnan mastè bādā dhāloebāngna, somèlè è dhisa kènè', sè djhāoe bān koṭṭa, ijā bādā orèng adjhoewāl dhāloebāng; arghāna tjè' modāna, sanèjap orèng kellar mellè."

Nalèka ghoeroe sè atjarèta ghi' bhoeroe napa' sabārijā, Armini nongghoel tanangna sambì mator ka ghoeroena: Dhāloebāng panèka èkabhādhi dāri ponapa?"

"Sè bānna' dāri djoe-ladjoeāna angghoej bān bing-rambing, bādā kèja sè dāri kadjoe, kolè'na kadjoe otabā dhārāmèjan. Arèja sèngko' andi' dhāloebāng kolè'na boekoe èkaghābāj dāri dhārāmèjan; tènghoe, rèja ghi' bādā dhārāmèjanna. Tapè dhāloebāng, sè los-alos, akanta dhāloebāng tolès, èkaghābāj dāri raming otabā djoe-ladjoeāna angghoej. È dinna' angghoej sè la ladjoe ghi' padjoe èdjhoewāl, apa polè è naghāra, sè bādā pabbrigghā dhāloebāng, djoe-ladjoeāna angghoej. kalamboe bān djoe-ladjoeāna bāboeddhā moebin bān èn-laènna èpapolong èdjhoewāl ka pabbrik tjè' padjoena.

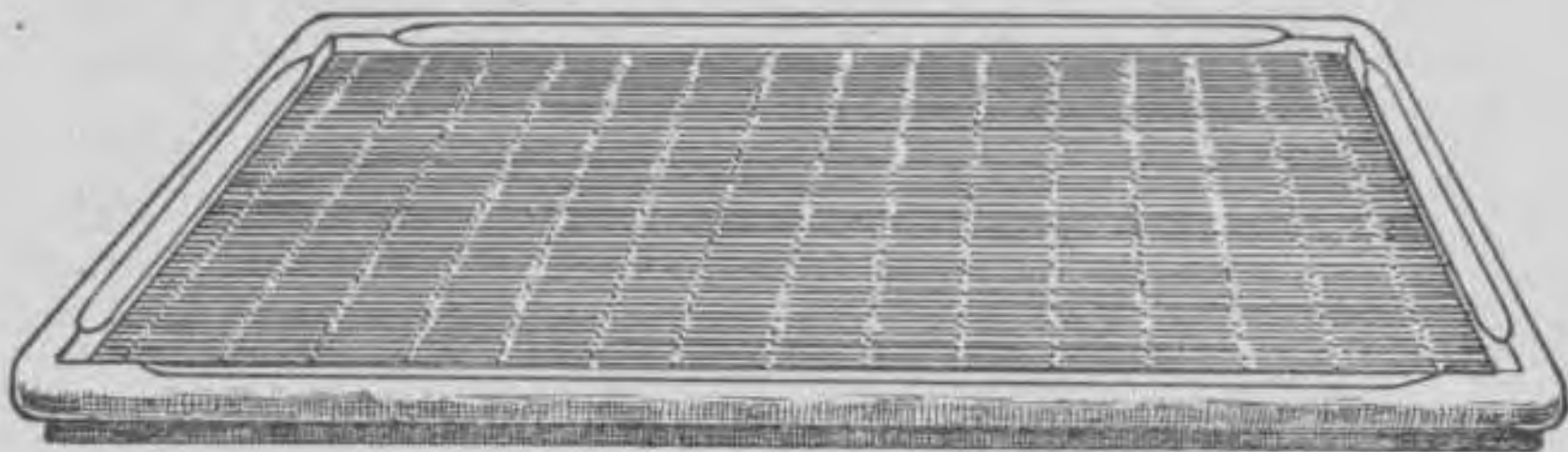
Satèja sèngko' atjarèta'a ghālløe bhāb aghābāj dhāloebāng sabelloenna bādā pabbrigghā.

Momolanna djoe-ladjoeāna angghoej otabā bing-rambing, sè la èpapolong djārèja, èsassa kongsè tjè' bhersèna, pas èpèlè, sè potè èpapolong bān sè potè, sè abārna èpalaèn. Tong-sèttongna matjem èbegghā kongsè pan-bārāmpān mènnggoe, sopadjā molpola.

Samarèna djārèja pas èsabā' è sèttong bādḍhā ngangghoej ghilingan abhāngon tjara salènder; sakobhengna èpasangè laddhing adjhir-djhidjhir. Mon ghilingan djārèja èpadjhālān, pas apèddhel, bing-rambing ghellā' leddjhār amarghā èkennèng laddhing bhoeroe akanta sè ètjattja;

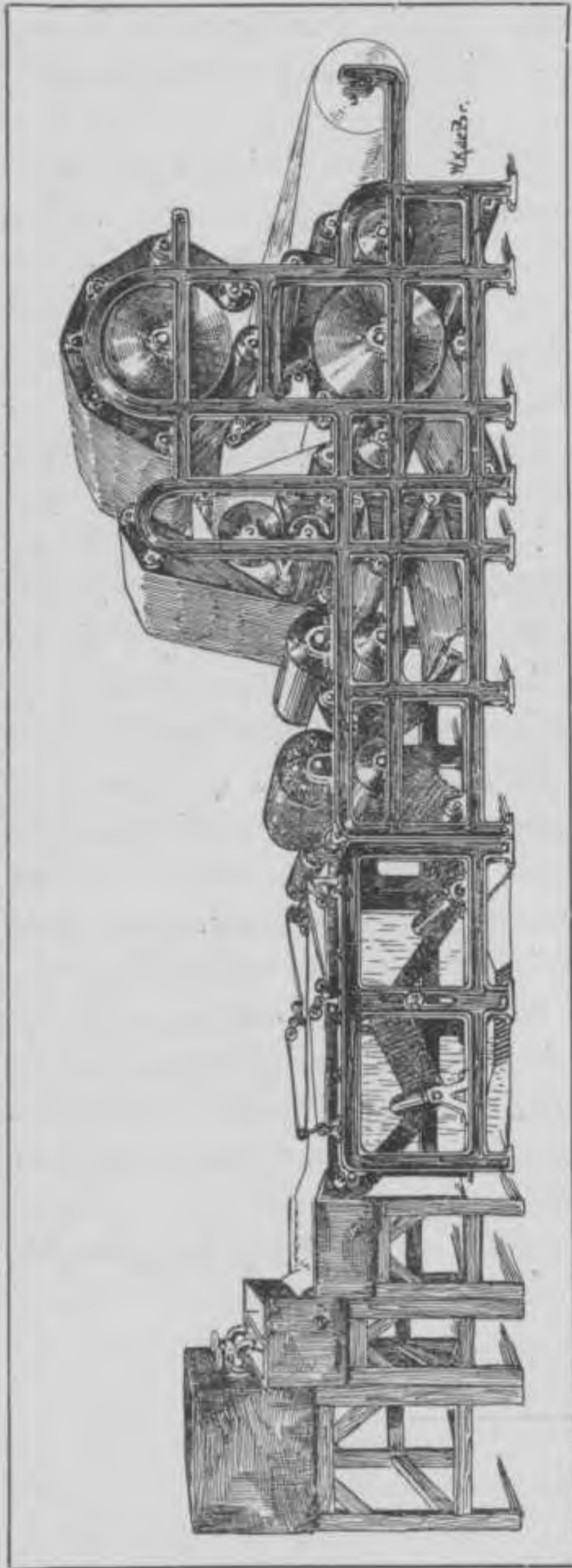
laddhingnga kongsè tompol; bit-abit bhäkalla dhäloebäng djärèja èlang sèpatta rambing aobhä dhäddhi tadjhin; anangèng djhä' kèra dhäddhi tadjhin sè kennèng èkakan, djhä' rèng asal dāri rambing, ta' ijā? la-mala amè' katjamporan rambingnga angghoejjā orèng sè andi' panjakè' sè nolarè.

Tadjhin djärèja èsèlèn è sèttongnga padjiṭa'an tètès, sè èkaghäbāj dāri anjaman kabā' dhimbhāgha, akanta pangadjāghān kabā'. Mon kabānna'en sè njèlèn, kalebbianna tanto pas ngaloe è pèngghirrä padjiṭa'an. Dhinèng aèngnga tadjhin njaptjap è bäng-lobängnga padjiṭa'an,

molana tadjhinna atambā kettjeng sarta tètès. Sopadjā bhäkalla dhäloebäng djärèja padā'a kandhel tètèssa, tokangnga tanto ngarèna dhibi'. Samarèna djärèja padjiṭa'an bhoeroe èbāli' è attasanna rambing panjarèngan, sè èampar èpatjè' tanjengnga; bhäkalla dhäloebäng ghellā' pas ngallè è djādiṭā. Aèngnga pas njerrep kalowar, molana tadjhinna atambā kettjeng sarta molaè kessap.

Padjiṭa'anna èèssè'è tadjhin polè; mon aèngnga la ta' ngennèng njaptjap, sarta la padā kandhel tètèssa, tadjhin djärèja èallè è rambing panjarèngan laèn, akanta sè kasebbhoet è attas, pas ètompangngaghi ka sè dā'-adā' ghellā'. Bāriṭā saterrossa kongsè dhäddhi pan-bārampan lapès. Mon la tjokop bānna'na, torsonan djärèja pas èsekket èpatèmet, sopadjā aèngnga kessapa sarta bhäkalla dhäloebängnga tètèssa.

Samarèna djärèja la kennèng ènjamaè dhäloebäng; mon la abäk kerrèng pas èkala' ghän sèttong, èdjhemmor è kabä' padjhemmoran kongsè kerrèng. Anangèng dhäloebängnga ghi' akanta dhäloebäng pangessap, mon ètolèsè tanto tjambräk, molana kodhoe ètjangrep è lim kongsè balättra, ladjhoe èpakerrèng. Mon la tjè' kerrèngnga, la dhäddhi dhäloebäng tolès. Anangèng bä'na tanto ghi' tadä' sè taoa dhäloebäng tjara djärèja, sabäb dhäloebäng sè èangghoej satèjanna èkaghäbäj ngangghoej messin.

E bäbä arèja sèngko' njarèta'aghiä djhälänna messin dhäloebäng èterrangngaghi sarana ghämbhär. Bä'na tanto lekkas ngartè, sabäb dhäddhina dhäloebäng padä bhäi kalabän sè ètjarèta'aghi è attas bhoeroe.

Arèja ghämbhärä messín djärèja. Saongghoena sèngko' ta' parlo nerrangngaghi, sabäb la njata è ghämbhär arèja bärämna djhälänna.

Landjhängna messín djärèja 40 M. Pakakas pakakassa è ator kalabän tjè' apèkka sarta angghettonnaghi. Mon bä'na nalèktèkè ghämbhär djärèja tanto nangalè bhäkalla dhäloebäng, ijä arèja tadjhinna rambing otabä tadjhinna dhäramèjan, neng è pèngghir sè katjèr, pakalowarra è pèngghir kangan, la dhäddhi dhäloebäng.

Tadjhin djärèja ngalotjor däri bäddhä (a) noro' pantjoran kènè' ghäggbär è panjarèngan, sè èkaghäbäj däri anjaman kabä' tjè' alossa. Panjarèngan djärèja èghiling bän salènder kongsè tadjhin bhäkalla dhäloebäng ghellä' adjhälän ka kangan sambi makalowar aèngnga sè ta' aghoena, ladjhoe adjhälän è antarana ghilingan panjarèngan, molana aèngnga kalowar polè; dhinèng bhäkalla dhäloebängnga atambä metmet. Amarghä däri pa djhälänna ghilingan panjarèngan bhoeroe, dhäloebängnga terros adjhälän ka kangan maso' è antarana ghilingan panjarèngan sè laèn, kongsè atambä kessap. Di-boedina dhäloebäng djärèja maso' è antarana ghilingan, sè èpanasè, molana atambä tèpès sarta kerrèng. Saellana djärèja dhäloebängnga èra'-kerra' dhäddhi pan-bärämpan lempèr otabä èghoeloeng, bärämna sokana orèngnga. Bä'na tantona ijä la tao dhäloebäng ghocloengan otabä lempèran sè èdhoe'-bhoendhoe' ghän sarim.

Bärämna djhälänna aghäbäj dhäloebäng karðoés pèk-kèr dhibi' bhäi.

29. Tjarètana ghoeroe.

sèttong arè teppa' arè Salasa pokol
doebelläs lèbät saporapat morèd
kellas empa' è sèttongnga sakola'an
aghäbäjä karangan; nangèng boe-
roeng, sabäb ghoeroena ngotja'
bälinna': „Sabä' lèina, sèngko'
atjarèta'a, bännè dhoengngèng,
tapè tjarèta ongghoeän." Rèd-

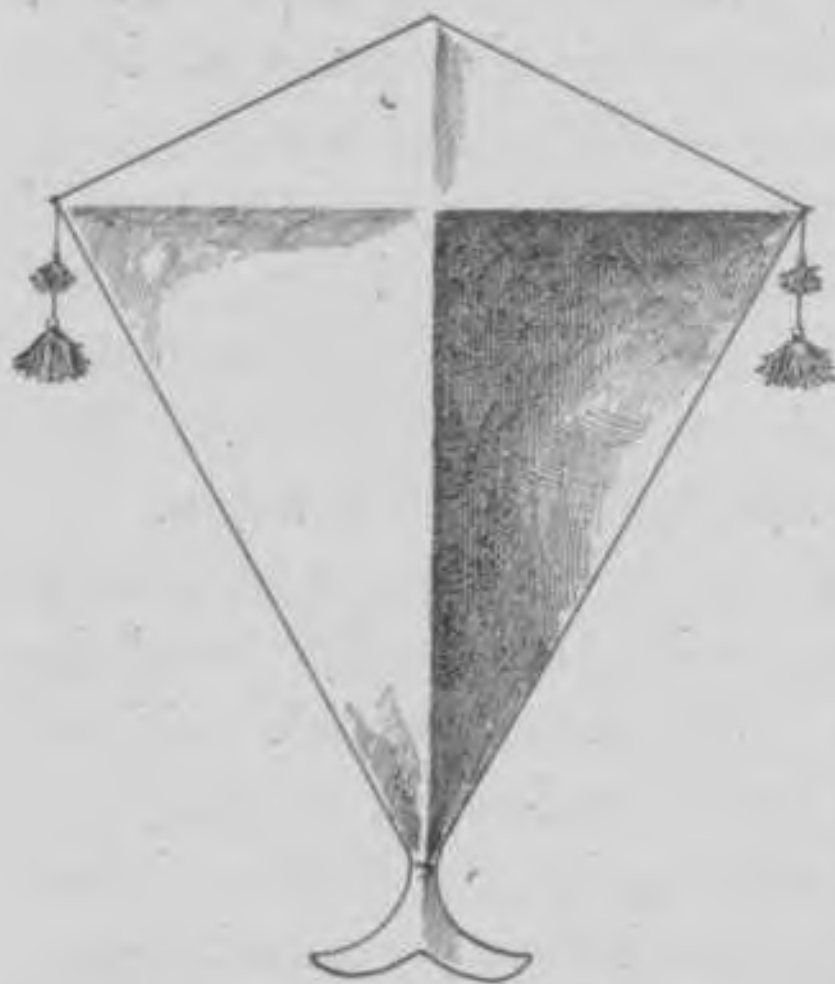
morèd bhoenga atèna pas paḍä njabä' lèina è kotak.

„Nalèka sèngko' ghi' kènè' bengkona eppa' è dhisa
Karangasem; sang-tatanggha, orèng tanè, anḍi' ana' la-
lakè' kaḍoewä, ḍbät-èndhit bhäi bän sèngko'. Sabbhän
arè èn-maènan akanta kapprana na'-kana'. Torkaḍhäng
sèngko' noro' ka sabä long-nolongè sè alako. Mon mosèmma
orèng anjè sèngko' sakantja katello paḍä anga-bhoenga
nolongè ngangko' paḍi. Kongsè satèja sèngko' ghi' ènga'
bhäi ka robäna sang-reng-bhärengngan djärèja. Sè atowa'an
anjama Ali, aradjä'an sakonè' bän sèngko'; dhinèng alè'na,
anjama Saíd, akènè'an. Arèja ghämbhärä kopè'an ghäbä-
jäna na'-kana' katello djärèja.

Ali adhälloeän kalowarra ḍäri sakola'an, ladjhoe ama-
ghäng è kontrolíran. Taonna polè sèngko' bän Saíd kalowar
kèja sarta ollè tanḍha tammät. Saíd podjhoer, pas tao
negghoe' ghäbäj dhäddhi kalèrek pos. Sèngko' noro' èksamen
dhäddhiä morèd sakola'an ghoeroe, sarta kabhenderrän,
ngennèng.

Kalamon sèngko' tatemmo bän sang-reng-bhärengngan djärèja, ladjhoe adon-djändon bhäb kadhäddhianna bhädhän paghi'na, sarta adjhändjhi ta' megghä'aghiä sè atarètanan. Kalamon la apèsa, segghoet salang bhäläng sorat. Sè katello pada terro dhäddhiä orèng sè pènter, otama bän bhädjheng dä' kalakoan.

Sèngko' ta' ngèra sakalè, djhä' Saïd ta' bettjè' kadhäddhianna, salèsèr bän sè èkareppaghi.

Kalamon noddjhoenè prèi kongsè tello arè sèngko' molè ka Karang-asein, tao kèja tatemmo bän Ali, sè ghi' pagghoen apolong bän oreng to-wana; anangèng bi' Saïd ta' tao tatemmo, sabäb tadä' prèina."

Bhäreng ghoeroe djärèja sè atjarèta ghän sabärijä, semmona sossa, sowarana abäk berrä', ladjhoe terros atjarèta polè: "È sèttongnga arè, saellana antara

abit sèngko' dhäddhi ghoeroe, sèngko' matja sorat kabhär, tjè' takerdjhäddhiä rassana atè, amarghä sorat kabhär djärèja njebbhoettaghi, djhä' sèttongnga kalèrek pos bhängsa Djhäbä anjama Saïd ètangkep moso poelisi, èdä'wä ngangghoej pèssèna naghärä. Tja'na sang-pèkkèr, bhä' ongghoeä Saïd, sang-kantja ghi' kènè' mola djärèja endä'ä alakonè kadjhoe-bä'an ngètjo' pèssèna naghärä?"

E nalèka sèttong arè sèngko' atemmo bän Ali, pas atanja halla Saïd. Ali atjarèta bärinna':

"Saïd dä'-adä'na podjhoer sè negghoe' ghäbäj. Mama'

bän emboe' bhänget sokkorra ka Ghoestè Alla, amarghä segghoet narèma kabhar bettjè' dāri alè'. Pangghäbājāna madjhoë, amarghä dāri bhādjangnga sarta djhoedjhoer atèna. Lorana padā tarèsna sarta ngalem dā' Saíd. Ghādjhina la radjā; apa polè sakèng bikenna bit-abit andi' sèmpennan pèssè bännja'.

Nalèka Saíd la noro' patona orèng tao njèwa bengko radjā sarta bhāghoes; pakakassa ijā ghoes-bhāghoes sarta ressèk, lin-bellinna dhibi', ta' kalabān aotang, molana senneng odi'na saana' binè. Tapè Saíd pas kennèng pangghoedhā. Bādā kantjana sè tjè' rojalla. Djhā' sakènga ta' apakèt bän orèng djārèja, amè' ta' kongsè nemmo tjalaka' tjara sè èkabhārrāghi bhoeroe. Saíd segghoet èondjhāng ka bengkona pakètta djārèja sarta èangka'è mènoman djennèwer otabā bārāndi.

Ghi' momolanna Saíd ta' patè dhoedjan, sabāb ta' njaman rassana, tapè ta' bāngal abālā amarghä sèkko, sarta tako' èlā'-ghellā'. Bit-abit sakèng segghoeddhā èangka'è pas tao arassa'aghi njaman, sarta pas molaè mellè dhibi'. Sabbhān arè, sadātengnga dāri pangghäbājān, todjoe' è korsè ngadā'i karap aèssè djennèwer è mèdjā. Binèna maènga' kalabān sè ngasè, sopadjā ngamboeāna sè mabijāsa mènóm djārèja, sabāb tadā' ghoenana, la-mala marosak bhādhān bän pèkkèran, tor matarapas ka pèssè. Andi' pèssè nè'-sakonè' ango'an èsèmpen otabā èkabelli bhārāng sè aghoena. Anangèng Saíd ta' ngèdingngaghi otja'na binèna, la-mala sadjan nèngko. Pèssè sèmpennanna è kala' ghān sakonè', tjoma parlo èkabelli mènoman, bit-abit bhānas. Satadā'na pèssè sèmpennanna, angghoejjā èpaghādhi otabā èdjhoewāl ghān sèttong. Pangghäbājāna talèdoer, segghoet sala bän ghāsèk loppa. Lorana pas aobā panganghebbhā; ghi' bilāna tarèsna, kala djārèja tjè' bādji'na amarghä djhoebā'na pangghäbājāna, la-mala

segghoet èantjam èleppasa, kalamon kalakowanna ta' aobä akanta ghi' län-bilänna. Tapè antjaman djärèja maso' èkopèng kangan kalowar è kopèng katjèr.

Saellana ollè sataon, sè nèngko ka mènoman, bengkona, sè bilänna bhäghoes sarta ressèk, satèja tjè' messomma; pakakassa karè sakonè' sarta bengko sè èsèwa ne'-kènè', èpalar mođana. Kabäđä'änna Saíd atambä sara. Sè mènoma ta' tao aella' saarè bhälakka'an. Djhäghä tèdoeng asarapan mènoman. Abä'na koros, ta' patè räs-bärasen, ta' sèhat akanta ghi' sabelloenna nèngko ka djennèwer. Saíd katara lekkas towa. Abä'na ghoeghoedjoeden akanta orèng sakè' ghoemèghil. Saíd ijä ngartè, mon mènoman djärèja marosak bhädhän, tapè ta' tao njabbhili kakareppanna.

Kadhäddhiänna orèng mènoma padjhät ta' bettjè'; bännja' tomboena kadjhoebä'an karana mènoman. Bärijä kèja lalakonna Saíd; sakèng nèngkona ka mènoman loppa dä' kabädjibhänna, kongsè bängal ngètjo' pèssèna Naghärä, sè dhäddhi tangghoenganna, tjoma parlo èkabelli mènoman. Kadjhoebä'änna kataoan dä' lorana, kongsè nemmo okoman."

Saabiddhä Ali njarèta'aghi lalakonna alè'na, sèngko' tjè' nèserra, tapè kabbbhi djärèja däri salana dhibi'.

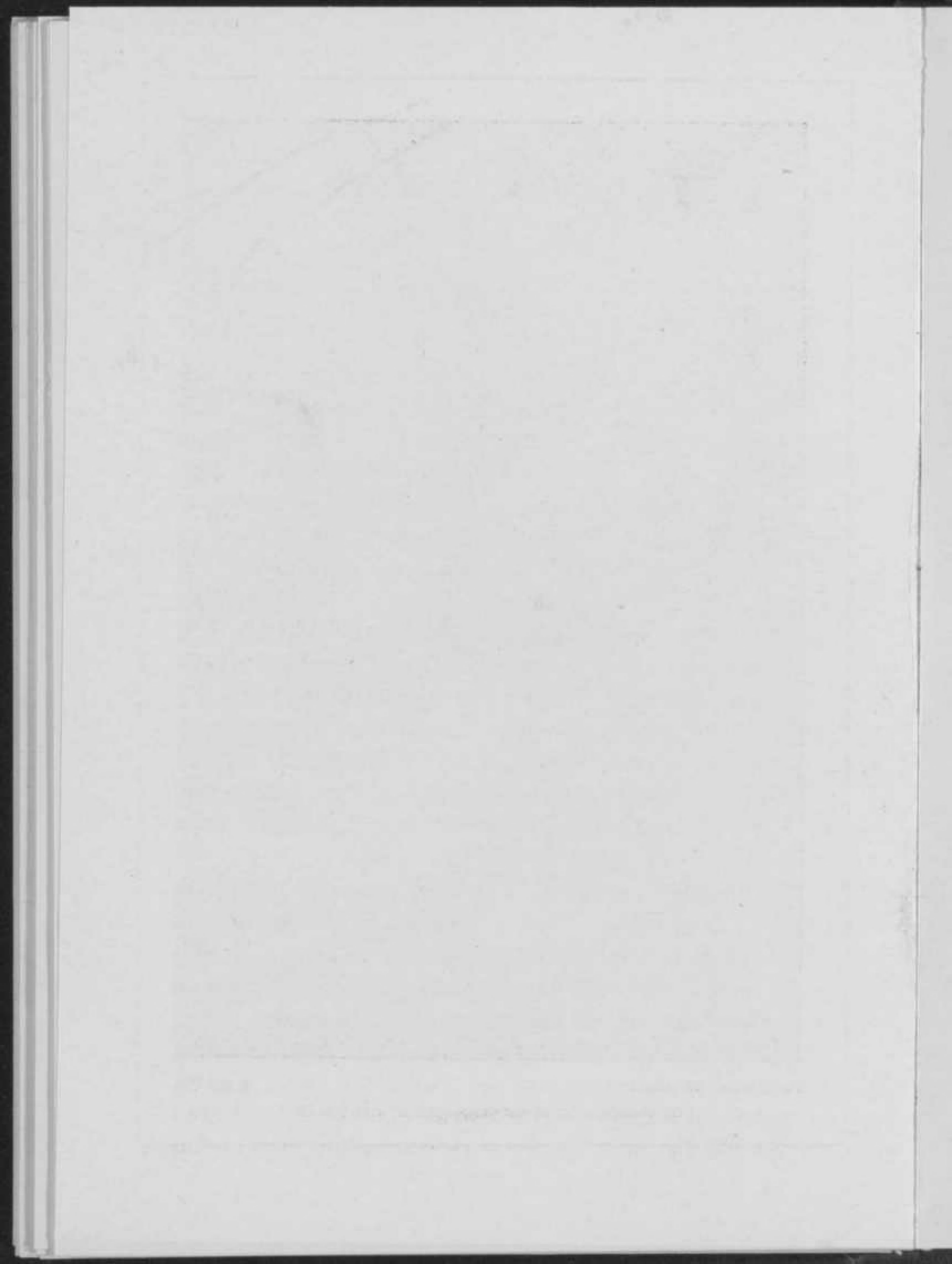
Satèja Saíd bhoeroe kasta, amè' ngotja' è dälem atèna: "Sèngko' ta' endä' mènoma polè." Tapè la ngasèp. Bärämma sossana ana'-binèna, sè èdhina, bä'na tao ra-ngèra dhibi'."

Pangghellār Bhoeddhi. I

Katja 130

Sè ètangalè tjoma ka'-bhoengka'an bān pakès.

30. Tjarètana Radhin Salè.

Radhin Salè Saríf Bastaman ghi' santana Bhoepatè; lahírra è Semmarang ra-kèra nalèka taon 1814. Kan-kasokananna molaè ghi' kana' mola abhär-ghämbhärän. Kalamon kaaghoengan dhäloebäng bän po'lot pas aghämbhär ta' katèk amboe. Bäðä bhäi sè èghämbhär, akanta: aghämbhär bengko, mano', karèta bän djhäränna. Kalamon tja-kantjana paðä nèngghoe ghämbhäränna, mangka bäðä sèttong ngotja' ka sè laèn: „È, tèngghoe ra, arèja ma' djhäränna eppa'na bä'na arowa," Radhin Salè arassa kasokan bän radjä pangghäliänna. Bi-lebbi bhoengana bhärenng ngastanè aghämbhär matjan, sè èolatè è Solo, kaaghoenganna Kangdjeng Sampèjan Dhälem So'onan.

È sèttongnga arè Radhin Salè kaparèngan tjèt ghämbhär saðoes bän ramana. Sennengnga pangghäliänna narèma paparèng djärèja ta' ra-sakèra sasat megghä' lottrè saratos èboe ropèja. Bhärenng kaaghoengan tjèt, kaaghoenganna bhär-ghämbhär pas èpolas, atambä tjè' bhäghoessa.

Nalèka Radhin Salè joeswa 14 taon, bäðä Bälandhä tokang ghämbhär matamoj ka dhälemma ramana sarta nèngghoe bhär-ghämbhär asta'anna Radhin Salè. Towan djärèja pas tao nebbhäk, mon ahèrra Radhin Salè bhäkal

bhăghoesa ghămbhărănna, molana pas èso'on ka ramana
 èboeroeghă èlmona orèng aghămbhăr, sopadjă atambă'ă
 kapènterranna aghămbhăr.

Radhin Salè bännja' ollèna sè djhăr-adjhărăn; apa polè

băđă kantjana, tokang aghămbhăr kèja, sè dhoe-nodhoeăghi
 salana, sarta nerrangngaghi djhălänna maèlang salana
 ghămbhărăn; amarghă đari djäreja abă-tambă kama-
 djhoeänna.

È kala sèttong arè Radhin Salè èadjhăk bän ghoeroena
 alalana alènglèng è tana Djhăbă; bit-abit pas napa' è

kotta Bogor. Towan Bessar mējarsa kabhär, mon bädä kana' Djhäbä pènter aghämbhär, ladjhoe èdhika'aghi njabis.

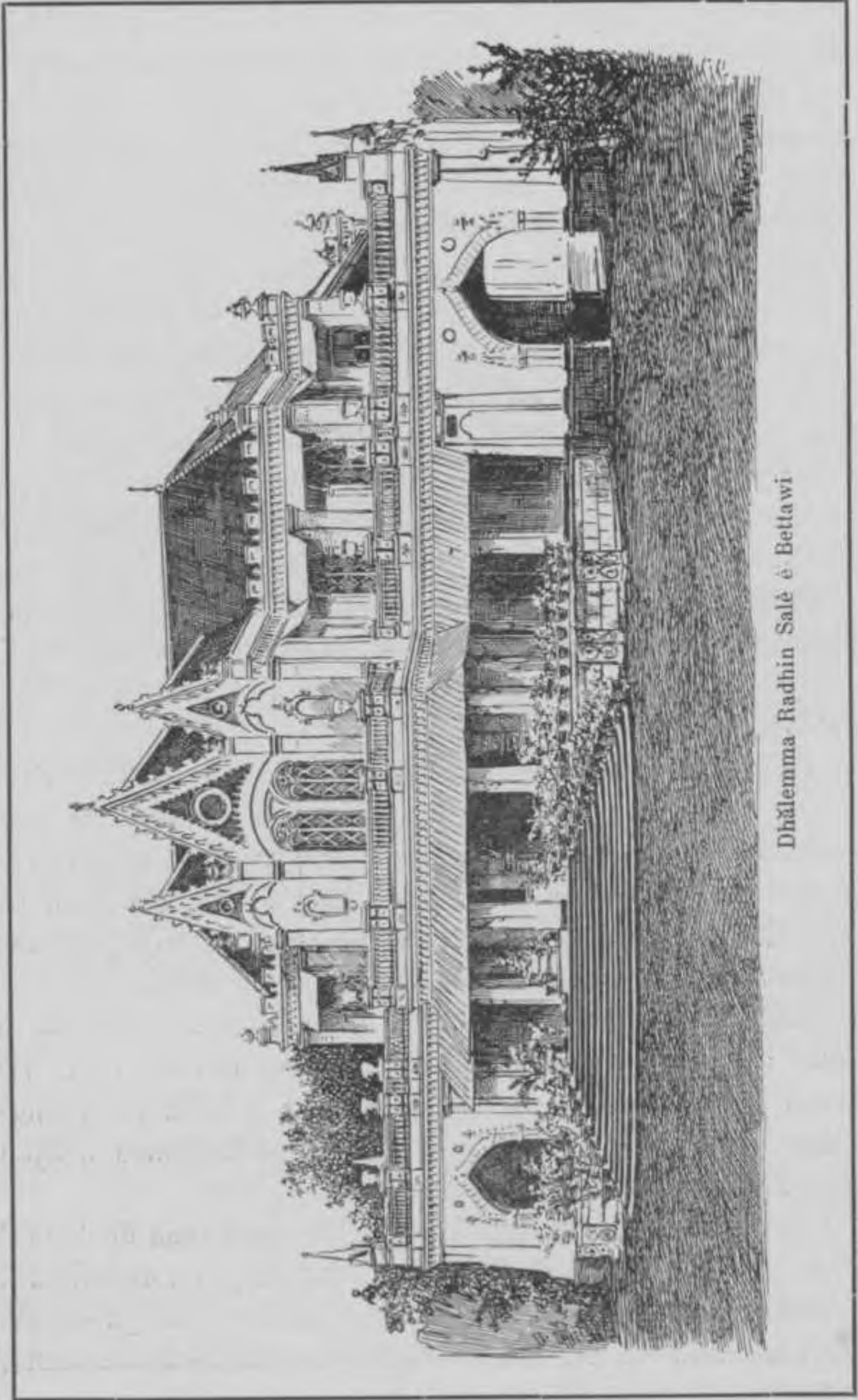
Serrèna Radhin Salè alos pangghaliänna, andhähp asor, sarta pènter ngala' pangghaliänna orèng aghoeng, dhäddhi bän Towan Bessar ètarèsnaè, sarta èdhika'aghi nerrossaghi sè adjhär aghämbhär; tapè otamana, dhäboena Towan Bessar, kodhoe adjhär ka Èrropa. Bhärenng Radhin Salè mējarsa dhäboena Towan Bessar djärèja talèbät bhoengana, ladjhoe njo'on èdhi dä' rama èbhoena. Saellana kalèllan, pas mangkat ka naghärä Bäländhä nalèka taon 1829.

Serrèna nalèka djärèja ghi' tadä' orèng Djhäbä, sè pènter aghämbhär akanta Radhin Salè, bit kasokanna Sampèjan Dhälem Sri Maha Radjhä, Radhin Salè èdhika'aghi pas-sra'aghi dä' tokang ghämbhär sè la mashoér kapènter-ranna, èdhika'aghi adjhärari sè samporna. Radhin Salè padjhät tadjhem pangghaliänna sarta alos astana, molana lekkas pènter.

Pa'-sapa'a nèngghoe asta'anna ghämbhär Radhin Salè tanto hèran; apa polè mon nèngghoe ghämbhärä alas katonon è tana Djhäbä. È ghämbhär djärèja njata bärämna tèngkana bhoeroen alas, sè padä boeroe amarghä tako' ka apoj kongsè napa' è pèngghirrä tjora; ropana padä pakèboe, kemma ango', matèa kaobbhär apa matèa lessa.

Laèn däri djärèja bädä polè ghämbhärä bän-kèbän è tana Indijä, sè anjata'aghi kalongètanna Radhin Salè. Sè lebbi bhäghoes polè sèttong ghämbhär è bähä bädä tolès-anna „matè otabä odi“, ijä djärèja ghämbhärä matjan dädöewä' abhoewäng kalabän kerbhoej.

Kalongghoèanna Radhin Salè nalèka neng è tana Èrropa ta' tjoma neng è naghärä Bäländhä bhäi, tapè ijä ngombhärä ngolatè èn-laèn naghärä. Sè alongghoe è tana Èrropa kongsè 20 taon abiddhä. Ahèrra kasokan ghoebhärä ka tana asalla.

Dhälemma Radhin Salé é Bettawi

Nalèka taon 1851 pas ghoebhär ka tana Djhäbä-djhoedjhoek è Bettawi; ladjhoe abhädhi dhälem tjè' bhäghoessa.

Laèn taonna polè Radhin Salè pindä dhälem è Bogor, ijä ghi' nerrossaghi ngastanè pangghäbäjän aghämbhär, sapertè: maradjä portrèta orèng otabä èn-laènna, tapè sè èkasokanè ongghoe aghämbhär bhoeroen alas ghäläk sè atjarok.

È sèttong bākto Radhin Salè mèjos polè ka Erropa, tapè tjoma sakeddjhä', pas ghoebhär polè ka Bogor kongsè sèddhäna nalèka taon 1880.

31. Èntar ka pasèsèr lao' adjhālän dhārat.

Oe

djang Mèmen dhel-andhellä morèd è sakola'an Kalapanoenggal è tana Sondhä. Na'-kana'na padjhät ngastètè, bhädjheng sarta bettjè' atèna. Maskè orèng towana dhäddhi mantrè ghoeroe, tapè ta' parlo mertè ana'na, sabäb la tao adjägä abä'na dhibi', molana orèng towana tjè' sokkorra dä' sè Maha kobäsa kaparèngan ana' pènter. Bi-lebbi sennengnga nalèka Mèmen mennang èksamenna maso' dhäddhi' morèd è sakola'an bhäkal ghoeroe è Bandoeng; alè'na, sè ghi' kènè', dhängtangdhängan noro' bhoenga. Mèmen ijä tjè' bhoengana, sapèsan sabäb mennang èksamen, kapèng doewä'na ènga' ka djhändjhina eppa'na, èadjhägä njapot madjhädi'na,

rèngan ana' pènter. Bi-lebbi sennengnga nalèka Mèmen mennang èksamenna maso' dhäddhi' morèd è sakola'an bhäkal ghoeroe è Bandoeng; alè'na, sè ghi' kènè', dhängtangdhängan noro' bhoenga. Mèmen ijä tjè' bhoengana, sapèsan sabäb mennang èksamen, kapèng doewä'na ènga' ka djhändjhina eppa'na, èadjhägä njapot madjhädi'na,

sè ako-bengko è pasèsèr lao'. Mangka mon eppa'na la karè adjhändjhi ta' tao lètjèk.

Kaotja'a nalèka boelän Pasa Mèmen molè. È sèttongnga arè eppa'na nepteppè djhändjhina ka ana'na, sè èntara njapot madjhädi'na. Bädjä ghi' lagghoe eppa' bän ana' la mangkat adjhälän dhärat bhäi. Pamangkatta däri bengkona adjhälän noro' lorong radjä Daendels, ladjhoe abhi-loek ka katjèr noro' lorong kènè' sè djhoedjhoek ka alas. Ta' antara abit padjhälänna napa' è alas. Maskè è nalèka djärèja arè la tènghhi, tapè è alas djädiä ghi' petteng, amarghä däri bännja'na boe-tomboeän, langngè'na kongsè ta' ètangalè.

Sè ètangalè tjoma ka'-bhoengka'an bän pakès, däoenna ngabhiroe tjè' pernana abäsanna. E djädiä tjè' seppèna tadä' kasa'na orèng, kadjhäbä orèng kadoewä djärèja, sè ngatjèpèk toro' djhälän. Mantrè ghoeroe djärèja adhoeddhing sèttongnga bhoengkana kadjoeän, sè tjè' radjäna: „Lä djärèja bhoengkana rasamala, tènghhina torkadhäng napa' 60 M.”

Laèna djärèja tjè' bännja'na ka'-bhoengka'an, sè djäradjä, la-mala bädä sè kandhella napa' 2 M. Kadjoena ka'-bhoengka'an djärèja tanto larang arghäna, tapè onkossa mogher bän ngangko' ka laèn kennengngan tanto bännja'. Saopama è pakarangan è dälem kotja bännja'a ka'-bhoengka'anna tjara djärèja, tanto bännja' pèssèna. Nangèng endjä' ta' sakabbhiänna kadjoe padä arghäna, bädä sè larang bädä sè modä. Akanta: kadjoe djhätè djärèja larang arghäna; sè bännja' tomboena è tana Djhäbä Tèmor, è Djhäbä Bärä' ta' patè bännja'. Kadjoe djhätè rèja sè nomer sèttong èkaghäbäj pakakassa bengko, pakakas roma, parao, ghälädhäk bän èn-laèna.

„Èngghärowa bhoengkana kadjoe ponapa, pa'?” Bärjä patanjana Mèmen dä' eppa'na sambì adhoeddhing dä' sèttongnga bhoengka, sè bädä mano'na nèngghä' tjè' anèna.

Eppa'na njaot : „Arowa bhoengkana „mangngar“, ghoenana èkaghäbäj bärängkana kerrès.”

Sakèng bhoeketta sè padä atjatja sarta segghoet alèngkaè ka'-bhoengka'an, sè robbhoe malang è lorong, ta' èkarassa, mon sè adjhälän la 3 djhäm abiddhä. Bhäreng napa' è kennengngan sè tèghär sarta lapang, orèng kadoewa djärèja amboe todjoe' è bhoengkana kadjoeän, sè robbhoe. Molana mèlè kennengngan è djädijä, ta' endä' è bābā, sabāb tanana kettja. Tanana è alas rèja kapprana padjhät bhādhek, sabāb ètomboei kot-lokot sarta boetomboeän kènè', sè ngèsep aèng akanta seppon; apa polè ta' kasonaran panassa arè. Aèng odjhän, sè ghägghär è djädijä, ta' dhoeli aghili akanta è tana tèghär, sabāb aèngnga lekkas njerrep, molana è alas ta' ghämpang bändjir.

Mantrè ghoeroe djärèja nangalè bilis radjä kènè', bādä sè tjelleng bādä sè mèra ngarèjap adjhälän djär-gändjir, ropana padä apangghäbäj, tjè' bhādjhengnga; ladjhoe ngotja' ka ana'na : „Tjong, abässaghi bilis djärèja; tjè' tjakangnga sè alako ghäbäj, bännèän sakalè bän orèng momos, boer-lèboeränna tjoma ngangghoer bhäi, ta' endä' maghoeli soko tanangnga.” „Lä, sowarana ponapa sè ngarèjok sareng ngatjèrèt èngghärowa, pa' ?” tja'na Mèmen, bhäreng ngèding sowara tjè' rammèna, akanta sowarana

na'-kana' aghadjhä'. Eppa'na njaot: „Arowa sowarana motak bän bhoedheng. Daghhi' bä'na napa' dä' assa, ollè bä'na nëngghoe.”

Bhäreng la antara abit sè amboe, sè kadöewä pas matotok padjhalänna. Däri djhäoeän padä nangalè motak tjè' bännja'na padä aghadjhä', bäng-tabängan, tjat-ngalatjat

è bhoengkana kadjoeän; bäda sè alontja' däri sèttong rantja' ka rantja' sè laèn tjè' parèkassa. Mèmen tjè' ghettonna ngabässaghi korbhina motak aghindhoeng boedoe'na, njangketjè' è taboe'na, èghibä alontja', tjat-ngalatjat, ta' endä' lotjot. Mantrè ghoeroe ngartè, mon ana'na senneng atèna. Mèmen ta' njana sakalè, mon è län-djhalän bännja' tatèngghoen, sè nè-anè tjara djärèja.

Eppa'na pas akandhä, djhä' è alas ghi' bännja' polè sè nè-anè bän sè masenneng atè. Tapè bäda kèja sè nako'è,

akanta : olar ladjhing, matjan bän bäräk ; molana podjhina eppa'na Mèmen mandhär ta' tatemmoa bän bhoeroen alas sè ghäläk. Serrèna kèbän ghäläk rèja akanta : bhäntèng, matjan, bäräk otabä laènna kennengnganna è alas radjä, sè ghi' ta' èsabbhä orèng, dhäddhi orèng kaðoewä ghellä' ta' kobätèr sè tagheppoka. Padjhälänna Mèmen bän eppa'na la napa' è kennengngan sè abäk paddhäng.

„Lä, satèja la para' kalowara dāri alas, Men,“ tja'na Mantrè ghoeroe dā' ana'na.

„Ponapa polè kasa'na ènggharowa, pa'?“ Bārija pata-njana Mèmen, sabāb ngèding sowara sè ghi' mo-njamo.

„Arowa sowarana ombā' ; satèja la semma' bän tasè' ; saked-djhā' agghi' napa' è dīssa ; bā'na bhākal taoa bhidhāna pasè-sèr lao' bän dādja.“

Ta' antara abit sè kaðoewä kalowar dāri alas, pas nangalè tasè'. Sakalèrapan orèng kaðoewä padā meddhem amarghä solap èkennèng sonarra arè, marghä bhoeroe kalowar dāri alas petteng.

„O, kèsèkka è ka'dinto ma' bännèan sareng kèsèk è tasè' dādja, tā' èngghi pa' ? Beddhièpon potè sarengngan bännja' ghoenongnga sè dhoerdjhet ; è Tandjoeng-Prijoe' kaoelā onèng, è kangan katjèrra palabbhoeän tjellot bhisaos sè ètèngalè.“

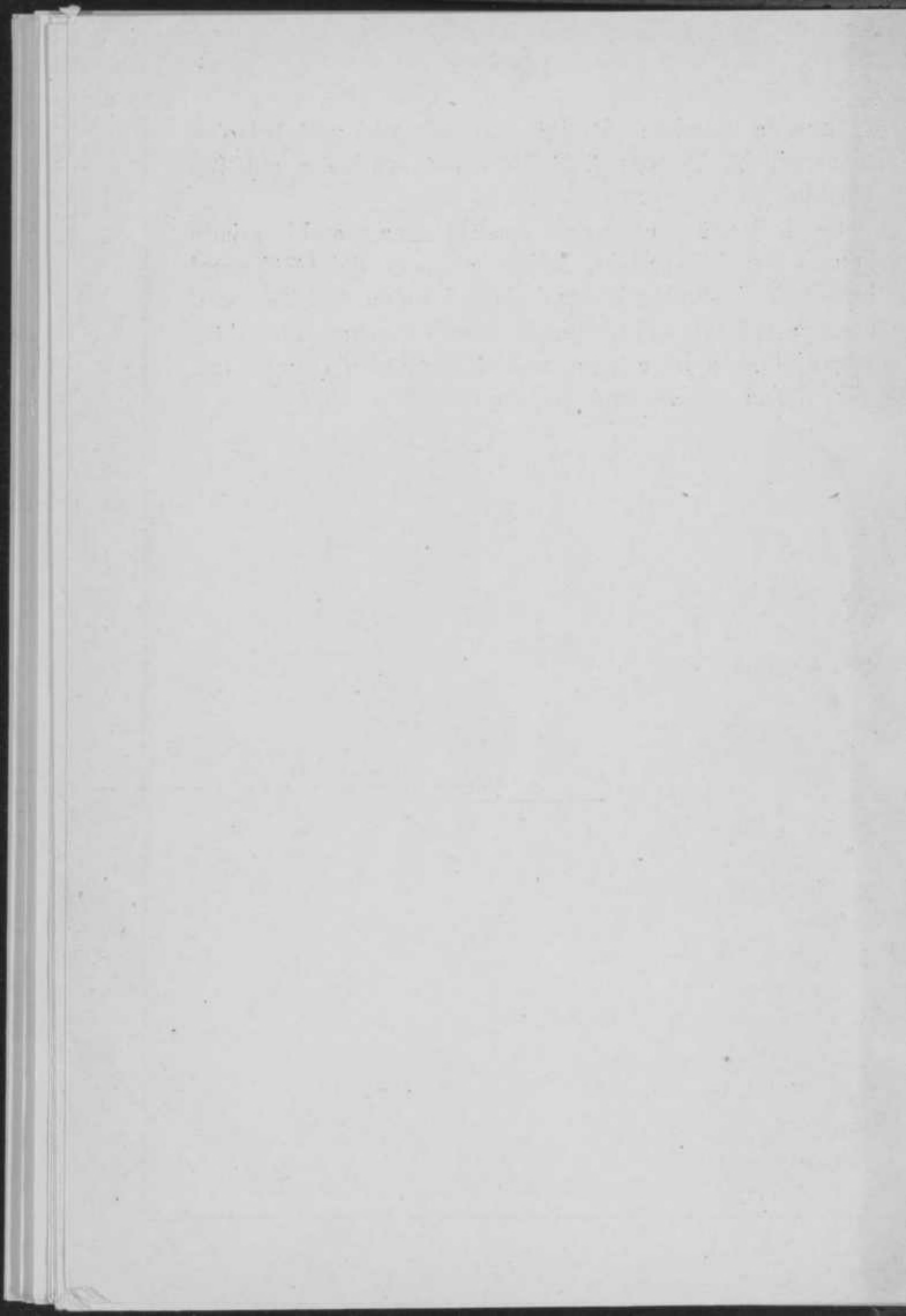

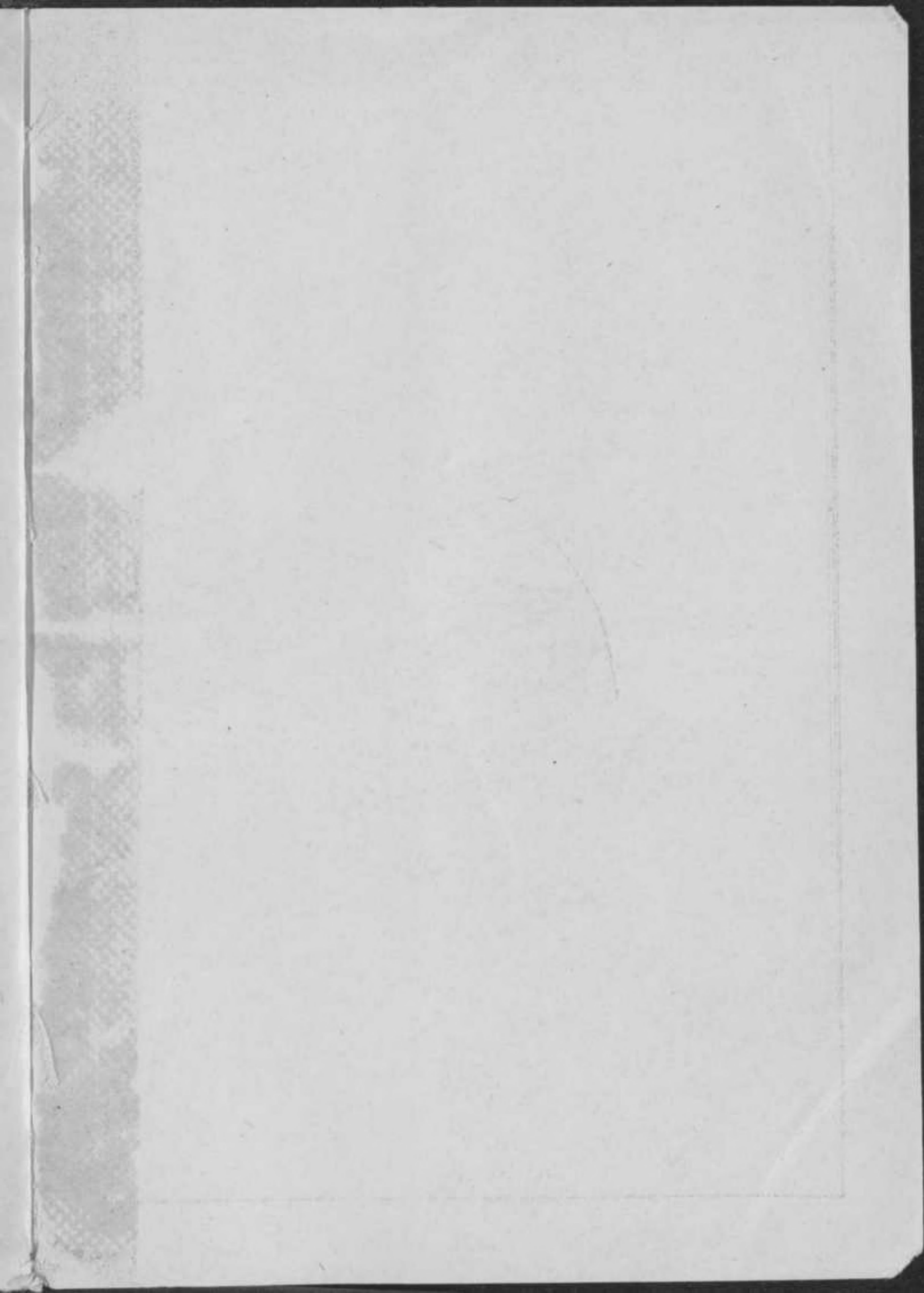

Pasésér Iao'.

Eppa'na njambit: „Padjhät bärijä, maskè pasèsèr lao'na tana Djhäbä Tèmor ijä bärijä, akanta pasèsèrra afdéling Djember.”

Sè kaḍoewä nerrossaghi padjhälänna sambi atjatja kongsè napa' è pasèsèr, ladjhoe abhiloek ḍä' bärä' noro' lorong kènè'. „Satèja la para', Men,” tja'na eppa'na: „Satingnga djhäm agghi' napa' è kennengngan. Mandhä'ä takerdjähät bän bhoengana madjhäḍi'na, mon ḍägghi' tao, djhä' bä'na bän sèngko' paḍä ḍäteng.”

PANGGHELLÄR BHOEDDHI.

KÈTAB BÄTJA'AN SÈ AGHOENA DÄ'

PARA MORED È SAKOLA'AN MADHOERÄ

KARANGANNA TOWAN

W. KEIZER.

— DJHILID II —

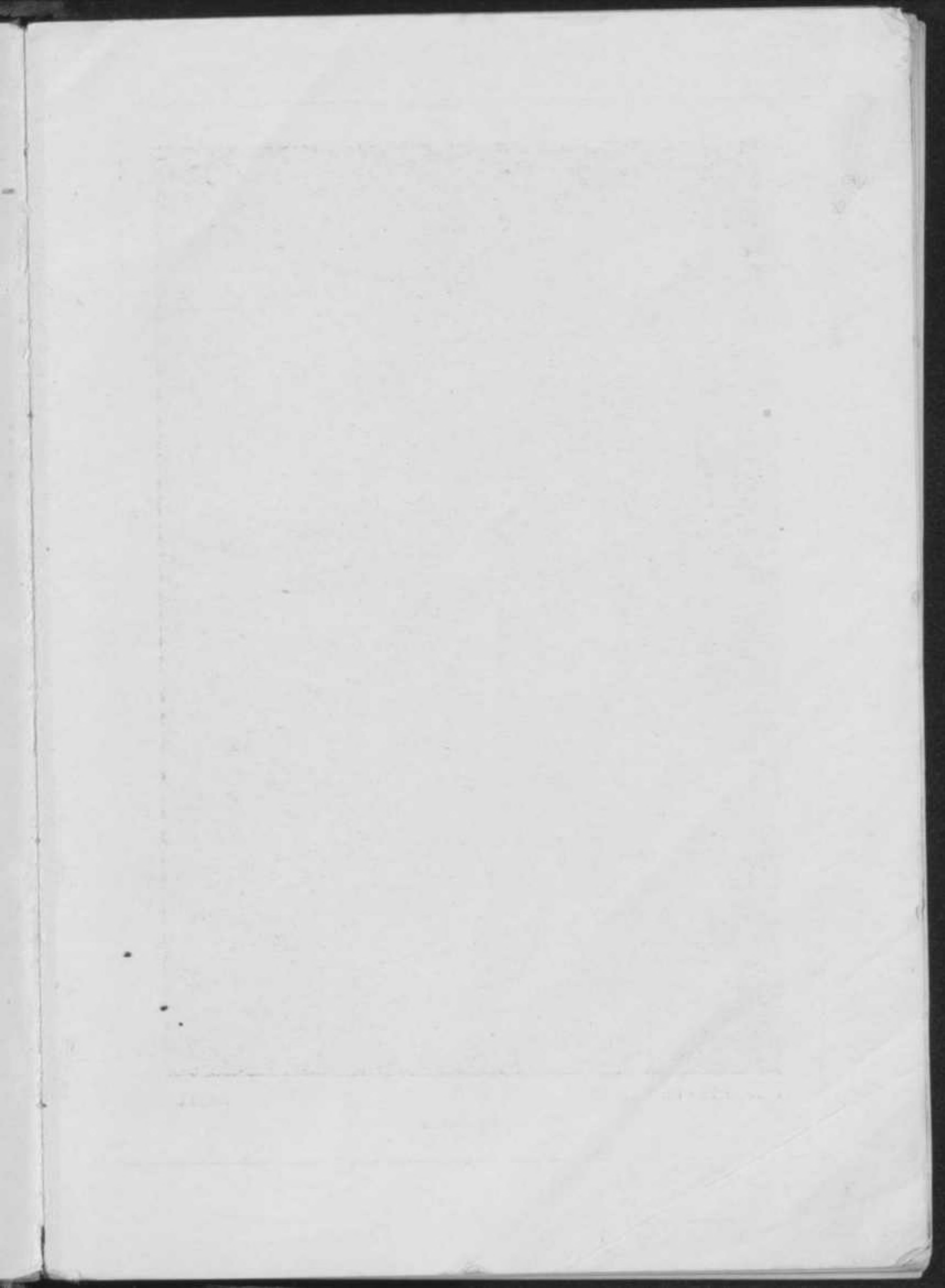
RIJSWIJK (Z.-H.) — BLANKWAARDT & SCHOONHOVEN.

Br P 97-1824

PANGGHELLÄR BHOEDDHI.

II.

1870

Pangghellār Bhoeddhi. II

Katja 116

Mano' tjinderrawasih.

PANGGHELLĀR BHOEDDHI.

Kètāb bātja'an sè aghoena dā'

PARA MORÈD

È SAKOLA'AN MADHOERĀ

KARANGANNA TOWAN

W. KEIZER,

sè ngarang è dālem bhāsa Madhoerā

M. WIRJO-WIJOTO

1° Inlandsche Onderwijzer è Hollandsch-Inlandsche school
Sitoebändä.

D JHILID II.

Erengghä ghāmbhār bi' towan W. K. DE BRUIN.

RIJSWIJK (Z.-H.)

BLANKWAARDT & SCHOONHOVEN

PANDEGHELLER BHOEDONJ

Dezember 1871

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

W. KESSEL

ÈSSÈNA KÈTAB ARÈJA.

Bhăb.	Katja.
1. Amadhăt	7
2. Totokka bhăb amadhăt	11
3. Pangombhărănna aèng satjaptjap	18
4. „ „ „ (Totokka bhăb 3)	22
5. Polo Rakata	26
6. En-maènan anè	30
7. Katolongan	34
8. „ (sambhoenganna bhăb 7)	39
9. Prèi	44
10. Entar ka Garoet	48
11. Èntar ka ghoenong Papandăjăn	54
12. Ettè	58
13. „ (sambhoenganna bhăb 12)	63
14. Pèrokonan dhăghăng	69
15. Tjarètana polo Bhăli	74
16. Abhoeroe ghădjhă	80
17. Apasèjar è dălem tana	84
18. „ „ „ „ (sambhoengan).	88
19. Terripang	92
20. Orèng Dăjă'	96

Bhāb.		Katja
21.	Orèng Dajä' (terrosanna bhāb 20)	99
22.	" " (sambhoengan).	102
23.	Saghoe amboen	105
24.	Orèng Papoewa	109
25.	" " (terrosanna bhāb 24).	114
26.	" " (totokka bhāb 25)	118
27.	Bhoemè bän boelän	120
28.	Irigasi	124

1. Amadhāt.

alèka è sèttong arè bādja lagghoe
arè ghi' bhoeroe katon sonarra ;
langngè'na è tèmor konèng nga-
dhirap akanta emmas, sè ghi'
bhoeroe marè èsanglèng ; pong-
ghoenong ghi' èkep-keppè boen-
arboen ; rèng-orèng sè tèdoeng
bannja' sè ghi' ta' djhaghā ;
na'-kana' ghi' pada amèmpè ;
sa-dhisa ghi' tjè' seppèna. Ana-

ngèng nalèka djärèja bādā kèja orèng, sè ella djhaghā,
adjhalan ako'-bhoeko' sarong èntar ka songaj mandia.
Natkala djärèja è lorong ghi' tjè' seppèna, tada' orèng
ngalèmbā' ; anangèng orèng, sè adjhadjhoewal è bāroeng
mongghing è pengghirra lorong, ella èmo' mokka' bā-
roengnga, ngandhel biddang, aghoering gheddhāng otabā
aghābāj djhādjhān laènna. Sakeddjhā' agghi' mon bādā
orèng lè-mellèa tanto ella bādā apa sè èbelliā. Orèng, sè
andi' bāroeng djärèja, ghi' parappa'na èmo' aring-ghoering,
pas ngèding sowarana na'-kana' ghi' nambhān ra'-èra'an
ngagghā kerbhoej, sadjān abit sadjān semma'. Bhāreng
èabās, bādā na'-kana' nompa' kerbhoej sambī ngagghā
kerbhoejja. Kalamon kerbhoejja adjikdjik, tjè' pèrakka,
pas aghellā'an. Eppa'na, sè abhārengngè ana'na sambī
mèkol landoe', ta' njapo' paberka'na kerbhoejja.

Orèng binè', sè andi' bāroeng ghellā', ella sarmo bi'

orèng djärèja, ijä arèja Pa'na Asík, sabäb sabbhän arè lèbät è adä'anna bäröengnga abhäreng ana'na, èntara ka sabä.

Ghi' bilanna Pa'na Asík djärèja mèskèn, tapè sakèng bhädjhengnga alalakon sarta bikken, tao njèlèngè pèssè ghän sakonè', long-polong ramboe, bit-abit ollè bännja', kongsè tao mellè sabä. Nalèka djärèja Asík, ana'na, ghi'

kana'. Bhäreng ella abäk radjä pas noro' eppa'na, long-nolongè sè alako sabä.

Asík tjè' bhoengana mon noro' ka sabä; sanaddjhän ghi' ta' kellar alalakon berrä', tapè sabbhän arè ta' tjokbä noro' ka sabä. Somèlè pamolèna ella abän, Asík teggep bhäi, ta' ka-sengkaen akanta na'-kana' sè lempos.

Mon dateng dari sabä, emboe'na ella asađijä kakanna. Orèng katello djärèja pas ngakan abhäreng. Samarèna ngakan Pa'na Asík djoe'-todjoe' è lèntjak sambi aroko'

roko' kalobhoet, maèlang lessona. Dhinèng Boe'na Asík atennon è palèmpèrra. Ana'na èn-maènan è tanèjan. Senneng onggheoe adi'na Pa'na Asík saana' binèna.

È sèttongnga arè Pa'na Asík djoe'-todjoe' sambì ngarèna pèssèna sarta kèr-pèkkèran. Bhäreng ella teppa' karena'-anna, è laèn arèna èntar djhälän, pamolèna abiddhi' kerbhoej ollèna mellè. Pèssè sè èkabelli djärèja ijä ollèna njèlèngè ghän sakonè'. Emboe'na Asík tao lakèna däteng aghiring kerbhoej pas èèntarè. Sè kadoewä tjè' pèrakka. Asík alebbiän polè; kerbhoejjä èparatènè, èlos-ellos, èsotkosot; sabbhän arè èpandi'i; pakanna ta' kakorangan. Kerbhoejjä ijä ngartè mon èparatènè, molana pas tjè' nototta; maskè ètompä', ètèggheoe'i tandoe'na, ètadjhä' boento'na, neng-enneng bhäi; Asík bän kerbhoejjä ella sasat akantja.

Sabbhän lagghoe Asík èntar ka sabä nompa' kerbhoejjä lèbät è bäroeng sè kasebbhoet ghellä'. Paennengnga sè nompa' magägä', tanangnga njekket bingkèng sambì ngèdjhoeng; sowarana tennè, njaman èèdingngaghi. Orèng binè', sè andi' bäroeng, mèssem ngabässaghi Asík sarta tjè' leboerrä ka kana' djärèja. Torkadhäng Pa'na Asík amboe lè-mellè è bäroeng djärèja, ladjhoe matotok padjhälänna ka sabä asaka'a.

Pandä' ella tjè' sennengnga pangorèpanna Pa'na Asík djärèja saana' binèna kalabän podjhoerrä.

.....
Kaotja'a è sèttongnga arè orèng, sè andi' bäroeng ghellä', ghetton nangalè Asík èntar ka sabä tjoma wä'-doewä'an bän kerbhoejjä, eppa'na ta' noro'; abäsanna sossa, ta' bhoengkak akanta sabbhänna, molana pas atanja bärinna':

„Mama'na apa sakè', Sík, ma' ta' abhäreng?“

„Enten; eppa' ghi' bädä è boedi; sakeddjhä' agghi' dätengnga,“ sambhiddhä sè ètanjaè sambì adjhälän.

Antara saeddjhäm abiddhä, sè andi' bāroeng nangalè Pa'na Asík lèbät, tapè tjè' mengnga'na, èkèra Pa'na Asík bhoeroe onghär sakè', sabāb ropana potè olaj, matana tjelkong, pèpèna kelpong; sabbhanna mon lèbät njapa, nangèng nalèka djärèja padjhälanna nondoe' bhäi, ta' lè-tolèan. Sè alako è sabā ijā tjoma sakeddjhä' pas molè, ta' akanta sabbhanna taker abān. Mowana ta' bhinar akanta sè ella. Mama' bān ana' padā neng-enneng bhäi, tadā' sè tjā'-ngotja'a, ropana akanta orèng sossa. Sanapa'na è bengkona Boe'na Asík ngabās lakèna kalabān atè sossa,

tapè sè lakè' ta' njapa sarta ta' endā' ngakan, ladjhoe terros mandi bhäi. Samarèna mandi ladjhoe adhāndhān, pas adjhālān èntar ka kotta ta' katèk amèt dā' ana' binèna. Djhaoena kotta djärèja tjoma saeppos, molana kongsè abif bhoeroe napa'. Padjhälanna lèbät è pasar pas amboe è lorong kènè'. Samarèna kèr-pèkkèran sakeddjhä' pas adjhālān polè noro' long-ellongan tjopè' sarta petteng, sabāb arè ella tjompèt. Padjhälanna napa' è sèttong pakarangan kènè' bādā lantèra'na lèk-mellèk. È djādijā bādā bengkona sèttong, è dālem bādā kasa'na orèng atjatja.

Pa'na Asík tok-toktokan; labāngnga bengko djärèja èboekka'. È dālem roma bādā eggāngnga; dhāmarra pèra' sèttong lèk-mellèk. È kanganna eggāng djärèja bādā pang-kèngnga ngangghoej tjandéla kènè' bādā ratja'na. È dālem kamar bādā Tjènana kasorang todjoe' è seddhi'anna tjandéla. Pa'na Asík adjhoeloeāghi pèssè dā' Tjèna bhoeroe, pas nampanè tjandhoe sakalenteng radjana.

Pa'na Asík pas adjhālān polè noro' eggāng ghellā' sambī ngèbā paodhoedhān terros dā' sèttong kamar lèbār. È djādija lèntjakka radja sèttong bānnja' orèngnga, ropana padā tèdoeng. Pa'na Asík todjoe' è djhāngka' landjhāng bādā talopakanna. Tjandhoena ghellā' ètjokèt pas èsaloj bān bhākal. Bhāreng ella ranta pas èodhoet.

Panjergoe'na tjè' barentengnga, pèpèna taker kelpong. Okossa kalowar polè dāri èlong bān dāri tjolo'na. Bhāreng ollè tello sergoe'an tjandhoena ella tadā'. Pa'na Asík pas njandar è panjandarāna djhāngka', ta' abit pas njèddha.

2. Totokka bhāb amadhāt.

èng-orèng sè padā tèdoeng è kamar djārèja padā tokangamadhāt

kakabhi. Bārija kèja Pa'na Asík.

Tjèna ghellā' tjè' larangnga sè adjhoewal tjandhoe, molana bānnja' ontongnga. Atambā bānnja' padjoena, atamlā bānnja' bhātèna; amarghā dāri djārèja Tjèna ghellā' bāngal madjar orèng èsoro adjoe'-boedjoc' orèng èadjhā^u ka patèkèn. Tokang boedjoe' djārèja tjè' adābbhā sarta wanès patjatjana, molana bānnja' orèng sè kanjot ka otja'na

Ghi' doe boelan sè tapongkor Pa'na Asík èntar ka pasar kotta asaddjhā mellèaghia sarong binèna, njarèja sè bhāghoes. È sabbhoe'na possā' aèssè pèssè. Pa'na Asík adjhoedjhoek è pasampèran; ghi' parappa'na ghoe-nèngghoe

« Melléa sarong, dji' »

sampèr, pas bädä orèng djheng-mandjheng è boediänna, nangèng Pa'na Asík ta' nangalè. Orèng djärèja tao, djhä' Pa'na Asík bänne orèng kotta, ella katara djhä' orèng dhisa tanè toto'. Saabiddhä Pa'na Asík ghoe-nèngghoe sarong, orèng bhoeroe pas njemma'è sarta ngotja' akanta sè ella sarmo: „Lä, ma' sampèjan, ka'. Ponapa sè èbelliä?”

Pa'na Asík atolè sarta ngabäs ka orèng djärèja semmo ghetton, tapè ijä pas njambhit: „Mellèa sarong, dji'.”

„È ka'dinto korang saè sarongnga; manabi sampèjan terro mellèa sè bhäghoes, ka'issa kennengnganna; torè koelä poron atolong nodhoeäghia. Maskè kaoelä andi' parlo, tapè ta' dhäddhi ponapa ngater sakeddjhä', djhä' rèng tarètan dhibi'; ponapa polè nèser manabi sampèjan ètjo-kotjo arèng, sabäb bännja' orèng dhisa sè èpos-aposè bän orèng adhähäng sampèr. Kaoelä panèka orèng kotta, ampon papa bädäna è dälem kotta, tadä' kèrana orèng bängal atjo-ngotjo kaoelä. È ka'issa bädä orèng adjhoewäl sarong è-saè tor dä-modä, sabäb sè adjhoewäl bänne toko, tapè Tjèna adjhädjhä, ropana bhärängnga èdjhoewäl kerras; kaoelä èngghi ampon tjè' sarmona. Dhäddhi manabi sampèjan lè-mellèa asareng kaoelä, mon ta' ollè amodä'an polè sakèng.

Pa'na Asík arassa kateppa'an ollè mo-sarmoan anjar, sè tjè' lakatta djärèja; ladjhoe mandjheng sambì atanja: „È ka'dimma dji' kennengnganna Tjèna ghäpanèka, ponapa djhäoe?” Orèng bhoeroe njaot: „Bhoenten, ma'-semma', è ka'issa; torè.”

Orèng kaðoewä djärèja pas paðä adjhälän sambì atjatja. Sakèng njamanna sè ata-bhänta Pa'na Asík loppa ka sad-djhäna; ta' antara abit napa' è bengko pamadhähän bhoeroe; sè kaðoewä paðä maso'.

Orèng sè ngadjhäk Pa'na Asík ato'-koto' dä' Tjèna sè adjhoewäl tjandhoe, ladjhoe aghellä'. Samarèna djärèja

pas èntar ka Pa'na Asík sarta ngotja': „Tja'na baba panèka sakèddjha' agghi' Tjèna sè adjhädjha sarong èngghärowa datengnga, saè antos è ka'dinto dhimèn. Ponapa kaka' ampon onèng rassana aodhoet?" Sè atanja dä'bärijä sambi nodhoeaghi paodhoedhän, sè ella aèssè tjandhoe. „Saabiddhä ghi' ta' onèng aodhoet tjara panèka; bhä' njamana?" Saotta Pa'na Asik. „O," saotta orèng bhoeroe sambi goe'-onggoe'an: „bäddhinna sampèjan ghi' ta' onèng rassana aodhoet tjandhoe? Mon sanèka sampèjan ghi' ta' onèng rassana orèng aenneng è sowarghä. Po, ampon, njaman ongghoe." Saellana ngotja' dä'bärijä pas adjhälän ngèbä paodhoedhän doewä mègghi' èntar ka sèttong pangkèng, sè bädä djhänka'na doewä mègghi'. Pa'na Asík noro' boentè', ta' katè', andi' atè tambhoeroeän. Orèng djärèja ladjhoe todjoe' è djhänka' sarta ngotja': „Panèka' ghi; manabi lobängnga paodhoedhän panèka èsolet ka apojja talopakan panèka, pas èsergoe', pya ampon, tjè' njamanna; ora' sè dhoer-gheddhoer pas tannjeng polè; mon bhädhän lèmpo ètjapo' dhädjana tjandhoe pas tengteng; ponapa polè mon tèdoeng karana èkennèng pangsèreppa sè tjelleng manès panèka tanto pas amèmpè tjè' senengnga." Pa'na Asík kanjot atèna ka otja' manès djärèja, ladjhoe atanja: „Marèna kadhi ponapa kaoelä sè ngao-dhoedhä panèka, torè pona adjhäri. „Sanèka'!" saotta sè ètanjaè: „Torè tegghoe' paodhoedhänna; lobäng sè bädä tjandhoena panèka solet ka apojja talopakan; na, èngghi teppa'. Torè sergoe'!"

Pa'na Asík atoro' boeroegghä orèng tjalaka' djärèja. Bhärenng paodhoedhänna èsergoe', apojja talopakan ngello' tjandhoe kongsè tanoro' maso' ka lobängnga paodhoedhän, sakèng bhängetta sè njergoe'; bhärenng tjandhoena ella tadä', sowarana paodhoedhänna djhebbhläsan. Okossa maso' ka gherroenganna; rassana ta' njaman, nangèng Pa'na

Asík todoes sè abälä'ä ka kantjana. Bhäreng okossa kalowar kakabbhi lèbät è èlongnga, Pa'na Asík arassa palengngen, abä'na ghätellan kakabbhi, ijä djärèja maboe'na tjandhoe, pas robbhoe aghentang è djhängka'; terros tèdoeng tjè' njamanna, akanta kennèng pangsèrep.

Pa'na Asík pas amèmpè talebät sennengnga; pangrasana aengghoen è sèttong bengko gheddhoeng radjä talèbät bhäghoessa, akanta karaton; nor-dhoenorra bännja', lakè' binè' padä bädä. Katodjoe'anna è bäboet, sè tjè' alossa bän empo'na, ella sarat kasor; bhäntalla aoles sottra alos tjè' èndhana. Nor-dhoenorra angghoejjä njar-anjar sarta ghoes-bhäghoes èmo' aladhinè ghoestèna; bädä sè nampa pèrèng salaka aèssè kakanan sè man-njaman, sabännè ngèbä ghelläs karístal ngatjèrnang aèssè mènoman sè mat-nè'mat; anggoer, poret, sampanje ta' kakorangan Ghoestè Pa'na Asík pas adhä'är ngangghoej sindoé' bän tjojjo' emmas. Marè adhä'är pas apasèar nètè'è rata èghä-rengghä sanarbhä emmas, katodjoe'anna sottra djhingghä. Djhäräna dädöewä' padä djä-radjä, padjhalänna apandjal. Ghem-aghemmanna Ghoestè Pa'na Asík sanarbhä èndha. Abä'na ella sarat rebbhäng sakèng bännja'na ènten barlèjan. È kasanguga possa' aèssè pèssè dinar. Rèng-orèng sè lèbät è lorong bhäreng nangalè ghoestèna pas padä nèngkong sarta njembhä. Pèppè gärangnga Pa'na Asík ella sasat dhäddhi rato. Ta' antara abit padjhalänna lèbät è bä-sabä, sè tjè' dhäddhina; padäna ella towa ngakonèng akanta emmas sè ètaboer. Rèng-orèng sè neng è sabä padä njandher njabis ghoestèna sarta nèngkong, atorra: „Ghoestè, ka'dinto kaaghoenganna sabä sakalangkong dhäddhièpon sarengngan ampon towa; bilä sè èanjèa, ngèrèng dhäboe.”

Pa'na Asík ngèding otja'na orèng, sè ngadhèp djärèja,

talèbät sennengnga. Arassa kamoktèanna tadä' bhäbhän-
dHINGANNA.

Nalèka Pa'na Asík njaota, djhäranna abhintal; Pa'na
Asík taghähäs pas mella'; sanalèka talèbät ghettonna,
sabäb kamoldjä'anna mosna njakalèjan, abä'na ètem-
mo aenneng è bengko bä'-djhoebä'; tjètakka palengngen
pas ètjet-pètjet. Abä'na gheddhoer ta' njaman rassa; soko
tanangnga sakè'an kakabbhi. Pa'na Asík ta' ènga' è ðimma
kennengnganna djärèja, pas mandjheng, adjhälän kalowar;
padjhälänna ðing-tabhärinðing kongsè napa' è lorong,
ladjhoer terros molè. Bhäreng napa' è bengkona ngellona
bän sakè'na abä'na ghi' ta' èlang molana pas matèdoeng
è lèntjak, tapè ta' ghellem njèddhä. Pa'na Asík ghi' ènga'
bhäi ka mèmpeña. Apa sè èrassa'aghi bän ètangalè è ðälem
mèmpeña ghi' kaghämbhär è ðälem pèkkèrra.

Pa'na Asík ta' andi' nakso ngakana, sarta ta' andi'
karep apangghäbäjä, tapè kapaksa kèja mastè alalakon.
Mon ta' bärijä, apa sè èkakana; anangèng è ðälemmanna
alalakon arendhiän bhäi; mowana somengngèt ðä' ana'
binèna; sè èpèkkèrè laèn tadä', tjoma mèmpeña; tjè'
terronda amèmpeña tjara sè ella rowa polè.

Bekkasanna Pa'na Asík ta' kellar nahan pangaterronda,
molana pas adhändhän gänteng, ladjhoer mangkat ka kotta
adjhoedjhoek ka bengko pamadhähän; è djäðijä nekka'aghi
karep, amadhät polè.

Bhäreng ella arassa toboek pas molè. Sanapa'na è beng-
kona abä'na arassa sakè'an kakabbhi, asara'an bän sè dhälloe.

Bit-abit Pa'na Asík sè amadhät atambä nèngko. Abä'na
koros, mowana potè olaj; ta' patè dhoedjän ngakan; tjè'
momossa, ta' endä' alalakon sakalè. Para' sabbhän arè
èntar ka kotta mellè tjandhoe.

E sèttongnga arè Pa'na Asík ta' andi' pèssè, mangka ella
kataghiän; sakèng potekka ta' andi' pèssè, pas angghoejjä

sè binè', akanta sarong bän sampèr sè ghoes-bhāghoes, panètè', sè bilanna èbelli rang-larang, satèja èdjhoewāli dā-modā, parlo èkabelli tjandhoe.

E sèttonnga arè Asík èntar ka kandhāng, aghibā'ā kerbhoejjā ka sabā, tapè tjè' tadjādja'na, sabāb kerbhoejjā ètemmo tadā'. Asík ijā pas njana, mon kerbhoejjā èdjhoewāl mama'na, sabāb nalèka djārèja ella doewā arè mama'na tadā' è bengko. Asík ladjhoe nangès agingging; emboe'na

ngèding tangèssa ana'na pas èèntarè sarta noro' nangès, otja'na: „Aḍoe ana', kanèjadja onghhoe mama'na bā'na, tjong, kerbhoej sè èkabhāreng ana'na alako sabā ma' èdjhoewāl; arapa mama'na mè' ta' ènga' ka ana'. Doe bārāmma'a dhāddhina bā'na bi' sèngko', Sík; mon mama'na ghi' bārijā'ā bhāi, boeroenga rāng-bhārāng rèja sè tompessa kakabbhi.”

Ta' lètjèk otja'na Emboe'na Asík djārèja. Rāng-bhārāngnga ghemmet èdjhoewāli kakabbhi moso lakèna. Sata-dā'na bhārāng, sabāna èdjhoewāl sakalè. Pa'na Asík, sè bilanna mampo, senneng oḍi'na, dhāddhi pangalemmanna

orèng bannja', satèja bangkroet, talèbät mèskèna, amarghä kennèng pangarona tjandhoe. Pa'na Asík satèja ella dhäd-dhi tokang amadhät, sè ta' kennèng ètambhäi. Sabbhän arè ta' njèngghä däri lèntjak pamadhähän sambi arèbä paodhoedhänna. Ana' binèna ?

Aðoe nèserra ; sabbhän arè njarè orèp bäng-sèbäng kalabän njangsara. O, djähät ongghoe pangarona tjandhoe rèja.

3. Pangombhäränna aèng satjaptjap.

dälem tomang apoja bär-gälä-bäran èangghoej adhäng, sadija'-änna paman tanè sè parappa'na padä èmo' alako sabä. Sakeddjhä' agghi' bilä ella molè däri sabä tanto ella nemmo sadija'an nasè'.

Aèng, sè bädä è djhärangan, ella ngalkal, sowarana ngagälobok ; owa'na naè' ka attas njalepsep è kennengnganna nasè'

è dälem raboenan ; nasè'na taker marobhoek.

„Aðoe ma' tjè' panassa,“ serrona aèng satjaptjap dä' tja-kantjana: „Sèngko' arassa ta' kellar aenneng bit-abit è dinna' ; sangabä' rassana tjè' nammangnga.“

Nalèka aèng ngotja' dä'bärija kateppa'an bhibhi', sè adhäng, mokka' langka'na ; raboenanna pas èbäta' ; owa'na kalowar däri djhärangan bhoel-ngebbhoel ka attas.

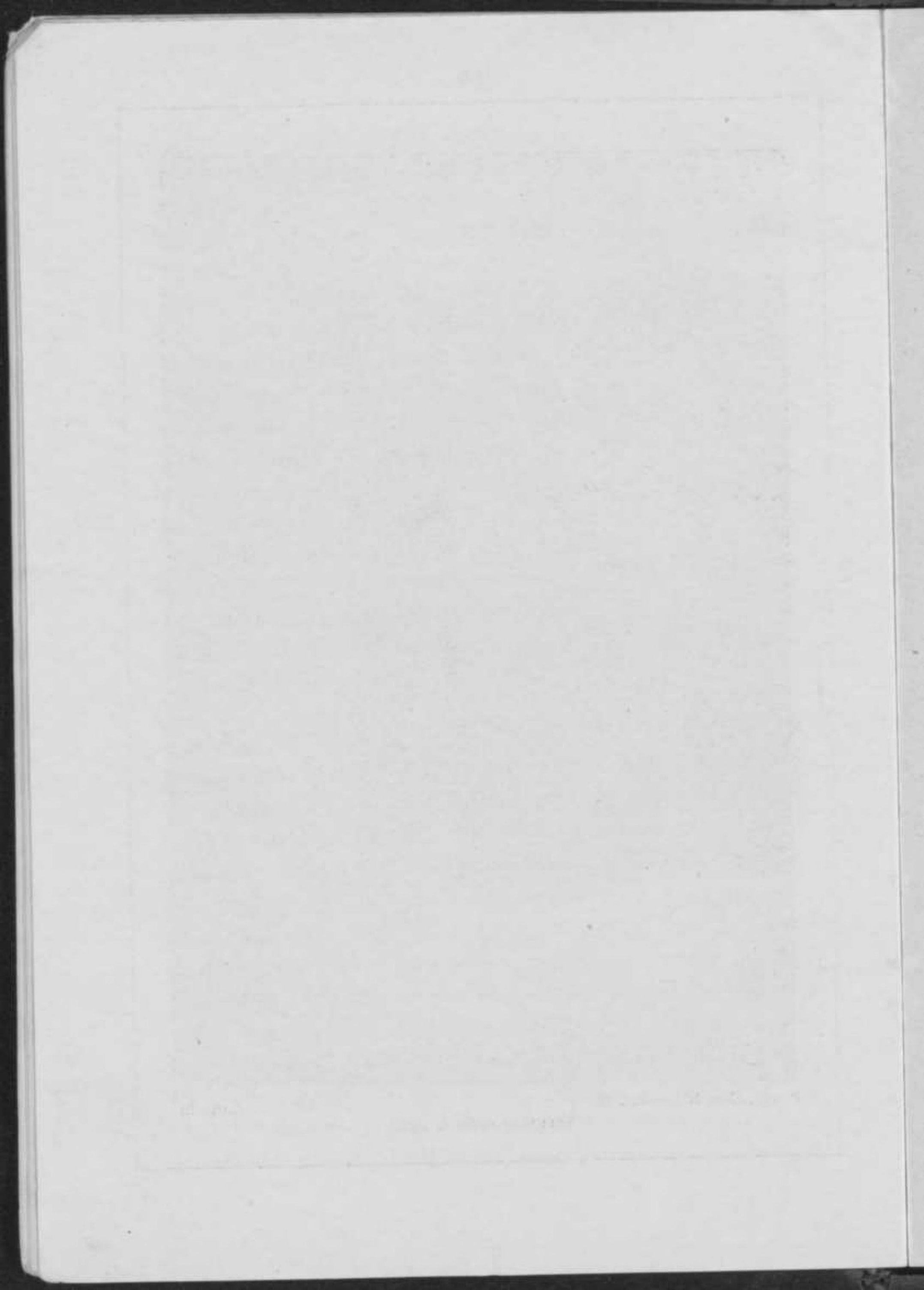
„Hoéré! hoéré! Satèja ollè mardhika, ollè apasèjar dä' man-kamman sasoka'na atè.“ Bärija otja'na aèng satjaptjap sè tjalèpèr ghellä' dä' tja-kantjana.

Pangghellār Bhoeddhi. II

Sombher radjā è alas.

Katja 21

Pakalowarra dāri djhārangan ella dhāddhi owa', ladjhoe kalowar dāri dāpor abhāreng tja-kantjana lèbāt è tjangdèla. Sè tjalèpèr ngotja' polè: „Tja-kantja, senneng ongghoe satèja, ollè alalana salèbarrā alam nekka'aghi karep.”

Pangolboe'na owa' ghellā' atambā abit atambā tēngghi kongsè mettèk, ta'ètangalè dāri bābā. Sa-dhisa ètangalè dāri bāng-abāng tjomma katon padā bān padjoeng; rēng-orēng, sè alako è sabā, radjana tjara bilis.

Sè ngolboe' atambā tēngghi polè sambī ra'èra'an bārinna': „Lā, tja-kantja, madjoe' padā

njapot arè, sè bānnja' kabettjè'anna dā' èssèna alam. Sapa bān apa ra sè ta' abherri'ā panarèma dā' arè? Orēng, kèbān, boe-tomboeān bān sakabbhianna men-tamenan padā arassa'aghi panassa arè. Bilā arè ombār, èssèna alam padā anga-bhoenga sarta ngalem bhāghoessa tjahjana.”

Anangèng owa' ghellā' so'è abit so'è korang lèboerrā sè ngabāng, sabāb hāwāna è attas tjellep; atambā tēngghi atambā katjep tjelleppa. Owa' djārèja ta' ngèra djhā' è

djädijä tjelleppa tjara djärèja; panjanana sadjan têngghi sadjan panas, sabäb atambä semma' ka arè, mangka tabhälik. Pangabängnga ta' patè santa', la-mala atambä lèrè, molana pas andi' pangèra djhä' tadä' kèrana sè taoa napa' ka arè, sè tjè' têngghina djärèja.

Serrèna häwana è attas talèbät tjellep, owa' ghellä' ta' perna aenneng è djädijä, terro torona polè ka bhoemè.

Owa' sè tjar-mentjar è bäng-abäng padä apolong kongsè dhäddhi mègghä. Bilä ètongngo' angèn pas adjhälän noro' padjhälänna angèn, ladjhoe apolong bän mèggha sè laèn. Bit-abit langngè'na ta' ètangalè däri bhoemè, sabäb kato-poan mègghä, sè dhäddhi ondem, ropana bädä sè tjelleng bädä sè kalaboe.

Bhäreng ondem djärèja ngabäs dä' bäbä nangalè bhoemè, tjè' nèserra, sabäb ropana akanta orèng sossa, amarghä arè ta' ètangalè, sonarra ta' napa' ka bhoemè, karana èandengngè.

„È, tja-kantja, madjoe' ka padä toron njapot bhoemè," otja'na sè tjalèpèr ghellä'.

„Ijä madjoe', nèsèr onghhoe bhoemè rowa ta' ollè panassa arè."

„Saotta kantjana. Sè laèn pas padä njambhoengè: „Sèngko' noro'a! sèngko' noro'a!"

Padjhälänna owa' sè toron dä'-adä'na on-laonan, tapè sadjan abit sadjan ghäntjang, ladjhoe bhres, dhäddhi odjhän tjè' dherressa, ghägghär ka bhoemè, terros njerrep ka dälem tana.

Odjhänna ta' dhoeli terrang, bädä sè dherres, bädä sè tjoma rèsè', bädä sè tjoma bhes-arbhes bhäi. Aèngnga odjhänan djärèja bädä sè kandhek è oen-däoenan, è ata'na bengko bän è padjoengnga orèng sè adjhälän bäkto djärèja, tapè sè bännja' ghägghär ka bhoemè pas terros njerrep ka dälem tana; è län-djhälän èsepsep bän ramo'na boe-

tomboeän; dhinèng sè ngennèng terros ijä ladjhoe bhäi padjhälanna è dälem bhoemè ta' boe-amboeän. È djädijä pettengnga alèmonan.

Bilä napa' è kennengngan sè ta' kennèng èlèbädhi, pas

atjampo bän aèng däri èn-laèn kennengngan, ladjhoe dhäddhi songaj, aghili noro' kennengngan sè lembä. Pangèrana tanto saabiddhä bhäkal ta' ngennènga kalowar däri dälem bhoemè, sè tjè' pettengnga djärèja, bhäkal ta' taoa tèra'na arè polè.

Apa bhender pangèra sè bärijä djärèja? Endjä', sabäb tao-tao aèng djärèja kalowar däri bhoemè, nangalè tèra'na arè. Sakèng ghettonna, para' ta' partjadjä'ä dä' bhädhanna dhibi', djhä' sè ètangalè djärèja tèra'na arè. È djädijä dhäddhi sombher radjä sarta pas dhäddhi olona songaj.

Pappó! bhoengana aèng ta' ra-sakèra, polana tao kalowar dāri papetteng, ladjhoe tja'-lontja'an, bādā sè ngèndoe e panassa arè; bādā sè terros aghili apolong bān tja-kantjana alèbādhi bhāng-kembhāngan ana-bārna, sarta njèramè dāoenna boe-tomboeān sè mongghing è pèngghirra songaj. È salandjhāngnga djhālān atjampo bān aèng dāri li-ghiliān laènna, molana bit-abit songaj djārèja atambā lèbār.

Bilā aèng djārèja aghili è pamengkangnga orèng atambā lèboer, sabāb bānja' na'-kana' padā èn-maènan è aèng. Torkadhāng aèng djārèja ngontja' dā' attas, semmona ngabālā'ā kabhoenga'anna dā' arè otabā dā' ka'-bhoengka'an. Paghilina atambā djhāoe sarta atambā bānja' bhārengnga, sabāb è lān-djhālān atempor bān aèng dāri soksock sè laèn.

4. Pangombhārāna aèng satjaptjap.

(Totokka bhāb 3).

D

āri djhāoeān aèng ghellā' nangalè bengko radjā è ondjhoerrā; rassana masè bhākal èkennènga bhentor.

Marèna ongghoeān. Sanapa'na sakandjā tao-tao aèng djārèja ghāggār aghili dā' bābā dhād-dhi ghāroedjhoeghān abhentor rodā, sè tjè' radjana. Sakèng bhāntera paghilina aèng, rodā

djārèja pas apèddhel. Dhinèng dā-rodā laènna. sè asam-bhoeng bān roda radjā ghellā' ijā pas padā noro' apèddhel tjè' santa'na.

Sanjatana bengko djärèja pabbrik aghäbäj teppongnga sabbhräng.

E djädija aèng ghella' ta' nemmo senneng sakalè, sabäb ta' èamboei bän messin sè alako, bädä polè sè èomek bän sabbhräng; djärèja sè palang.

Dhinèng sè ngennèng kalowar däri pabbrik tjè' pèrakka,

ladjhoeghantjangan paboeroena, matotoka padjhälanna. Salèbäddhä däri kennengngan djärèja, padjhälanna aèng lèbat è tana lembä, dhäddhi ta' ngen-nèngsanta' akanta ghi' è adä'.

Dhinèng pèngghirrä è kangan katjèr tjè' mandhäbbhä, aèngnga kongsè ngennèng ngongngang ngabässaghi tana è kangan katjèrra djädija.

Sanadjhän aèng djärèja tjè' maksana terro santa'a akanta ghi' bilä'anna arowa, tapè partjoma bhäi, padjhälännä kapaksa rè-lèrè sarta kodhoe sabbhär; maskè ènoma sapè, kerbhoej bän èn-laènna bhoeroen alas, otabä èangghoej sa-sassa tokang binatoe, sè bhärängnga atèmbhoeghän tjè' bannja'na, neng-enneng bhäi.

E pèngghirrä songaj djärèja kadhäng bannja' bengkona;

è djädijä aèngnga songaj bhoeroe ta' bhersè akanta ghi' nalèkana bhoeroe kalowar däri dälem bhoemè.

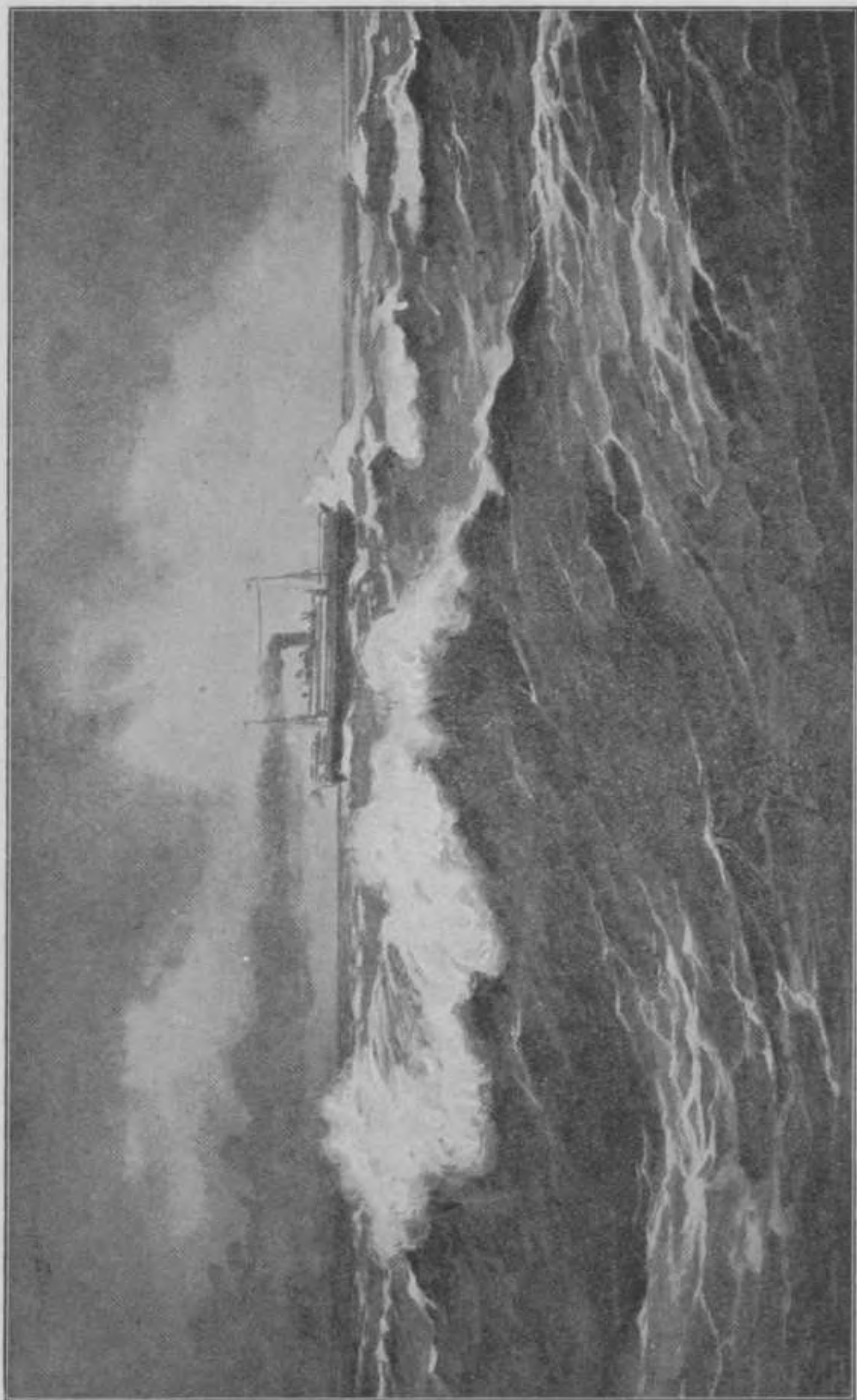
Kaotja'a marè bhoenga bijäsana pas sossa. Bärijä kèja aèng sè kasebbhoet ghellä', bäktona ollè kabhoenga'an ella talèbät, satèja èghäntè bän kasossa'an, ijä arèja kapaksa njangghä parao radjä kènè' sakellarra.

Padjhälänna parao djärèja bädä sè ka olo, bädä sè mèlèr

noro' paghilina aèng. Dä'bärijä aèng djärèja sè matotok padjhälänanna kalabän njangsara. Torkadhäng ètjello' orèng èangghoej aèng ènom otabä ènomma èbin; otabä èangghoej norap men-tamennan; mon bärijä aèng èèsep bän ramo'na tatamenan, pas adjhälän è dälemanna kolè' otabä kadjoe terros dä' ättas kongsè napa' è oen-däoenna.

Dhinèng aèng sè laèn aghili polè kongsè napa' è tasè'. Bärämpa tjaptjap bännja'na aèng sè bädä è djädijä tanto ta' kabiläng djhä' èbilänga. Opama tong-sèttongnga njarè-

.... aéng sè laén nghili polé kongsé napa' é tasé'.

ta'aghi lalakonna, tanto dhäddhi pan-bärampan boekoe. Sè sèttong amè' njarèta'aghi bhäb tasè', sè talèbat tjelleppa, sarta šaabiddhä katopoaan bän ès; sè sèttong polè amè' njarèta'aghi bhäb naghära, sè kakorangan aèng, kongsè tadä' boe-tomboeänna sakalè, amarghä ta' odi' è djädija. Sè laèn polè amè' njarèta'aghi partolonganna dä' orèng, karana èangghoej norap sabä bän tegghäl; bäda kèja kèrana sè njarèta'aghi lalakonna, sè arorosak baktana bändjir.

Anangèng saongghoena aèng djärèja tadä' kèrana sè ngennènga along-polong padä adhoengngèng otabä atjarèta bän tja kantjana, sabäb padjhälänna ghi' ta' napa' ka engghänna. Bhoeroe amboe sakeddjhä' è tasè', ladjhoe adjhälän polè, ija arèja ngabäng dhäddhi owa' polè ngèd-dherri bäng-abäng, bit-abit pas dhäddhi odjhän abäli polè ka bhoemè.

Satèja njata dä' bä'nä, na'-kana', djhä' aèng rèja sè adjhälänan tadä' amboena.

5. Polo Rakata.

K

alamon orèng nompa' kapal apo' andi'na Paketvaart Maatschappij, sè mantjal däri palabbhoeän Tandjoeng Prijoe' èntara ka Padang, tanto alèbadhi sellat Sondhä. È sellat djärèja bänja' lo-polona sè katon däri kapal. Polo apa'an njamana djärèja? È djädija bäda sèttong polo sè njata ka-dhädhiän däri ghoenong, katonna tjè' assrèna. Boe tom-

boeän sè è lambhoengnga ghoenong djärèja kennèng sonarra arè katon ngabhiroe akanta baboet, sè èampar; ropana è djädijä assrè sarta taremtè. Tapè saongghoena ngabätèrè, karana ghoenong djärèja ghoenong apoj; kabäna terros ka dalem bhoemè aèssè apoj bän bätö marong, kalamon kalowar tao aghäbäj karosakan.

„Apa ghoenong djärèja ella tao leddhoe'?"

Ijä ella tao. Nalèka taon 1913 boelän Agoestoes ollè 30 taon teppa' dāri paleddhoe'na. Eppa' bän embhä tanto ghi' katjapo'. Doe ratos taon abiddhä ghoenong djärèja djhemdjhem bhäi, molana taçä' orèng sè njangka djhä' leddhoe'ä.

Nalèka boelän Mei taon 1883 ghoenong Rakata otabä Karakatao djärèja molaè ngamok; kabäna makalowar apoj talèbät nako'è; okossa bhoel-ngebbhoel ongghä ka bäng-abäng talèbät radjäna, tèngghina kongsè 12000 M. È di dālemanna kabä sowarana agāleggerrän akanta ghäloe-dhoek, aghäbäj kèrèssa atè. Sè bārijä djärèja ta' abit, pas sabbhär polè. Bännja' wan-towan dāri Bettawi èntar ka polo Rakata, marèksa kabäçä'anna ghoenong djärèja bän kabäna, nangèng ta' nemmo dhä-tandhä sè ngobätèrè; kabäçä'anna ghi' pagghoen akanta è dālem 200 taon sè ella kadjhalānan; amarghä dāri djärèja orèng ta' ngèra sakalè, djhä' ghoenong Rakata bhäkal leddhoe'ä kongsè aghäbäj bhäläi radjä.

Nalèka è tangghäl 27 boelän Agoestoes taon 1883 bāçä sowara salèng ngadjhägghoer kalowar dāri ghoenong Rakata, èkaèding è kennengngan sakolènglèngnga djädijä, akanta sowarana marèjem sè amonjè abhäreng. Dhinèng pakalowarra okos dāri kabä aradjä'an bän pangolboe'na atèngghian bän sè è nalèka boelän Mei.

Tèngghina okos djärèja kongsè 29000 M.

E okos sè ngatjelleng djärèja bāçä apojja salèng ngatjorot

akanta kembang api, tjè' lèboerrä abäsanna. Dhinèng sowara ghellä' tadä' amboena kongsè èkaèding ka Soemedang bän Garoet. Bhoemè aghoendhek dhäddhi lèndhoe. To-bäto sè marong padä ngolboe' ka bäng-abäng; dhinèng apoj sè ngalowar däri kabä akanta tasè' apoj.

È naghärä-naghärä sè semma' è djädijä, akanta è Bhän-

ten, è Bettawi, è Parèjangan pèngghir bärä' bän è Soemattra pèngghir lao' padä bädä odjhän aboe tjè' dherressa, langngè'na kongsè petteng, arèna ta' ètangalè; maskè nalèka djärèja pokol 12 sèjang, tapè akanta bädjä malemma. Sowarana ghoenong salèng ngadjheddhoel tadä' pegghä'na. Dhinèng bäto kambäng ngalarkar è salèbärä tasè' Djhäbä, amarghä èlanjo' ombä'.

Bä'na tanto tao ra-ngèra, na'-kana', bärämna kèrèssa bän tako'na orèng natkala djärèja, amè' alebbian bän pangèrana bä'na. Tao-tao pas bädä sowara gäleggerrän

polè abhängettan bän sè ella, kongsè èkaèding è salèbärrä tana Parèjangan. Sabägiän däri lambhoengnga ghoenong bän polo Rakata mosna, ghoedjoer ka dälem tasè'; amarghä däri djärèja tasè'na aghoendjek, ombä'na talèbät radjä, tèngghina kongsè 24 M. Arossa tasè' tjè' santerra, kongsè alabhäs ka polo Soematträ pèngghir lao'. Nalèka djärèja bädä sèttong kapal alabbhoe è palabbhoeän Telloe' Bettoeng èontallaghi bi' ombä' ghägghär è pasar patjènan è kotta djärèja. Ko-bengko bän ka'-bhoengka'an padä antjor tadä' karèna ètampek ombä'; rèng-orèngnga padä dhäddhi koreppanna tasè', tadä' sèttonga sè lopot däri patè. Bärija kèja tana pasèsèrra paressidènan Bhänten ta' lopot däri pangamokka tasè'; orèng sè matè bädä 36000; ko-bengko padä sèrna; bän-kèbän ta' kabilängan sè dhäddhi pakanna tasè'. Bä-sabä bän tana laènna, sè bilänna possä' bän men-tamennan tjè' dhäddhina, samarèna èamok tasè' djärèja pas sèrdäng sama sakalè, dhäddhi ra-ara beddhi.

È seddhi'anna polo Rakata bädä polo Sebessi; ghi' bilänna orèngnga lebbi 2000; kabbhi djärèja padä matè amarghä paleddhoe'na ghoenong Rakata bhoeroe, ijä arèja èodjhänè aboe sarta bato marong pas èlambhäs tasè'.

Samarèna aghäbäj katjalaka'an, sè talèbät radjana djärèja, ghoenong Rakata sabbhär polè. Satèja, saellana ollè 32 taon däri paleddhoe'na, ghoenong ghellä' ella possä' bi' boe-tomboeän; bilä kasonaran arè ropana katon ngabhiroe tjè' assrèna.

Dhinèng afdéling Lampong bän tana Bhänten sè èken-nèng bhäbhädjä, satèjanna ella bänja' polè orèngnga, bä-sabä bän na-tana sè laèn ella èbbhä' bän men-tamennan, akanta ghi' bilänna; tadä' orèng njana, djhä' è djädijä tèlassa karosakan amarghä paleddhoe'na ghoenong Rakata nalèka taon 1883.

Kalamon bakto malem satadā'na lako rēng-orēng padā along-polong, akandhā bhāb paleddhoe'na ghoenong Rakata, badāna odjhān aboe, sè kongsè mettengngè arè, rosakka bā-sabā bān ghāl-tegghāl bān patēna orēng aboen-èboen amarghā bāndjirra tasè'. Sè ngèdingngaghi padā lèboer, maskè padā njaptjap aèng matana, amarghā ngerres rasana atēna sakèng radjana bhālai.

6. Èn-maènan anè.

a'na Saníp ella tao alalana dā' pan-bārāmpān naghārā, molana bānna' pangataonna. Dhinèng sè dhāddhi lantaranna tao alalana djārèja barinna': nalèka Pa'na Saníp ghi' kana' enneng è kotṭa dhāddhi dhoenorra sèt-tong towān bhāngsa Bālāndhā; nalèka djārèja anjama Soekiran.

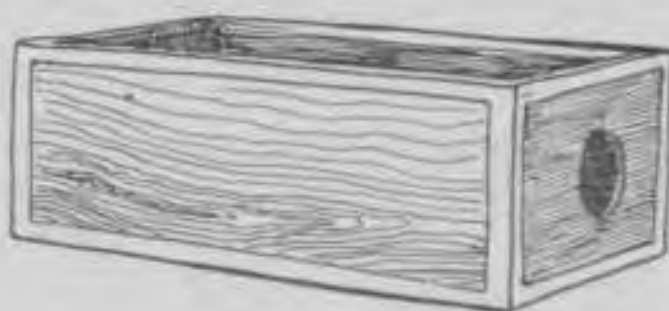
Serrēna Soekiran djhoedjhoer atēna, bhādjheng alalakon sarta èsto dā' lora, bit-abit èpadhāddhi djongos dālem.

Abiddhā sè noro' towanna 20 taon, segghoet èadjhāk dā' èn-laèn naghārā. Na'-ana'na lorana padā tarēsna dā' Soekiran, sabāb sabbhān arè èladhinè sarta èandjhoe. Kalamon èn-maènanna na'-kana' djārèja rosak, pas èpateppa'.

Nalèka towanna matè, Soekiran molè ka dhisana. Ana'na anjama Saníp ella radjā sarta ella negghoe' kalakowan è kotṭa. Soekiran alias Pa'na Saníp terro matèa è dhisa padoempa'anna dārāna, aengghoen è bengkona dhibi';

bengkona abhangon lèghin kabilang seddheng radjana. Pa'na Saníp pangalèboerrà dà' na'-kana' ghi' pagghoen, molana bannja' na'-kana' sè segghoet èntar èn-maènan ka bengkona. Torkadhäng na'-kana' djärèja èpapolong pas èdhoengngèngè. Na'-kana' tjè' lèboerrà ngèdingngaghi dhoengngèngnga. Pa'na Saníp ija segghoet aghabajjaghi èn-maènanna na'-kana'; sè èghabajjaghi pada ngaromo' nengghoe paghabajja. Serrèna nalèka ghi' noro' towanna ella tao èn-maènan ana-bärna, molana satèja ija tao nèndhä. Na'-kana' sè èghabajjaghi pada lèboer, sabab saabiddhä ghi' ta' tao ka ropana èn-maènan tjara djärèja.

È sèttongnga arè Pa'na Saníp atjèko sè alalakon alobangè pettèna roko' manèla. Maskè pangghabajan djärèja abak malarat, bit-abit dhäddhi kèja. Samarèna djärèja ladjhoe aghabaj boengboeng däri dhäloebäng kandhel; è lobängnga sè saladja èpasangè katjana tasmak; è pèngghirrä katja èpasangè ellim, dhäddhi ollè tjekka' dà' boengboeng, ta' ghämpang tjoṭot.

Kontjo'na boengboeng sè saladjana èpamaso' dà' lobängnga kotak ghèlla' èparapet.

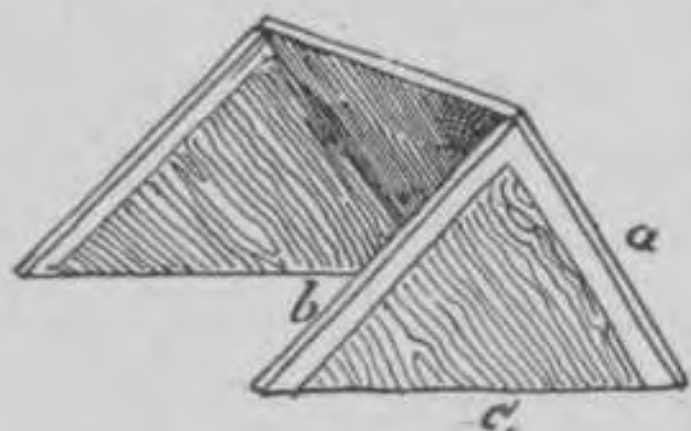
Dhinèng kodoengnga kotak èketṭok dhäddhi doewä' teppa'; sè saparo ègharghadjhi èpanjèrang, dhäddhi 2 madjhoe tello'. Papan doewä mègghi' djärèja èpakoaghi è kangan katjèrra kodoeng sè saporona; bhärenng ella marè pas èkodoengngaghi è

attasanna kotakka, dhäddhina akanta ghämbhär arèja.

È dälemanna kotak sè ta' akodoeng èpasangè katja, sè ngangghoej rasa, epamèrèng. Bhärenng pettè djärèja ella ranta, Pa'na Saníp pas ngala' katja lä'-bellä'anna katjana

tjandéla doewä mègghi'; sè sèttong bhāngonna masaghi empa'; è attasanna katja djārèja ètaboeri beddhi, pas èkosot ngangghoej katja sèttongnga. Na'-kana' sè aghārib-

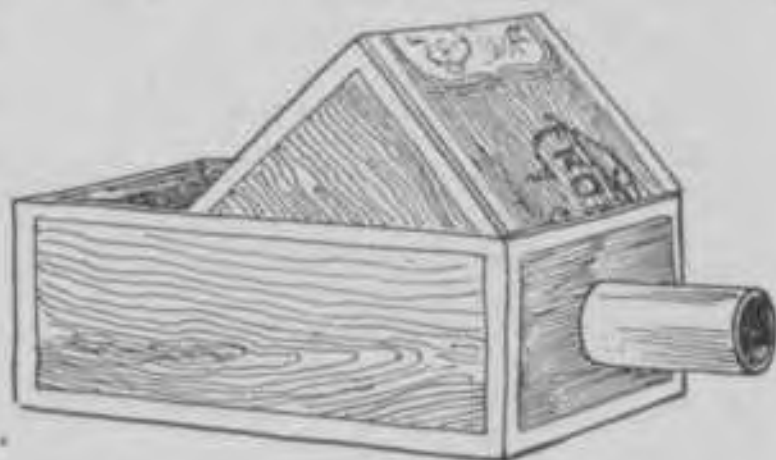

bhoeng è djādija tjè' tarongghoena sè ngabässaghi, tapè tadā' sè ngartèa ka kareppa lalakon djārèja.

Katja ghellā' samarèna èkosot è beddhi, robāna ta' djhennèng, tapè potè boereng sarta kasar.

Katja djārèja pas ètompangngaghi è pettè (kotak) ghellā'. Pa'na Saníp pas ngotja' sambu akopa' sarta aghellā': "Lā, satèja ella marè na'-kana'; sakeddjā' agghi' bā'na bhākal taoa bhārāng sè nè-anè ngangghoej pakakas arèja."

Marè ngotja' dā' bārija pas ngabās kotak djārèja dāri attas; ropāna ghi' bādā

korāngnga; Pa'na Saníp pas maso' ka romana ngala' sarong, èkakodoeng; kotak ghellā' èkala' èkodoengè sarong kèja,

tjoma boengboengnga, sè ngangghoej katjana tas-mak ghellā', sè bādā è lowar.

Na'-kana' padā ngalènglèngè Pa'na Saníp sarta tjè' addhrengnga sè terro

taoa ka saddjhāna orèng towa djārèja.

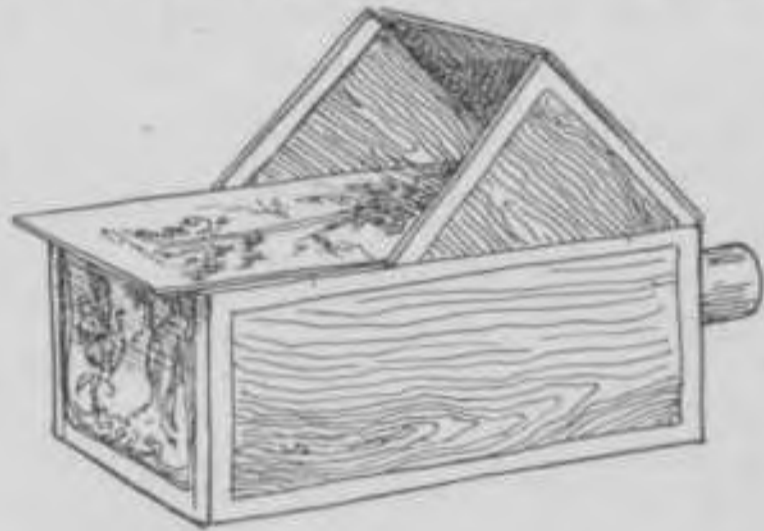
"Ah, bhāghoes ongghoe," otja'na Pa'na Saníp sarta ladjhoe ngolok Soeradi: "Dā' anna' Di, bā'na ollè nèngghoe ka adā'!"

Soeradi ta' apèkkèr polè pas bhlās, kebbhāt njono' ka

dälem sarong, ladjhoe aèra': „Aðoe kana', tjè' bhäghoessa, tjè' lèboerrä. Lä arèja Dhihär bädä è la' ðinna'; bä, ma' njengngèr, Här!”

Samarèna Soeradi, na'-kana' sè laèn paðä atè-ghäntè sè nèngghoe. Apa ra saongghoena sè katon è kotak djärèja?

E attasanna katja boereng ghellä' bädä djäng-bädjänganna räng-bhärang sè neng è aðä'anna boengboengnga kotak, akanta: bengko, lorong ka'-bhoengka'an otabä orèng sè noddjhoenè lèbät è djäðijä. Bärnana djäng-bädjangan paðä bän bhärängnga. Ella, bhäghoes ongghoe na'-kana'.

„Kassa', bä'na mandjeng è ðissa, Di!” otja'na Pa'na Saníp ðä' Soeradi; sè èsoro ijä pas atoro'; tja-kantjana paðä tè-ghäntè nèngghoe è kotak; dhinèng Soeradi lakar kana' lotjo, tao bhäi aghäbäj têngka sè makemboeng tja-kantjana: aènggek, mantjella' sambi bi'-njambibi', goe'-onggoe'an, ði-boedina pas djhiläna èpangolpa. Tja-kantjana, sè nèngghoe djäng-bädjänganna è kotak, paðä aghellä'an tjè' pèrakka. Anè ongghoe èn-maènan djärèja.

Tjatjak bä'na nènðhä aghäbäj!

7. Katolongan.

sèttong pasèsèr bādā dhisana kènè' anjama Bātopotè; bengkona tjoma bādā doe polo koren, tor ella padā rējot kakabbhi, la-mala bādā sè ata' langngè'. Orèngnga padā kèn-mèskèn, pangorèpanna tjoma dhāddhi tokang mantjèng, ta' ngennèng njambi atanè, sabab tanana è djādijā tana sarassa', talèbāt kadjällä, ta' kennèng èperghi'i. Kalamon ta' èntar mantjèng, bādā kèja orèng sè djā-ngadjā maksa namen djhägghoeng bän sabbhräng (tenggäng); dhinèng sè arabādhi, mon lalakè'anna èntar mantjèng, ana' binèna; maskè orèngnga tjè' omessa, tapè asèlla ta' nèmbhängè bän malaratta sè alako, torkadhäng ta' metto sakalè.

Kalamon noddjhoenè ombä'na radjä padā adjhälän rèng-èrèngan, sowarana salèng padjhägghoer mokol ka pasèsèr, apa polè angèna bhärät sowarana ngaroso nako'è, tadā' orèng sè bängal èntar mantjèng, dhāddhi kapaksa ngangghoer bhäi; mangka kalamon ta' andi' djhoeko' ijä ta' ollè pèssè, tadā' sè èkabelliä bherräs, kapaksa ngakan sabādāna sè kennèng èkakan, sapertè: alor, bhoeloeng, kerrang, tèrem bän èn-laènna.

Anangèng na'-kana' ta' mèkkèrè sossana bän kamalaratanna orèng towana. Taona tjoma senneng, apa polè

mon mama'na èntar ka tasè' nompa' djhoekong, pamolèna ollè djhoekò', sè ladjhoe èdjhoewäl ollè pèssè; ta' sakalèkalè tao malaratta orèng towana otabä ta' mèkkèrè kasang-sara'anna mama'na mon ètempo ombä' radjä è tasè'.

Abässaghi, arowa, è dïssa bädä na'-kana' tjè' rammèna padä èn-maènan è tasè', tadä' sossana; bädä sè atjèbbhoeng, bädä sè akeddäl, bädä sè bäng-tabängan; marè mandï ladjhoe padä ngèndoe; angghoejjä bä'-djhoebä', bädä sè

pèra' asalebbär. Torkadhäng na'-kana' djärèja njarè kerrang, tèrem bän èn-laènna bhängsana kerrang; mon ollè bännja' èghibä molè, pas èkella. Dhinèng mon ella massa' pas èkakan; mongghoe dä' na'-kana' djärèja tjè' njamanna.....

È sèttong arè Amina bän Arbidin satarètan abhäreng bän tja-kantjana padä njarè tebbhälän; bit-abit kana' kadoewä djärèja tapèsa bän reng-bhärengnga. Padjhälänna orot pasèsèr sadjän abit sadjän djhäoe, kongsè ta' ngèding sowarana tja-kantjana sè ngarèjok padä aghädjä'. Sè èkaèding tjoma ngarosona angèn ngasowarra ombä'. Sè adjhälän

kadhäng sambi ngabässaghi mano' kadhoebhoek, sè ngabäng è attas tasè', matana rèk-lèrèkan pas njaop djhoeko' sè ngambäng, èghibä ngabbher kongsè mettèk, pas tjèmot ta' ètangalè polè; torkadhäng amboe ngabässaghi djäng-bädjänganna arè è tasè' rap-ghäliräbhän tjè' bhäghoessa.

Na'-kana' kadoewä djärèja ta' tao djhä' padjhälänna ella djhäoe.

„Kamma'a ra rèja?“ otja'na sè sèttong. Arbidín ladjhoe adhoeddhing da' sèttong kennengngan abäk nambhän, pasèserra rata, è seddhi'änna bädä ghoemo'na, sambi ngotja' :

„Sèngko' ella tao èntar dä' ässa; è dissa kennengnganna pennjo atellor. Madjoe' djhä' èntara dä' ässa nglala' tel-lorra pennjo!“

Alè'na ghellem.

Sè kadoewä ladjhoe anga-bhoenga adjhälän èntar ka kennengngan bhoeroe. Padjhälänna pa'-kalapa'an ongghä toron lèbät è to-bäto, kadhäng entas è aèng. Ta' antara abit napa' è sèttong telloe' sè èapèngè ghoemo'. È djädijä tjeddhoe, tadä' angèn ngalessèr, aèngnga rata akança katja. Kana' kadoewä djärèja mandheng ka aèng, pas nangalè sampan kènè' ta' li-ghoeliän.

„Arowa' sampan, mak,“ otja'na Amina sambi adhoeddhing.

„Ah ongghoeän,“ saotta Arbidín sarta ladjhoe ngotja' polè: „Paghi', mon sèngko' ella radjä, aghäbäjä parao tjara arowa', pas ètompa'a ka tasè' bi' bä'na, lè'.“

„Lètjèk; djhä' bä'na kanan bängala nompa' parao,“ djhäwäbbhä Amina.

„Bärämna, sèngko' ta' bängal?“ sè njaot dä' bärjä sambi mantjella' polana èapessaghi bi' alè'na, sè ghi' aomor 10 taon, èkotja' „ta' bängal,“ mangka abä'na ella aomor 12 taon.

Arbidín panas atèna, pas Elloe' na'-kana', è babä arèja mon bä'na terro taoa kabängalanna Arbidín.

Arbidín atjabbhoer ka aèng ladjhoe alangngoj èntar ka kennengnganna parao bhoeroe. Bhäreng ella napa', paraona èsoṭok ka pèngghir.

„Lä bärämma lè'; bängal bä'na nompa'? Ta' kèra!“
otja'na Arbidín dä' alè'na.

„Ah, ma' ta' bängala. Mara tègghoe; djhä' pèra' nompa' parao rè!“ Amina sè ngotja' dä' bärjä sambi alontja' ka sampan. „Ma' bängal, mak. Madjoe' padjhälän!“

Arbidín pas madjhälän paraona, sè pas ngalatjat ka aèng. Sè kaḍoewä paḍä pèrak.

Arbidín njandhak papan, sè neng è sampan èangghoej dhädjoengnga. Padjhälänna parao lèsèk, ta' antara abit napa' è kennengngan sè molaè bädä ombä'na; paraona djoel-andjoelän akanta èondjän. Na'-kana' sè kaḍoewä

atambä pèrak. Paraona so'è ka tengnga, so'è lanjo, ombä'na atambä radjä.

Arbidín bän alè'na aghellä'än, padä bhoenga. Tapè sana-lèka djärèja bädä ombä' mokol ka sampan kongsè mèrèng. Amina atarat ngadjhæk abäli.

„Lä, lä, ghellä' tja'na bänga'an, satèja ma' tako'. Lä, sèngko' ta' tako' lè'; madjoe' terros bhäi," saotta kaka'na.

Arbidín adhädjoeng polè, paraona so'è ka tengnga; ghoelina so'è bhänget, bäng-ghälimbängan, djoel-andjoelän èpokol ombä' däri èrèng bän däri adä'. Amina arèng tjerrèngan ladjhoe nangès, nangèng Arbidín njaman bhäi sè adhädjoeng, sakodhi' tadä' kettèrra.

Bit-abit Arbidín ella toboek sè pan-sampannan, apa polè ella djhäoe däri pèngghir. Sampanna èpakapèngghirä saddjhäna pas molèa. Sè adhädjoeng ngallè ka saladjana. Tapè Arbidín tjè' mengnga'na bän kobätèrra, amarghä paraona ta' endä' mèngghir, la-mala so'è ka tengnga. Amina ijä tao dä' bhäläi sè datengnga; sakèng tako'na pas atarat sakellarra: „Tolong, tolong, tolo ng.” Èbasabärijä tadä' orèng sè ngèding pataratta. Bit-abit lessò sè rèng-tjerrèngan, pas alèrpek è sampan sambì nangès tjè' sossana.

Bärämma Arbidín?

Kana' bängalan djärèja tadä' amboena sè adhädjoeng, ngettok kakowatanna, tapè partjoma. Sampanna èandjoel ombä' bän èghibä aros ka tengnga. Bit-abit Arbidín ged-dhoer ora'na, abä'na lèmpo, pas neng-enneng sambì nampa tjangkèm, atèna tal-takettal, aèng matana adhärribisan. Sè kadoewä èlang akkalla, ladjhoe padä nangès; paraona terros bhäi ka tengnga.

Ta' abit bädä ombä' radjä dateng ngantor sampan; aèngnga ngontja' dä' attas, naboej ka kana' kadoewä djärèja taker kopo, sampanna kamaso'an aèng.

Nalèka djärèja langngè'na petteng amarghä ondem, angèna tandes, ghoelina sampan atambä bhänget èpokol ombä' sasat tadä' amboena.

Eh nèserra kana' kaðoewä djärèja. Arapa ra Arbidin mè' tjè' èntèngnga!

.....

8. Katolongan.

(Sambhoenganna bhāb 7).

aotja'a è kè:èk abäk nambhän bän kennengnganna Arbidin djärèja bädä oréng kaðoewä padä tatèdoeng.

Padätengnga è djädijä nompa' sampan, ngala'a tellorra pennjo. Serrèna nalèka djärèja arè tjè' panassa, ladjhoe njarè kennengngan sè aop, pas doeng-tèdoengan è djädijä, tapè ladjhoe tatèdoeng.

Sampanna èdhina è telloe' sè tjeddhoe. Orèng kaðoewä bhoeroe ta' ngataoè padätengnga Arbidin bän alè'na. Bhärenng djähghä, nangalè ondemma kandhel, angèna tandes, pas li-dhoeli èntar ka sampanna, tapè tjè' mengnga'na bhärenng tao, mon sampanna tadä'.

„Pó, sampanna èlanjo' aèng, ka'„ otja'na sè sèttong.

„Èngghi, tapè ko'amma paboeroena?“ Sè kaðoewä ghän-tjangan ongghä ka ghoemo', ladjhoe bäs-abäsan ka tasè'.

Momolanna ta' nangalè pa-apa, kadjhähähäna ombä' sè ngapotè katopoan bi' kapo'na aèng; tapè bit-abit pas nangalè leng-tjelleng è djhäoena.

„E, ka', madḍhā pandheng, ghārowa masè parao! Amè' ghārowa paraona, tapè masè bādā orèngnga," otja'na orèng sè sèttong polè.

„Èngghi, èngghi, ongghoeän, ghārowa orèngnga bā'-ko-bā'an."

Orèng kaḍoewä djärèja ta' tao, sapa sè ngèbā paraona ka tasè'. Parao djärèjä sakeddjhä' katon èandjoel ombä', sakeddjhä' èlang, akanta sè tasèllem. Orèng bhoeroe sè sèttong ngotja' polè: „Aḍoe, bārämma orèng ghārowa, ka', mon paraona possa'a bän aèng, ta' boeroeng tjalaka'."

Marèna bārämma akkalla orèng kaḍoewä djärèja? Njarèja partolongan? Kamma? „Madḍha èntar ka tokang mantjèng," otja'na sè kaḍoewä, ladjhoe berka' ka dhisa sè semma'. Bhāreng ella abāk djhäoe sè adjhälän pas nangalè orèng bännja' kalowar ḍari dhisa, ropana masè ngèntarana abā'na.

Sapa'an orèng bännja' djärèja?

Tja-kantjana Arbidin bän Amina, sè paḍa èn-maènan è tasè' kasebbhoet è aḍā' ghellā', bhāreng nangalè ondemma lèngkep, angèna bhārät, ladjhoe paḍa molè, nangèng Arbidin bän alè'na ta' abhāreng, molana emboe'na pas atanja, kemma ana'na. Sè ètanjaè njaot ta' tao, tjoma tao nerrangngaghi patana padjhälänna.

Orèng towana kana' kaḍoewä djärèja ta' njaman pèk-kèrra ladjhoe abherri' tao ḍā' ghā-tatangghāna. Orèng bännja' djärèja ladjhoe paḍa kalowar njarèa kana' kaḍoewä bhoeroe. Neng è djhälän nangalè orèng kaḍoewä sè kasebbhoet ghellā' pas èèntarè.

Bhāreng paḍa tatemmo orèng kaḍoewä adhoedhing ka tasè' patana kennengnganna sampan, sè sakeddjhä' katon sakeddjhä' èlang. Rèng-orèng sè bādā è djādijä ta' kobätèr polè, djhä' sè nompa' sampan djärèja Arbidin bän Amina.

Kana' kaḍoewä djärèja mastè ètolongè, tapè bārämma sè nolongana serrèna ombā'na radjä bārijä?

Orèng bännja' djärèja ladjhoe abäli èntar ka kenneng-
nganna parao mantjèng. Sanapa'na sakandjä orèng
kadoewä ghäntjangan alontja' ka parao; ladjärrä pas è-
bärbär; mama'na Arbidín sè negghoe' kamoddihi; anangèng
paraona ta' dhoeli ka tengnga, sabäb èpokol ombä', tanoro'
ka pèngghir polè; djhoekong djärèja pas èsoṭok bi' orèng

kaempa paḍä ghä'-soghä', kongsè abit sè alabän ombä'.
Sè njoṭok kongsè djhäoe ka tengnga, aèng kongsè ghän
bhäoena. Di-boedina djhoekong djärèja èsoṭok sakellarra
njakalèjan bhoeroe endä' adjhälän terros.

Angènnä bhärät, padjhälänna djhoekong tjè' lèsèkka,
paraona taker mèrèng, tapè orèngnga ta' kobätèr, sabäb
sè negghoe' kamoddihi ella ahli è tasè' tor pènter, ella
segghoet alabän ombä' bän angèn sè alebbian bän djärèja.
Padjhälänna djhoekong djärèja sasat mano' ngabbher;
ladjärrä potè ngettak akanta kalèmbäng.

Arbidín bän alè'na neng-enneng è dālem sampan talèbāt tako'na, ta' ngèra djhä' ođi'ä. Sampanna djhä'-sakeddjhä' kamaso'an aèng amarghä pamokolla ombä', ella para' karemma. Aèng è sampan ella kettjem to'ot. Na'-kana' kađoewä djärèja salang abäs, ladjhoe ațarat: „Tolong! Tolong! Tolo ng!” Anangèng pațaratta èlang bhäi èkebbhät angèn. Kalambhina èboekkal, èbä'-èbä'äghi,

sopadjä bädä'ä orèng sè nangalè; tapè ijä partjoma kèja, sabāb sampanna ella tjè' djhäoena dāri pasèsèr; sè kađoewä ta' nangalè orèng sèttongnga.

Amina nokopè mowana bän tanangnga tako' nangalè ombä', sarta aserro bārinna': „O, sèngko' matè satèja. Ađoe emboe', ađoe mama' tolongè sèngko' ma'!”

Arbidín mandjheng polè atjerrènga mènta tolong, nangèng

„Amina, Amina! Abässaghi arowa; è dïssa bädä parao ngangghoej ladjär, ropana èntara dä' ännä'!”

Amina atolè, ngabäs ka patana sè èdhoedding kaka'na; ongghoeän ongghoe; Amina nangalè parao njemma'è ken-nengnganna. Sè kaðoewä atjerrèng polè: „Tolong! Tolong!” Arbidín abä'-èbä'än bän kalambhina.

Djhoekong mantjèng djärèja so'è abit so'è para'. Katep-pa'an ongghoe padätengnga parao djärèja, sabäb sampanna Arbidín ella para' possa'a bän aèng, lagghis karemma.

Nalèka djhoekong napa', sè kaðoewä nangalè mama'na, arassa odi', ladjhoe aèra': „Mama'! mama'! Adoe ma', tolong ma' tolong!”

Orèng sè neng è djhoekong ghäntjangan ngontallaghi talè ka Arbidín. Kana' djärèja njandhäk talè kalabän parèkas, pas ètadjhä'; bhäreng ella semma', sè kaðoewä èangkès ka djhoekoengnga.

Mama'na tjè' bhoengana, amarghä ana'na katolongan, nangèng ta' èpakatara, ta-kanta seddhi dä' ana'na.

Djhoekong ladjhoe abäli, molèa.

Rèng-orèng dhisa sè padä mandjheng è pèngghir sèrèng, bhäreng tao Arbidín bän Amina èghindhoeng ka dhära' pas asorak: „Salamat! Salamat! Alchamdoeli'llah.”

Kana' kaðoewä djärèja èghibä molè ka bengkona, èom-bhäng bän orèng towana, amarghä korang tè-ngatèna.

Molaè nalèka djärèja Arbidín ta' bängal apan-sampanan polè; dhinèng alè'na djherrä, saabiddhä ta' bängal nompa' parao.

9. Prèi.

rè tèja boelän Djhäbä tanggal 28 Rebbä; rëd-morëd è sakola'an Bandoeng èparëntaè bän ghoeroena molaè lagghoena kongsè tangghäl 10 boelän Sabäl sakola'an notop, na'-kana' ollè prèi.

Rëd-morëd padä asorak è pamengkangnga sakola'an tjè' èngerra. Apa polè sè kellas mabä lakè' binè' padä tja'-lontja'an, bädä sè tjo-lontjoan, pa'-kopa'an sambi rëng-tjerrëngan sakèng bhoengana.

Rëd-morëd kellas tèngghi ella bännèan pèkkèrra, ta' parlo anga-bhoenga akanta tèngkana na'-kana' kènè'; sè barijä djärèja ta' patot mongghoe dä' na'-kana' kellas tèngghi; pamolèna däri sakola'an rarem bhäi, tjoma tja-tjana mèlèr tadä' pegghä'na, ngatjatja sè èlakonana è baktana prèi.

Sanapa'na è bengkona abälä dä' orèng towana, djhä' molaè arè djärèja sakola'anna notop.

„Marèna, bä'na alakoa apa saabiddhä prèi rëja, Ha?“
otja'na Pa'na Saha dä' ana'na.

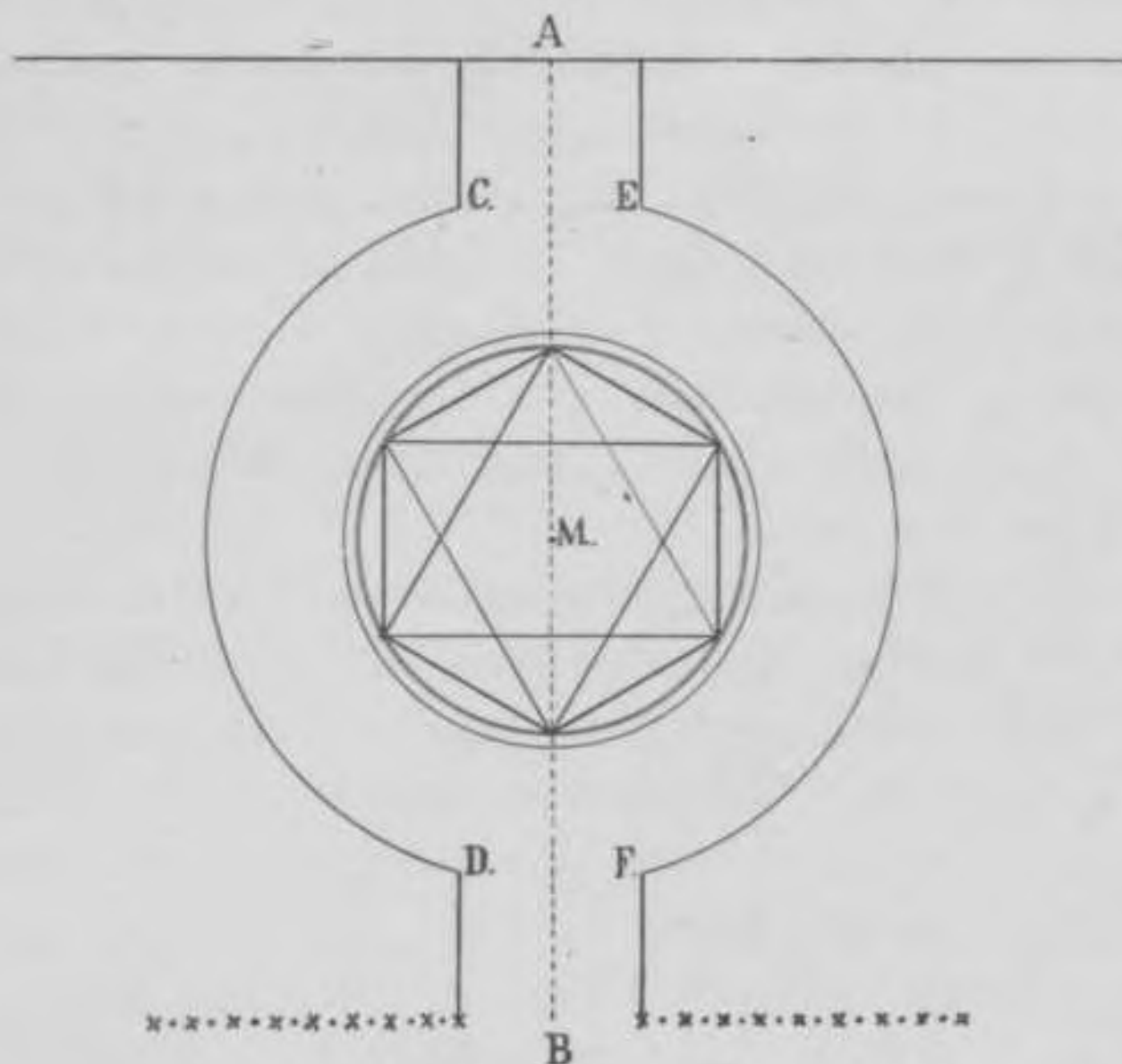
„Apasèjara, ma'; nompa'a djhäränna lora kalèboen, èpan-diäna ka songaj radjä,“ saotta ana'na.

„Ah ma' njaman,“ sambhiddhä mama'na: „apa ta' ènga' sè aghäbäjä bhoen-kebbhoenan, tjong?“

„O, èngghi, ma'; kaoelä ta' malopa'a sè alakoa è kebbhoen. Ghellä' kaoelä èparèngè bighina bhäng-kembhangan

bi' lora Mantrè ghoeroe. Kembhāngnga tjè' saèna. Kaoelā samangkèn abhādhiā bhoen-kebbhoenan ètamenana bhāng-kembhāngan sè saè-saè, lambānna sè è sakola'an."

Pamengkangnga sakola'anna Saha lèbär; Tanèan adā'na bhersè èamparè bālikèr, nangèng sè boedi tjè' romboena sarta ètomboei rebbhä. Nangèng nalèka taon sè bhoeroe

bi' Mantrè ghoeroe èkaghābāj bhoen-kebbhoenan ètamenè bhāng-kembhāngan.

Saha tjè' lèboerrā ngabās bhoen-kebbhoenan djärèja, molana pas abälä dä' mama'na, aghābājä bhoen-kebbhoenan è tanèan adā'na, nènḍhä'ä sè è sakola'an. Mama'na bhoenga; pamèntana ana'na ètorotè.

Saha pas molaè alako.

Landjhāngnga tanèan molaè däri teppassa bengkona kongsè ka paghär èokor, ètemmo 7 M. È nga'-tengnga'-anna (gharis A.B.) èpasangè patto'. Saha ladjhoe ngala'

talè landjhängnga 1¹/₂ M. Kontjo'na sè saladjä ètalèaghi dä' patto' bhoeroe; kontjo'na sè saladjana ètalèaghi ka bilä. Talè djärèja pas èpalènglèng, dhäddhi boenterran akanta rodä.

Samarèna djärèja ladjhoe aghäbäj palengkongan C. D. bän E.F kalabän ghäris M.C.; dhäddhi däri lorong ka beng-kona Saha bädä lorongnga kènè' è sakolènglèngnga bhoen-kebbhoenan ghellä'. Dhinèng è dälemanna boenterran ètak-kotak dhäddhi 6 kotak masaghi tello'; è tong-sèttongnga kotak ètaboeri bighina bhäng-kembhangan ana-bärna. E pèngghirrä boenterran ètamenè rebbhä mènangka teppèna.

Pangghäbäjän djärèja ta' ghämpang mongghoe ka Saha, tapè sakèng tarongghoena dhäddhi kèja. Sanèjap orèng lèboer ngabässaghi kebbhoenna Saha. Ghä-tatangghäna padä èntar nèngghoe.

Saha adjhändjhi dä' mama'na aghäbäjä bhoen-kebbhoenan polè tjara djärèja, èlakonana mon ella notop sakola'an è boelän Pasa. Djärèja sabäbbhä mama'na atanja: „apa ta' ènga' sè aghäbhäjä bhoen-kebbhoenan.”

„Nangèng, Ha, parkara djärèja djhä' dhoeli lakonè ghälloe,” saotta mama'na.

„Ponopa sabäbbhä, ma'?”

„Lagghoena sèngko' èntara ka Garoet.”

„Èntara ka Garoet? Ponapa kaoelä kèngèng ngèrènga?”

„Ijä,” tja'na mama'na: „Emboe'na bän Kamidjä ijä noro'a kèja.”

Saha ghi' ta' ongghoe ngartè djhälänna orèng alolongan, sabäb saabhiddhä ghi' ta' tao alolongan bän ghi' ta' tao nompa' seppoér, ghi' bhoeroe satèja bhäkal taoa ras-sana nompa' seppoér.

Nalèka mama'na maso' ka roma, Saha berka' ka lorong sambi ra'-èra'an dä' tja-kantjana, sè parappa'na èn-maènan è djädijä :

„E, na'-kana', sèngko' lagghoena èntara ka Garoet!"
 Tja-kantjana tadä' sè ngèdinga, sabäb ghi' ènger sè
 adjhäng-koladjhäng bärinna' :

„Bhoek! bhoek!"

„Bädä napè?"

„Mon dhika ka pasara boelä ro'-matoro'a."

„Èngghi, madhä pèssèna."

.....
 „Kemman ro'-patoro'an boelä?"

„È tjottjo' dängdäng."

„Lètjèk! Ana'na dhika mè' tjap-kètjapan."

„Boelä asapoan è bäbäna lombhoeng nemmo pèssè,
 èkabelli djhindhoel."

„Lètjèk, boelä ta' partjadjä, ten; ana'na èkala'a "

„Madhä mon bängal!"

„Djhäng-koladjhäng, kalemman matana djhoeko', èka-
 sambhel èkaoto', rè-karèna bäghi ka sèngko'."

Achmad sè ro'-matoro' njandhäghä ana'na koladjhäng.
 Pèppè, patjerrèngnga bän paghellä'na na'-kana', tjè'
 èngerra.

Saha aèra' polè akandhä sè èntara ka Garoet; sè adjhäng-
 koladjhäng padä amboe, ngèntarè Saha, ngèdingngaghä
 kandhäna.

Saha mandjheng è adä'anna Achmad magägä' otja'na:
 „Lagghoena sèngko' èntara ka Garoet."

Na'-kana' sè laèn pas sèrep, tadä' sè tja'-ngotja'a.

„Èntara ka Garoet? Bi' sapa?" atanja na'-kana' sè sèttong.

„Bi' mama' bi' emboe'." Djhäwäbbhä Saha sambi njekket
 bingkèng, tjètakka nèlèng. Bädtri, na'-kana' pentèt ngotja' :

„Pyè, pèra' èntara ka Garoet kanan ma' tjè' anggä'na.
 Ghäj apa èntar ka Garoet?"

Saongghoena Bädtri aèrè, kareppa kentjeng noro'a, tapè
 todoes sè ngotja'a.

„Arapa Dri?“ patanjana Saha.

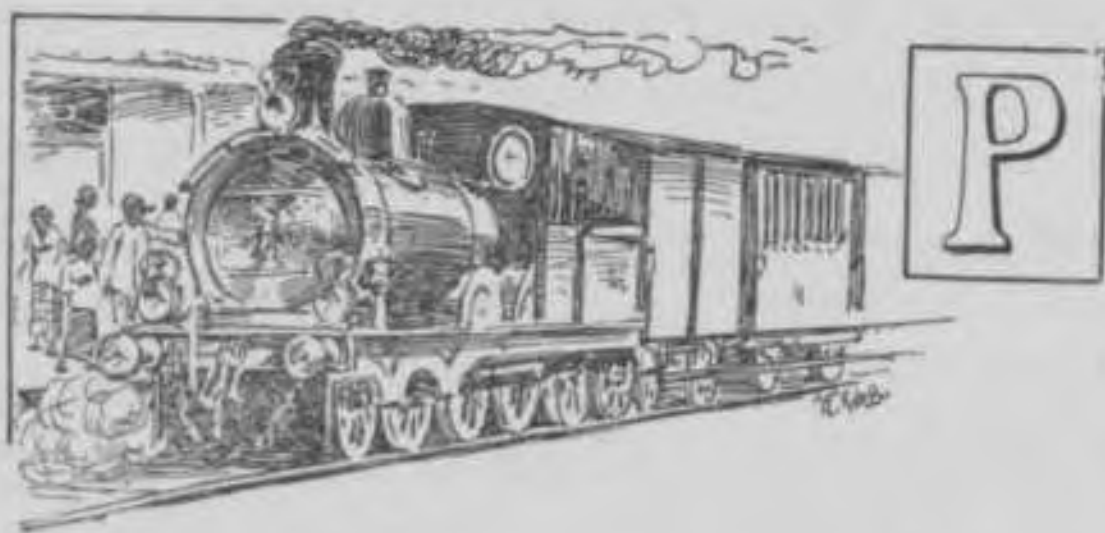
„È ñissa ta' perna, ta' rammè mara ñinna'. È ñissa tjè' seppèna,“ saotta Pentèt.

Na'-kana' sè laèn tađá' sè tja'-ngotja'a; kabbhi pađa terro noro'a nompa' seppoér.

„Madjoe' djhä' noro'a adjhäng-koladjhäng Ha!“ otja'na Achmad.

„Endjä' ka; sèngko' molèa; lagghoena mangkata ghi' petteng.“ Đä'bärijä saotta Saha, pas berka', maso' ka romana. Nalèka djärèja mama'na èmo' sè akes-rèngkes, njadijä'äghi sè èghibä'ä lagghoena.

10. Èntar ka Garoet.

okol empa' pa-
ra' sèjang Saha
ngèđing amar-
ghä karođoe'-
na karètèk.

Mama'na ijä ella ngèđing kèja. Saha toron ñäri lèntjakka kalowar manđiä. Aèngnga tjè' tjelleppa kongsè katjep, èba sabärijä pamandina Saha njaman bhäi; abä'na arassa kobässa. Marè manđi pas adhändhän sambi akatja. Pèppè gäntengnga. Aođheng pèrètan, kalambhina djäs potè ngeđtak; ladjhoe kalowar ngabäs ka lorong, amè' bāđä kantjana, sè neng è djädijä. Anangèng è lorong ghi' tjè' seppèna, ghi' tađá' orèng ngalèmbä'. Sè bāđä tjoma karètèk ñädoewä' amboe è ađä'anna bengkona; lantèra'na ghi' tjar-kentjaran. Talommerra ñoe mègghi' aèssè dhän-

dhānan ella èboewā' è karètèk. Laèn dāri djārèja bādā polè karandjhāng doewā mēgghi' aèssè lè-ollè èbāghiā dā' madjhādi'na, bān sèttong polè bādđhāna kakanan sangona è djhālān.

Bhāreng bān-ghibāna ella èboewā' kakabbhi, Pa'na Saha, emboe'na bān tarètanna kalowar dāri roma ladjhoe padā nompa'; Saha ella nompa' ka adā', pas padā mangkat. Karètèkka tjè' possa'na, djhārāna nè'-kènè', molana padjhālāna rè-lèrè. Pangrasana Saha talèbāt lèrèna, sakèng kabhoeroena sè napa'a ka tapsioén; bit-abit napa' kèja. Sè kaempa padā maso' ka pèrron adāntè' seppoér. „Bilā sè dātengnga seppoérra, ma' tjè' abiddhā,” tja'na Saha. Mama'na njambhit: „Elloe' ra, bi' sabbhār.”

Ta' antara abit seppoérra dāteng, orèng kaempa djārèja pas padā nompa'. Saha mèlè kennengngan semma' tjan-déla, dhāddhi ollè ngabās è lowar, nèngghoe ngaremmenta orèng, ngèdingngaghi gārioegghā sowara, sè tjè' rammèna.

„Apa rèng-orèng djārèja nompa'a seppoér kakabbhi?” otja'na Saha è dālem atèna. È pèrron bādā kar-djikaran dāteng mowa' kantong djā-radja. Mama'na Saha ngotja': „Kantong djārèja aèssè sorat, èghibā'a seppoér rèja ka laèn naghārā.”

Natkala djārèja bādā Bālāndhā adjhālān anjongnjongan èntar dā' lokèta sèttong kamar, sè è attassanna bādā tolèsanna „Telegraafkantor”. Bālāndhā djārèja nolès tello' empa' otja', ladjhoe èdjhoeloeāghi dā' orèng, sè adjāgā è lokèt. „Panapa'na téleggrām rèja tanto adhālloeān bān panapa' sèngko',” otja'na Bālāndhāna sè nolès è dālem atèna.

„Ponapa saddjhāna Bālāndhā èngghārowa, ma'?” Dā'bārijā patanjana Saha.

„Atéleggrām otabā akèrèm sorat kabā'. Padjhālāna tjè' lekkassa; mon ka Sorabhādja, lèma mennèt ella napa'.”

„Ah, mè' lekkas onghoe. Seppoér sè ka'imma sè abhäkta sorat ghäpanèka, ma'," saotta Saha sambì mengnga'.

„Endjä' ta' èghibä seppoér."

„Marèna sareng ponapa?"

Saha ta' kongsè ngèdingngaghi djhäwäbbhä mama'na, lontjèng ella amonjè tello kalè, èsambhidhi pè-topèanna kondèktoér; paloeiddhä messín amonjè tjoeidhän; sowarana malèngpèngè kopèng. Seppoér ladjhoe adjhälän onlaonan, so'è abit so'è ghäntjang, sowarana messinna ngobhoes makalowar owa' (settoém).

È lowaranna tapsioén ella tèra'.

Bä-sabä katon ngabhiroe pat-lapat èsasapè boen-arboen; nong-ghoenong katon aget-djoerget, bädä sè malandeng akança paghär alas sè alènglèngè pakarangan sè talèbät lèbärrä. Padjhälänna seppoér tjè' lekkassa, masè abhentora ghoenong djärèja. Nangèng sè èkamengnga'è Saha, sakabbhiänna ka'-bhoengka'an bän tjangghäna kabä' ma' dhäddhi padä bäng-tabängan, paberka'na ngatjower tjè' sèkatta. Padjhälänna seppoér dä' tèmor, dhinèng paberka'na ka'-bhoengka'an djärèja ngatjower dä' bärä', nangèng bhäreng ètjongngo' bän Saha däri tjandéla, pas amboe. Saha sadjän ghetton.

Saha todjoe' polè ngabäs è dälem karèta, seppoérra tjè' possa'na bi' orèng sè nompa'. Patodjoe'na dhep-adhebbhän bän Tjèna sèngkè' kaðoewä tjatjana ngatjèpèk. Saha tjè' ta' lèboerrä ngèdingngaghi, ladjhoe atolè dä' paddhoena seppoér nangalè orèng binè' towa todjoe' è bäbä, robäna tjè' tako'anna, sèpat bädä orèng lèbät pas ngotja': „Pangapora èngghi non!" Saha atanja dä' mama'na: „Ma' aponapa orèng èngghärowama' todjoe' è bäbä?"

Mama'na atolè; bhäreng tao, orèng towa djärèja èèntarè, otja'na: „Bä', anapè dhika ma' ta' todjoe' è attas è

djhängka' ko'ijä? E bäbä ghänèko keddhä'; madḍha todjoe' è attas ma' ta' èlèngkaè orèng!" Orèng towa djärèja tjè' hëranna ngabäs mama'na Saha sambi negghoe'i kartjissa tjè' sekkenna.

"Napè ollè todjoe' è attas, nak?" saotta.

"Anapè ma' ta' ollèa, djhängka' nèko lakar sadijä'anna dhika." Sè ngotja' ḍä'bärija sambi nolongè matodjoe'.

"Kaso'on nak!" Sè ngotja' sambi ngetter.

Saha senneng atèna, amarghä mama'na endä' nolongè orèng towa bhoeroe, ladjhoe ngabäs ḍä' karandjhäng bādḍhanna sangona. Emboe'na ngartè ka saddjhäna ana'na, pas aonggoe'. Saha ngala' djhädjhän èbäghi ḍä' orèng towa djärèja pas èkakan; pangakanna tjè' nè'matta, sarta abherri' panarèma ḍä' Saha

Emboe'na Saha ngala' sangona, èkakan bän na'-ana'na. Bhärenng Saha ngompa'a lempèr, pas takerdjhat amarghä karodoe'na sowarana seppoér. Saha dhoeli ngabäs ka lowar; paanapan sè ghoes-bhägghoes sarta assrè ghellä' ella ta' ètangalè. Seppoérra lèbät è long-ellongan tjopè' è ghäk-logghägghä ghoenong, sè dhoerdjhet, rassana masè sella'a; ta' abit polè pas lèbät è ghälädhäk bessè. Bhärenng Saha ngabäs ḍä' bäbä, nangalè songaj tjè' ḍälemma, ra-kèra bādä 20 M.

"Aḍoe, ma', tjè' ḍälemma!" otja'na ḍä' mama'na.

"Ijä, tjong, bhidhä bän ghälädhäk perrèng sè ètèngghoe ghi' bilä'anna arowa."

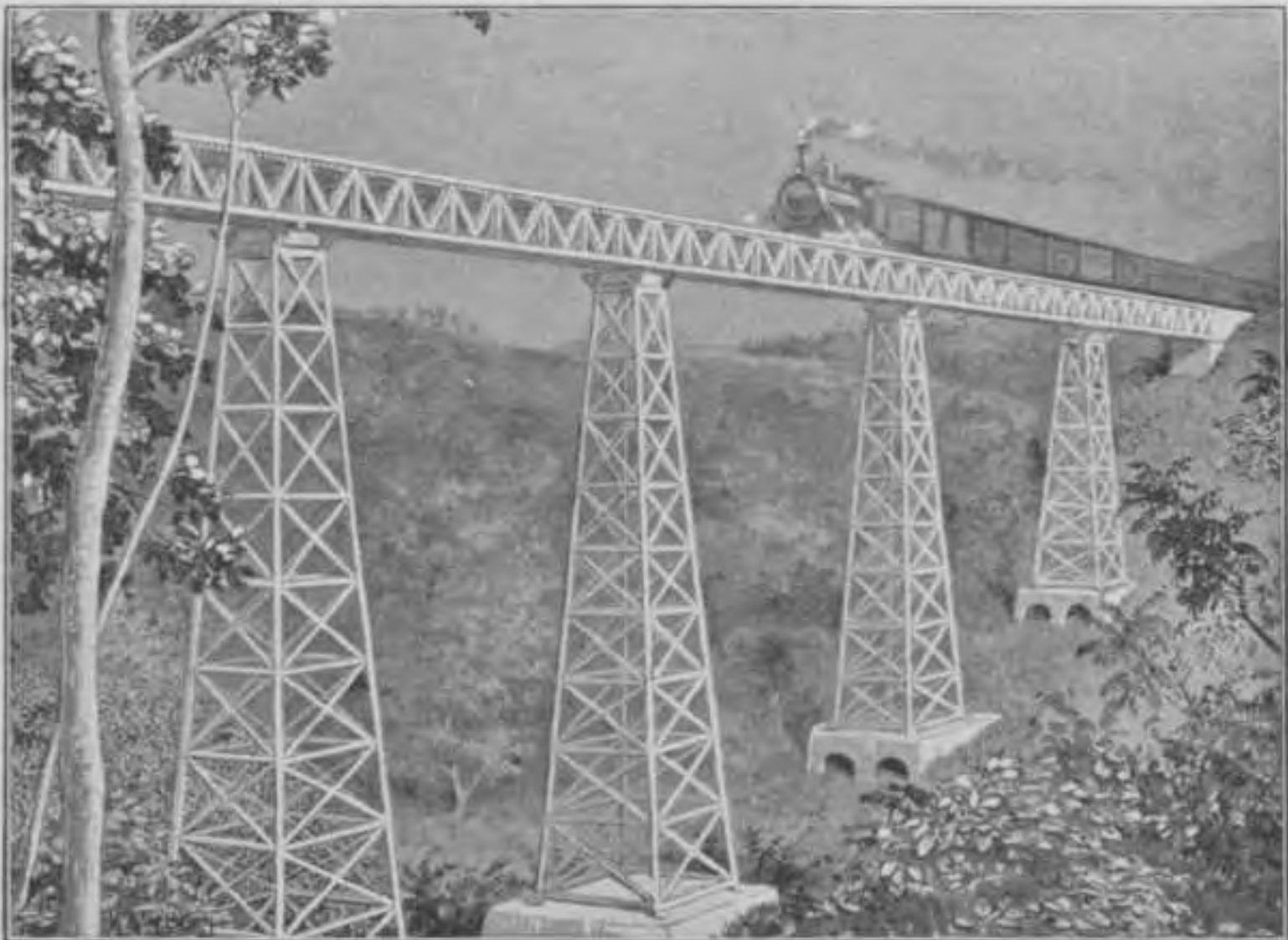
"Kadhi ponapa sè abhäḍhi ghälädhäk kadhi panèka, mè' onèng?"

"Ijä, mon èpèkkèr orèng rèja padjhät pènter. Aghäbäj ghälädhäk seppoér tjara rèja tanto malarat. Mon è tana sè lapang ijä ghämpang, tapè mon è tana paghoenongngan tjara rèja bärämna? Torkadhäng mastè nebbä' ghoenong otabä mastè èpasang è songaj otabä è tjora sè ḍälem.

Mangka ghälädhäk sè tjara rèja endjä' ta' tjoma sèttong doewä' bhäi. Arowa' abässaghi è boedi, sè tè-potè arowa' ghälädhäk sè èlèbädhì bhoeroe. Satèja seppoérra alèng-lèngè ghoenong."

"Eh, sè abhädhì seppoér panèka tanto orèng pènter ongghoeän, ta' èngghi, ma'?"

"Padjhät bärìjä. Kalamon djhälänna seppoér ta' ngennèng

èpalènglèng è ghoenong, orèng pas aghäbäj lobäng è dälem ghoenong akanta ghoewä, njamana tarowongan; djärèja sè è lèbädhì seppoér. Nalèka sèngko' däre Bandoeng èntar ka Bettawi ijä lèbät è tarowongan."

"È ka'imma panèka ma'?"

"Semma' bän Sasa'saat."

"Ponapa dägghi' ta' lèbädhä è tarowongan djhoeghän?"

"Endjä'."

Ta' anatarä abit mama'na Saha ngotja': "Arowa' gho-

Pangghellār Bhoeddhi. II

Katja 57

Tanah rata Garoet ètangalè è tèmor-dādja.

10 2/3

11 2/3

nong Ghoentoer ella katon; sakeddjhä' agghi' napa' è Tjibatoe, pas toron."

"Sampèjan ma' onèng djhä' èngghärowa ghoenong Ghoentoer, ma'?"

"Kan tao katara däri arowa' sè malandeng tjelleng!"

Saha ghi' anja'-tanja'a polè sè malandeng djärèja, nangèng

Semma' bän Sasa'saat.

seppoérra pas amboe. "Tjibatoe!" tja'na Kondèktoér. Madjhädi'na Saha ella ngambä' è halte; ladjhoe padä ngallè ka seppoér sè ka Garoet. Antara satengnga eddjhä'm agghi' ella napa' è Garoet.

11. Entar ka ghoenong Papandajän.

Garoet, 20 Julí 1916.

T

arètan Achmad!

Bä'ari' sèngko' onggähä ka ghoenong Papandajän. Bä'na tanto ella tao kennengnganna ghoenong apoj djärèja, semma' Garoet. Kabäna ètangalè däri kotta, po-tèmpo kalowar okos bhoel-ngebbhoel ngolboe' dä' attas. Apa bä'na ella tao

nèngghoe kabäna ghoenong apoj?

Sèngko' ghi' ta' tao nèngghoe, molana èadjhäk bän eppa' èntar dä' ässa. Pya, bärämna pèrakka sangatè, bä'na tao dhibi'.

Ghi' pokol empa' para' sèjang sèngko' ella djhähä; pokol lèma'na eppèr sè ètompä'a ètadjhä' djhärän doewä', ella asađija è ađä'anna bengko. Paman sè ella segghoet èntar dä' kabä djärèja satèja noro'a kèja.

Bädjä ra'-tèra' tana pas pađä mangkat nompa' djikar eppèr kongsè ka dhisa Tjiserroepan; däri djäđija pas njèwa djhärän. Paman adjhälän soko; sèngko' bän eppa' atèghäntè nompa' djhärän. Lorongna naè', alèbädhi kebbhoen kopi, tjè' malaratta; bätona bännja', djä-radjä akanta dhäkonđhäk. Padjhälänan djärèja terros bhäi naè' tjè' njangsarana. Sèngko' ghetton, bärämna djhärän ma' njaman bhäi panaè'na. Mangka djhälänna tjè' marèngèssa, karana è pèngghirrä lorong bađä tjorana dälem. Tapè lèboer ong-

ghoe è djädijä; mon ngabäs ka Garoet tanana ètangalè lapang tjè' assrèna. Lorongnga sè èlèbhädhì djärèja ijä alèbhädhì alas, häwäna tjellep tjè' njamanna. Sakèng malaratta sè naè' abä' tjè' lessona sarta lalak. Maskè barijä èdjä-kadjä bhäi adjhälän terros, sabäb mon amboe sakeddjhä', angèna däri ghoenong ngalessèr tjè' tjelleppa

èkata'njaman ka abä'; sakèng tjelleppa sèngko' taker ngoṭak.

Sèngko' ghetton djhä' è ghoenong ma' tjellep. Bhä sana sèngko' ella semma' bän kabä È djädijä tadä' boe-tomboeän sè odi'. Bäjä kèja rè-karèna ka'-bhoengka'an sè

robbhoe, tapè ella ngatjelleng amarghä katonon. È djädijä bäjä songajja kènè', aèngnga panas; tapè djhä' kèra aèng djärèja kennèng èkaghäbäj ngadhoenè ettè otabä kopi, sabäb abäoe bäliräng. È kennengngan djärèja sasat ella tadä' lorongnga, sèngko' adjhälän lèbät è to-bäto, ropana konèng abäk potè. È kangan ghoenongnga tèngghi sarta dhoerdjhet akanta tèmbo'. Neng è bengko eppa' nerrangngaghi polè kabädä'-änna djärèja. Bä'na aghäbäj ra nong-ghoenongan däri tana lempong, pas kontjo'na pasangè lobäng dä' bäbä, djärèja dä-padäna ghoenong Papandäjän.

Nalèka taon 1822 ghoenong djärèja leddhoe', kongsè bäjä 40 dhisa sè rosak èlambhäb lahär (tjellot sè panas) sarta kennèng odjhän aboe bän bäto. Orèngnga sè matè bäjä

3000. Pèngghirrä kabäna bäjä sè ngalto' otabä ghoedjoer. Kalamon kontjo'na ghoenongnga bä'na sè däri

lempong djärèja èboewang sakonè', bā'na tao, bārämna ropana kabāna ghoenong Papandajan, apa polè bā'na ijā tao ra-ngèra, è òimma sèngko', nalèkana ngabās ghoenong, sè dhoerdjhet akanta tèmpo' djärèja. Sèngko' ladjhoe terros adjhālān è pèngghirra (tabingnga) kabā sè è dālem, pas napa' è dhāsarra kabā. Adoe marèngèssa. È pèngghirra dhāsar djärèja bādā songajja kènè', aèngnga panas; dhi-nèng è nga'-tengnga'anna dhāsar kalowar okos balirāng sè panas. È bābā, è dālemanna ghoenong apoj djärèja, bādā sowara aderrenng, amarghā pangalkalla aèng bān parebbhāngnga apoj. È pan-bārāmpan kennengngan tanana abāng-lobāng sarta ngataraè bādā apojja. È dhāsar djärèja bādā lorongnga kènè'. Mon orèng lèbāt è djādijā kodhoe tè-ngatè. Eppa' adjhoeddjhoeāghi tongketta è pèngghirra lorong djärèja, mangka tanana ladjhoe ngobhoes, kalowar okos balirāng. Dhādhi saèngghā bādā orèng nèddhā' è djādijā, tāntona pas tatjellet.

Sèngko' adjhālān noro' boentè' paman, sè ella tao djhālāna. Po-tèmpo mon bādā angèn nampek ka mowa, okossa balirāng maso' ka gherroengan, dādā rassana pas seksek.

Sèngko' tjè' tako'na enneng è djādijā, apa polè tao kèja ghoenong djärèja leddhoe' è sanèjap bākto. Molana sèngko' pèrak bhāreng paman abāli. Paman nonḍoe' on-laonan bān tè-ngatè ngala' balirāng sabāloekor. Balirāng djärèja pas leddjhar sarta panas.

Sanalèka séngko' kakabbhi padā amboe òing-ngèḍing-ngaghī sowara sè èkaèḍing. Saabiddhā bādā è kabā djärèja tadā' sowara sè èkaèḍing salaènna sowarana apoj è dālem ghoenong. Mangka nalèka djärèja pas bādā sowara akanta sowarana orèng ngèdjhoeng, halla tadā' orèng sèttonga sè katon. Dāri òimma padātengnga sowara djärèja? Paman pas adhoedhing dā' bābā bādā tjorana dālem mongghing è pèngghirra kabā; è òissa bādā songajja kènè', aèngnga

djhennèng, bännja' na'kana'na paḍa mandī sarta ngèdjhoeng tjè' bhoengana. Kèdjhoengnga na'-kana' djärèja sè èkaè-ḍing bhoeroe.

Bhāsana sèngko' napa' è sèttong pondhoek, pas paḍa amboe. Bākto djärèja sèngko' ngabās ḍa' tèmor-ḍādja nangalè tana rata Garoet. Songaj Tjimanoë' katon agoe'lèggoe' akanta pita salaka, aghalirap. E las-alas kènè', sè ngandengngè tana rata Garoet djärèja, katon sa-dhisana. Kakabbhi sè ètangalè djärèja katon kènè' sakèng ḍari djhäoena.

Tao-tao sè katon bhoeroe èlang, sabāb bādā tong-bätong adjhālān nopoè ghoenong akanta kalamboe sè ngandengngè pangabāsan. Sèngko' kakabbhi paḍa ngotak sakèng tjelleppa, mangka nalèka djärèja ella pokol sabellās sèjang.

Sèngko' tjè' lèboerrā ngabhāssaghi paanapan sè ghoes-bhāghoes è djādijā, nangèng bhāreng paman ngadjhāk molè, sèngko' pèrak.

Sanapa'na è Tjiserroepan sèngko' amboe polè, sabāb adjhālān toron ḍari ghoenong rèja abā' tjè' lèmpoṇa, alebbiān bān ghi' paongghāna. Nalèka sèngko' atolè ngabās ka djhäoena, nangalè ghoenong Papandājan possa' boe-tomboeāna katon ngabhiroë, tèngghina 2660 M. E kangan katon ghoenong Tjikoraj. Kalamon orèng ngabās bhāngonna, ijā pas tao mon djärèja ghoenong apoḵ. Adjhāoeān polè sèngko' nangalè bhārang tjelleng malandeng è attassa ghoenong Ghoentoer. Satèja sèngko' tao, mon sè tjelleng malandeng djärèja, ghoenong Ghoentoer.

Otja'na eppa' sè tjelleng malandeng djärèja bāto otaba lahār sè kalowar ḍari kabāna ghoenong Ghoentoer.

Kalamon taḍa' alangan sèngko' ijā èntara ḍa' āssa abhāreng eppa'.

Tapè, ella ka, sangsorat rèja pas landjhāng ghālloe, mon bhi-kabbhi ètolèsa; laèn arè bhāi mon sèngko' ella

napa' è bengko ètjarèta'aghiä kakabbhi. Satèja èkala' pandä' bhäi è dälem prèi rèja sèngko' senneng ongghoeän.

Tjatjak ra bä'na amèt ka ramana, èntar ka Garoet saarè doewä arè bhäi. Paman tanto senneng atè narema bä'na; pas madjoe' padä èntar ka

Ah, ella ka, ta' ekabälä'ä. Mara ra dhoeli däteng dä' äanna'!

Salam sèngko'

SAHA.

12. Ettè.

sèttongnga arè Kertè, mandoér ettè è seddhi'änna Garoet, tatangghäna madjhädi'na Saha, èntar amaèn ka bengkona madjhädi'na Saha.

Kertè atanja dä' Saha bän Amad, sè noddjhoenè èn-maènan: „Napè dhika tao, napè sè ètegghe' boelä nèko?“ Sè atanja dä'bärijä sambi nodhoeäghi ghi-bighi è tanangnga.

Na'-kana' sè kadoewä djärèja tadä' sè taoa ka njamana. „Anèko bighina ettè. Mon nèko ètjellettaghi è tana, tanto tomboe bhoengkana ettè.“

„È ka'dimma sampèjan sè ollè ghäpanèka?“

„Däri kebbhoen.“

„Ponapa kèngèng orèng ngala' sarombänna bhisaos?“

„Enten, mon bärinto tanto ta' tomboe dhing ètamen.“

„Kadhi ponapa sampèjan ma' onèng, djhä' panèka ta' saè?“ otja'na Saha.

„Mastè tao; mon dhika terro taoa kèja, madḍhā èntar ka kebbhoen, dhāddhi boelä ollè dhoe-nodhoeäghi.“

„Ponapa kèngèng nèngalè ka' kassa?“

„Engghi ollè; mon èlèllanè bän eppa'na, madḍhā lagghoena ghi' petteng noro' boelä dä' kebbhoen.“

Kana' sè kaḍoewä paḍä pèrak, sabäb bhäkal nèngghoeä tamenan ettè; mandhä'ä lèboerrä. Bhäreng abälä dä' eppa'na, eppa'na ijä alèllanè, la-mala noro'a kèja.

Ghi' ri'-bhäri' na'-kana' kaḍoewä djärèja ella paḍä tèḍoeng, tjè' agherrä sè lagghoeä polè. Kalagghoeänna ghi' petteng orèng kaḍoewä kaempana Saha bän Amad paḍä mangkat dä' ka kebbhoen ettè.

Bhäreng sè adjhālän ra-kèra ollè ḍoe eppal noro' lorong radjä pas abhiloek noro' lorong sèmpangan. Saellana antara abit Saha ladjhoe

atanja: „Bilä sè napa'a ka kebbhoen ettè?“

„Anèko ta' empon napa'. Abässaghi, ghärowa sè ngabhiroe ghät-djhäghät ta' bhoengkana ettè!?“

„Bäddhinna,“ otja'na Amad. „Pangèra kaoelä bhoengkana ettè panèka tèngghina ngongkolè kaoelä.“

„Tao kèja sabärinto, tapè kodhoe ètoko' ma' ollè ḍhähp-mandähp, sabäb mon tèngghi ghälloe malarat sè mettèka.“

„Ponapa lakona orèng binè' nja'-bännja' èngghärowa?“ otja'na Saha.

„Molong ḍäoenna ettè,“ saotta Kertè.

„Manabi sapanèka ghämpang bhisaos, sanèjap orèng èngghi onèng mettèk.“

„Tja'na bä'na ghämpang,“ sambhiddhä eppa'na, „tapè bä'na tanto ghi' ta' tao.“

Mandoér Kertè ngotja' : „Boelä ghi' ta' partjadjä ka otja'na dhika ghänèko, Ha!" Sè ngotja' dä'bärijä sambì nondoe' sarta mettèk dāoenna ettè : È tong-sèttongnga rantja' nèko tjoma kennèng èpettèk tjo'-kontjo'na bhäi bän dāoenna sè ngoḍä doewä lambär; salaenna ghänèka pon towä ghälloe, ta' kennèng èpettèk. Rèng-orèng binè'

Mettèk dāoenna ettè.

gharowa paḍa molongè dāoenna ettè tjara nèko; lem-malemma pas èghibä ka pabbrik."

Sè atjatja dä'bärijä sambì adjhālän; ta' abit polè pas napa' ka pabbrik. È seddhi'anna djäḍijä baḍa bengkona tjè' bhaghoessa, ijä djärèja bengkona Administratirra. Nalèka djärèja towanna djheng-mandjheng è tanèanna. Mandoér Kertè èlèllanè aghibä tamojja maso' ka pabbrik. Sè molaè nèngghoe è ellos perrèng è èrènganna pabbrik. È djäḍijä baḍa pan-bärampan karandjhäng djä-radjä aèssè ghi-bighi, ger-balegger ter-boenter, ijä djärèja bighina ettè.

Nalèka djärèja bädä orèng njao' saperghem pas ètjabbhoer ka ettong sè aèssè aèng; ghi-bighi bhoeroe ladjhoe padä njëllem bädä kèja sè ngambäng. Mandoér Kertè ngotja' :

„Maddhä nèko tèng-ghoe. Sanonto dhika tao bärämma akkalla sè taoa èsak ta' èsakka bighina ettè. Sè ngambäng nèko ta' èsak, sabäb kèpa'; dhinèngsè njëllem ghänèko tandhäna ras-merras, èngghi nèko sè èsak.

Bighina ettè sè ras-merras tjara ghänèko ètabhoer è panaktakan beddhi nèko." Sè ngotja' dä'bärijä sambi nodhoeäghi panaktakan beddhi, sè ella marè ètaboeri bighina ettè. È djädijä bädä ata'na

èangghoej kodoengnga. Mandoér Kertè ngotja' polè: „Bädä neng è ko'ijä bighina ettè nèko tao tomboe. Lä, nèko ta' èngghi pon bädä sè tomboe." Mandoér Kertè ngala' bighina ettè, sè ella tomboe sèttong, ètodhoeäghi dä' Saha bän Ahmad, otja'na: „Sabelloenna bighina ettè nèko tomboe, orèng empon aghäbäj panaktakan laèn polè, enneng è tana; tana ghänèko èbäli', èlandoe'i èpatjè' ardoengnga. Beltana ettè sè ghi' ni'-kini' tjara nèko èallè ka panaktakan sè bhoeroe, panamenna kodhoe ngastètè, ramo'na mastè enneng è bäbä, sabbhän arè èsèramè ta' kennèng tobäng, sarta ta' ollè èkennèng panassa arè, molana èkodoengè tjara ata'.

Antara abit bighina ettè nèko pas tomboe; sèramanna sabbhän arè ta' kennèng tobäng. Mon empon ollè saboelän doewä boelän sabelloenna beltana (tampekkanna) ettè ghänèko èallè polè ka kebbhoen, ata'na panaktakan bhoeroe èlobängè pè'-tjopè', sopadjä ollèa panassa arè ghän sakonè' ;

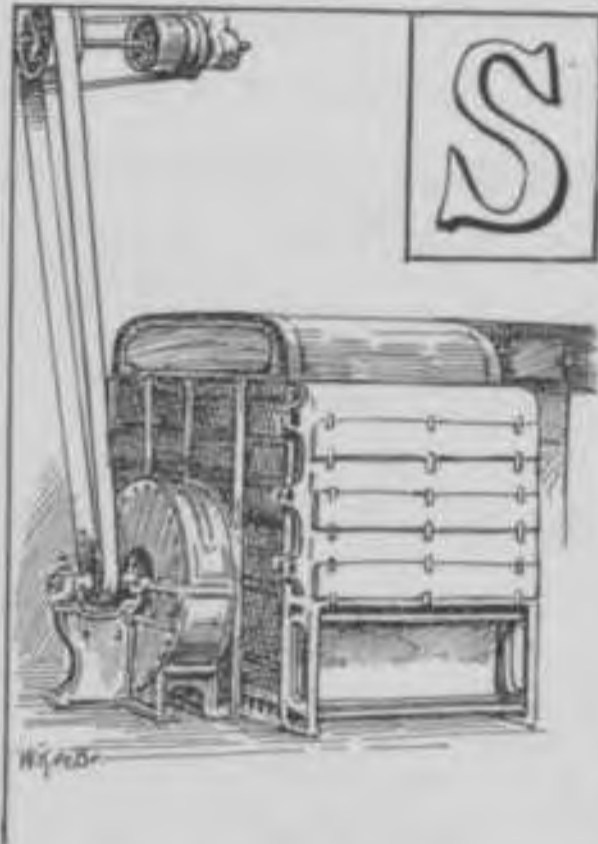
Ompossa ettè sè la èpettèk sabbhän lem-malem èangko' ka goedäng.

atambä abit bäng-lobäng ghänèko atambä èpalèbär, di-boedina èboewäng sama sakalè. Samarèna ghänèko, mon tampekkanna empon sedðheng radjäna, pas èallè ka kebbhoen.

Dhinèng mon empon sedðheng radjäna (towana) ompossa èpettèk (èpolong); ollèna sabbhän lem-malem èangko' ka goedäng bi' koli binè' sè molong. Sanapa'na è goedäng èampar è tana, pas èdhina kongsè kalagghoeänna."

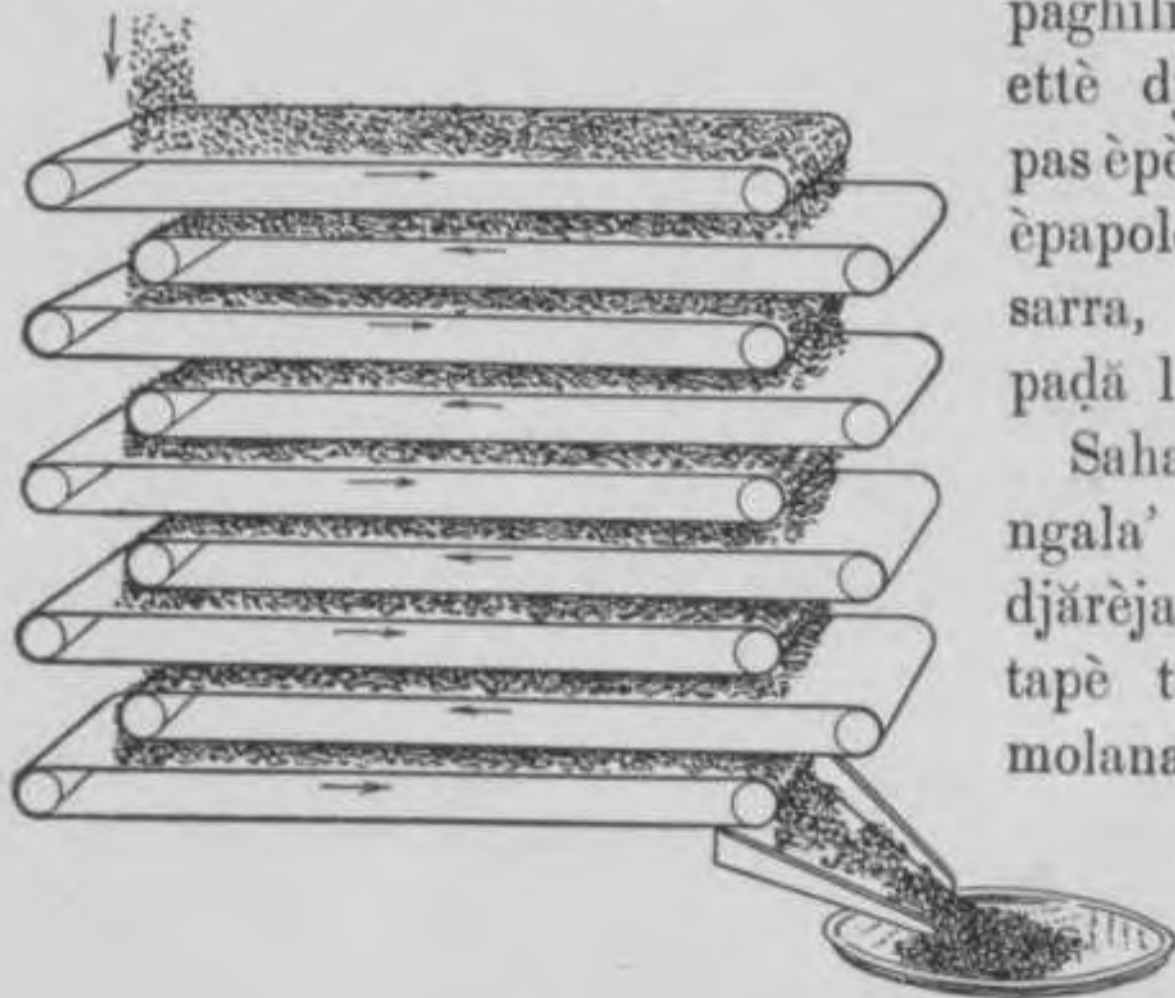
13. Ettè.

(Sambhoenganna bhāb 12).

Samarèna mandoér Kertè atjarèta dā' bārijā orèng kaempa djārèja ladjhoe adjhālān terros, nangalè dāoenna ettè ngalarkar è tana. E djādijā bānna' koli binè' padā nolong dāoenna ettè djārèja èbādđhāi ghādđhāng, pas èghibā ka messin pangghilisan, ijā arèja sèttong messin ngangghoej bāto doewā mēgghi' tompang tēndhi padā apēddhel. Dāoenna ettè ghellā' èghilis è djādijā.

Ghi' lambā'na ghilisan djārèja èpadjhālān bān orèng; ella tanto pangghābājan tjara djārèja abit ghālloe, molana pas èghāntè'è ngangghoej messin. Kalamon ella sedđheng

paghilissa, dāoenna ettè djārèja èampar pas èpèlè, sè sar-kasar èpapolong padā kasarra, sè lembhoe' padā lembhoe'na.

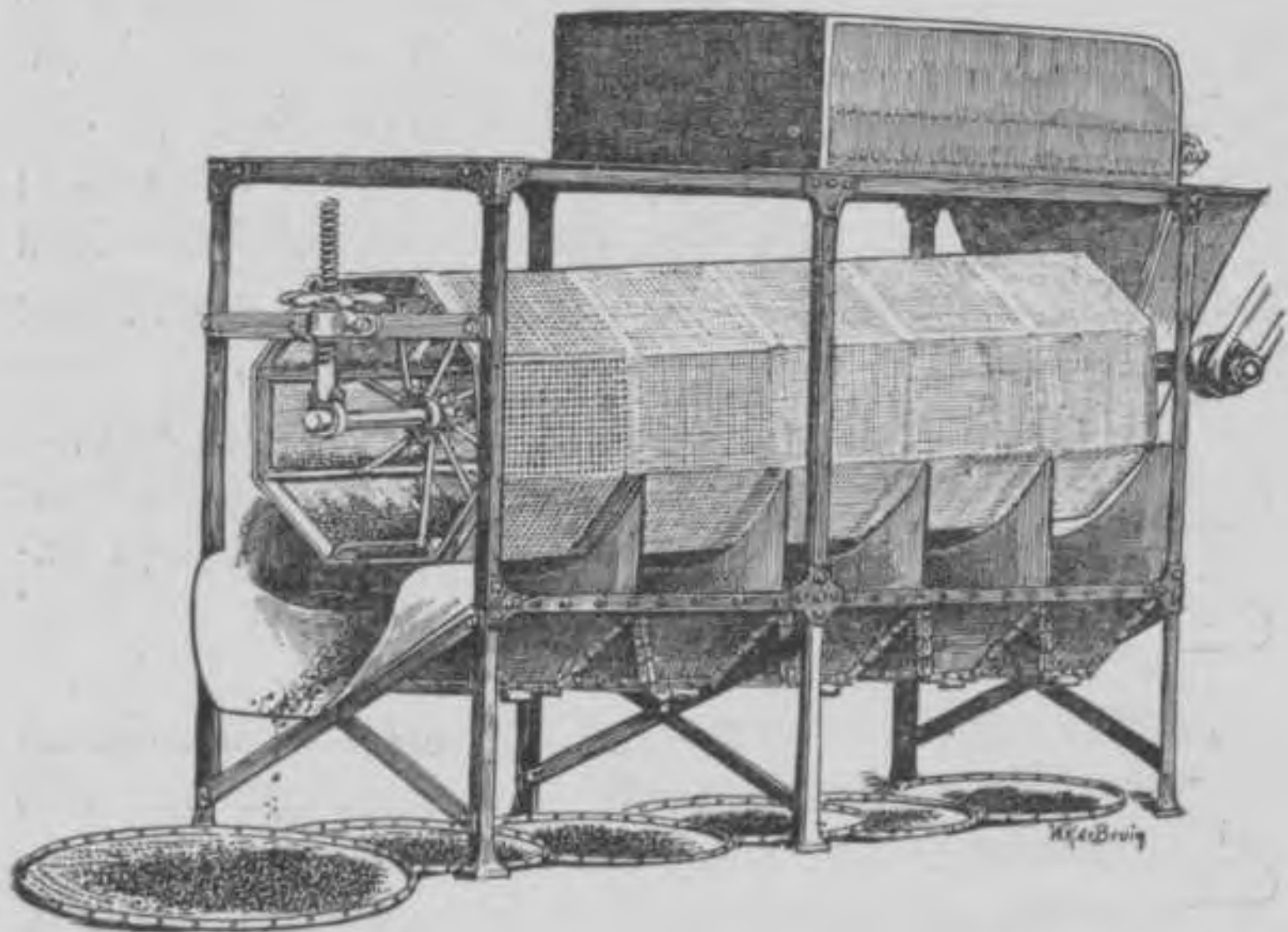
Saha bān Achmad ngala' dāoenna ettè djārèja pas ètjèjom, tapè ta' abāoe ettè, molana ladjhoe ngo-

tja' : „Ma' ta' abāoe ettè ?”

„Padjhät bärinto,“ otja'na Kertè: „Tapè sanonto dāoenna ettè nèko èbādđhāi ghādđhäng djā-radjä, pas èpenneng bhāi, ta' èlè'-olè'. Nèko sè empon ollè empa' eddjhām èpenneng, madđhā nèko' tjèjom!“

Na'-kana' sè kadoewā padā ngala' dāoenna ettè djärèja èsel-pèsel pas ètjèjom, ongghoeän, bāoena ro'om sedđhā'.

Mandóer Kertè ngotja' polè: „Sanonto dāoenna ettè nèko ghi' odi', mastè kodhoe èpakerrèng. Dhinèng sè makerrèng èngghi ngangghoej messín. Nèko' messínna.“ Mandóer sè ngotja' dā'barijā sambi nodhoeäghí messín panjanggaranna ettè. È djädijā bādā kolina sèttong sè mamaso' dāoenna ettè ka dālem sèttong bādđhā, pas sek-kèsekkan noro' padjhälänna ebbän kolè' sè alèng-lèng;

di-boedina pas ghägghär maso' dā' bādđhā ghellā'. Rakèra akanta èghāmbhär arèja djhälänna.

Mandóer sè lakat djärèja mokka' labängnga messín; na'-kana' djärèja pas karassa panas (sowap), dāri sowappa

panjangngaran. Saongghoena è djädiä tadä' apojja, tjoma aèssè hawa panas, sè èpadjhälän bi' messín. Amarghä däri djärèja däoenna ettè sè kalowar däri panjangngaran ijä ella kerrèng, pas èpenneng kongsè arè kalagghoeänna. Däoenna ettè sè ella kerrèng djärèja èpèlè djhä' kongsè katjamporan tè'-rotè', dhäloebäng, perrèng bän èn-laènna.

Mèlè ettè.

„Manabi sapanèka kodhoe tjè' latènna sè mèlè; manabi na'-kana' amè' ta' dhäddhi." Otja'na eppa'na Saha. Mandóer njambhit: „Engghi; saamponna èpasapanèka, ghi' kodhoe èpèlè polè, sè gä'-bälägä' kodhoe èpalaèn sareng sè bhoe'-lembhoe'."

„Bhoe'-lembhoe' kadhi ponapa, djhä' rèng däoen djhoe ta' lambärän?"

„Engghi lerres sapanèka; tapè däoenna ettè panèka

èmaso'aghi ka dalem messin panèka; è di dalemanna bādā laddhingnga pan-saponapan mēgghi' adjhādjhār padā rangrangnga sareng onèng apèddhel; amarghā dāri ghāpanèka dāoenna ettè ghellā' pas leddjhār akadhi sè ètjattja, ladjhoe ghāgghār kadālem pangadjāghān. Dhinèng pangadjāghān ghāpanèka abāng-lobāng bārna tello', bādā sè radjā, bādā sè seddheng bādā sè alos. Manabi pangadjāghānna apèddhel, ettēna ataboejān kalowar dāri bāng-lobāng bhoeroe; sè lembhoe' kalowar è bāng-lobāng sè alos; sè gā'-bālāgā' kalowar dāri lobāng sè alèbārān. Tong-sèttongnga matjem ètaḍāi è peṭṭè, dhādhi bāng-èbāngan.

Ettè sè ampon marè èadjāk èpèlè polè. Saamponna bhersè ladjhoe ètarō è bādāhāna bāng-sèbāng. Manabi ampon ollè bānnja' pas èpeṭṭè'è.

Saha bān Achmad taḍā' sè njana, djhā' paghābājja

ettè rēja malarat tjara djārēja. Samarēna ghoe-nēngghoe è dālem pabbrik orèng kaempa djārēja pas nēngghoe è kennengnganna orèng aghābāj peṭṭè è boēḍiānna pabbrik.

E djädijä bännja' orèng sè padä alako. Bäda sè bä'-njèbä' papan, bäda sè aghäbäj pejtè. È di dälemanna pejtè èlama'è tèma tèpès. Tong-sèttongnga pejtè oso' ettè ra-kèra 40 K.G. Tèma bhoendhoe'na ettè djärèja pas èsodèr èpa-rapet. Samarèna djärèja pejtèna ètotop pas èpako. Di lowaranna pejtè ètolès njamana ondèrnèmeng; tolèssanna tjelleng djä-radjä, ladjhoe èpakèrèm ka laèn naghärä.

Pangèrèmma kalabän seppoér èghibä ka Tandjoeng-Prijoe'; è di ssa èboewä' ka kapal apoj.

Bhäreng ella balättra sè ghoe-nèngghoe mandoér Kertè bän tamojja pas kalowar molèa.

Towan Administratir lèboer dä' na'-kana' sè lèboer djhär-adjhärän djärèja, ladjhoe ngotja': „Apa bä'na ella balättra sè nèngghoe paghäbäjjä ettè?“

„Èngghi towan, kaelä sadhädjä mator kaso'on,“ saotta eppa'na Saha.

„Apa na'-kana' djärèja ijä ella ngartè kakabbhi?“

„Èngghi ngartè.“

„Ponapa kaoelä kèngèng tor-matora, towan?“ otja'na Saha.

„Ijä; mara apa sè ètanja'aghiä?“

„Ponapa bännja' asèlla ettè è tana Djhäbä panèka?“

„Taksèranna bä'na bärämpa?“

Saha bän Achmad mèkkèr pas ngotja': „Manabi bädä 1000 K.G.?“

Towan Administratír aghellä'an pas ngotja': „Bä'na taoa, nalèka taon 1910 ettè sè èboewä' è Tandjoeng-Prijoe' bädä 463000 pettè. Mara karèna, bärämpa K.G. djärèja?“

„Aðoe!“ otja'na na'-kana' kadoewä djärèja.

Towan Administratír pas adjhälän terros, dhinèng sè kaempa padä molè.

Saha ta' tja'-ngotja' sakalè. Eppa'na atanja:

„Apa sè èpèkkèr, Ha?“

„Ano pa', è seddhi'änna Bandoeng ka'issa bädä djhoe-ghän kebbhoen ettè, nangèng aponapa kaoelä ma' ta' onèng èntar nèngghoe. Tanto tja-kantja ka'issa ghi' tadä' sè onènga nèngghoe pabbrik ettè.“

„Ijä ongghoeän tjong; èmanna jä? Lakar bännja' orèng sè ta' tao, djhä' bännja' hal sè parlo èkataoè sè nambäi kapènterran. Nangèng bä'na satèja tanto bhoenga, sabäb ella tao djhälänna pabbrik ettè.“

Saha bän Achmad padjhät tjè' bhoengana, karana bännja' tambäna pangataoanna.

14. Pèrokonan dhāghāng.

dhisa Mangngaran bengkono tjoma bādā 30 koren, orèngnga tadā' sè soghi, sabāna tadā' sè lèbār, tor sabā tadhā odjhān bhāi; nangèng orèng è djādijā tadā' sè ngersola amarghā kamalaratanna djārèja, kabbhi padā narèma, sarta padā tarèsna dā' dhisa bān tana padoempa'anna dārāna, sangkolanna orèng towana bān tas-attassa. Tjoma sèttong hal sè

ta' èkasenneng, ijā arèja djhāoena dhisana ka pasar kotṭa. Endjā' ta' karana terro apasèjara ka kotṭa, tapè tjè' njangsarana mon lè-mellèa kabhoetoanna orèng ako-bengko. Torkadhāng bādā kèja Tjèna sè adjhādjhā è sa-dhisa, nangèng padātengnga ta' mastè neppa'è mon bhoeto. Opama mon noddjhoenè ta' anḍi' mènja' gās, tjorèt, saboén bān mènja' kalettèk, apa adāntè'a padātengnga sèngkè' sè aèddher? Sala bārijā, djhoewālanna tjè' larangnga. Nangèng sè bārijā djārèja ella mastèna, tja'na sè Tjèna; sabāb abā'na orèng adhāghāng, sè adjhādjhoe wāl oe-djhāoe ka dhisa, terro ollèa ontong bānnja'; apa polè pangarèna, rèng-orèng dhisa rèja padā dhoe-bhoedhoe, ta' kèra tao ka arghāna bhārāng. Anangèng pangèra sè dā' bārijā djārèja kalèro, karana orèng dhisa bhoeroe padā njomèl, polana ètjo-kotjo bhāi moso Tjèna.

È sèttongnga arè bādja ri'-bhāri' è bengkona Pa'na Saoet bānnja' tamojja padā tatangghāna kakabbhi; ropana tjè' njamanna sè padā among-omong. Djhāng-landjhāngnga

tjatja pas arembhoeghän bhäb kabhoetoanna ghellä'. Bädä sèttong, sè abäk bännja' panemmona, karana ella tao asakola, sarta ella segghoet èntaran ka kotta, ngotja' bärinna': „Madhä na padä njarè akkal, bärämma sè taoa maèlang kasossa'an nonto. Boelä andi' panemmo bärinto: mon dhika padä sarembhäk, madhä padä aoron pèssè, ladjhoe èkabelli bhäräng; tapè sè èntar ka kotta orèng sorang bhäi; tanto ollè amodä'an kabellina.”

Otja' bhoeroe dhäddhi panodjhoena rèng-orèng sè bädä è djädijä, sarta pas dhäddhi sakala djärèja. Rang-sorangnga padä adhoerroen saropèja èbäng, ghoengghoengnga ollè sabelläs ropèja; djärèja sè dhäddhi bhändhä.

Kalagghoeänna Pa'na Kahär èsoro èntar ka kotta mellè mènja' gäs doe pettè.

Rèng-orèng sè andi' bhändhä ghellä' ladjhoe aparem-bhähän nanto-aghi arghäna sè adjhoewälä mènja'. Potosanna, mènja' sapangpang èdjhoewälä satalè, ella bädä bhätèna, tor amodä'an ètèmbhäng bän mellè ka Tjèna.

Bhäreng antara ollè saboelän mènja'na ella tadä'; pettèna doe mègghi' bän gembringnga pa'-empa' ijä ella padjoe kakabbhi. È boekoe pandjhoewälän ètemmo bärinna':

Kalowarra pèssè :

Nangghä' mènja' 2 pettè à f 5.40	f 10.80
ongkossa	„ 0.20
Ghoengghoeng.	f 11.—

Maso'na pèssè :

Mènja' 48 pangpang à f 0.25.	f 12.—
pettè 2 à f 0.15.	„ 0.30
gembring 4 à f 0.20.	„ 0.80
Ghoengghoeng.	f 13.10

Dhäddhi bhätèna f 2.10, mangka arghäna ghi' amodä'an bän mellè ka Tjèna sè aèddher. Massa'na parembhoeghän,

bhätèna ta' pas èdhoe'oem, tapè èpapolong bän bhändhä. Pèssè *f* 13.10 djärèja èkabelli bhäräng kakabbhi.

Tokang nangghä'na èntar ka kotta polè nangghä' mènna' gäs 2 pejtè, sakarèna pèssè èkabelli tjourèt. Sè adjhädjhoewäl atambä ghäroes, è dälèm 14 arè mènna'na bän tjourètta ella tadä'.

E boekoe pandjhoewälän ètemmo bärinna' :

Kalowar :

Nangghä' mènna' gäs 2 pejtè à <i>f</i> 5.40	<i>f</i> 10.80
„ tjourèt 21 bhoengkos à <i>f</i> 0.10	„ 2.10
ongkos	„ 0.20
Ghoengghoeng.	<i>f</i> 13.10

Maso'na pèssè :

mènna' 48 pangpang à <i>f</i> 0.25	<i>f</i> 12.—
tjourèt 21 bhoengkos	„ 3.10
pejtè 2 à <i>f</i> 0.15.	„ 0.30
gembríng 4 à <i>f</i> 0 20	„ 0.80
Ghoengghoeng.	<i>f</i> 16.20

Dhädhi ollè ontong *f* 5.20.

Atambä abit atambä njata djhä' sè adjhädjhoewäl bänna' ontongnga. Serrèna sè mellè ijä sè andi' bhändhä, dhädhi bhätèna ijä èkaandi' dhibi'; bän polè ta' ètjo-kotjo. Tjèna sè adjhädjhä akanta lambä'na, sabäb arghäna bhärängnga ijä ta' larang, matjemma bhäräng abhaghoesan.

Bhäreng ella njata djhä' djhälänna sè apèrokonon dhäghäng madjhoë, bhätèna ta' èdhoe'oem polè, tapè èpoboe ka bhändhä kongsè tao nambäi bärnana bhäräng sè ètangghä'.

È sèttongnga arè Pa'na Kahär èntar nangghä' bhäräng ka kotta, sè èbelli ijä arèja: mènna' gäs 2 pejtè, tjourèt 21 bhoengkos, saboén 20 londjhoer, mènna' njèjor satengnga gembríng, dhädhi dhäghänganna atambä bänna'.

Serrèna bhändhäna atambä radja, bhätèna ijä atambä

bännja'. Boekoe pandjhoewälänna sabbhän arè èparèksa kalabän ngastètè. Bhärenng ollè satengnga taon bhändhäna bäroeng pèrokonan djärèja ella dhäddhi *f* 35.64, dhäddhi sè adhoerroen bhändhä rang-sorangnga ella andi' *f* 3.24, mangka sè njabä' momolan tjoma *f* 1.—.

Rèng-orèng è dhisa Mangngaran djädijä ladjhoe padä terro lè-mellèa è bäroeng pèrokonan djärèja; sè dä'bärijä ijä tadä' alanganna. La-mala sapa sè endä' njobä' bhändhä, bhäkal ollèa bägiän kaontongan. Kalabän pardjhädjhiän bärijä, sè dhäddhi liddhä pèrokonan atambä dhäddhi 20 orèng, bhändhäna *f* 64.80. Amarghä däri djärèja padjoena bäroeng djärèja atambä bännja'; bärnana bhäräng sè èdjhoewäl ijä atambä; akança pako, bóla, padhämaran; sampèr ijä bädä. Dhinèng ongkossa ijä atambä, sabäb mon nangghä' bhäräng mastè èboewä' è djikar kasar otabä eppèr.

Saellana ollè sataon sè maddhek bäroeng pèrokonan djärèja, è boekoe pandjhoewälänna kasebbhoet bärinna':

Kalowar:	Maso':
mènnja' gäs 4 pettè . . . <i>f</i> 22.—	Mènnja' gäs <i>f</i> 21.50
" njèjor 1 gembring " 11.—	" njèjor " 14.—
pako 8 katè " 0.80	pako " 0.90
bóla ellos 9 mègghi' . . . " 0.90	bóla " 1.80
dhämar tjonglèt 10 mègghi' " 0.50	dhämar tjonglèt " 0.60
sampèr 8 lambär. " 9.60	sampèr " 11.—
ghämbhir 10 katè " 1.—	ghämbhir " 1.25
kantjèng 10 losèn " 0.60	roko' " 1.30
panètè' 4 losèn " 0.20	kantjèng " 0.75
djhäroem 10 losèn " 0.40	panètè' " 0.25
häko 45 tampang " 9.—	djhäroem " 0.50
tjorèt 40 bhoengkos " 4.—	bhäko. " 10.—
saboén 50 londjhoer " 2.50	tjorèt. " 4.10
roko' 10 pak " 1.—	saboén " 3.25
ongkos " 1.30	karèna bhäräng è bäroeng " 21.45
Ghoengghoeng. <i>f</i> 64.80	Ghoengghoeng. <i>f</i> 92.65
	Bhändhäna " 64.80
	Bhätèna <i>f</i> 27.85

Serrèna ella njata ongghoe bāroengnga atambā madjhoë, sarta kaontonganna bhāghoes, para liddhā pèrokonan pas aparembhāghān sè dhāddhiā bettjè'na. Potosanna :

- 1e. nepteppaghi Pa'na Kahār dhāddhi tokang djhoewāl sarta nangghā' bhārāng, polè nolèsè kalowar maso'na pèsè bān bhārāng kalabān ollè ghādjhi.
- 2e. bengkona Pa'na Kahār èsèwa sakalè dhāddhi tokona pèrokonan; nangèng sè andi' ijā ghi' aengghoen è djādijā ngèras adjāgā bhārāng.
- 3e. Abdoella, sè andi' karèna'an maddhek toko pèrokonan, èpadhāddhi kapalana pèrokonan sarta tokang marèksa toko bān boekoe pandjhoewālanna.
- 4e. Serrèna bhāndhāna satèja ella bānnja', bāroengna èpasangè mèrek.

TOKO PÈROKONAN.

Rèng-orèng sè noro' njabā' bhāndhā padā bhoenga sarta radjā atè ngabāssaghi tokona ella ngangghoej mèrek; apa polè satèja ta' ètjo-kotjo bān Tjèna sè aèddher mènna', sabāb ella andi' toko dhibi', dhāddhi mon lè-mellè ka tokona dhibi', ollè amodā'ān, ontongnga toko èkaandi' dhibi. Satèja rèng-orèng è dhisa ngartè dā' kareppa tja'-otja'an: „*Rokon rèja kowat.*”

15. Tjarètana polo Bhāli.

Polo Bhāli rēja kennengnganna è tèmorra tana Djhābā, tjoma ella' sellat kènè', sè anjama sellat Bhāli. Polo djārèja akènè'an sakonè' bān paressidénan Bhānten, tapè bānnja'na orèngnga doewā kalèna; dhinèng sabābbhā sè njata, karana polo Bhāli rēja sèttong polo sè dhoe-landhoeān satana Indijā Tèmor.

Kalamon orèng dāteng è polo Bhāli tanto pas nangalè bā-sabā sè tjè' lèbārrā; endjā' ta' tjoma è tana lembāna bhāi, somèlè è tana paghoenonganna ijā bānnja' sabāna bār-lèbār. Dhisana padā èkolènglèngè paghār alas otabā paghār tana lempong. Kalamon ètanjā'aghi arapa ma' dā'bārijā, sarta apa sabābbhā tong-sèttongnga pamengkang ngangghoej paghār tjara djārèja, djhāwābbhā, ghi' konana para Rato è Bhāli segghoet padā aperrang. Nalèka djārèja parlo sakalè sa-dhisa èpakoko ngangghoej paghār alas otabā tana, èangghoej adjāgā moso.

Satèja saantèrona polo Bhāli ella dhāddhi bhābā parèntana Kangdjeng Goepermèn Bālāndhā, molana paghār tjara djārèja ta' parlo; bit-abit tanto èlang.

Kalamon orèng alènglèng è sa-dhisa tanto ta' nemmo masèghit sèttonga, nangèng sè bännja' dhi-tjanđhi, èrengghä bän kèr-okèran tjè' bhäghoessa, njamana „poera". Ropana ènga' tjandhi Bhoeddhä è djhäman kona, sè kongsè satèja ghi' bädä è tana Djhäbä, akanta tjandhi Boroboedöer, Mendoét bän èn-laenna.

Salaenna djärèja è tong-sèttongnga pamengkang mongghing è boedina bengko bädä rangghoenna nè'-kènè', njamana „sanggah", ijä djärèja kennengnganna masang sasadjhin kaator dä' Dhibäna. Dhäddhi njata aghämana orèng Bhäli rèja bännè aghäma Islam, tapè aghäma Bhoeddhä, akanta aghamana orèng Djhäbä sabelloenna orèng Arab ngadjhär-räghi aghäma Islam è tana Djhäbä.

Poera, sanggah bän bengkona orèng Bhäli sè bhängsa aghoeng èbbhä' bän rarengghän kèr-okèran. Adjib ongghoe kalongètanna orèng Bhäli ngokèr kadjoe. Artja ghäroedhä sè ghoes-bhäghoes, bän artja bädjäng däri kadjoe, sè los-alos, nandhä'aghi alossa tanangnga orèng Bhäli bhäb ngokèr.

Manot parèntana aghämana, majjiddhä orèng Bhäli rèja mastè èobbhär, tjara Bhälina „ngabèn". Nangèng serrèna ngobbhär majjid rèja radjä bäräghäddhä, dhäddhi kodhoe è antara'aghi kongsè pau-bärampan boelän, torkadhäng

Kennengngan Dhibä toron ka bhoemé (mèroe).

kongsè sataon doe taon dāri pamatēna, sabāb ahli bārissa ghi' mapolong pèssè ghāllōe, kongsè tjokop èkaongkos ngabèn. Dhinèng saabiddhā mapolong pèssè djārèja, majjiddhā ijā èkobhoer.

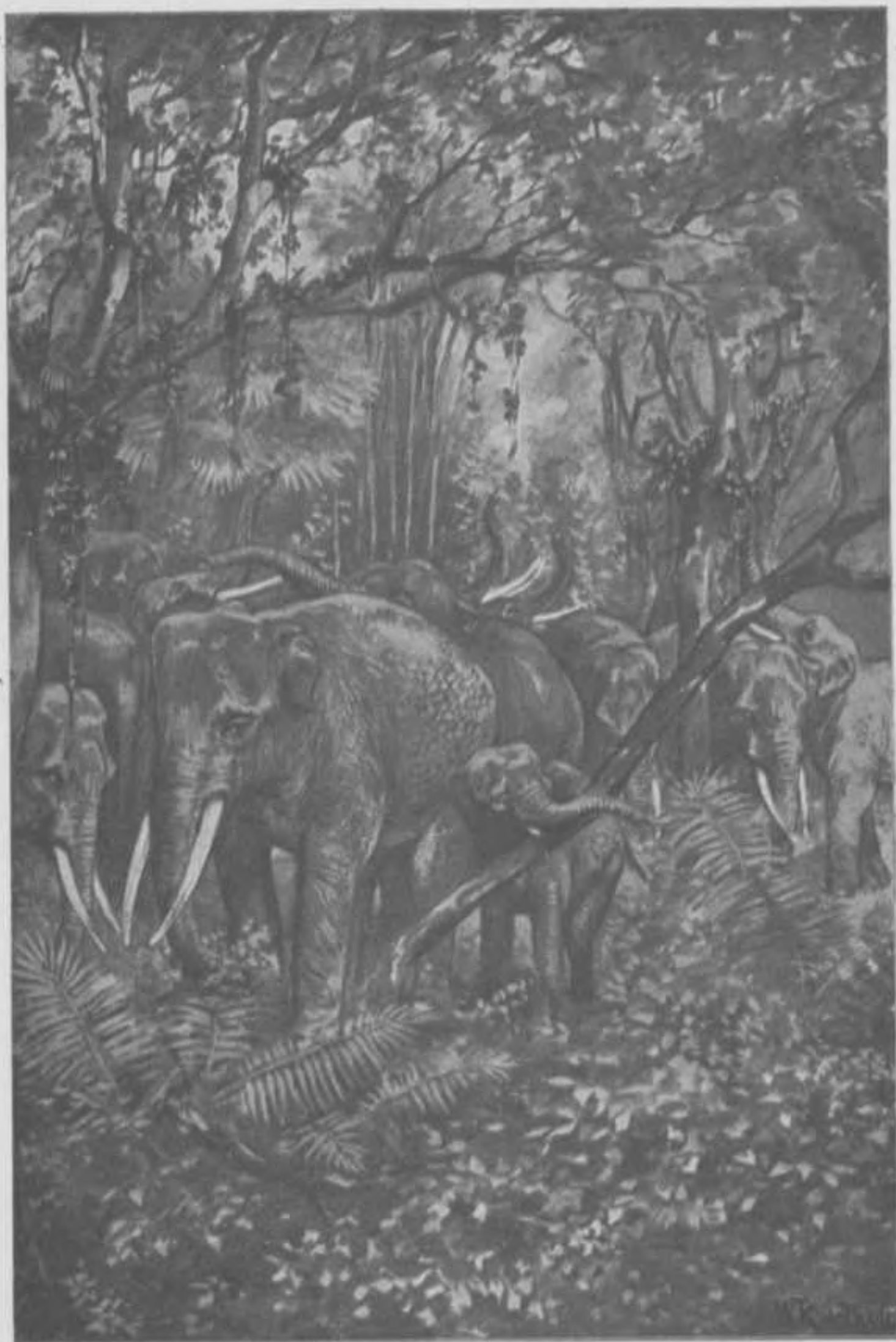
Serrēna pangobbhārrā pan-bārāmpān majjid kennèng èpabhāreng, dhāddhi ollè maḍhāmmang ḍā' orèng sè ta'

mampo. Bādā kèja majjid sè ta' èbādjhippaghi èobbhār, ijā arèja majjiddhā orèng sè matè sakè' tjatjar.

Kalamon orèng soghi sè matè, parkara ongnos èangghoej ngobbhār majjid (ngabèn) sanalēka, tanto tadā' berrā'na, èba sabārijā ghi' èantara'aghi kongsè saboelān doe boelān agghi'. Dhinèng djisimma samarēna èpanḍi'i èbhoendhoe' è laboen potè, pas ètaro neng è sèttong bengko sè mèdjhi è pamengkang djārèja kèja.

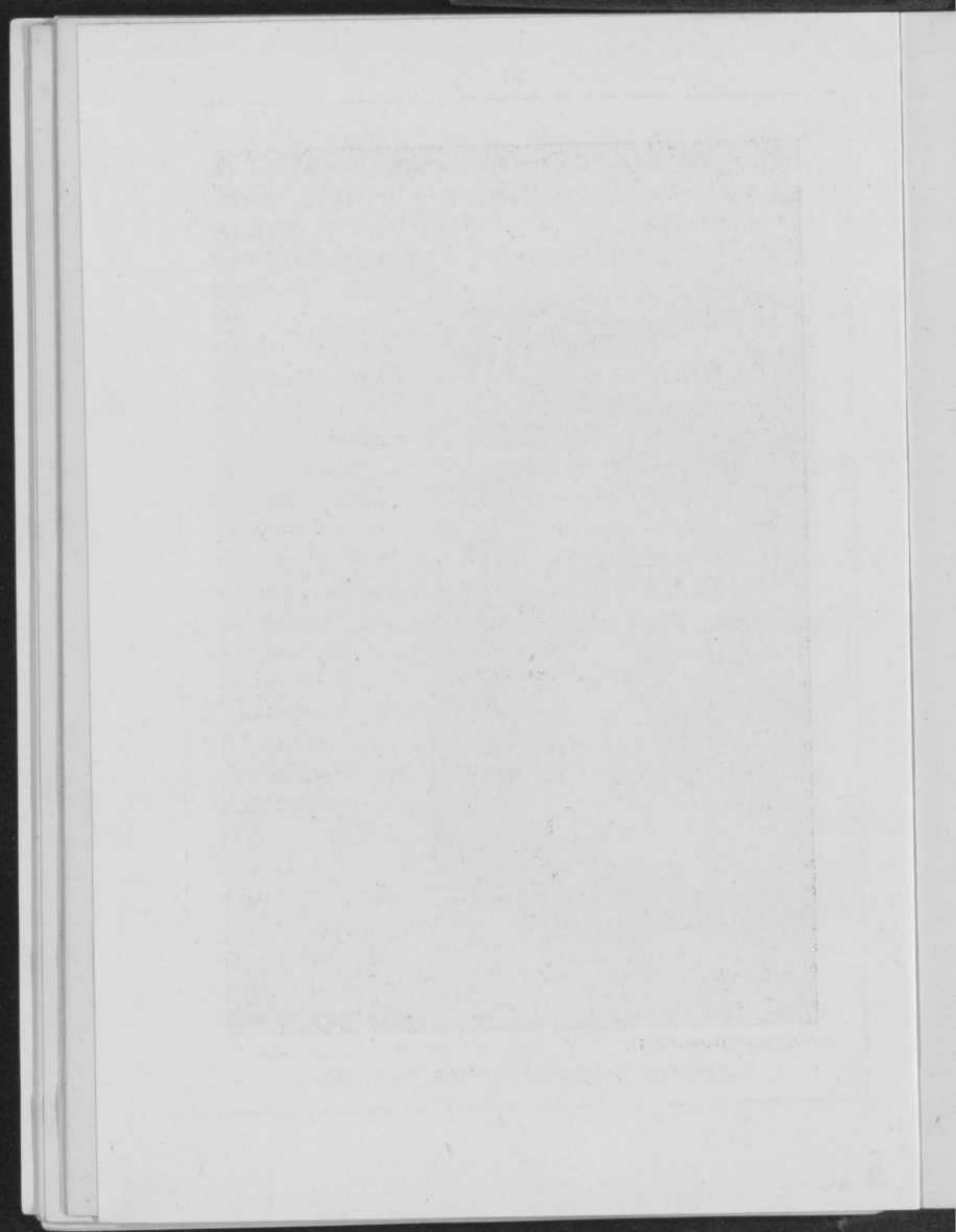
Serrēna djisim djārèja èpasangè tambhā, dhāddhi ta' boettjo'. Mon bāktona sè ngabēna ella para', orèng aghā-

Pangghellār Bhoeddhi. II

Katja 83

Ghādjhā katon, ètangalè ðari antarana oen-ðaoenan.

bäj bädđhä èangghoejä ngosong majjid. Bhängonna bädđhä, djärèja akanta manara, têngghina kongsè 15 otabä 20 M., sarta ngangghoej lotèng ason-torson, bädä sè bännja', bädä sè sakonè', bärämna tja'na kasoghiänna orèngnga. Bädđhä djärèjè njamana „wadah". Mongghoe ka orèng

Djisim èbhoendhoe' è laboen potè.

pettè djärèja ella èbbhä' bän kadjoe. Pangolona (padanda) pes-ngèpessaghi aèng dä' majjid, sambì matja dhoe'ä. Samarèna djärèja pettèna pas èobbhär. Aboena majjid-dhä èpapolong; kalagghoeänna pas èboewäng ka tasè'.

soghi torsonanna lotèng djärèja kongsè 11. Wadah djärèja èghä-rengghä talèbät bhäghoessa.

Majjid, sè èobbhärä, èsabä' è wadah djärèja pas èarak ka pangobbhärän ngangghoej mèn-rammèn tabbhoeän; pasorakka sè mèkol wadah tjè' rammèna.

Sanapa'na èkennengngan pangobbhärän, majjid-dhä èpatoron däri wadah èpamaso' ka dälem pettè, sè èbhängon akanta sapè otabä matjan sellioe. È bähäna

Dhinèng wadəh ghellä' ijä èobbhär kèja; ghi' lambä' mon bädä rato Bhäli matè, randhäna bädä sè mènta abhillä, noro' matè èobbhär bän ratona. Kalamon bädä randhäna rato sè abhillä'a, ijä pas èghäbäjjäghi pangobbhärän laèn semma' bän pangobbhäränna rato. È seddhi'änna djädiä èpaddhegghi pangghoeng perrèng tèngghi; è attasanna djärèja èghäbäjjäghi ko-bengkoan kènè'.

Randhäna rato sè abhillä'a djärèja nompa' wadəh kèja èosong ka pangobbhäränna majjid.

Sanapa'na sakandjä pas ongghä ka pangghoengan ngangghoej andhä, aenneng è ko-bengkoan ghellä'.

San ella majjiddhä rato para' dhäddhiä aboe, orèng binè' ghellä' kalowar däri kennengnganna mangangghoej sanarbhä potè, ladjhoe ngèdjhoeng talèbät mellassaghi; tanangnga sè kangan negghoe' kètèran, sè katjèr negghoe' katja.

Samarèna ngèdjhoeng

kètèranna bän katjana èotjol, orèngnga ladjhoe njabbhoer ka apoj sè bär-gäläbärän tjè' dhäddhina, èbhärengngè bän monjèna marèjem bän tabbhoeän tjè' rammèna.

Orèng binè' sè bhäktè ka lakèna tjara djärèja dhäddhi

Bäddhä éangghoejä ngosong majjid
(wadah otabä badé).

pangalemanna orèng bännja', apa polè mon sabelloenna njabbhoer ka apoj ella atjotjo bän kerrès.

Bhäreng orèng
 Bhäli ella loeng sa-
 ghoeloeng bän èn-
 laèn bhängsa, apa
 polè bän bhängsa
 Bäländhä, pas aro-
 masa mon adhät
 sè dä' bärjä djärèja
 bhengngès molana
 ta' èangghoej polè.
 Apa polè satèja
 bhäreng saantè-
 rona polo Bhäli
 ella ètegghe' Goe-
 permèn, adhät
 abhillä djärèja
 èlarang sama sa-
 kalè.

16. Abhoeroe ghădjhă.

P

olo Soemattră rēja kennengngan-na è bără'-dădjăna polo Djhăbă. Tanana è pasèsër tèmor tana rabă malolo tjè' lèbărră, nangèng pasèsër bără'na tanana têngghi bännja' nong-ghoenongnga. E tana lembă pêngghir tèmor djărēja bännja' kèbăna sè ghălăk, akanta: bhădjă, ghădjhă, matjan,

tapir bän bărăk. Mandjhăngan bän moțak ijă ta' korang.

Apa polè è kennengngan sè sakonè' orèngnga. Djărēja marghăna bännja' para tokang abhăbhoeroe ghijăr abhoeroe matjan otabă ghădjhă è đissa.

Satēja sèngko' njarèta'aghiă bhăb abhoeroe ghădjhă è olona tana Palèmbhăng.

E settongnga arè sèngko' noro' sang-mo-sarmoan abhoeroe ghădjhă ka Palèmbhăng. Sanapa'na è đissa sèngko' bän sang-kantja djărēja pas nompa' kapal apoj kènè' èntara ka olo noro' songaj Moesi. Tana è kangan katjerra songaj djărēja

Tapir.

rabă malolo. E salandjhăngna paladjărăn sèngko' nangalè sampan pađă tjar-kantjër. Parao djărēja nè'-kènè' tapè landjhăng, èkaghăbăj đări bhoengkana kadjoeăn elobăngè akanta rondjhăngan; èbă sabărijă orèng Palèmbhăng tjè' taona sè madjhălăn. Nalèka kapal apoj, sè ètompa' djărēja,

ta' ngennèng terros, sèngko' pas nambhǎng sampan kènè', sè èpadjhālǎn bi' orèng dīssa; padjhālǎnna bǎng-ghǎlimbǎngan.

Bhǎreng napa' è sèttong kennengngan sèngko' sakantja padǎ onghǎ ka tènghǎngan, amboe è bengkona kapala dhisa è djādijǎ. Bengkona bhǎghoes, è ghǎ-rengghǎ bǎn kèr-okèran sè alos. Orèngnga ella sarmo bǎn sangkantja, sarta sangghoep noro'a abhǎbhoeroe. Tja'na padǎteng sèngko'

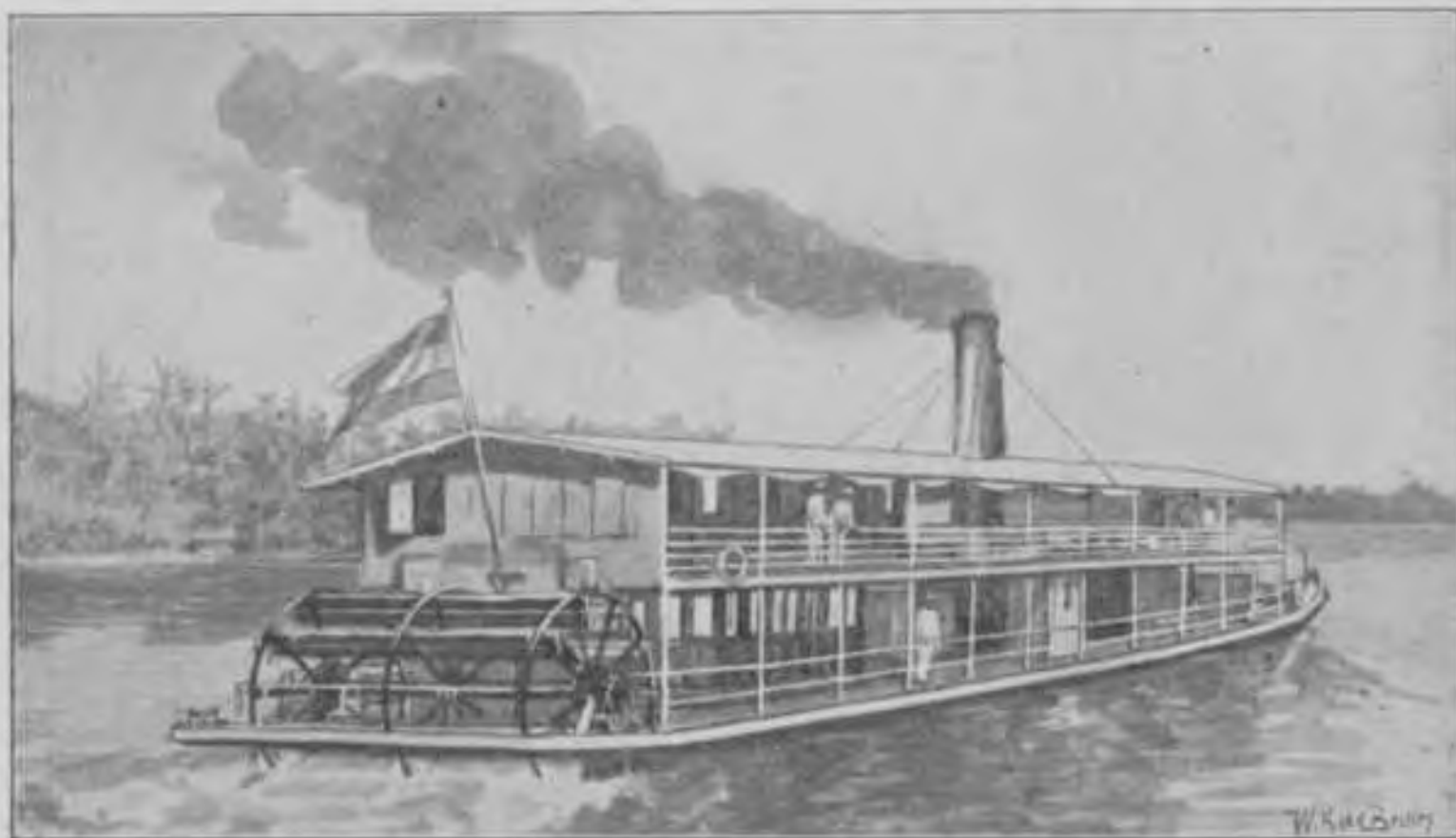

djarèja kateppa'an onghhoe, sabǎb bǎari'anna bǎdǎ ghǎdjhǎ bǎnnja' asabbhǎ è seddhi'anna dhisa djādijǎ. E malem djārèja sèngko' ngènep è bengkona kalèboen bhoeroe; bhed-dhillǎ padǎ èparèksa, sarta asadijǎ apa sè parlo èghibǎ'ǎ.

Kalagghoeǎnna padǎ mangkat; rassana atè tjè' ghǎ-bhegghǎ. Salaènna bi' kalèboenna ghi' ngèbǎ koli 20 padǎ ngèbǎ bhirǎng kakabbhi.

E lǎn-djhālǎn sèngko' nangalè lolossa ghǎdjhǎ. Paghǎrrǎ pakarangan padǎ abhǎlikkrakan kakabbhi; tjangghǎna kabǎ'na téleggram padǎ robbhoe.

Bhäreng sè adjhälän njèmpang maso' ka alas, kè bhiräng molaè bännja' lakona; ma'-dimma'a atemmo bän bhoet-ombhoet sè djhärembhen mastè èrabäs, aghäbäj djhälän. Torkadhäng lèbät è potpot djhälänna orèng èntar ka tegghäl otabä talon; torkadhäng entas è songaj. Sè tjè' malaratta mon lèbät è rabä, tjellotta kettjem to'ot.

Kapal apoj è songaj Moesi.

Saellana ra-kèra ollè saeddjhäm sè adjhälän pas napa' è kennengngan sè tèghär è tengnga alas. Ka'-bhoengka'anna padä adjhäläpa, tja'-rantja'na padä sempal ngalarkar è tana, ngataraè djhä' bännja' ghädhä ambhär para' è djädijä. Sè padä abhäbhoeroe ladjhoe njemma'è kennengnganna ghädhä. Li-kolina è dhina, ta' èbäghi noro'. Padjhälänna atèngka' moṭak, so'-njalosso' è bhoet-ombhoet sambì ngowan padjhälänna angèn, sopadjä ngennènga aenneng è bābā angèn, djhä' kongsè èkaèding baoena bän ghädhä; sabāb mon ghädhä rèja ngèding bāoena orèng, tanto pas boeroe. Sèngko' bän tja-kantja terros madjhoe on-laonan, ta' kong-sèa bādä kareksekka dādär; mon ghädhä rèja ngèding sowara kareksekkan bhāi ijā pas tao djhä' bādä orèng.

Kapala dhisa djärèja ladjhoe akoto', djhä' ella semma' bi' kennengnganna ghädjhä. Tao-tao sèngko' ngèding sowara tjè' tagherrä. Sèngko' bän kantja, sè ghi' ta' tao noro' abhoeroe ghädjhä sarta ghi' ta' tao nemmonè ghädjhä è alas, tjè' takerdjhäddhä ngèding sowara bhoeroe. Sangpangandjoer sè katara tadä' keddi'na sakalè, abherri' tandhä ngadjhäk madjhoe polè. Sakeddjhä'agghi' ghädjhäna katon mang-ramang däri djhäoeän, ètangalè däri antarana oen-däoenan ropana ghi' senneng, ta' ngataoè djhä' èsèndhemè. Bänja'na ghädjhäna ra-kèra bädä 12.

Bhäreng ella seddheng semma'na, sèngko' kakabbhi padä ngèleng beddhil, pas dhär! Monjèna tèngghär djheddhärän. Sanalèka djärèja ghädjhäna padä abhintal, ladjhoe padä abheddhäl abhälessatan, rak-nerrak kadjoeän bän bhoet-ombhoet salèng karoksak, sarta ngaghärdjhem tjè' tagherrä. Bhäreng sèngko' sakantja kalowar däri panjèndheman, tao rosakka kennengngan, sè èrak-terrak bän ghädjhä, sè padä boeroe; nangèng tadä' sè amonjè, sè ngataraè djhä' bädä sè èken-nèng tjapo' mèmès; maskè bärijä, palangnga sèttong tanto bädä sè ètjapo'. Tja-kantja pas terros adjhälän polè so'-njalosso' è bhoet-ombhoet noro' lolossa ghädjhä sè loka. Ta' kongsè 30 langka sè padä adjhälän, monjèna tèngghär djheddhärän polè, ladjhoe bädä sowara dhilbhäsän è tana, ijä djärèja sowa-rana ghädjhä sè ètjapo' mèmès, robbhoe è tana pas matè. Sèngko' kakabbhi padä bhoenga, mangkarak rassana atè ollè ngèbä ghäddhingnga ghädjhä, sè dhäddhi tandhä mennang sè aperrang bän ghädjhä.

17. Apasèjar è dālem tana.

pangadjhärän bhäb kapal apoj, bä'na ella padä ngartè, mon padjhälänna messinna sarana rebbhängnga apoj. Dhinèng sè èangghoej pakanna apoj djärèja bijäsana areng bäto. Endjä' ta' tjoma è kapal apoj bhäi parlonna areng bäto djärèja, somèlè è sep-poér, è pabbhrík ghoe'ä, è pabbhrík panennonan, è pabbhrík

panjeddrika'an ijä ngangghoej areng bäto, apa polè è pabbhrík gäs.

Serrèna bännja' sakalè kaangghoejjä, dhäddhi parlo sakalè orèng andi' sadijä'an areng bäto sè talèbät bännja'. Marèna è dimma sè ollèa areng bäto ghät-djhäghät dä'bärijä? Mon bä'na atanja parkara djärèja ghämpang bhäi djhäwäbbhä, bärinna': è dālem tana. Tapè bä'na djhä' mengnga' mon tao bärämna malaratta pangala'na.

È bäbä rèja sèngko' njarèta'aghiä djhälänna orèng ngala' areng bäto. Sabelloenna molaè, sèngko' nerrangngaghiä, apa marghäna areng bäto rèja ma' enneng è dālem tana.

Ghi' djhäman kona kabädä'änna tana rèja djhäoe sakalè bhidhäna bän satèja. Nalèka djärèja ghi' talèbät bännja' alassa radjä kènè'. Amarghä däri segghoeddhä bädä lèndhoe, ghoenong aleddhoe'an, bändjir, bännja' las-alas sè

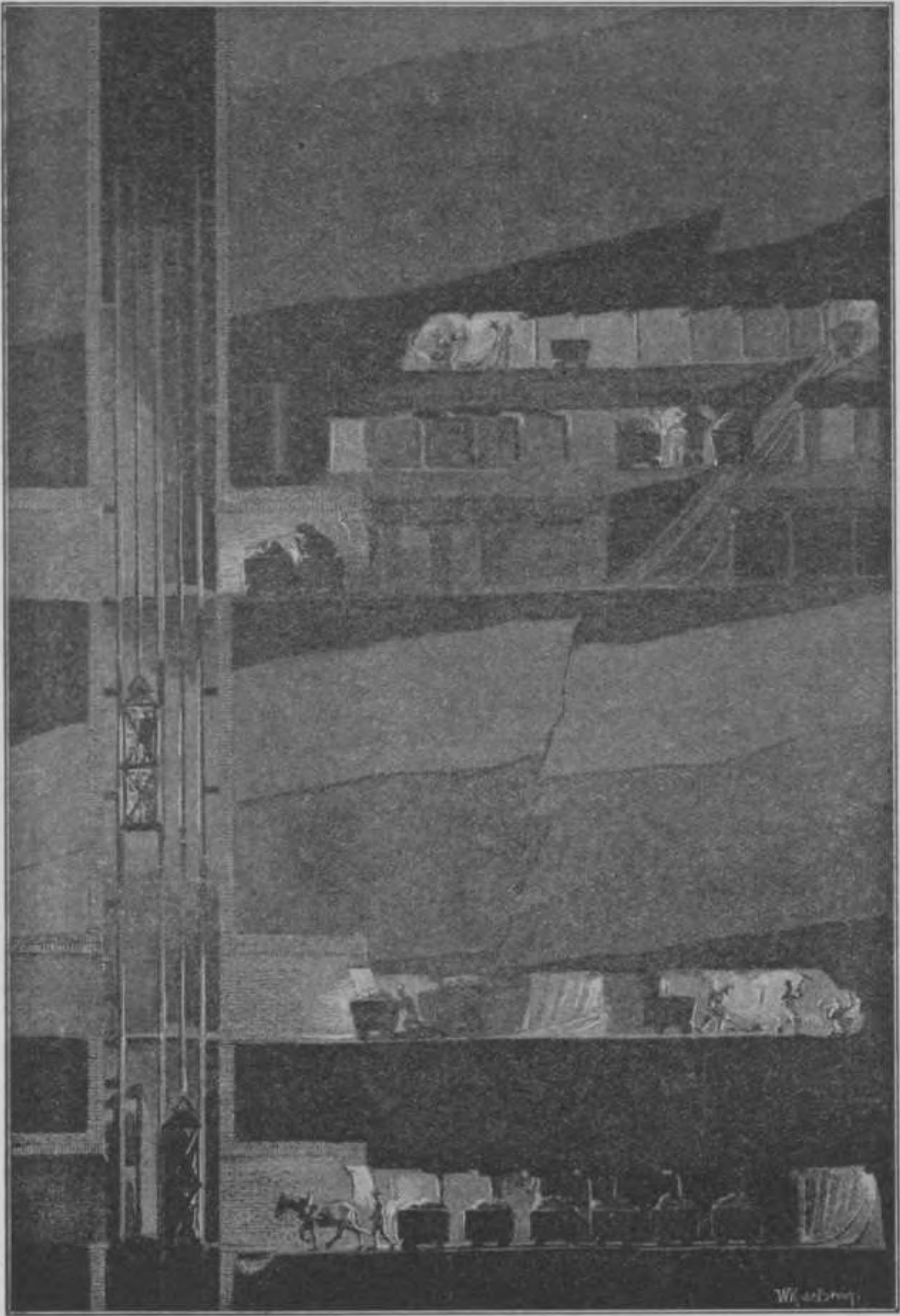
rosak tabhendem è dālem bhoemè. Ka'-bhoengka'an bān boe-tomboeän sè tabhendem djärèja apo'-tompò', torkadhāng kongsè pan-bārāmpān ratos M. tēngghina. Saellana pan-bārāmpān bindhoe abiddhā djoe-kadjoeän djärèja enneng è dālem bhoemè aobā sèpatta, ahèrra dhāddhi areng bāto.

Anangèng bārāmma orèng sè taoa patana kennengnganna areng bāto è dālem tana? Parkara djärèja ghāmpang bhāi, ijā arèja tanana èebboér. Bārijā kèrana otja'na bā'na. Ijā bhender. Anangèng pangghābājān ngebboér tana rèja ta' ghāmpang tjara ngebboér kadjoe. Tjatjak ra pèkkèr, dālemma kennengnganna areng bāto rèja torkadhāng lebbi dāri 500 M.; dhinèng mon tanana, sè èebboér djärèja ghāli, ongkossa tanto radjā.

Kalamon ella ètemmo kennengnganna areng bāto djärèja, sarta ella kamostèan bānna'na, orèng ladjhoe molaè ngalè tana.

Momolanna orèng aghābāj somor djhālānna orèng maso' ka dālem pangalèan. Ngalè somor, sè lèbārrā 1¹/₂ otabā 2 M. sarta dālemma 400 kongsè 500 M. tor nebbā' tana to-bāto, tanto bā'na ngartè, bārāmpā ongkossa pangghābājān djärèja. Apa polè bilā tanana njombher, tanto sakeddjhā' bhāi somorra possa' bān aèng, dhāddhi nambāi malaratta lalakon, sabāb pèngghirrä somor djärèja mastè èlapèsè ngangghoej kaloboengan bessè èbhoeng-sambhoeng sarana èpattrè'è; dhāddhi bhāngonna somor djärèja akança saropong bessè sè tjè' radjāna.

Bilā somor djärèja ella dālem napa' ka kennengnganna areng bāto, orèng ladjhoe aghoerāng aghābāj ghoewā. Dhinèng ghoewā djärèja ètondjhāng sè koko, sopadjā tanana ta' ghoedjoerā. Serrèna ghoewā djärèja radjā sarta landjhāng, bāloe' sè èkaghābāj tondjhāng djärèja tanto tjè' bānna'na. Salaènna djärèja kodhoe èdjägā, sopadjā

Épatoron ka dālem pangaléan.

è dălem ghoewă ta' kongsèa possa' bân aèng. Bă'na tantona ijă ella tao mon è dălem tana sè dălemma torkadhăng kongsè 500 M. bännja' aèngnga. Ghoewă pangalèan djärèja torkadhăng enneng è băbăna dhăssarra songaj, la-mala bädă sè ngalatjo' ka băbăna tasè'.

Aèng sè è dălem ghoewă pangalèan djärèja èkompa kalowar ngangghoej kompa radjă. Bädă polè sè parlo èdjägă bân Sinjoérra pangalèan, ijă arèja bhăb hăwă sè bhersè; sabăb è kennengngan sè tjara djärèja dălemma sarta bännja' orèngnga sè alalakon, hăwă sè èkanjabă lekkas kotor. Amarghă dări djärèja è djădijă bädă messin radjă sè mamaso' hăwă bhersè dări lowar, sarta makalowar hăwă sè kotor dări dălem pangalèan.

È kètăb Pangghellăr Bhoeddhi djhilid I bă'na ella matja tjarètana orèng aghăbăj lampoe găs dări areng bătô. Bărijă kèja areng bătô sè enneng è dălem tana ijă bännja' hăwăna găs sè ghămpang rebbhăngnga; molana è pangalèan ghellă' torkadhăng possa' bân hăwă găs; orèngnga sè padă bädă è djădijă tanto matè. Apa polè bilă găs djärèja rebbhăng, orèngnga tanto dhăddhi aboe.

Dhăddhi njata pangghăbăjän è dălem pangalèan djärèja bännè pangghăbăjän sè senneng, sakèng bännja'na bhăbhădjăna, ijă arèja paghoedjoerră tana, panjombherră aèng otabă paleddhoe'na pangalèan amarghă rebbhăngnga hăwă găs; molana orèng sè alako è djădijă kodhoe ngastètè onghoe.

18. Apasèjar è dālem tana.

(Sambhoengan).

pa bā'na terro nèngghoeä bārāmma akkalla orèng makalowar areng bāto dāri dālem pangalèan? Madjoe' noro' sèngko'!" Dā'bārijä otja'na sang-mo-sarmoan dā' sèngko', sarta pas ngotja' polè: „Arowa, manara dādoewä' sè katon dāri dīnna' arowa sè èèntarana. È kontjo'na manara arowa bādä rodāna doewä mēgghi' djä-radjä. Sakeddjhä' agghi' mon ella para' dā' ässa bā'na tanto

nangalè talè radjä sè adjhālän è sakolènglèngnga rodä.

Rodä djärèja èpadjhālän kalabän messin, sè èator è dālem kamar messin. Talè ghellä' èangghoej nalè'è pejtè djä-radjä kennengnganna orèng sè alako è pangalèan mon torona ka dālem pangalèan, otabä mon ongghä'ä bilä marè alako."

Nalèka sèngko' napa' è kennengngan djärèja kateppa'an bādä koli pangalèan kalowar dāri pejtè, bhoeroe amboe dāri pangghäbājän. Abiddhä sè alako è dālem pangalèan 8 eddjhä. Satèja orèng sè laot bhoeroe èghäntè koli golongan sè nomer doewä';

dägghi' 8 eddjhä agghi' èghäntè golongan sè nomer

tello'; dhäddhi sèjang malem tadä' amboena orèng alalakon.

Messinna ija terros bhäi adjhälän ta' kennèng amboe.

Sèngko' èlèllanè bän Administratirra ollè toron; nangèng kodhoe asalènan ghälloe ngangghoej pangangghoejjä tokang ngalè; sabäb mon ta' dä'-bärijä, tanto sang-pangangghoej kotor kakabbhi sarta bättja.

Bhäreng sèngko' ella ngangghoej kalambbhi bän tjalana koli sarta ollè lantèra' sè anè bhängonna, pas maso' ka dälem pejtè torson doewä', èaterraghi sèttong orèng sè dhoe-nodhoeäghia è dälem pangalèan.

Nalèka toron djä-rèja rassana boeloena kolè' agäriming, sabäb sèngko' ènga' mon aghättong è kennengngan sè dälemma 500 M. saèngghäna talèna pas pegghä', doe dhäddhiä apa sèngko'. Tapè orèng, sè ngater, tao masenneng sangatè, otja'na: „Ampon djhä' kobätèr, talèna pejtè ka' dinto sabbhän arè mastè ètalèktèkè kalabän tètè djhä' kantos ngobätèrè.” Amarghä däri pagäledderrä

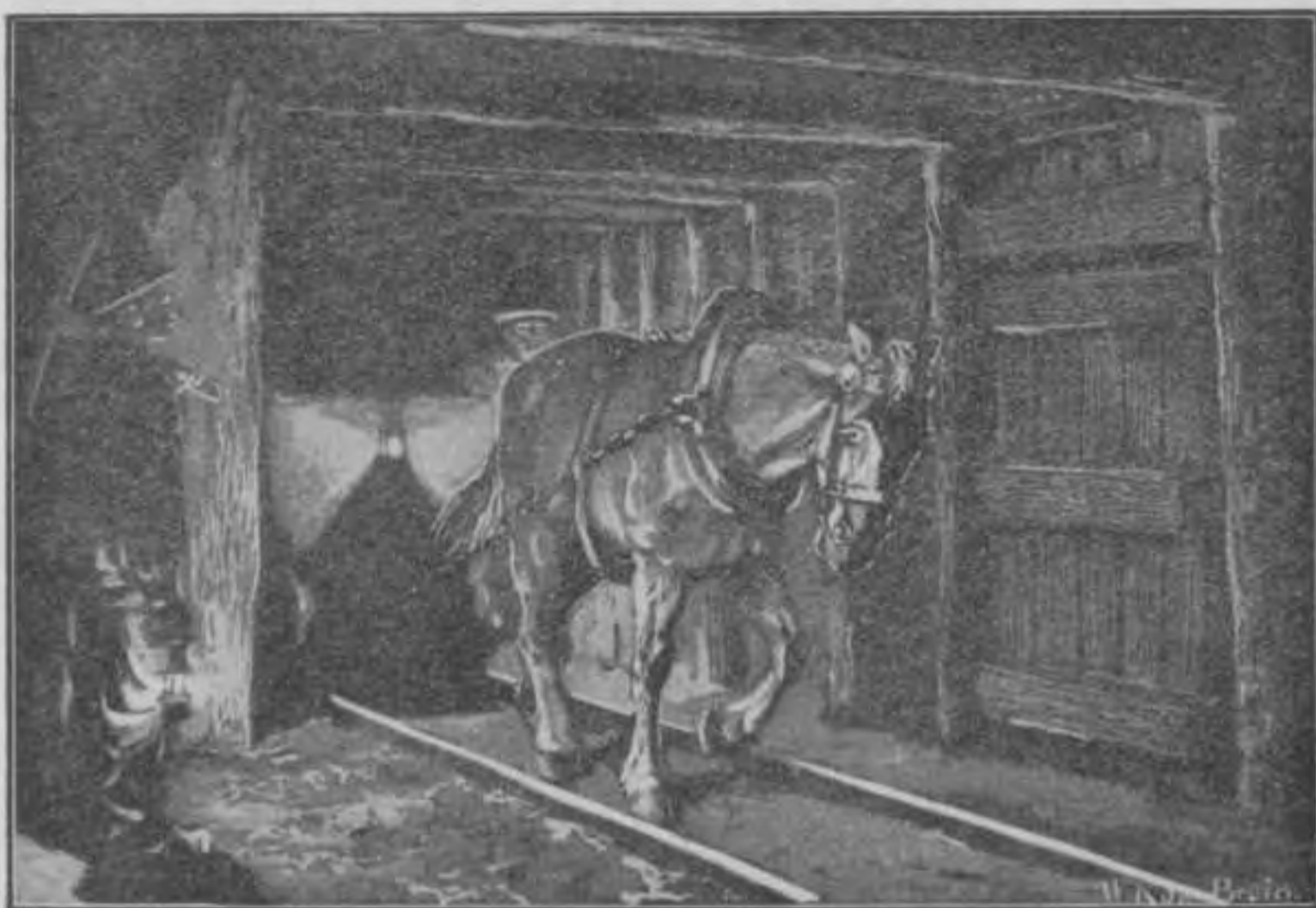
talè dhäddhi èkarasa patoronna peṭṭè. Ta' antara abit peṭṭè

djäreja djhäl-
bhegghän na-
pa' ka bäbä.

Orèng sè
ngater nga-
djhäk kalowar
sarta masènga'
sèngko' èsoro

ngastètè, sabäb ghoewäna bännja' sè mandhäp, sarta è bäbä
bäḍä rilla. Däri djhäoeän bäḍä sowara ngaghäroedoe'.
„Sènga' njèsè!” otja'na orèng sè ngater. Sèngko' bän
sangkantja ghäntjangan njèsè ladjhoe njalpèpè' è pèngghirrä

ghoewä. Ta' antara saapa pas bäḍä loeri adjhir-djihidjhir lèbät
ètadjhä' djhärän èghibä dä' kennengnganna peṭṭè ghellä'. E
djädijä loerina èboewä' ka ḍälem peṭṭè pas ètadjhä' ḍä' attas.
Bhäreng èssèna ella ètotta' è lowar, loerina èpatoron polè.

Sèngko' ladjhoe adjhālän kongsè napa' è sèttongnga kennengngan, sè bädä ghoewäna sèmpangan. È djädijä sèngko' djhä'-sakeddjhä' nangalè tjadjä nèp-ngarennèp ataboejän, ijä djärèja è kennengnganna koli sè parappa'na padä ngantjanè areng bätö ngangghoej tjo' dängdäng.

Arengnga ngarodoe' paghoedjoerrä, pas èsèkkro' èossaj ka dälem loeri. Bhärens ella pospadhä sèngko' sè neng-

ghoe è djädijä, bi' orèng sè ngater èadjhäk ka gheddhoeghän; è djädijä bädä djhäränna 20 padä arèndoe adäntè' ghiliränna. Adoe nèserra djhärän djärèja, sèjang malem aengghoen è dälem pangalèan sè tjè' pettengnga ta' tao nangalè tèra'na arè. Mongghoe ka djhärän bhoeroe sèjang bän malem ella padä bhäi. Däri gheddhoeghän djärèja sèngko' bän sangkantja abäli ka somor. Totorra orèng

sè ngater, sèngko' ghi' ollè alènglèng polè pan-bärämpan eddjäm agghi' è dälem ghoewä, tapè sèngko' ella ta' perna, ango'an dhoeli maso' ka pettè, pas kalowar däri pangalèan. San ella napa' è attas sarta ella kalowar däri pettè, adoe sangkalambhi bän tjalana tjè' kotorra sarta bättja; dhäddhi kalamon maso'a ka pangalèan ijä parlo ngangghoej sè tor-kotor bhäi, akanta kalambhina koli è pangalèan. Sèngko' ghäntjangan mandi. Samarèna abherri' panarèma dä' orèng sè ngater sèngko' pas molè.

19. Terripang.

erripang rèja bhängsana kèbän tasè'. Serrèna bhängonna akanta tèmon, bi' bhängsa Bäländhä ènjamaè tèmon tasè' (zeekomkommer). Kolè'na to'monto landjhäng akanta doeri.

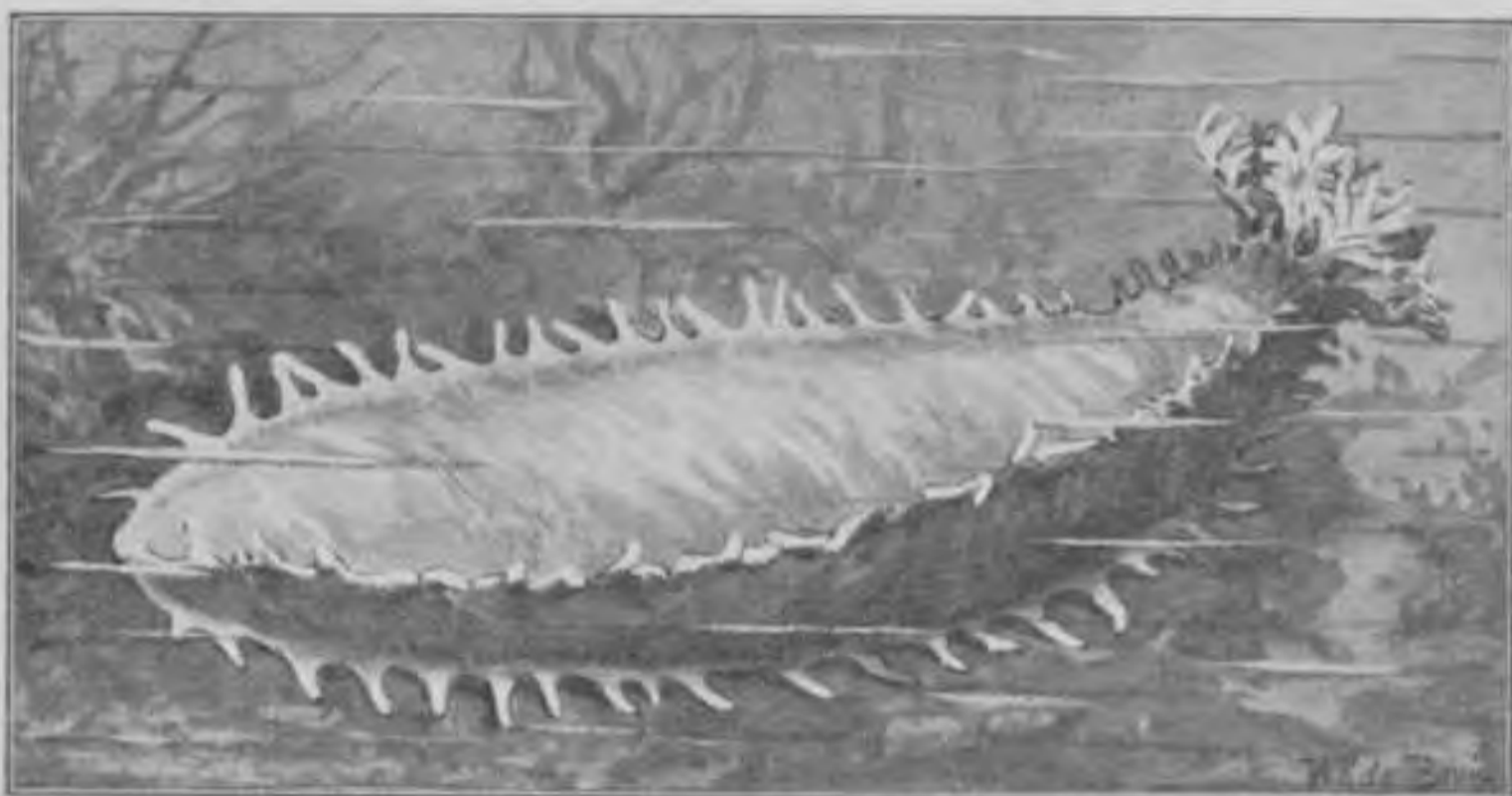
Ropana bädä sè bäk-abäk potè, bädä sè mèra abäk konèng, bädä polè sè tjelleng. Lakona agärädjäng è dhäsarra tasè; dhinèng pakanna:

bhoeloeng, ger-ager, tjekkomang bän èn-laènna kèbän tasè' sè nè'-kènè'. Bhängsana terripang rèja ana-bärna, bädä sè tjè' bhäghoessa; bhängonna bädä sè akanta tèmon, bädä sè mèbis olar.

Terripang sè nomer sèttong, sè segghoet èkadhähäng, bädä sè tjè' radjana; landjhängnga kongsè 1 M., radjana 2 d.M.

Para' è sanèjap polo è tana Indijä rēja bädä terripangnga, akanta è polo Djhäbä, Soematträ, Bornijoe, Sélébes bän è lo-polo Maloekoe, sarta è djädijä padä bädä orèngnga sè kasappa njarè terripang. Sè tjè' dhoedjanna ka terripang arēja bhängsa Tjèna, la-mala èangghep kakanan sè nè'mat bän monfaatè, molana kongsè bängal mellè larang.

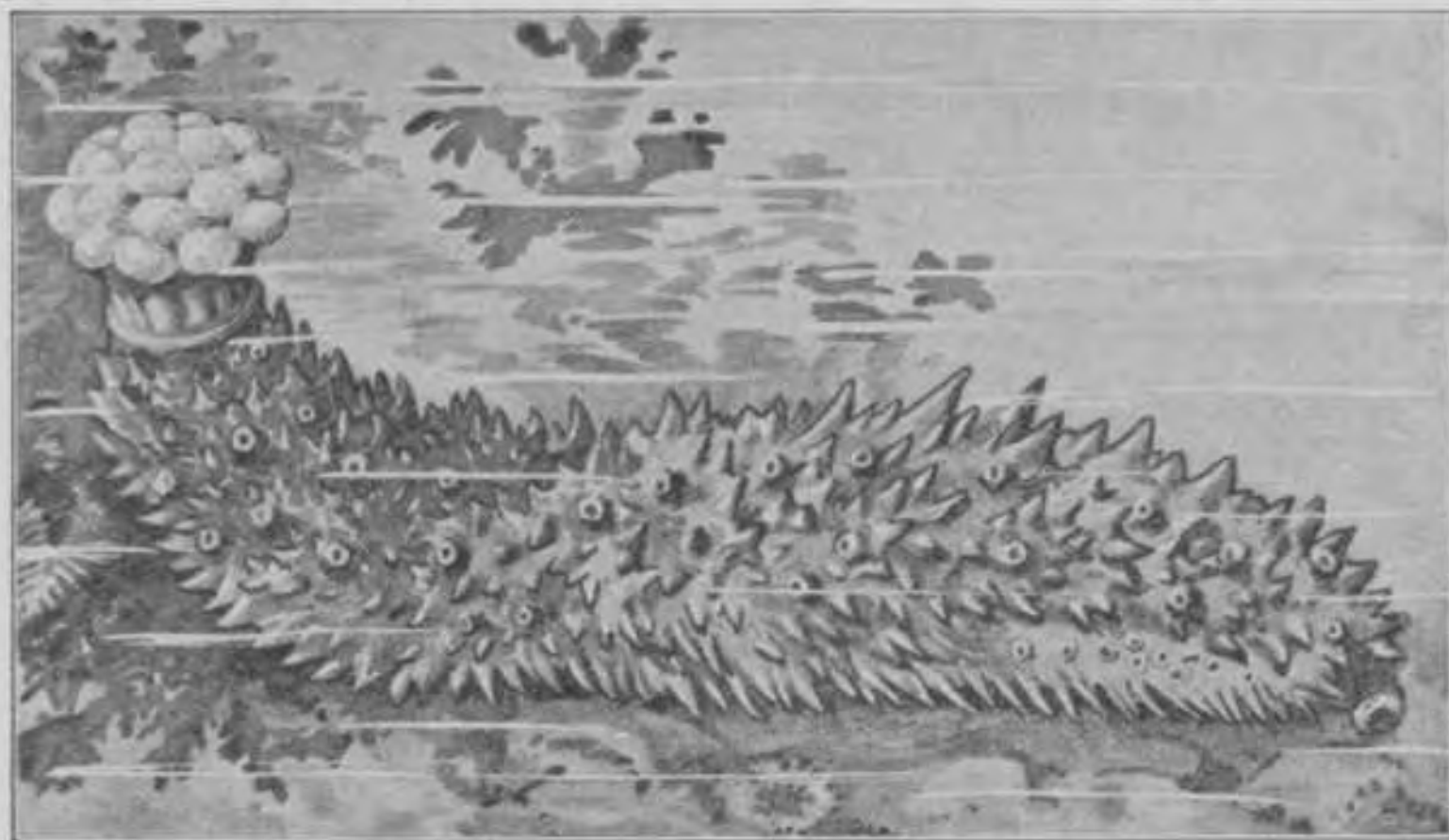
Sè bännja' terripang rēja èdjhoewäl ka naghärä Tjèna;

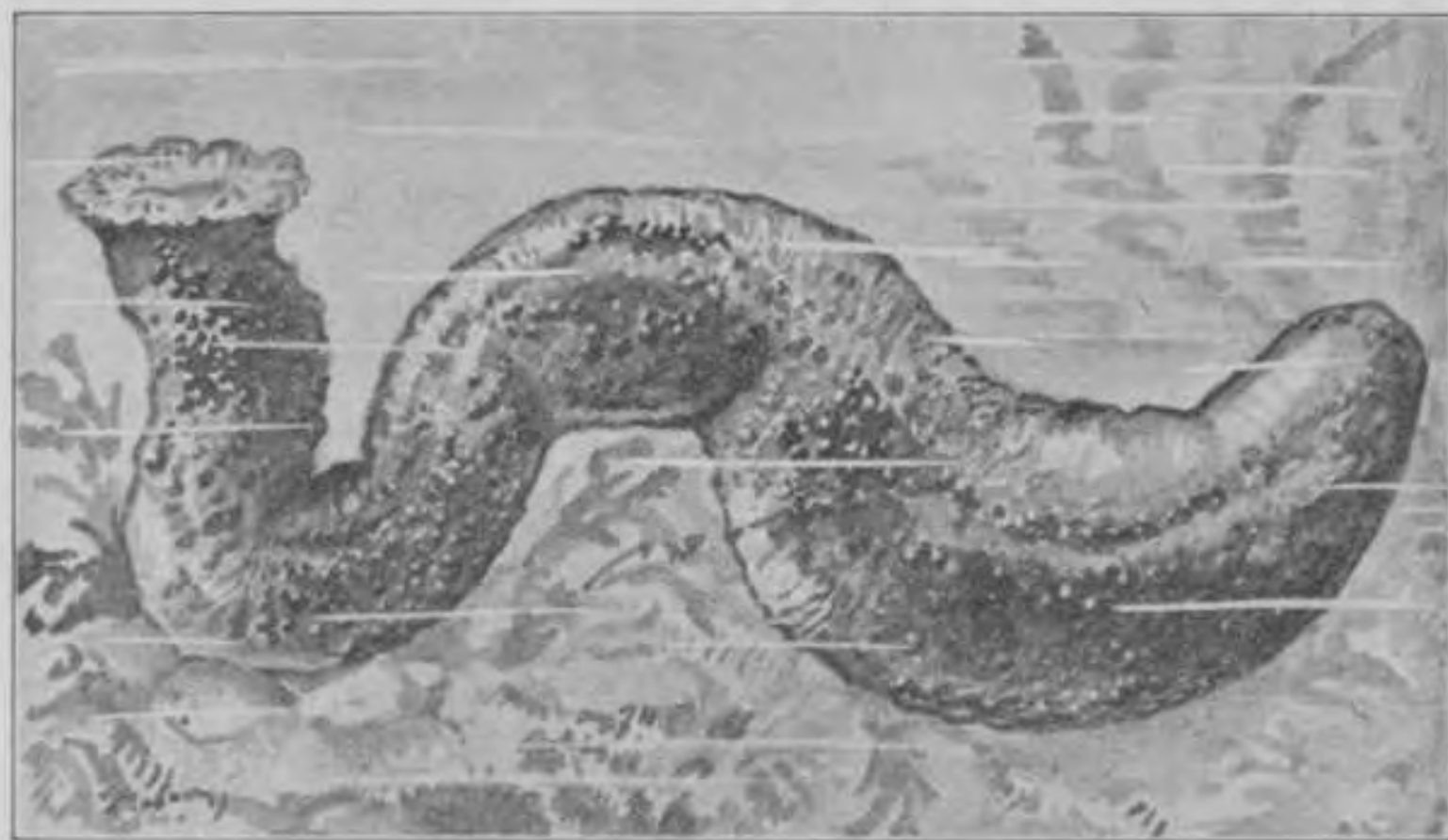
arghäna sè nomer sèttong dhoengkap *f* 120 sapèkkolla. Kalamon bänna ngabäs ghämbhärä polo Indijä Tèmor njarèa kennengnganna orèng njarè terripang ijä pas ètemmo, akanta :

1e. è tasè' bärä'na polo Djhäbä, 2e. è sakolènglèngnga polo Madhoerä, 3e. è sakolènglèngnga polo Bangka bän Bellitoéng, 4e. è tasè'na parèssidénan Rijo, 5e. è sakolènglèngnga polo Sélébes; anangèng sè nja'-bännja'an tor bännja' matjemma ijä arēja tasè'na lo-polo Maloekoe. Terripang rēja sè bännja' èghibä ka Makasar; däri dissa èboewä' ka naghärä Tjèna. Pamèghä'na terripang rēja ana-bärna, sapertè è tasè' sè nèngkè', mon aèng nod-

djhoenè songrot, orèng sè mèghä'ä terripang atjabbhoer
ka tasè', sè dälemma kettjem to'ot, ladjhoe adjhälän

sambi ngèrèt paraona; dhinèng sokona ghäp-ghäghäbhän
è tjellot otabä è karang; mou ngennèng nèddhä' terripang

tanto èkarassa, pas èpèghä' èontallaghi ka paraona. Opama
aèngnga dälem kongsè 3 otabä 4 deppa, sè mèghä'ä

terripang ngangghoej saèng è dhänangè perrèng otabä lodjoeng. Dhinèng mon aèngnga adäleman polè, opama kongsè 5 otabä 20 deppa, kodhoe ngangghoej saèng kènè' ètalè'è landjhäng; sopadjä saèngnga ghellema kellem, èpasangè tèma. Saèng djärèja ètjabhoer ka aèng pas èèrèt.

E sakolènglèngnga polo Karimoen Djawa bannèan polè pamèghä'na terripang, bärinna' : è nalèkana angèn teddhoe, saellana tjompèt arè, orèng njolo ka tasè' ngangghoej obhoer, sarta negghoe' tombhäk; mon nangalè terripang pas ètombhäk. Bäda polè pamèghä'anna terripang, ijä arèja djhäring; pakakas djärèja ètjabhoer ka tasè' kongsè kellem ka dhäsarra, pas èèrèt.

Pangolana terripang rèja, sopadjä kennèngnga ètaro abit, ghämpang bhäi, bärinna' :

dä'-adä'na terripangnga èkella è pantji ra-kèra kongsè saeddjhäm abiddhä; taboe'na ladjhoe èdhoedhit èboewäng bäi' dälemma. Samarèna djärèja pas èbhersè'è ngangghoej aèng biddhäng sè ghi' anga'; kolè' lowarra èkolèt. Mon ella tjè' bhersèna èkella polè pas èdjhemmor èpatjè'ker-rèngnga otabä èpangghäng èpatjè'ghäringnga.

20. Orèng Dǎjǎ'.

a-kèra lèma taon sè tapongkor è pèngghirrä lorong sè dǎ' lao' dǎri Bāndoeng, semma' bǎn songaj Tjitaroém, bǎdǎ bengkona nè-kènè'.

Tja'na orèng è Dǎjǎkkolot, sè ngennengngè bengko djärèja orèng bhǎngsa Dǎjǎ' asal dǎri polo Bornijoe.

Polo Bornijoe rèja polo sè djǎ'-radjǎ'an kadhibi'. Koṭṭana sè djǎ'-radjǎ'an koṭṭa Bhändjhärmasèn.

E pasèserra polo Bornijoe djärèja èkennengngè bhǎngsa, sè asalla dǎri lo-polo laèn è tana Indijǎ Nederland. Dhinèng orèng bhoemèna otabǎ orèng boekenna ènjamaè „bhǎngsa Dǎjǎ'." Tapè sè abherri' njama bǎrijǎ djärèja tjoma orèng Erropa otabǎ orèng Djhǎbǎ. Mon pangakona orèngnga dhibi' ta' bǎrijǎ. Akanta è tana Djhǎbǎ orèng bhoemèna bǎdǎ 3 bhǎngsa: bhǎngsa Sondhǎ, Djhǎbǎ bǎn Madhoerǎ. Bǎrijǎ kèja orèng bhoemèna polo Bornijoe bǎdǎ pan-bǎrǎmpan bhǎngsa, ijǎ arèja: bhǎngsa Olo Ot, Olo Ngadjoe, Ot Dǎnom bǎn èn-laènna polè.

Orèng Dǎjǎ' sè kasebbhoet è attas ghellǎ' bhǎngsa Olo Ngadjoe. Orèng djärèja njarèta'aghi kabǎdǎ'anna tanana akanta è bǎbǎ arèja:

„Orèng Dǎjǎ', sè ampon atjampo sareng èn-laèn bhǎngsa, ampon aobǎ adhǎddhǎ, bannèan sakalè sareng Dǎjǎ' sè

ghi' alasan. Akadhi bhāngsa kaoelä, bännja' sè ampon èntaran ka Bhändjhärmasèn, mèlaèpon bännja' sè ampon dhä-nèndhä adhädhdhä bhāngsa laèn, opamaèpon bhäb angghoejjä. Orèng Däjä' sè ghi' ngangghoej adhäd kona ta' ipatè marloaghi ka pangangghoej, tjoma sabädäna

bhisaos. Manabi èntar djhälän ghäghämannèpon tombhäk, èngghi ghäpanèka sè lo-parloan. Tombhäk ghäpanèka èangghoej alabän mosona otabä matè'è bhoeroen alas sè ghäläk; djhoeghän èangghoej matè'è kèbän sè ètèddhä'ä.

Dhänanganna tombhäk ghäpanèka èlobangè ngèras kèngèng èbhädhi tolop. Orèng Däjä' panèka manabi nolop sakalangkong tètèssèpon. Kontjo'èpon paserra èpasangè ratjon

sakalangkong mandhièpon, èbhädhi däri bhāngsaèpon boe-tomboeän. Manabi orèng ètjapo' passer ghäpanèka kantos loka, tanto matè. Sasongkèlannèpon lameng èkasongkèl è sabbhoe'èpon, sè èkabhdhi däri mandjhälin èangghi'. Tondingnga lamengnga kandhel tapè tadjhemmèpon ampon akadhi panjokor; dhänanganna èpasangè boe-djämböe oboe'na orèng. Laèn sè kasebbhoet ghellä' ghi' abhäkta boengboeng bäddhäna laddhing ngèras pèna'an. Laddhing ghäpanèka parlo manabi ngala'a mandjhälin è ländjhälän. Bängkongnga èsabbhoe'i mabi kèper otabä djita ellor, sarta akan-tjotan. Manabi ta' ghädhoeän kèper otabä djita èngghi

mabi kolè'na kadjoe bhisaos. Kolè'na kadjoe sè èbhähdiä sabbhoe', ètètè dhimèn kantos mommo akadhi planèl. Orèng sè têngèl dädä sareng boegghigghä ètopoè kolè'na kadjoe djhoeghän; è èrènganna èdjhäi' mabi mandjhälin,

dhädhi abhänkon ko- tang, tapè tadä' lengngen- na sareng tadä' lè'èrra. Torkadhäng kalambhina ghäpanèka èghämbhäri atjem-matjem. Manabi ta' èntar djhälän ta' poron ngangghoej sè è-saè. Kaoelä èngghi serrèng matè- ngèl tjara ghäpanèka manabi èntar djhälän.

Orèng dhäghäng däri Bhändjhärmasèn bännja' sè èntar ka las-alas kam- pongngèpon orèng Däjä', mellèa beddhällä alas, akadhi: mandjhälin, ghet- ta, arpoés sareng èn-laèn- nèpon. Kaoelä segghoet ngater orèng dhäghäng sareng dhädhi djhoeroe bhäsa. Sanaddjhän tong- sèttongnga bhängsa Däjä' padä ghädhoeän bhäsa

bäng-sèbäng, anangèng bädä bhäsa, sè èangghoej bhängsa Däjä' manabi atjatja'a sareng bhängsana sè bännèan bhäsana, èngghi panèka bhäsa „Boesang.“ Sèngko' ladjhoe atanja: „Napè akanta otja' Maladjoe è tana Djhäbä?“ „Èngghi lerres,“ saotta orèng Däjä' djärèja sarta pas ngotja' polè:

„Akadhi kaoelä tä' onèng otja' Sondhä sareng Djhäbä, tapè onèng otja' Maladjoe. Manabi kaoelä ennèng è naghärä laèn è tana Djhäbä, ngotja' Maladjoe bhisaos; orèng èngghi pas ngartè. Sapanèka djhoeghän otja' „Boesang” mongghoe dä' bhängsa Däjä' è Bornijoe.

21. Orèng Däjä'.

(Terrossanna bhäb 20).

polo Bornijoe panèka bännja' songajjèpon; manabi orèng èntar djhälän nompa' parao bhisaos. Dhäddhi songaj ghäpanèka ampon akadhi lorong è tana Djhäbä. Manabi kaoelä ngater orèng dhäghäng èntar ka kampongnga orèng Däjä', rèng-orèng è ghaka'ijä lakè' binè', towa ngoḍä, radjä kènè, padä njandher aghäribbhoeng nèngghoe bhäräng sè

èbhäкта sodhähär bhoeroe. Bhäräng sè èkalèboeri ladjhoe ètjandhäk ta' èotjol polè. Binè'anna sareng bän-parabänna tjè' lèboerrä dä' loe'loe', nè'-manè' sareng èn-laènnèpon. Loe'loe' sakoḷak kènè', poron moropè njèjor kantos sara-djhoe'.

Manabi ta' ghädhoeän bhäräng sè èporoppaghiä, mangka ghi' terro bhäräng sè laèn, sareng sodhähär èngghi èbherri'i aotang. Njamaèpon sè aotang ètolèsè èboekoe tjaḷettan.

Laèn arèna, manabi sodhähär ghäpanèka abäli, mastè

èserraè; nangèng bännè pèssè, bhäräng. Mèlaèpon ta' èsoro serraè pèssè, sabäb orèng Däjä' panèka ta' ngartè ka pèssè. Opama èsoro mèlè laddhing pènnès sareng pèssè 5 rèjal, tanto mèlè pènnèssa.

Däri dhisa bhoeroe bhädhän kaoelä pas èntar ka laèn kampong, sè orèngna ghi' ta' onèng sarmo sakalè sareng laèn bhängsa, lakar ta' poron apangghi, anangèng terro djhoeghän dä' loe'-loe' sareng laènna bhäräng, sè èbhäкта rèng-orèng sè adhähäng ghellä', mèlaèpon pas ghädhoeän akkal sapanèka.

Manabi onèng bädä orèng däri pasèsèr däteng, ladjhoe èntar ka sèttong kennengngan sè tèghar è dälem alas njabä' mandjhälin, ghetta, njèjor otabä bhäräng laènna; manabi ampon, pas nabbhoe tongtong sè èghäntong è attas kadjoeän, pas boeroe maso' ka alas. Sodhäghar, sè mèreng monjèna tongtong ghellä', ngartè ka saddjhäna, ladjhoe èèntarè. Räng-bhäräng sè bädä è ghäka'ijä èboewä' è paraona, èghäntè'è laèn bhäräng, sè èkèra dhäddhi sen-nengnga orèng Däjä'.

„Mon bärinto, ta' èngghi ghämpang bhäi saèngghä räng bhäräng ghänèko ta' mambhoe èghäntè'è?" tja' sèngko'.

„Ampon tadä' kèrana orèng sè porona nèpo sapanèka, sabäb sè ghädhoeän bhäräng, tanto seddhi, ladjhoe njang-long, ngambä'ä papalèmanna; manabi èpangghi èngghi pas èpatè'è."

Mongghoe ka orèng Däjä' njabäna orèng ka'dinto ta' paadjhi, ampon èangghep kadhi èn-maènan bhisaos. Sè bännja' orèng Däjä' panèka padjhät tokang ngettok lè'èr, terro ollèa sèrana. Pasèra sè bännja' ollèèpon sèraua orèng, èngghi ghäpanèka orèng lalakè' onghoe."

„Bengkona orèng Däjä' nèko napè ghoes-bhäghoes?"

O, bhoenten, kaoelä matora salerressèpon, bengkona bä'-djhoebä' sarengngan kotor, bhängonnèpon pangghoeng

sareng radjä, kantos kèngèng èkennengngè orèng bännja'; è bännana èkennengngè bäbi. Ata' sareng tabingngèpon èkabhädhi däri kolè'na kadjoe sareng oen-däoenan. È sanggherrä èpasangè lobäng pamowanganna kas-rakas manabi

asapoan. Manabi bäkto malem abhädhi kampoan è bännana roma, oko:sa maso' ka dälem lèbät è lobäng bhoeroe mossa'è roma, èbhädhi ngosèr rengngè' sareng regghoe. Okos ghäpanèka ta' kèngèng kalowar polè, sabäb ta' mangghi djhälän. Labängnga bengko ghäpanèka tjoma sèttong."

"Anapè bengko ghanèko ma' èpatèngghi bärinto?"

"O, ghäpanèka bännja' parloèpon, sè sapèsan sè ta' èlompa'a bändjir, sabäb manabi songaj bä'ä, aèngngèpon ongghä kantos ka las-alas; kapèng doewä'na adjägä bhoeroen alas sè ghäläk. Opama bengkona akadhi bengkona orèng è ka'dinto, ghämpang bhisaos èmaso'è kèbän ghäläk. Kapèng tello'na adjägä moso.

Orèng Däjä' panèka pađa bhä-djhebbhä. Saèstona kolè'è-

pon konèng akadhi kolè'na bhängsa Tjèna; tapè serrèna ta' lèboer ghädhoeän kolè' tjara ghäpanèka, dhäddhi ta' poron mandi sakalè, kantos kolè'na bännja' kot-lokotta, mèlaèpon aobä tjelleng, èngghi ghänpanèka sè èkalèboeri."

22. Orèng Däjä'.

(Sambhoenganna bhāb 21).

Saabhidhä orèng Däjä' djärèja atjarèta, sèngko' alèrèk dädana bän lengngenna. Orèngnga ngartè pas ngotja' sambi nodhoe-äghi lengngenna: „Orèng Däjä' panèka ampon kappra lengngenna, dädana, boegghigghä sareng bettèssa ètjottjo'è djhäroem otabä doeri èghämbhäri ana-bärna." Sèngko' pas atanja:

„Napè ta' sakè' ghänèko?"

„Pija ampon, parkara sakè' ampon ta' onèng sè matora; mèlaèpon sè njottjo'è bhoenten ta' pas njakalèan, tapè ghän sakonè'; manabi ampon èlang sakè'na pas molaè polè. Ghämbhär sè è bhädhän kaoelä panèka lastarèèpon kantos 4 taon; bädä sè abhidhän polè."

Sèngko' nangalè ghäghäman abhängon lameng aghäntong è tabingnga, ladjhoe ètanja'aghi: „Ghäghäman napè ghänèko, napè boelä ollè nèngghoe?"

„Kèngèng bhisaos. Manabi orèng Däjä' èntar ka alas, lamengnga ta' kèngèng tjèttjèr, èangghoej adjägä moso. Ghellä' kaoelä ampon mator, manabi orèng sè tètngèl èntara djhälän ngangghoej kasang däri kolè'na kadjoe

otabä loe'. Sapanëka djhoeghän manabi èntara aperrang otabä ngettoka lè'èr, njarèa sèrana orèng; tapè è dälèmma kalambi èlapèsè kapo, parlona sopadjä pana otabä paserra moso ta' nangkoa ka kolè'na bhädhänna.

Manabi ampon adhändhän tjara sè bhoeroe, pas ngala' tamèngnga, èsono'aghi è lengngenna sè katjèr sambì negghoe' tombhäk; tanangnga sè kangan negghoe' lamèngnga, sè ènjamaè „mandau" tjara panëka; è atorè olatè!" Sè ngotja' dä'bärijä sambì adjhoeloeäghi mandanna. Salokopanna èkaghäbhäj däri kadjoe èokèr alos; dhänanganna èpasangè boe-djämböe oboe'na orèng.

„Napè orèng Däjä' tao aghäbäj ghäghäman tjara nèko?"

„Èngghi onèng. Anè ta' èngghi, djhä' orèng alasan ma' onèng abhäðhi ghäghäman sapanëka bhäghoessa?"

Anèng bhoenten ta' sadhädjäna orèng sè onèng. Manabi abhäðhi bengko, angghoej sareng èn-la-

ènèpon rarengghän èngghi padä onèng abhäðhi dhibi', tjoma abhäðhi ghäghäman sè bäðä pandhina. Pandhi ghäpanëka tjè' onèngnga abhäðhi mandau sè è-saè. Bessè sè

bhāghoes è ka'dissa tadā', nangèng bessè kotor ghāmpang bhisaos sarèanna. Bessè kotor ghāpanèka èlebbhoer dhibi', sopadjā ollèa bessè sè saè, kèngèng èkabhādhi ghāghāman sareng èn-laènna pakakas.

E ka'dissa èngghi bännja' orèng sè onèng ngokèr,

abhādhi na'-enna'an otabā artja kadjoe, tja'èpon orèng Dājā' „ampatong.” Manabi bādā bhālā sè matè pas èbhādhiāghi ampatong, mènangka dhāddhi perèngetan.”

Bhāreng sè atjarèta ella marè, sèngko' ngartè, mon orèng Dājā' rèja ghi' kasar adhāddhā sarta bhengngès. Sèngko' ta' bāngal djhā' sakènga adjhālāna bi'-dhibi'ān è tana Dājā', tako' sang tjètak èkala' bi' orèng alasan djārèja. Bārāmma kèrana, bā'na na'-kana', bāngal?

23. Saghoe amboen.

akanna orèng è tana Djhäbä sè lo-parloan ijä arèja nasè' bän djhäghoeng. Bärijä kèja è polo Bornijoe bän è Soematträ. E tana sè landhoe abännja'an tamenanna pađi ètèmbhäng bän èulaènna. Dhinèng è tana, sè kadjäl, sè bännja' ètamen djhäghoeng.

È lo-polo è tèmorra polo Bornijoe, akanta è polo Sélébes,

sabäna tjoma sakonè'. E djhoeng tèmoran polè, sapertè è lo-polo Maloekoe bän Papoewa (Nieuw-Guinea), para' tađä'ä säbäna. È dissa rèng-orèng sè mèskèn tjoma ngakan saghoe amboen. Dhinèng asalla saghoe djärèja đäri bhoengkana saghoe.

È lo-polo Maloekoe tjè' bännja'na bhoengkana saghoena; tèngghina ra-kèra 10 M. È bhoengghina pappana đäoenna bännja' đoerina sèp-larsèp, mènangka panolakka bän-kèbän, sè ngakana omboe'na. Radjäna bhoengkana saghoe rèja ra-kèra 60 c.M., dhäddhi aradjä'an bän bhoengkana njèjor, tapè ta' patè tèngghi.

Bhoengkana saghoe rèja tao tomboe para' è sanèjap kennenggan; maskè è tana paghoenongan sè tèngghina 600 kongsè 700 M. ijä tomboe; sè tjè' dhäddhina kalamon enneng è tana bä-rabä, è tana pasèsèr, è lambhoengnga ghoenong sè bhettjer. Landjhängnga pappana 5 kongsè

6 M., bhāngonna akanta dāoenna njèjor. Kembhāng bān boewāna ta' parlo ètjarèta'aghi, karana taclā' paèdāna mongghoe ka orèng.

Bhoengkana saghoe rèja sè tomboe bānnè boewāna, nangèng adoe'-boedoe' akanta tomboena boengkana gheddhāng, tjomara bān sabhāngsana djārèja, molana ta' anè, kalamon bhoengkana saghoe rèja ta' tjar-mentjar, tapè akerrennan.

Bhoengkana saghoe rèja èpogher èkala'a saghoena, kalamon ghi' ta' ngem-

bhāng. Orèng Amboen bān Sèram tao noraè bhoengkana saghoe, sè ella kennèng èpogher, katara dāri dāoenna. Bilā dāoen djārèja ella abāk potè, bhoengkana ètjorek; panjorekka ghāmpang bhāi, sabāb lodjoengnga tèpès. Kalamon ella alobāng, atèna èkoro' èkala' sakonè', pas ètèngghoe, apa ella èken-nèng kala' saghoena. Bilā ghi' belloen, lobāng bhoeroe pas èsompot ngangghoej tana, èantara'aghi kongsè kennèng èpogher. Anangèng mon ella towa, ijā pas èpogher; pap-

pana bān ri-doerina è tatta' èboewāng; bhoengkana èsèbā' doewā. Atèna èpoppo kongsè leddjhār akanta sè ètoto.

Atèna, sè ella lembhoe' djārèja, èkoro' pas èsabā' è pappana dāoenna sè tjèlgem mara talang. Pappa djārèja

ètompangngaghi dǎ' kadjoe sè akanta ghoentèng èpamè-
rèng. È kontjo'na talang èpasangè panjarèngan, sarta
ètompangngaghi è talang laènna, sè èkaghäbäj däri bhoeng-
kana saghoe sè ella tadǎ' atèna. Talang sè è bäbä djärèja
ijä ètompangngaghi dǎ' ka kadjoe sè atjanka doewǎ', tapè
èpatara. Atèna saghoe ghellǎ' ètèrè'è aèng, sè pas aghili.

Saghoena noro' paghilina aèngnga ghägghär dǎ' ka talang
sè djhoeng bäbä'an; anangèng ampassa kandhek è panja-
rèngan.

Paghilina aèng è talang sè djhoeng bäbä'an tjè' lèrèna,
molana saghoena ollè eddhet tjèttjèr è djäðijä. Kalamon
aèngnga ella asat, saghoena èkala', tapè ghi' matta.

Kalamon saghoena matta djärèja ètaroa, kodhoe èsabä'
ka dälem kèsa, sè èkaghäbäj däri ompajja bhoengkana
saghoe, tahan kongsè pan-bärämpan mènggoe.

E kennengngan, sè orèngnga ghi' bhoedhoe, akanta è
polo Papoewa bän è polo Sèram sè tengnga, paghäbäjjä

saghoe ta' mambhoe èsarèng, dhäddhi èkakan bän ampassa sakalè.

Bi' orèng Maloekoe, saghoe, sè ella bhersè, kennèng

èola ana-bärna; bädä sè ètadjhin bi' ghoelä, bädä sè èkaghäbäj tadjhin soep; pyè tjè' njamanna tja'na orèng è dissa.

Bädä polè sè èola èkaghäbäj djhädjhän. Paghäbäjjä ghämpang bhäi. Pakakassa tjoma eppan bätö, otabä bätö pèppè' doewä mègghi'. Bilä eppan otabä bätö djärèja èangghoejä, èpanasè ghälloe. San ella panas, adhoenanna djhädjhän èpamaso' ka dalem eppan, otabä èsèlèn ka bätö sè pèppè' djärèja, ladjhoe ètjèttjè'è bätö sè sèttongnga. È dalem 5 mennèt tanto ella massa', pas èkakan ghi' nga'-anga', tjè' nè'matta.

Kalamon saghoe djärèja ètaroa abit, opama èkasangoa èntar djhälän abit, kodhoe èdjhemmor ghälloe èpatjè' kerrèngnga, ladjhoe ètengkessè ghän 20 mègghi'. Saghoe sè èpabärijä kennèng ètaro kongsè pan-bärämpan taon.

24. Orèng Papoewa.

Kaotja'a è sèttong arè è bengkona kalèboen Raksa Tarona bädä kompolan tjè' sennengnga. Kompolan apa bhä'nèngan djärèja? Tja'na orèng, padä njapot Malèk, sè bhoeroe däteng däri sè alalana.

Malèk djärèja orèng è dhisa djädijä, tapè ella abit sè maèlang, maso' dhäddhi pandjhoerit è laèn naghärä; orèng sadhisana

tadä' sè ngèdinga bertana, la-mala èkèra ella matè, mangka tao-tao pas däteng. Orèng towana ella padä matè; ana'na tjoma Malèk sorang. Dhäddhi nalèkana Malèk däteng djärèja ta'-nemmo sè èdjhoedjoeghi, molana pas mondhoek è bengkona kalèboenna. Ghä-tatangghäna Raksa Tarona ngèding, djhä' kalèboenna katamojan, ladjhoe padä njapot, terro taoa tamojja. Bhäreng tao, djhä' Malèk sè däteng, kabbhi padä bhoenga, pas padä todjoe' ata-bhänta tjè' sennengnga, sambì ngènom biddhäng, ka'-angka'anna kalèboenna. Pangènomma ngasèroet è lambänè aroko' roko' kalobhoet. Tapè dhämarra sosem bhäi.

Dhinèng Malèk tjè' pèrakka ètemmonè bän orèng bännja', ladjhoe njarèta'aghi lalakonna akanta è bäbä arèja:

„Tan-tarètan, abit ongghoe kaoelä sè tapèsa sareng dhisa ka'dinto; bännja' sakalè naghärä-naghärä sè èkaonèngè, mèlaèpon bännja' djhoeghän tambäna paonèngan kaoelä.

Djhä' sakènga sampèjan onèng alolongana kadhi kaoelä, tanto onèng bhäräng sè nè-anè, akadhi onèng orèng Papoewa, tanto sampèjan kemboeng."

"È ka'imma patana naghäräna orèng Papoewa ghäpanèka?" tja'na Pa'na Sali.

"Däri ka'dinto djhäoe-djhäoe ngatèmor. Tana ka'dissa djhäoe bhidhäna sareng tana Djhäbä; ghi' tadä' pangatoran."

"Lä, marèna kadhi ponapa."

"Sapanèka: dhimèn kaoelä aenneng è Makasar dhäddhi

opassa towan Kaptèn. E sèttonnga arè kaoelä èpakon pak-ngeppak bhärängnga, dhäboena bhäddhi mèjosa ka Papoewa.

Antara saponapan arè abiddhä ladjhoe mangkat nompa' kapal radjä; kaoelä èngghi ngèrèng. Padjhälänna kapal mantjer dä' tèmor, alèbhäddhi pan-saponapan polo nè'-kènè', ladjhoe bädä ghoenong sè katèngal mongghing è tèmor, akadhiä sè mo'doel däri dälem tasè'.

"Lä, arowa polo Papoewa ella katon." Sapanèka otja'èpon para mattroés.

Saamponna semma' ka pasèsèr, kapalla pas alabbhoe. Rèng-orèng kapal padä toron ka parao sakotji èntara ka dhärrä'.

„Ah, ma' bännèan sakalè bän è tana Djhäbä," tja'na pèkkèr. È pasèsèr bännja' parao tjar-kantjèr, orèngnga ampon sasat abängkang.

Sareng ampon napa' ka tèngghāngan bhoeroe palasdhä ka ropana orèng Papoewa. Bhädhänna ghä'-soghä', tapè kolè'na bhättèng, sarta abängkang, pèra' akantjotan, ngangghoej kalong kolè'na kerrang, ngangghoej ghellang, kalap bhäoe sareng ngangghoej ghellang soko. Sabännè èlongnga ètèng-antèngè."

Rèng-orèng sè padä ngèdingngaghi aghellä'an. Ismaïl ladjhoe atanja: „Pya, èlong èpasangè tèng-antèng?"

„Engghi; karaboe èngghi ngangghoej, tapè däri kolè'na kerrang djhoeghän; bädä djhoeghän sè ngangghoej tèng-antèng.

Orèng Papoewa è pasèsèr ampon onèng dä' bhängsa Bälandhä, mèlana tä' tako' manabi bädä kapal däteng. Kaoelä ladjoe ngèrèng towan nompa' sakotji radjä èntara ka kennengngan sè djhäoe däri pasèsèr sarta abhäkta sar-dädoe sapolo. Tana è kangan katjèrra songaj, sè èlèbädhi ghäpanèka, ghi' alas radjä. Tja'-rantja'na kadjoeän padä nalaj è attasanna songaj, ètalarè bet-rabet padä ngarompaj ka songaj, lang-ngalangè djhälän. Torkadhäng paraona ta' kèngèng adjhälän amarghä kaalangan aèng ghäroedjhoe-

ghän; bätona ngandenggè djhälän akadhi däm; paraona kapaksa ètadjhä', èpaongghä.

Saamponua sè adjhälän ollè lèma arè ampon napa' è kennengngan sè èsaddjhä. Towan aparèng parènta padä'ä të-atè. Sanatkala ghäpanèka bädä sowarana orèng atjerrèng, sareng bädä pana salèng ngatjorot, kadhiä bädä doebelläs

mègghi', lagghis tēppa' ka sèra, padä ghägghär ka songaj. Däri djhäoeän, mongghing è pèngghirrä songaj, bädä orèng bännja' katon padä boeroe maso' ka alas.

Parao sè ètompa' èpakapèngghir; towan sareng sardä-
doe padä onghä ka dhära'; kaoelä ta' tjèttjèr, ladjhoe
adjhälän noro' pot-pot, lèbät è alas ladjhoe napa' ka kam-
ponnggèpon orèng Papoewa, bädä bengkona tatello'. Tong-
sèttongnga bengko èkennengngè orèng bännja'; nangèng
nalèka ghäpanèka tadä' orèngnga sèttonga; sadhädjä padä
boeroe ka alas.

Towan saponghäbäna pađä ngènep è kampong ghäpanèka sabätara malem sareng ghoe-nèngghoe kabäđä'anna è ðälem roma. Tapè, ađoe ampon sasat bännè bengkona orèng, sakèng ðäri talèbät kotorra.

Bengko ghäpanèka ngangghoej teppas mobheng, sareng bäđä kamarra sèttong radjä, ètak-kořak èella'è bing-rambing otabä oen-đäoenan kerrèng sarta tađä' lèntjak katèdoenganna. È nga'-tengnga'anna kamar bäđä beđdhina satompo' èkolènglèngè bäto, èngghi ghäpanèka tomangnga. Serrèna bengko ghäpanèka tađä' tjandélana sakalè, dhäddhi è ðälem roma ropana tjelleng ngalèreng possa' sareng lèteng. E tabingnga bäđä karandjhängnga; bäđä polè rèng-orèngan èbhäđhi ðäri kadjoe; sareng bäđä polè sè anè, èngghi panèka tjangkèlonganna orèng sè ampon kerrèng doewä' tello mègghi'.

Orèng Papoewa panèka ghäsèk ngampa' ka laèn dhisa; manabi bäđä è djhälän, è tengnga alas, tapangghi sareng orèng, sè djhäoe bengkona, pas èbhighäl, èketřok lè'erra. Sèrana èbhäкта palèman, èbhäđhi rarengghänna bengkona. Pasèra sè bännja' ollèna sèrana orèng, èngghi ghäpanèka orèng pandjhoerit onghoe. Sèra sè bhoeroe èkaollè èpangghäng dhimèn èpakerrèng, pas ètarò.

Salaènna sè kasebbhoet ghellä' ampon tađä' ponapana polè.

Ghi' nèngalè ðäri lowar bhisaos orèng ampon onèng djhä' bengkona orèng Papoewa panèka bä'-djhoebä'. Ata'na sareng tabingnga ðäri kolè'na kadjoe sareng kolarèna bhoengkana saghoe.

25. Orèng Papoewa. (Terrosanna bhāb 24).

areng ampon ollè 2 arè, nod-
djhoenè towan saponghābāna
akompol adon-djāndon, pas bādā
orèng Papoewa kasorang ngaton,
kalowar dāri alas; tanangnga sè
kangan negghoe' perrèng boeloe
aèssè kapor bhoebhoek, èserrop,
dhāddhi bhoebhoegghā ngarboe
ataboejān dā' attas; orèngnga
pas maèlang polè. Towan adhā-

boe: „Lā arowa tandhāna ngadjhāk rokon; sakeddjhā' agghi'
orèng ghellā' arowa bān tja-kantjana tanto padā dāteng
dā' āna', terro taoa, apa parlonā sèngko' èntar dā' āna.”

Marèna lerres onghoe; ta' antara abit bādā orèng
Papoewa kasorang, bhādhāna soghā', kalowar dāri alas;
sè ngèrèng orèng kadoewā padā nampa wā'-boewā'ān è
bādđhāi dāoen, bān sèjongnga tjèlèng doewā' tello mēgghi'.
Padjhālāna on-laonan; sareng ampon napa', tor-atorra
pas è atorraghi ka towan. Towan ampon njadijā'āghi nè'-
manè' ana-bārna, katja nè'-kènè' saeddoes sareng bhāko
sabhoendhoe'.

Rāng-bhārāng ghāpanēka èsabā' è dāoen bādđhāna wā'-
boewā'ān mēnangka les-bālessa. Saamponna ètarēma, orèng
Papoewa katello bhoeroe pas abāli maso' ka alas polè.
Sareng ampon ta' katèngal, pas bādā sowara asorak.
Dhāddhi njata nalēka orèng katello ghellā' èntar ka towan,

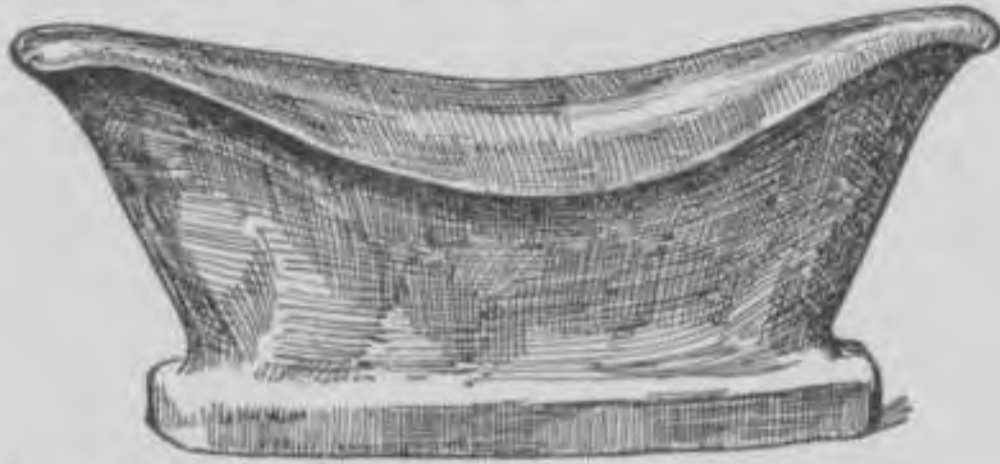
tja-kantjana padä ngëntèp. Serrèna ampon njata, djhä' padätengnga towan ghäpanèka ta' ngobätèrè, orèng Papoewa sakantjana padä däteng, padjhälänna on-laonan sambi atjatja sarta lang-nèlang les-bäles ghellä'. Sè èkalèboeri onggheoe èngghi panèka katjana; saamponna èkala' däre bädhdhäna pas padä akatja tjè' pèrakka. Nalèka ghäpanèka kaoelä pasdhä onggheoe ka robana orèng Papoewa. Rang-sorangnga padä negghoe' pana sareng ghändhibäna, badä djhoeghän sè asandjhäta tombhäk.

Sadhädjä padä abängkang, tjoma akantjotan kolè'na kadjoe sareng asabbhoe' mandjhälin kènè'. È sabbhoe'na èkentèlè karandjhäng kènè' bädhdhäna bhäko sareng bhäräng nè'-kènè' laènna. Sabännè dädäna, boegghigghä ètjottjo'è doerina djhoeko', èghämbhär. Manabi ampon marè pas èkosot è lèteng sareng pellem. Saamponna lokana bäräs, ghämbhärä tjekka', saabiddhä ta' poron tèron. Sè tjè' anèna èngghi panèka oboe'na landjhäng, tapè aker-tjalèkker, sarta èpaghálóempo' ngangghoej soroj perrèng, dhäddhi manabi däre djhäoeän akadhi sorbän; torkadhäng oboe'na èpalènglèng è perrèng è ponottjer dä' attas; ladjoe ngangghoej tjondöek boeloena mano'. Manabi tèdoeng ta' onèng ngangghoej bhäntal, sopadjä oboe'na ta' salsala; sè èbhäntalè tjoma lè'èrra ngangghoej kadjoe, dhäddhi oboe'na ta' njeddhing ka sanggher."

„Marèna manabi atoloa kadhi ponapa?“

„Eh, ma' atolo, sampèjan; maskè saomorra oboe'na ta' onèng èbhersè'è, mèlaèpon tjè' kotorra. Tapè mongghoe dā' orèng Papoewa parkara ghāpanèka ta' dhāddhi sabāb.

Ampon ka amboe dhimèn, kaoelā tjè' pajāna, sareng ampon katonḍoe; lagghoena bhisaos atjarèta'a polè."

Tamojja Raksa

Tarona paḍā molè, pas tjè' seppèna; orèngnga ella paḍā amèmpè; amè' bādā sè amèmpè tatemmo bān orèng Papoewa.

Kalagghoeāna malem bādā marè èsa è bengkona kalèboenna ella rammè orèng, sè ngèḍhingngaghia tjarètana Malèk bhāb orèng Papoewa; kabbi paḍā ngabās ka Malèk, sè todjoe' asèla ghi' njolet roko'na, ladjhoe molaè:

„Orèng Papoewa panèka ampon njalèndhā sadhādjäna; ta' alako sabā ta' men-namen, sarengngan ta' neddhā nasè'. Sè èteddhā saghoe amboén sareng dhāghingnga tjèlèng otabā bhoeroen alas sè laèn, sè èpatè'è ngangghoej pana.

È alas bānna' mano'na sè sakalangkong bhāghoessa, njamana mano' „Tjinderrawasih.“

Manabi orèng mana'a mano' ghāpanèka, naè' dā' ka' bhoengka'an; panaè'na on-laonan sè ta' akasa'a; pas nengenneng njèndhemè; manabi bādā mano' tjinderrawasih njabā', ladjhoe èpana. Mano' sè èkengèng panā ta' matè, tjoma kalengnger bhisaos, sabāb panana tampa'. Boeloena mano' ghāpanèka ngarennap sakalangkong bhāghoessa, boento'na landjhāng bādā sè kantos 75 c.M. Orèng Papoewa pasèsèr adjhoewāl kolè'na mano' ghāpanèka ghi' bādā boeloena dā' bhāngsa Bālāndhā. Sareng orèng

Papoewa, sè èèntarè bhădhăn kaoelă ghăpanèka, boeloena mano' bhoeroe èkatjonđhoek, dhăddhi rarengghăna oboe'na.

Samangkèn kaoelă nerrossaghiă tjarètana sè èponđhoeghi bhădhăn kaoelă bă'ări' èngghărowa. Sareng orèng Papoewa onèng ongghoe djhă' padătengnga towan ghăpanèka ta' asaddjhă djhoebă', ladjhoe padă apara'.

Saamponna ollè doewă arè sè sarmo pas tjè' saèna. Sanaddjhăn kaoelă ta' ngartè ka otja'na, sabăb bănnèan sareng otja' Maladjoe otabă Djhăbă, anangèng sareng èsarat bhisaos èngghi ngartè ponapa sè èkareppaghi.

Răng-bhărăng ponopa bhisaos, sè èbhăkta kaoelă, terro ètèngghoeă, pas èghoe'-tegghe', ètalèktèkè; tapè kaoelă kodhoe djătna, sabăb manabi kèngèng èngghi pas èkètjo' èbhăkta bhoeroe. Dhinèng sè sanget èkaterroè răng-bhărăng sè đări konèngan sareng bessè, mèlaèpon sareng bhădhăn kaoelă èdjăgă djhă' kantos kèngèng èkètjo'.

È sèttong tèmpe towan nodhoeăghi pèstol (pèlpol) koțong, dhăddhi ollè ètèngghoe sareng ètegghe' ta' ngo-bătèrè. Sandjhăta lanang ghăpanèka pas èrebbhoe', èghibă alènglèng sambi rèng-tjerrèngan malèngpèngngè kopèng.

Towan aparèng èsarat (tandhă) djhă' sè ètegghe' ghăpanèka kèngèng èpanèngghăr ka djhăoena. Kaoelă pas ngala' kopè èsabă' è kennengngan sè abăk nambhăn, ladjhoe èsoro pana ka orèng Papoewa bhoeroe, nangèng panana ta' napa'. Towan ladjhoe ngèssè'è pèlpolla, tapè orèng ghăpanèka ta' onèng; kopè pas ètèngghăr, tjetțar kopèna antjor. Orèng Papoewa takerdjhăt mèreng tjetțarra pèlpol, pas padă bhoeroe ngètek ka romana. Tja-kantja pandjhoerit padă aghellă'ăn. Sareng orèng sè padă ngètek bhoeroe nangalè kaoelă sadhădjă ghi' pagghoen bhisaos, ladjhoe băngal kalowar apara', tapè ta' băngal negghoe' pèlpol polè.

26. Orèng Papoewa. (Totokka bhāb 25).

aoelā èngghi onèng njapo' mèn-
rammèna orèng Papoewa.

E sèttonnga malem orèng
Papoewa bhoeroe abhādhi kom-
polan lèma kennengngan; è bākto
ghāpanèka rengngè'na tadā', padā
bhoeroe amarghā okossa kampoan.
Towan sapandjhoeriddhā todjoe'
alama' tèker, pas eangka'è tadjhin
sareng djhādjhān dāri saghoe, polè
wā-boewā'an, nangèng tadā' sè
ètèddhā'ā, amarghā dāri kotorra.

Saamponna ghāpanèka pas kalowar ka'-angka'na polè, èngghi
panèka towa' èbadđhāi boengboeng, pas padā ngènom tè-
ghāntè; kaoelā mēnta è ghellās, ta' poron ngènom è boeng-
boeng sakèng bādji'na; tapè orèng ka'dissa njaman saos
pangènomma.

Bit-abit sè akompolan atambā pèrak, rak-orakan tjè'
èngerra, ladjhoe padā atangđhāng; bādā sè ngotjol panana
dā' āttas; tabbhoeāna tjoma terbhāng sèttong. Ladjhoe
bādā orèng kađoewā mandjheng, manabi djādogghā sèrana
possa' sareng boeloena mano', ngangghoej ghellāng sareng
ghellāng soko dāri kolè'na lokan sareng mandjhālin; rang-
sorangnga negghoe' lèntè. Sè kađoewā dā'-adā'āna padā
ta-kanta ghāntè pokol, tapè bit-abit mokol ongghoeān;
sakè'na ampon tanto. Ropana ampon katara padā sedđhina,
pas akèkèt tjè' rammèna; ladjhoe salèng bhāntèng. Sareng
ampon padā lessona pas padā amboe.

Towan ladjhoe mamonjè pèlpolla, abhādhi takerdjhāddhā sè akompolan. Sareng ampon èlang takerdjhāddhā orèng sè padā akèkèt ghellā' èlang seddhina, pas rokon polè.

Sareng ampon malem rèng-orèng Papoewa ghāpanèka amèt ka towan èntara ngampa' dā' sèttongnga kampong; sè èkampa'a bännè bhārang, tapè sèrana orèngnga. Sèra ghāpanèka pas ètaroa è romana.

Saongghoena Kangdjeng Goepermèn tjè' ta' kasokanna dā' adhāt kanèjadjä ghāpanèka. Anangèng natkala ghāpanèka towan ta' kasokan pas alarang sama sakalè, kobätèr orèngnga seddhi, mèlaèpon èalosè, pamèntana ètorotana tapè manabi ampon petteng boelän. Rèng-orèng ghāpanèka padā pèrak.

Saamponna ella' sabätara arè dāri sè amèn-rammèn rèng-orèng Papoewa ghāpanèka èpapolong sareng towan, èparèntaè sarana èsarat, ta' kèngèng ngampa' polè. Pasèra sè bāngal nerrak larangan ghāpanèka towan dātèngnga polè bän pandjhoeriddhā, sareng èantjam tjentar! Towan ngotjol pèlpolla. Rèng-orèng sè apolong padā ngètek sakèng tako'na; ladjhoe adjhāndjhi ta' ngampa'a polè. Anangèng pasèra sè onènga djhā' atoro' ongghoe otabā bhoenten? Èbā sapanèka Goepermèn njobā' abherri' pangartèan dā' orèng alasan ghāpanèka, djhā' kantos salèng matè'è sareng bhāngsana. Bit-abit orèng ka'dissa adjhār namen padī, apangangghoej sè abāk pantes, ako-bengko sè ressèk sareng èn-laènna. Ahèrra manabi ampon sarmo ongghoe sareng Bäländhā amè' èpabādā sakola'an, sabāb samangkèna ghi' tjè' bhoedoena; ghi' ta' onèng ngètong, ponapa polè matja sareng nolès, ta' onèng sakalè. Saabid-dhā bhāngsa Papoewa panèka ta' onèng alalakon; lakona tjoma abhābhoeroe ka alas sareng ngala' saghoe.

Kangdjeng Goepermèn tjè' kasokanna atolong mapènter orèng sè ghi' tjè' bhoedhoena ghāpanèka, onènga akadhi orèng è tana Djhābā.

27. Bhoemè bän boelän.

Sattja bän Osman satarètan. Sattja asakola è sakola'an bhäkal ghoeroe è Probolinggo. E nalèka prèi boelän Pasa na'-kana' kadoewä djärèja njapot madjhädi'na, sè ako-bengko è sèttong dhisa. E dhisa djärèja bännja' tjèlèngnga sè segghoet arorosak men-tamenan. Sattja, Osman bän madjhädi'na padä èntara nèngghärä tjèlèng. Pokol lèma' lem-malem

padä mangkat; nalèka djärèja häwäna ghi' panas, anangèng antara saeddjhäm agghi' arè ella tjompèt, häwäna molaè tjellep. Serrèna nalèka djärèja boelän pornama, satjompèta arè alam molaè tèra' däri pangombärrä boelän, sè akanta ghäddhäng, è tèmor, tjahjana konèng akanta emmas.

Orèng katello djärèja amboe ghälloe è bengkona kalèboenna (patènggina) sèttong dhisa kènè', sè èkolènglèngè kebbhoen tebbhoe. Sè amboe è djädijä kongsè bädjä tètèr, ijä djärèja bäktona neng-sennengnga nèngghär tjèlèng. Bädjä pokol sapolo kalèboenna ata-bhänta bän tamojja è teppas adä'na tjè' sennengnga. Nalèka djärèja boelänna ella ngongkolè ghoenong bän karang; tèra'na boelän tarkataran akanta bädjä sèjangnga. Kalowang padä bä'kebbä'an ngabbher è bäng-abäng èntara njarè pakan.

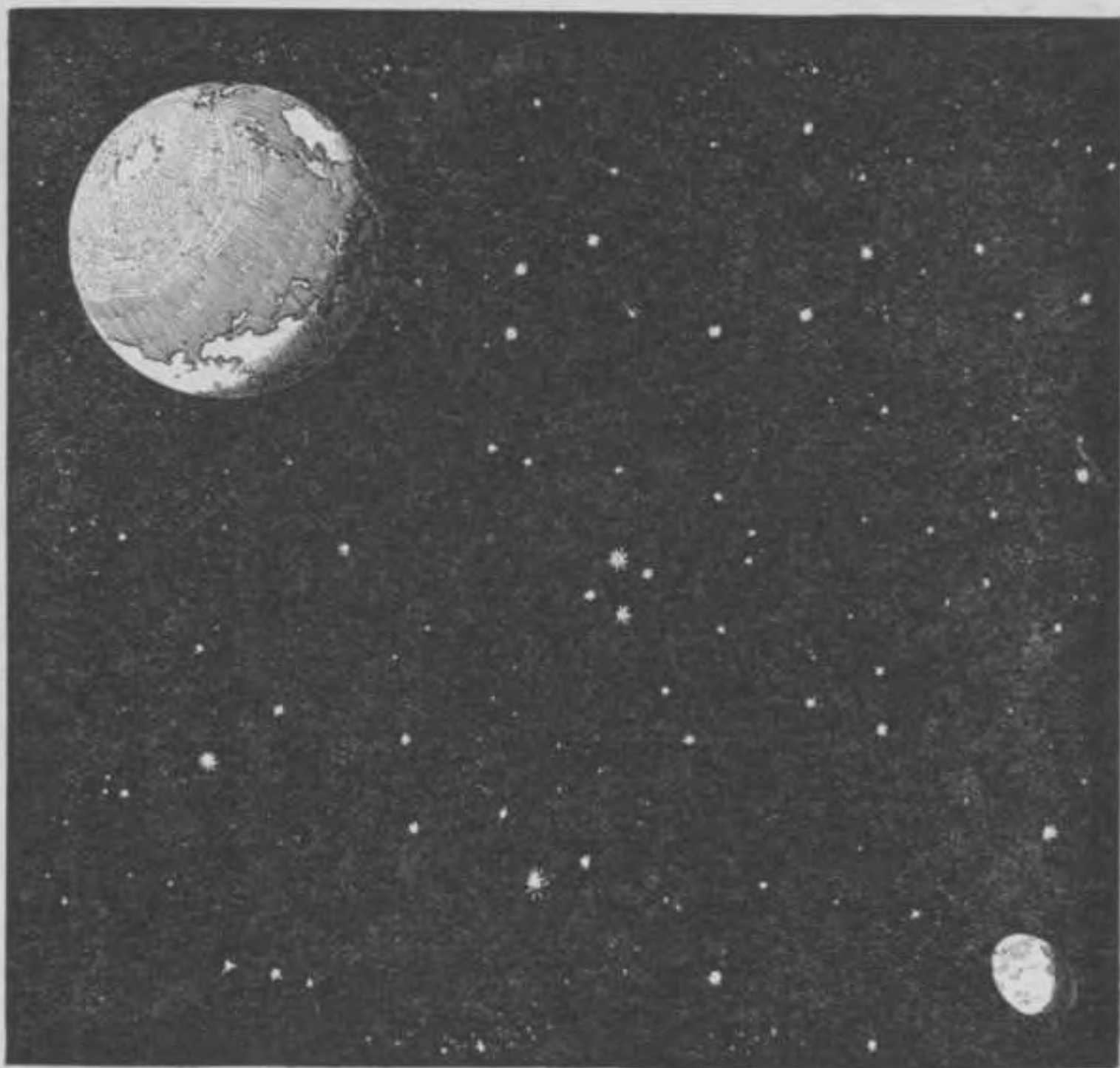
„Djhä' sakènga 'sèngko' taoa ngabbher tjara kalowang arowa!" otja'na Sattja.

„Anapèa, mak?" saotta alè'na.

„Ah, èntar apasèjar ka boelän, ghoe-nèngghoe è dissa," saotta emmakka sambì mèsem.

„Madḍhä na, mak, tjarèta'aghi bhäb boelän nèko, boelä terro taoa."

Osman tao, mon emmakka ella bännja' pangataoanna

bhäb boelän, tantona tao njarèta'aghi. „Sèngko' ijä ella adjhär bhäb boelän, lè'," sè ngotja' bärijä sambì ngala' kapor è kasangnga, ladjhoe aghämbhär è mèdjä, sarta ngotja' polè: „Bä'na ijä ella tao, djhä' boelän rèja bhä-

ngonna boengkol akanta bhoemè, tapè akènè'an, akanta ghämbhär arèja.

Opama bhoemè rèja ngarongkonga, oso' boelän 50.

Bä'na tanto ngartè, mon bilis, opamana, agärädjäng è sèttong tembhoeng, mangka padjhälänna loros bhäi ta' loek-bhiloeghän, ði-boedina napa' è kennengngan sè molaè

adjhälän. Bärijä kèja halla bhoemè rèja ; mon bä'na adjhälän ðäri ðinna' terros bhäi ðä' tèmor, bit-abit tanto napa' è ðinna' polè. Bärämpa abiddhä padjhälänan djärèja kèrana bä'na? Mara èkarèna'a, jä! Mon saarè tao adjhälän 8 eddjhäm, sarta saeddjhämma ollè 3 pal ($4\frac{1}{2}$ K.M.) è ðälem 8000 eddjhäm (333 arè) ella napa' è ðinna' polè, sabäb kolènglèngnga bhoemè rèja bäðä 27000 pal otabä 40000 K.M.

Kalamon opamana nompa' seppoér terrosan bhäi, ta' katèk boe-amboeän ngala' areng bäto bän ngènomè messín, tanto alekkasan polè. Padjhälänna seppoér 1 eddjhäm

50 K.M., dhäddhi è dälem 800 eddjhä́m otabä́ 33 arè ella abäli ka bengko polè. Nangèng mohal seppoér rèja sè taoa adjhä́län terrosan bhäi, sabäb kaadḥangan tasè' sè bär-lèbär. È bhoemè rèja bäḍä dhärädhän bän tasè'na. Boelän bännèan polè; è dissa bännja' ghoenongnga djä-radjä bän tèngghi, nangèng tadä' tasè'na; taona orèng dä' kabädä'anna boelän djärèja ngangghoej kèker sè radjä, sè tao maradjä boedjoeddhä bhäräng. Kalabän mata bhäi orèng ta' tao abhidhä'äghi èssèna boelän, sakèng däri djhäoena Bärämpa djhäoena djärèja? Apa kèrana orèng tao ngokor djärèja, akanṭa mon bä'na ngokor landjhängnga pakarangnganna sakola'an?

Orèng sè ter-pènter ella ngètong djhäoena bhoemè ka boelän 385000 K.M Njatana djhä' bilängan djärèja nodhoeäghi kennengngan sè tjè' djhäoena, mara èkarèna'a polè, bärämpa abiddhä́ mon orèng èntar ka boelän nompa' seppoér terrosan. Anḍhina däri bhoemè ka boelän bäḍä ghälädhägghä

„Marèna mon pon tao aghäbäj ghälädhäk, ta' engghi empon napa' njamana.“

„Ah, djhä' rèng opama kowa, ko.“

„Engghi, madḍhä,“ saotta Osman sambi ngekkel paghellä'na.

„Mangka padjhälänna seppoér 1 eddjhä́m 50 K.M., è dälem 7900 eddjhä́m, ra-kèra 320 arè otabä́ 11 boelän bhoeroe napa' ka boelän.“

Sattja amè' ghi' matotoka tjarètana bhäb boelän, tapè madjhäḍi'na abälä djhä' ella sedḥhengnga mangkat. Orèng katello djärèja ladjhoe padä adjhä́län ngèbä bhedḥhil bäng-sèbäng. Tapè Osman ta' ngotjol sakalè; sè èpèkkèr bän èpanṭeng tjoma boelän, kongsè tjengngeng; pèkkèrra napa' è boelän, ta' mardoeli sakalè ka tjèlèng.

28. Irigasi.

onghoe kakanna orèng Djhäbä rëja sè lo-parloan ijä arëja paði. Molaè ghi' kona mola orèng Djhäbä tjè' tarongghoena sè astijar mabännja'a asèlla sabäna sarana maghili aèng èangghoej norap sabä.

Aèngnga songaj rëja ta' malolo aghoena, sopadjä men-tamenan ta' kerrènga, tapè bädä laèn polè ghoenana. Songaj rëja tadä' pegghä'na maghili bälet sè atjampor bän aèng. Dhinèng bälet djärëja ghoenana dhäddhi bhoetokka tana. Kalamon tadä' bälet djärëja, tanto bitabit bhoetokka tana tadä' èkakan men-tamenan. Serrèna orèng Djhäbä sè kabännja'an ghi' ta' ngartè abhoetok sabäna, tanto ahèrra men-tamenanna ta' djhoerno.

Kalabän djhälän sè tjè' ghämpangnga orèng Djhäbä tao aghäbäj mèssrè (*) sè èangghoej norap sabä, ijä arëja abhendhoeng songaj; amarghä djärëja aèngnga songaj sembeng, kongsè kennèng èpaghili ka sabä noro' li-ghiliän (mèssrè).

Torkadhäng ijä apèrokonan aghäbäj bhendhoeng radjä (däm) kalabän èkapalaè pangradjäna; sè èkaghäbäj bhendhoeng djärëja kadjoe djä-radjä èpamalang è songaj ngangghoej pantjong kadjoe kèja, pas ètembhoeghi bäto bän tana.

*) Mèssrè kadhi Madhoerä Bhäsokè = soksok = lèkè sè aghili aghoena ka sabä.

Ra-kèra 70 taon sè [tapongkor orèng è Djhäbä-Tèmor bädä sè aghäbäj bhendhoeng tjara djärèja. Orèng sè alako bädä 1000. Landjhängnga bhendhoeng 500 M., tèngghina 50 M. Kalamon bhendhoeng djärèja dhäddhi ongghoeän, tanto bhäkal taoa mètolongè sabä pan-bärämpan bhäoe. Anangèng kalèr, sabäb ghi' bhoeroe marè ollè saboelän, vas bädä bä'ä radjä. Bhendhoeng, sè èkaghäbäj kalabän

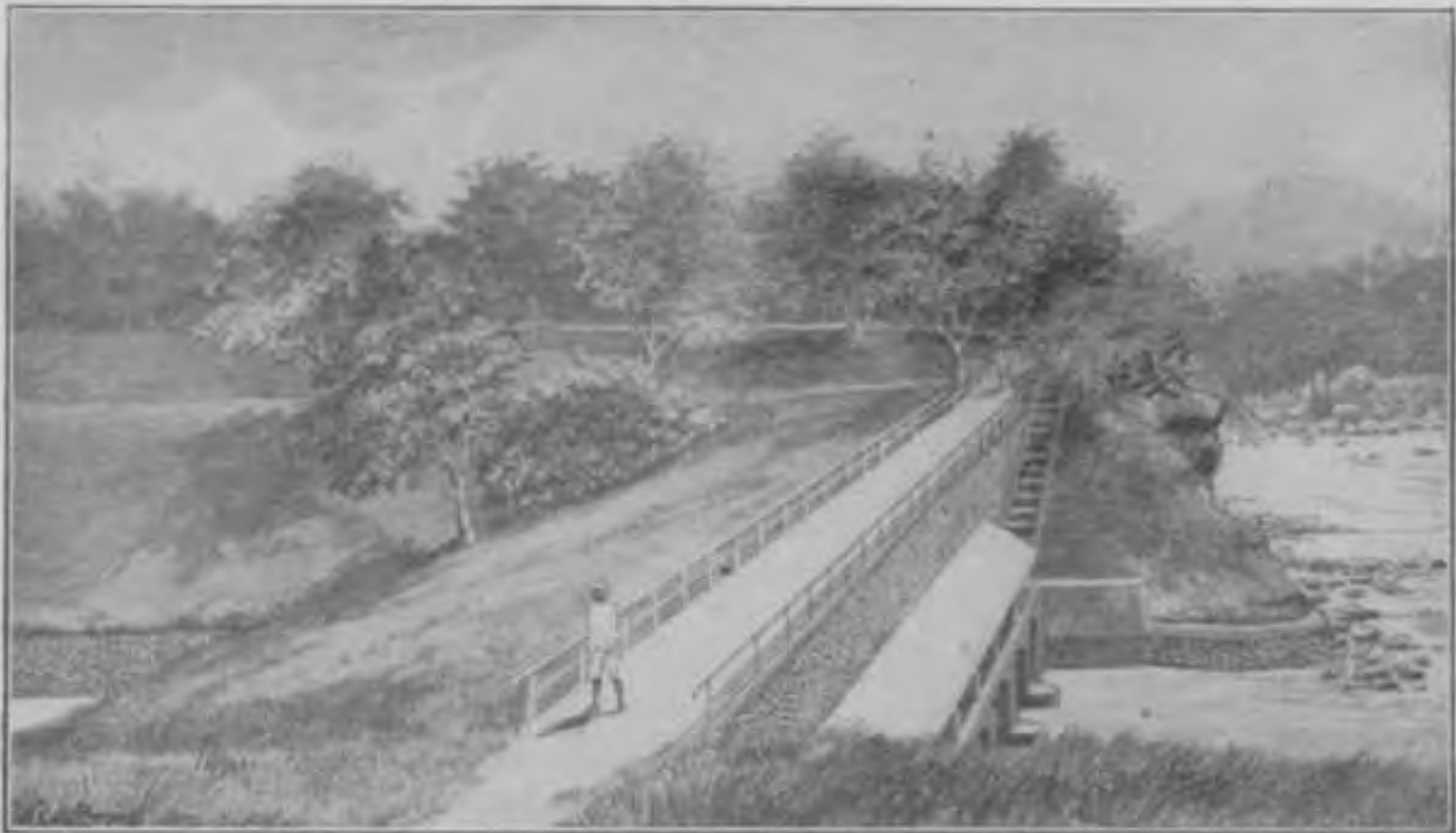
malarat bän bännja' ongkossa bhoeroe, bheddhä, ta' kowat nahan padätengnga bä'ä. Dhäddhi pangghäbäjän radjä djärèja ta' paghoena.

Satèja orèng Djhäbä ta' aghäbäjä bhendhoeng tjara sè attas bhoeroe, sabäb ella segghoet kadjhälänan, pangghäbäjän, sè mataädä' ongkos bännja' sarta èlakonè pan-bärämpan arè abiddhä, lekkas rosak, torkadhäng bhänas tadä' karèna, amarghä korang pènterra sè dhäddhi kapala; mangka saongghoena orèng, sè tao alakoaghi pangghäbäjän radjä tjara djärèja, kodhoe orèng sè bännja' kapènterranna.

Amarghä däri djärèja Kangdjeng Goepermèn ngangkat pardjädji sè kabädjhibhäna ngoros pangghäbäjän bhoeroe.

Dji-pardjädji djärèja ella ollè pangadjhärän bhäb paghäbäjjä bhendhoeng (däm), ghälädhäk bän pangalèna songaj bän djhälänna aèng nè'-kènè' laènna.

On-sataonna Kangdjeng Goepermèn makalowar pèssè pan-bärämpan djoeta ropèja èangghoej ongkossa aghäbäj bän araksa pangghäbäjän irigasi (djhälänna aèng) akanta:

däm-däm, ngaj-songaj bän mèssrè, kaloboengan, lang-talang bän bäk-bäk.

Ghoenana bäk-bäk djärèja èangghoej nandhoe aèng odjhän mon mosèm nèmbhärä', sopadjä bilä mosèm nèmor kennènga èangghoej norap bä-sabä.

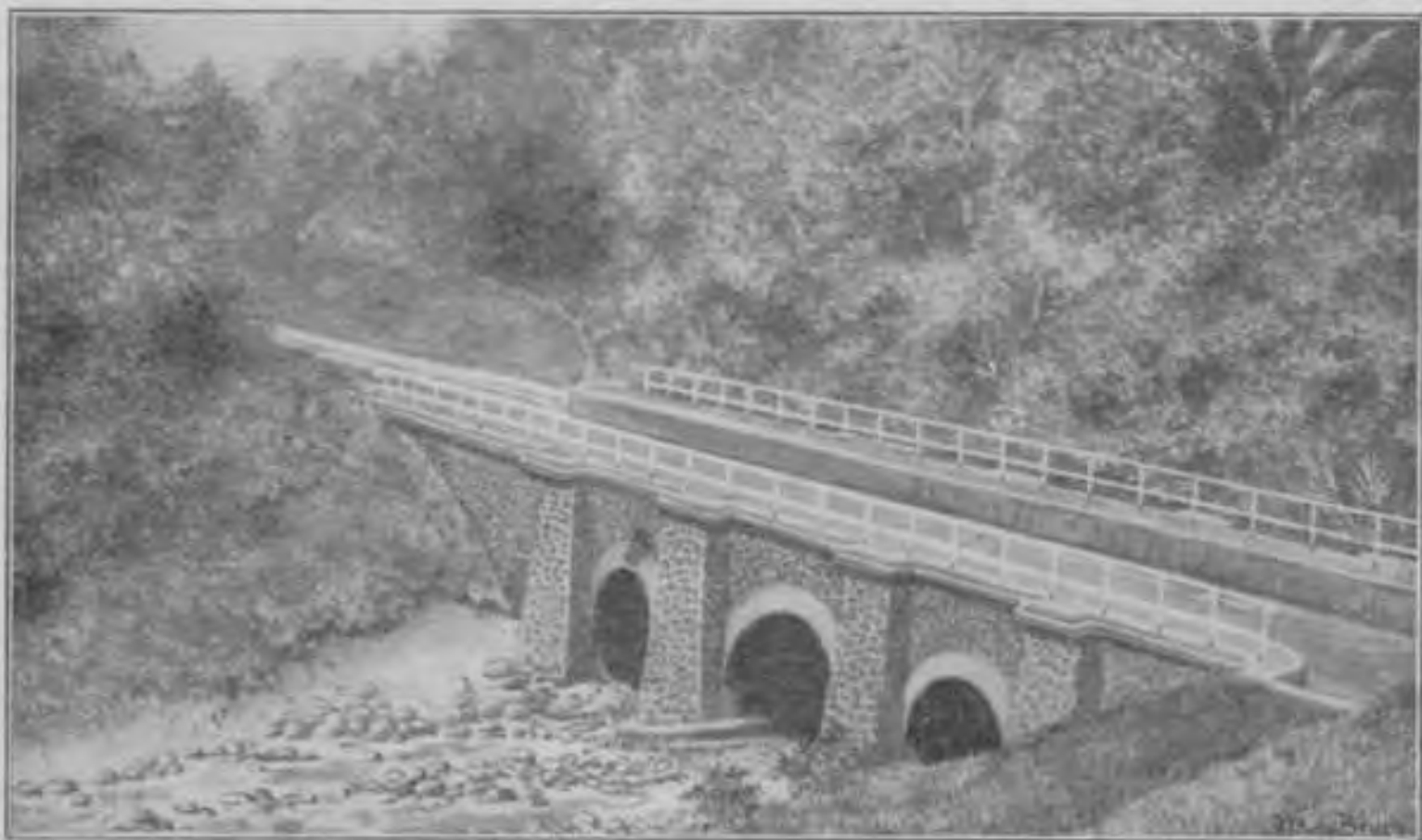
Mènangka toladhä, bärämna Kangdjeng Goepermèn nambäi bännja'na bä-sabä sarta nambäi bännja'na asèlla sabä sè ella dhäddhi, è tjarèta'aghi è bäbä arèja. Dhinèng sè ètjarèta'aghi djärèja tana radjana 8600 bhäoe enneng è antaranna songaj Tjisokan bän Tjitaroem.

Nalèka taon 1852 ka taon 1854 Kangdjeng Bhoepatè

Bändöeng Radhin Dhoepatè Wiranatakoesoema (Kangdjeng Bhintang) makon aghäbäj däm è songaj Tjisoekarana, sarta makon aghäbäj sellokan landjhängnga tello' empa' pal. Pangghäbäjän djärèja èdjhälännaghi kalabän kentjeng. Nangèng ghi' bhoeroe marè ollè 1¹/₂ boelän rosak èterrak bändjir.

Nalèka taon 1865 Bhoepatè sè bhädjheng djärèja makon aghäbäj däm polè. Pan-bärämpan èboe orèng sè alako. Pangghäbäjän radjä djärèja èlakonè kongsè taon 1874; nangèng èman ongghoe, maksot sè moldjä djärèja ta' kadhäddhiän.

Nalèka taon 1891 Kangdjeng Ghoepermèn dhibi' molaè

Talang è attas songaj.

ngator pangghäbäjän irigasi è tana sè kasebbhoet è attas ghellä'.

Songaj Tjisokan èbhendhoeng ngangghoej däm pasangan bäto (tèmbo'). Däm djärèja lèbär sarta tèngghi. Aèngnga songaj djärèja ongghä, kongsè ngaloa ka di attasanna däm. Parlona songaj djärèja èbhendhoeng, sopadjä aèngnga

ngennènga aghili dā' ka kanal *), sè mongghing è pèngghir tèmorra songaj Tjisokan.

Pangalèna kanal djärèja malarat ongghe; mon bādā ghoemo', sè mastè èlèbādhi, kodhoe ètebbā' aghābāj tarowongan. Serrèna tanana è djādijā bānnja' ghoemo'na, dhādhi ijā segghoet aghābāj tarowongan, kongsè bādā empa' kennengngan; landjhāngnga kakabbhi 980 M.

Bārāmma malaratta pangghābājān djärèja, bā'na tanto tao nèmbhāng. Torkādihāng ghoemo'na bāto malolo; molana sè nebbā' aghābāj tarowongan kodhoe ngangghoej dennamit. Kalamon ella marè sè nebbā', pèngghirrä tarowongan mastè èpalestèr, sopadjā alosa. Bādā polè ghoemo' sè tanana beddhi; sabelloenna pèngghirrä ètèmbo', beddhina ghoedjoer bhāi.

Sè malarat polè ijā arèja bilā lèbhādihā è songaj nè'kènè' sè amowara è songaj Tjisokan. È djādijā mastè èpasangè talang bessè ngangghoej pèlar; landjhangnga talang bādā sè 10 M., lèbārrā 2¹/₂ M.

*) Songaj ghābājānna orèng.

Pangghäbäjän djärèja èlakonè koli pan-bärämpan ratos; sabännè èpađäteng đäri laèn naghärä, dhäddhi mastè èghabäjjäghi ellos pamondhoeghän.

Sè aghäbäj bhäta bän ngobbhär ghämpèn èkaghäbäj kapor bhoebhoek ijä è kennengngan djäđijä kèja.

Landjhängnga kanal sè djä'-radjä'än (hoofdleiding) 23 K.M.; djhälänna đä'-ađä'na đä' tèmor-đäđjä pas abhiloek đä' đäđjä.

Leideng-leideng kènè' sèmpangan đäri kanal radjä èpasang sèko kakabbhi. Kalamon landjhängnga èghoeng-ghoeng kakabbhi tanto tjè' landjhängnga.

Đäri leideng sèmpangan bhoeroe bädä sèmpanganna

polè nè'-kènè', se aèngnga aghili ka bǎ-sǎbǎ; leideng djārèja ènjamaè mèssrè.

Ongkossa aghǎbǎj kanal bǎn leideng-leideng djārèja f 96000. Radjǎ ongghoe pangghǎbǎjǎn djārèja, ta' ijǎ? Tapè tana sè ollè aèng dǎri djǎdijǎ bǎdǎ 8600 bhǎoe. Bǎrǎmpa amet ollèna pađi sabǎ sabǎrijǎ lèbǎrrǎ, karèna dhibi' bhǎi. Amarghǎ bǎdǎna đǎm Tjisokan djārèja rèng-orèng è đissa ta' kobǎtèr mon sabǎna kakorangana aèng.

Toladhǎ sè laèn polè ètjarèta'aghi è bǎbǎ arèja.

E paressidènan Pasoeroean antarana Probolinggo bǎn Kraksaan bǎdǎ songajja đǎdoewǎ' sè amowara è sèllat Madhoerǎ, ijǎ arèja songaj Pakalèn bǎn Ghendhing. Tana è antarana songaj đǎdoewǎ' djārèja 10000 bhǎoe. Sabǎgiǎn đǎri tana djārèja ella abit ollè aèng đǎri songaj djārèja, amarghǎ èbhendhoeng bǎn orèng è đissa; tapè bhendhoengnga sabbhǎn taon è mosèm nèmbhǎrǎ' èrosak bǎn bǎndjir.

Amarghǎ đǎri djārèja Kangdjeng Goepmèn makon

pardjadjina aghäbäj däm sè abhähghoesän ngangghoej akkal bännèan polè.

Sè èbhendhoeng djärèja songaj Pakalèn. Sè èlakonè antarana taon 1880 ka taon 1890.

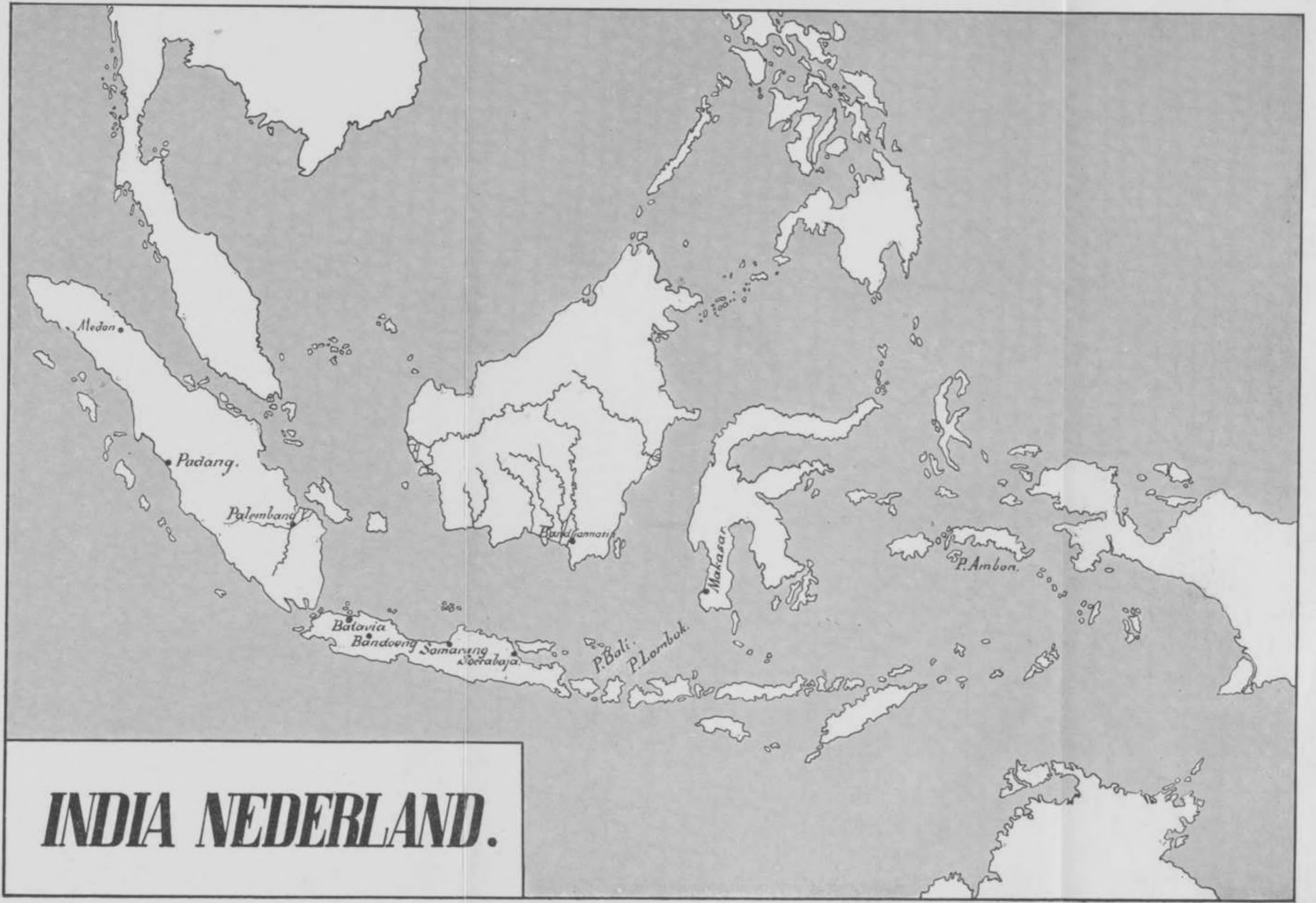
Aèngnga aghili è kanal radjä dări tèmor dä' bärä' alèbädhi 17 tjora dări lao' dä' dädjä, dhäddhi è attasanna tjora djärèja èpasangè talang djä-radjä. Bännja'na leideng-leideng dări kanal radjä dä' dädjä bädä 13.

Dări tong-sèttongnga leideng djärèja bädä leideng-leidengnga kènè' polè. Kalabän akkal djärèja aèngnga songaj Pakalèn tao napa' ka bä-sabä.

Sè èangghoej ongekossa pangghäbäjän djärèja Kangdjeng Goepmèn makalowar pèssè bännja', nangèng ta' partjoma, sabäb ollè ngaèngè sabä pan-bärämpan èboe bhäoe.

Songaj Sampèjan è Sitoebändä ijä èbhendhoeng tjara djärèja kèja. Amarghä bädäna däm djärèja, kotta Sitoebändä salamet lopot è bändjir, sè ghi' lambä'na segghoet maso' ka dälem kotta, aghäbäj sossana orèng bännja'; salaenna djärèja tanana dhäddhi landhoc, bännja' asèlla, larang arghäna.

INDIA NEDERLAND.

